

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**İSTANBUL KENT ÇEPERLERİNDE KIRSAL ARAZİLERİN DÖNÜŞÜMÜ
“AĞAÇLI – YENİKÖY YÖRESİ ÖRNEĞİ”**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Gülce Kantürer

Kentsel Tasarım Anabilim Dalı

Kentsel Tasarım Programı

ARALIK 2016

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**İSTANBUL KENT ÇEPERLERİNDE KIRSAL ARAZİLERİN DÖNÜŞÜMÜ
“AĞAÇLI – YENİKÖY YÖRESİ ÖRNEĞİ”**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Gölce Kantürer
(519111024)**

Kentsel Tasarım Anabilim Dalı

Kentsel Tasarım Programı

Tez Danışmanı: Doc.Dr. İpek Akpınar Aksugür

ARALIK 2016

İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü'nün 519111024 numaralı Yüksek Lisans Öğrencisi Gülce KANTÜRER, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı “İSTANBUL’UN ÇEPERLERİNDE KIRSAL ARAZİLERİN DÖNÜŞÜMÜ ” başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı : **Doç.Dr. İpek Akpınar Aksugür**

İstanbul Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri : **Prof. Dr. Murat Cemal Yalçın**

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

Doç.Dr. Meltem Erdem Kaya

İstanbul Teknik Üniversitesi

Teslim Tarihi : 25 Kasım 2014

Savunma Tarihi : 19 Aralık 2015

ÖNSÖZ

Bu çalışma İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Disiplinlerarası Kentsel Tasarım Yüksek Lisans Programı'nda tamamlanan bir yüksek lisans tezidir. Bu çalışmada İstanbul'un çeperlerindeki kırsal arazilerin dönüşümü "Ağaçlı Yeniköy yöresi örneği" üzerinden değerlendirilmiştir.

Çalışmamda büyük emeği olan danışman hocam Doç.Dr.İpek Akpınar Aksugür'e, fikirleriyle tez yazma sürecinde heyecanıma ortak olan Gürbey Hiz'e, çalışmamın her aşamasında destek olup moral veren Ece Sıla Bora'ya, yardımları için Tuğyan Kepkep'e, saha gezilerinde bana eşlik eden ve kütüphanesini benimle paylaşan Tarık Yaşar'a ve her zaman yanımda olan aileme teşekkür ederim.

Aralık 2016

Gülce Kantürer
Peyzaj Mimarı

İÇİNDEKİLER

Sayfa

KISALTMALAR	ix
ŞEKİL LİSTESİ.....	xi
ÇİZELGELER	xv
ÖZET	xvii
SUMMARY	xix
1.GİRİŞ	1
1.1.Tezin Amacı	4
1.2.Çalışmanın Yöntemi ve Kapsamı.....	4
2. KENT VE KIR ETKİLEŞİMLERİ.....	7
2.1. Kır Ve Kente İlişkin Genel Tanımlamalar	8
2.2.Kentsel Büyüme ve Kırsal Dönüşüm	19
2.3. Kent ve Kır Çatışması	28
2.4.Kır ve Kent Birlikteliği ve Mekânsal Önerileri.....	36
2.5. Küreselleşme ve Kır-Kent Etkileşiminde Yeni Açılımlar.....	44
3.İSTANBUL ÇEPERLERİNDEKİ KIRSAL ARAZİLERİN DÖNÜŞÜMÜ ...	65
3.1. İstanbul kent çeperlerinde Kırsal Arazilerin Oluşumu ve Dönüşümünün Tarihçesi	65
3.2. 2000 yılı ve sonrası / Küreselleşme ve Neoliberalist politikalar ekseninde kentleşme	98
3.3. Küresel Kent Yaratma Tahayyülü Olumsuz Etkileri	106
3.3.1. Toplumsal ve mekansal ayrışma	107
3.3.2. Ekolojik sorunlar.....	109
3.3.3. Ekonomik sorunlar / Arazi spekülasyonları / Gelir dengesizlikleri	112
3.3.4. Kırsal alan politikaları / Kent çeperlerindeki kırsal arazilerin dönüşümü	114
4.KIRSAL ARAZİLERİN DÖNÜŞÜMÜ BAĞLAMINDA “AĞAÇLI-YENİKÖY YÖRESİ ÖRNEĞİ”	119
4.1. Ağacli – Yeniköy Yöresi Genel Bilgiler	120
4.2. Ağacli – Yeniköy Yöresi Etkileşim Alanında Planlanan Mega Projeler	140
4.3. Bölgede planlanan mega projelerin Ağacli-Yeniköy Yöresi üzerindeki etkileri	148
4.3.1. Ekolojik etkileri.....	149
4.3.2.Ekonomik etkileri.....	153
4.3.4. Sosyo-kültürel etkileri.....	159
4.3.4. Mekansal etkileri.....	163
4.5. Yöre Halkı ile Yapılan Görüşmeler	168
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	176
KAYNAKLAR	183
EKLER	193
ÖZGEÇMİŞ.....	195

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ÇED	: Çevresel Etki Değerlendirme Raporu
DB	: Dünya Bankası
DHKD	: Doğal Hayatı Koruma Derneği
DGD	: Doğrudan Gelir Desteği
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
EC	: European Comission
ESDP	: European Spatial Development Perspective
EU	: European Union
GSMH	: Gayri Safı Millî Hasıla
HRSA	: Health Resources and Services Administration
İBB	: İstanbul Büyükşehir Belediyesi
İMP	: İstanbul Metropolitan Planlama Merkezi
İMF	: International Money Fund
İSMD	: İstanbul Serbest Mimarlar Derneği
KOS	: Kuzey Ormanları Savunması
OECD	: Organisation for Economic Cooperation and Development
SURF	: Sustainable Urban Fringes
TDK	: Türk Dil Kurumu
TOKİ	: Toplu Konut İdaresi
TUİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UBAK	: Ulaştırma Denizcilik Ve Haberleşme Bakanlığı
UN HABİTAT	: United Nations Human Settlements Programme
URMA	: Urban Rural Partnerships in Metropolitan Areas
WBG	: World Bank Group

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1. Kent sözcüğü etimolojik incelemesi.....	8
Şekil 2.2. Sanayi devrimi öncesi kır-kent ilişkisi.	10
Şekil 2.3. Kır ve Kentin kültürel farklılıkları.....	13
Şekil 2.4: Kent ve Kır karakteristikleri (Tekeli, 2016).	15
Şekil 2.5. Sanayi dönemi kenti.	17
Şekil 2.6. Kent-Kır ilişkisinde kırılma noktaları.....	18
Şekil 2.7. Sanayi devrimi sonrası kentleşme.	19
Şekil 2.8. Kentsel Yayılma.	21
Şekil 2.9. Kentsel yayılmanın formları (Harvey ve Clark, 1965).....	23
Şekil 2.10. Kentsel periferi (URL 1).....	25
Şekil 2.11. Kentsel çevre ve kırsal bölgeler arasındaki ilişkiler (Piorr, 2009).	26
Şekil 2.12. The Linear City / Arturo Soria (URL 3).....	38
Şekil 2.13. Ebenezer Howard'ın bahçe şehir ütopyası (URL 4).....	38
Şekil 2.14. Edward Chambliss / The road town (URL 5).....	39
Şekil 2.15. Frank Lyod Wright'ın Broadacre City ütöpik şehir modeli(URL 6).....	40
Şekil 2.16. Le Corbusier Radiant City modeli (URL 7).	40
Şekil 2.17. Hilberseimer / The new regional pattern ütöpik kent modeli (URL 8). .	41
Şekil 2.18. Kurakawa / Agricultural city, 1960 (URL 9).....	42
Şekil 2.19. Kurakawa / Agricultural city kesit, 1960 (URL 9).....	42
Şekil 2.20. The world city hypothesis (Friedman, 1986 sf.71).....	46
Şekil 2.21. Küresel Kent (World City) diyagramı.	47
Şekil 2.22. Küresel kentlerin merkezleri arasındaki akış ilişkileri.	48
Şekil 2.23. Genişlemiş metropolitan bölge"Extended metropolitan region" (Mcgee,1991).	53
Şekil 2.24. Avrupa Birliği Mekanında Mekansal Kutuplaşmaya Karşılık Çok Merkezli Kentsel Sistem Önerisi (ESDP, 1999).	54
Şekil 2.25. Jutland Corridor projesi (URMA Report,2012).	56
Şekil 2.26. Küresel Kent Bölgeleri.	61
Şekil 2.25. Kır ve Kent İlişkisinin evrimi.	63
Şekil 3.1. Von Thunnen Arazi Kullanım modeli(URL 10).	66
Şekil 3.2. 18.yy İstanbul'u / Kırsal araziler	67
Şekil 3.3. Henri Prost'un planı / Çeperdeki kırsal araziler	73
Şekil 3.4. İstanbul'un Sanayi Alanlarının Gelişmesine Bağlı Gelişimi (1/100.000 Ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı Raporu).....	78
Şekil 3.5. : Levend Çiftliği / İlk yapılaşmalar(URL 11).....	81
Şekil 3.6. Menderes döneminde inşa edilen araç yolları.	81
Şekil 3.7:Londra Asfaltı 1950'ler(URL 12).	82
Şekil 3.8. Haznedar ve İncirli Çiftliği İstanbuldaki konumları.....	83
Şekil 3.9:Fikret Yüzatlı (1898-1968) ve Toplu konut projeleri (URL 13).....	83
Şekil 3.10.: Ataköy 1960 (URL 14).....	84

Şekil 3.11.: Yeşilköy 1960lar (URL 15).....	84
Şekil 3.12. Ferhat Paşa Çiftliği İstanbuldaki Konumu.....	87
Şekil 3.13. 29.07.1980 onaylı 1/50000 ölçekli istanbul Metropolitan Alan Nazım imar Planı	91
Şekil 3.14. 29.07.1995 onaylı 1/50000 ölçekli istanbul Metropolitan Alan Nazım imar Planı	92
Şekil 3.15. Birinci ve ikinci köprü sonrasında yapılaşan kırsal araziler	93
Şekil 3.16. İstanbul’da Sanayinin desantralizasyonu (1/100.000 Ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı Raporu).....	95
Şekil 3.17. Göktürk kapalı sitelerin oluşumu ve son hayvancılık aktiviteleri (Akbulak, 2002).....	97
Şekil 3.18: İstanbulda planlanan ve devam eden mega projeler(İSMD).	101
Şekil 3.19. İstanbul makroformu büyüme yönelimleri.	102
Şekil 3.20. Toplumsal ve Mekansal Ayrışma – İlişki Ağları.....	109
Şekil 3.21. Ekolojik sorunlar – İlişki Ağları.	112
Şekil 3.22. Ekonomik Dengesizlik / Arazi Spekülasyonları – İlişki Ağları.	114
Şekil 3.23. Küreselleşme ve Kırsal Politikalar – İlişki Ağları.	116
Şekil 4.1. Çalışma alanının İstanbul’a göre konumu	120
Şekil 4.2. Çalışma alanı içinde yer alan köylerin sınırları	120
Şekil 4.3. Çalışma alanı ulaşım haritası	121
Şekil 4.4. Çalışma alanının topoğrafik haritası(Çalışma alanına dahil edilen köyler kırmızı renk ile ifade edilmiştir).....	122
Şekil 4.5. Çalışma alanına ilişkin kesitler	122
Resim 4.6. Çalışma alanının Hidrolojik Potansiyali.....	123
Şekil 4.7. Madencilik faaliyetleri öncesi ve sonrası yeryüzü örtüsü / topoğrafyası.	125
Şekil 4.8a. Çalışma alanının Arazi Örtüsü 1970.....	126
Şekil 4.8b. Çalışma alanının Arazi Örtüsü 1990.	126
Şekil 4.8c Çalışma alanının Arazi Örtüsü 2010.	127
Şekil 4.8d. Çalışma alanının Arazi Örtüsü 2016.	128
Şekil 4.9. İstanbul 19.yüzyıl su isale hatları(URL 16).....	129
Şekil 4.10. Terkos Su Fabrikası	130
Şekil 4.11. Haliç-Kemerburgaz dekovil hattı (URL 17).....	131
Şekil 4.12. Konut/Ahır /Mera İlişkisi.....	132
Şekil 4.13. Süt dağıtım ve üretim şeması.....	132
Şekil 4.14. Ağaçlı Köyü Arazi Örtüsü 2012.	134
Şekil 4.15. Ağaçlı Köyü.....	135
Şekil 4.16. Akpınar Köyü Arazi Örtüsü 2012.....	135
Şekil 4.17. Akpınar Köyü, Eyüp (Google earth).....	136
Şekil 4.18. Yeniköy arazi kullanımı 2012.....	137
Şekil 4.19. Yeniköy, Arnavutköy (Arnavutköy belediyesi).....	137
Şekil 4.20. Tayakadın Köyü (Arnavutköy Belediyesi).	138
Şekil 4.21. Tayakadın Köyü Arazi Örtüsü 2012.	139
Şekil 4.22. İÇDP 2009 Plan notu özetinde yer alan İstanbul kent makroformunun gelişim kararına yönelik diyagram (İBB, 2009).....	141
Şekil 4.23. 2009yılı çevre düzeni planı (İBB,2009)	141
Şekil 4.24. Mega Projeler ve Ağaçlı-Yeniköy yöresi’nin kesişimi.....	142
Şekil 4.25. 3.Köprü güzergahı. (ICA, 2013).....	143
Şekil 4.26. 2009 İl Çevre Düzeni Planına Yapılan Ek (kaynak: IMP).	144
Resim 4.27. Kanal İstanbul Güzergahı ve çalışma alanı ile ilişkisi.....	146

Şekil 4.28. Planlanan yat limanının ve yeni şehrin konumu (Kaynak: 2012/3573 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı).....	147
Şekil 4.29. Çalışma alanındaki kırsal yerleşmelerin mega projeler ile kesişimi.	149
Şekil 4.30. Orman ve mera örtüsünün değişimi.....	150
Şekil 4.31. Ağaçlı-Yeniköy Yöresi Arazi Örtüsünün 1970-2016 yılları arasındaki dönüşümü.	153
Şekil 4.32. Tarım alanlarının değişimi 1970-2016.	157
Şekil 4.33. Çekmeköy 2014 -1982 / 2.köprü ile birlikte plansız yapılaşmalar.	164
Şekil 4.34. Sultanbeyli Mekansal Değişimi, 1982-2010 (Çalışkan,2010).	164
Şekil 4.35 Sabiha Gökçen Havalimanı sonrasında Kurtköy-Penik Bölgesinin Gelişimi (Kurbak, 2010).	165
Şekil 4.36. Yörede gerçekleştirilecek projelerin olası etkileri.....	167
Şekil 4.37. Ağaçlı Sahili Kum ocağı için ayrılan bölüm (URL 22).....	170
Şekil 4.38. Ağaçlı köyü / Manda çiftliklerinin sınırları.	171

ÇİZELGELER

Sayfa

Çizelge 2.1. Antrop(2000)'a göre Kent ve Kır arasında şekillenen yeni peyzaj tipleri (Erdem, 2012).....	33
Çizelge 2.2. Antrop(2000)'a göre kent ve kır arasındaki çatışmalar ve fırsatlar (Çev. Erdem, 2012).....	34
Çizelge 2.3. Küresel Kentleri açıklayan kuramlar (Tekeli, 2016).	48
Çizelge 2.4. 1945-2005 yılları arasında Kent-Kır ilişkisinin ana temaları (Scott ve diğerleri, 2007).	51
Çizelge 2.5. Mcgee (2000)e göre Desakotaların genel özellikleri (Öğdül (2012)'den Gülce Kantürer tafarından şemalaştırılmıştır).	53
Çizelge 2.6 Kent ve Kır ayrımını bulanıklaştıran süreçler (Tekeli,2016).....	57
Çizelge 3.1. Osmanlı İmparatorluğu son dönem İstanbul'da Kırsal Yerleşimlerin Oluşum süreçleri	72
Çizelge 3.2. 1923 -1950 Kentsel ve Kırsal politikalar.....	76
Çizelge 3.3. 1950- 1960 Kentsel ve Kırsal Politikaları.	80
Çizelge 3.4. 1960-1980 yılları arası Kentsel ve Kırsal Politikalar.	89
Çizelge 3.5. 1980ler sonrası izlenen politikalar (Tekeli, 2016).	94
Çizelge 3.6. 2000 yılı ve sonrası Kentsel ve Kırsal Politikalar.	106
Çizelge 3.7. Türkiye tarihinde kentsel ve kırsal politikaların değişimi.	117
Çizelge 4.1. Eyüp ve Arnavutköy ilçesi nüfus verileri 2014 (Mega projelerden birincil etki alanına girenler işaretlenmiştir.)	133
Çizelge 4.2. Kuzey Marmara Otoyolu Künyesi (URL 18).	143
Çizelge 4.3. 3.Havalimanı Proje Künyesi(URL 19).	144
Çizelge 4.4. Kanal İstanbul Projesi Künyesi(URL 20).....	146
Çizelge 4. 5. Yeni İstanbul Projesi Künyesi (URL 21).	147
Çizelge 4.6. Eyüp ve Arnavutköy ilçelerinde son 5 yıla ait büyükbaş hayvan(manda) işletmelerinin ve hayvan sayısının değişimi.....	156
Çizelge 4.7. Kamulaştırma Kararı Verilen Yapı ve araziler (Nihai Çed Raporu). ..	160
Çizelge 4.8. Yöre Halkı İle Yapılan Görüşmeler.....	169

İSTANBUL KENT ÇEPERLERİNDE KIRSAL ARAZİLERİN DÖNÜŞÜMÜ “AĞAÇLI – YENİKÖY YÖRESİ ÖRNEĞİ”

ÖZET

Kentlerin yakın çevrelerinde yer alan kırsal araziler, sanayi devrimi ve üretim ilişkilerinin değişmesi sonucunda ortaya çıkan kentsel büyüme ile dönüşüm sürecine girmişlerdir. Sanayi devriminden, günümüzdeki küreselleşme dönemine kadar kent-kır ilişkileri, dönemlerin politik ve ekonomik ortamı içerisinde farklılaşmıştır, kent her daim kır üzerinde baskın olan, onu dönüştüren taraf olmuştur. Küreselleşmeye değin kentin kırı sömürdüğü ve dönüştürdüğü bir eksende devam eden kent-kır mücadelesi, küreselleşme ile birlikte, yeni bir tip ilişkiye evrilmiştir. Dünyada kır-kent etkileşiminde geline son noktada, artık kır ve kentin birbirinden farklı iki kavram olamayacağı, kentlerin çevrelerinde yer alan kırsal yerleşmelerle birlikte, çok merkezli mekânsal sistem kurgusu ile küresel dünyaya ve küresel ekonomiye doğrudan katılan çok merkezli bölgeler olması gerekliliği kabul edilmektedir.

İstanbul kentleşme tarihine baktığımızda, her dönem farklı bir politik ve ekonomik ideolojinin etkisinde büyüyen kentin, çeperlerindeki kırsal arazileri dönüştürerek kente kattığını ve günümüzde hala hızla büyümeye devam ettiğini, kuzeyinde yer alan son kırsal araziler ve kırsal yerleşmeler üzerinde bir tehdit oluşturduğunu görülmektedir.

Bu tezin amacı kapsamında, İstanbul’un 1950’lerle başlayan geç sanayi döneminden itibaren çeperlerindeki kırsal arazileri üzerindeki dönüştürücü etkisi, kırsal arazilerin ve kırsal yerleşmelerin yok olarak kente eklemelenmesinde farklı dönemlerdeki sebepleri ve bu dönüşümün dinamikleri incelenmiştir. İstanbul’un çeperlerinde yer alan kırsal arazilerin dönüşümü kapsamında, güncel bir örnek olan Ağaçalı – Yeniköy yöresi ele alınarak, kır-kent etkileşiminin İstanbul ekseninde geldiği son nokta anlaşılmaya çalışılmıştır.

İstanbul’un kuzeyinde yer alan, Terkos gölü, Belgrad Ormanları ve Karadeniz ile çevrelenmiş olan Ağaçalı-Yeniköy yöresinde, 18.yüzyıl sonlarında Balkanlardaki bağımsızlık hareketlerinin başlaması ile İstanbul’a gelen göçmenler, köylerde yaşayan Bulgar ve Rum nüfus ile yer değiştirmişlerdir. Yörede yaşayan yerel halkın büyük bir çoğunluğunu, bu göçmenlerin dördüncü kuşak torunları oluşturmaktadır. Yerel halk, ailelerinden miras kalan arazilerde bir asırdan fazla zamandır tarım ve hayvancılık aktivitelerine devam etmekte, İstanbul’un gıda ihtiyacını karşılamada önemli bir rol üstlenmektedirler.

Ağaçalı-Yeniköy yöresi, **2010** yılından sonra gündeme gelen İstanbul’un mega projelerinden, ölçeği ve dönüştürücü etkisi en büyük olan 3.havalimanı, 3.köprü ve Kanal İstanbul’un kesişiminde yer almaktadır. Yöre, mega projelerin kamu oyuna duyurulması ile birlikte kapsamlı bir dönüşüm sürecine girmiştir. Bu tarihten itibaren

yöredeki tarımsal üretim ve hayvan sayısı azalmaya başlamış, öte yandan hem kamuya hem şahıslara ait olan arazilerde mülkiyet örüntüleri ve kullanım amacı değişimi başlamıştır. Çalışma konusu olan Ağacli-Yeniköy yöresinin seçilmesinin bir amacı da yakın zamanda tamamıyla farklı bir yerleşme yapısına bürünecek olan yörenin, hem mevcut durumunu hem de geçirmekte olduğu dönüşümü aktarmak ve kayıt altına almak, dönüştürmeden geliştirmenin olanaklarını tartışmaktır.

İstanbul ve Ağacli – Yeniköy yöresinde yaşanan değişimi anlayabilmek amacı ile öncelikle kır-kent ilişkilerinin geçirdikleri evrimin kavramsal araştırması yapılmıştır. Kentin ne zaman ve ne şekilde kırdan ayrı bir yerleşme olarak ortaya çıktığı, Sanayi devrimine kadar süregiden çift taraflı fayda ilişkisinin ne zaman kenti kıra vahşi bir şekilde müdahale ettiği bir döngüye girdiği araştırılmıştır. Kır ve kent ilişkisinin çatışmadan birlikteliğe evrilmesi adına üretilen proje ve akademik çalışmalar incelenmiş, bu ilişkinin küreselleşme ile birlikte geçirdiği dönüşüm ve günümüzdeki kır-kent algısının geldiği son nokta tartışılmıştır. Küreselleşme ile ortaya çıkan sermayenin uluslararası döngüsü, kır ve kentin birbirinden ayrı olmadığı, her bir merkezin kendi içinde üretken sistemler olarak kurgulanıp karşılıklı ham madde, işgücü, kültür, hizmet, enerji gibi akışlar içerisinde ve kuvvetli ulaşım ağlarıyla birbirine bağlanarak çalıştığı yeni bir sistem algısını gündeme getirmiştir.

Kır ve kent etkileşiminin geçirdiği süreci Türkiye ve İstanbul ekseninde incelediğimizde, 1950’lere kadar devam eden kırsal kalkınmacı anlayış kentlerin hızla büyümesini engellemiş, kırsal alanların kendine has karakteristiklerini ve üretimlerinin korunmasını ve gelişmesini sağlamıştır. 1950’lerden sonra, sanayileşme ve tarımda mekanizasyon ile birlikte büyük bir hızla göç alan İstanbul hızla büyüyerek çeperlerinde yer alan kırsal arazilere ilk müdahalelerine başlamıştır. 1950’lerden günümüze kadarki süreçte her dönemin kendine özgü politik dinamikleri, kent büyümeye devam ettikçe kırsal arazileri de farklı sebeplerle dönüştürmeye devam etmiştir.

Günümüzde küreselleşme ve etkisi iyice belirginleşen neoliberal politikalar, artık ekolojik sınırlarına kadar büyümüş olan kentin, sermaye çevrimini sürdürebilmek için doğal alanların ve yakın çeperlerinde kalan son kırsal toprakların mega projeler aracılığı ile köklü bir dönüşüm sürecine girmesine sebep olmuştur. Ağacli-Yeniköy yöresi bu kentleşme politikalarının etkisinin en görünür olduğu yerlerden biridir. Çok yakın bir gelecekte, bu projelerin etkisi ile yöre mevcut durumundan tamamen farklı bir kentsel yerleşmeye evrilecektir. Üretimi son bulan yerli halk, farklı sektörlerde kendine yaşam olanakları arayacak ve göç etmek mecburiyetinde kalacaktır. Çalışma kapsamında, mega ulaşım projelerinin yöredeki varlığı kabul edilmekle birlikte, dönüşümün niteliği tartışılmıştır. Kent ve kırsal birlikte ve birbirini farklı yönlerden besleyerek var olabildiği, birbirinden ayrı algılanmadığı günümüz kır-kent tanımlamalarına göre, yörenin alternatif dönüşüm senaryolarının neler olabileceği irdelenmiştir. Ağacli-Yeniköy yöresi için kırsal niteliklerin korunması ve geliştirilmesinin, aynı zamanda ekonomik anlamda hem kıra, hem de kente artı değer kazandırabilecek bir dönüşüm politikasının nasıl olabileceği sorgulanmıştır.

TRANSFORMATION OF RURAL AREAS ON ISTANBUL FRINGE

“AĞAÇLI – YENİKÖY SAMPLE”

SUMMARY

The industrial revolution and change in means of production relations induced the growth and transformation of the rural areas in the immediate surroundings of cities. From the industrial revolution to the current globalization period, the relation of urban and rural has been reshaped by political and economic environments. Until the industrial period, the city was a settlement that was not independent of the countryside. The production within the countryside was necessary to sustain its existence. The cities were preserving themselves with the additional products of rural areas. Along with the industrial revolution, this phenomenon has radically evolved into a different relation. From the beginning of the revolution the city has become the dominant side of the relation, and caused the transformation of the rural areas. The urban-rural struggle, which continues to exploit and transform the city until globalization, has evolved into a new type of relationship with globalization. Current situation in rural-urban interaction in the world is that rural and urban can not be two different concepts. It is accepted that urban settlements in the periphery of the cities should be considered together with the multi-centered spatial system framework to be a multi-centered region that directly participates in global world and global economies.

The history of urbanization in Istanbul reveals that the city has been developed according to urbanization strategies that were deeply influenced by each period's different political agenda. As the city grows, it also transforms the countryside in its surroundings and includes it to its borders. This situation deprives the original qualities of the rural land fundamentally, and causes them to be equipped with urban characteristics. Today, Istanbul continues to grow rapidly under the effects of neoliberal policies and poses great threat to the last rural areas and rural settlements in the north. The city continues to grow with urban unearned income which constitutes the largest tool of economic sustainability. Built environment that is closing in on ecological boundaries does not suffice for capital recycling. For this reason, it is possible to say that it poses a great threat to the last remaining rural settlements.

Within the scope of this thesis, beginning from 1950's late industrial era, the transformative effects on the rural areas of the periphery of Istanbul, reasons of these effects for the different periods and the dynamics of the transformation have been examined in the articulation of the urban land and rural settlements to the city. Within the context of the transformation of the rural lands in the western part of Istanbul, the recent example of Ağacli-Yeniköy region has been studied and the end point of the rural-urban interaction on the Istanbul axis has been attempted to interpret.

The known history of the Ağaçlı-Yeniköy region, which is located in the north of Istanbul and surrounded by Terkos Lake, Belgrad Forests and Black Sea, dates back to a thousand years ago. The area includes most of the northern forests of Istanbul, the Terkos basin which is one of the most important for the city, hosts many habitats and stands at a critical point in terms of ecological sustainability. The area is an ancient Trak settlement with archaeological value along with an industrial history due to ongoing mining activities. In addition, since 1920's the city has an important role on supplying drinking water, and the pump station built for this purpose is an important industrial heritage.

By the end of the 18th century, immigrants who had come to Istanbul with the start of the liberation movements in the Balkans were displaced with Bulgarian and Greek populations living in the villages. Currently the majority of local people living in the region are the fourth-generation grandchildren of these immigrants. Local residents continue to carry out agricultural and livestock activities for more than a century in the land that is inherited from their families and play an important role in ensuring Istanbul's food supply. The region is suitable for agricultural production due to its location in the basin and the abundance of rivers. Furthermore, it is a geographical area suitable for buffalo farming due to the existence of wetlands, clay surface and climatic conditions. For these reasons, the vast majority of food production in the region is made up of vegetable - fruit and dairy production.

The Ağaçlı-Yeniköy region is located at the intersection of four mega projects of Istanbul, 3rd airport, 3rd bridge Kanal Istanbul and Yacht port. which have extensive scale and transformative effects. Although the rural settlements in the region are excluded from the project boundaries, most of the areas such as communal pastures, forests, meadows and ponds, which are means of maintaining agricultural production, remain in the land reserved for the projects. The region has entered into a comprehensive transformation process with the announcement of mega projects to the public opinion around 2011. Starting from this date, agricultural production and number of animals in the region have begun to decrease. Simultaneously, both the public and private interests have started to change their ownership patterns and purpose of use of the land. One of the aims of choosing the study area, Ağaçlı-Yeniköy region, is to narrate and record the current situation and the transformation process that it is going through, which will soon adopt a completely different settlement structure, and to discuss the possibilities of developing the area without transforming it.

In order to understand the transformation in Istanbul and Ağaçlı - Yeniköy region, primarily a conceptual research of the evolution of rural-urban relations has been carried out. It has been looked up at when and how the city emerged as a separate settlement from the countryside, when a continuation of the dual-benefit relationship prior to industrial revolution entered a cycle where the city interfered the rural in a brutal manner. Projects and academic studies that investigate the ways of transforming rural and urban relations into a unity without conflict have been researched. As the last point, an alternative and contemporary perspective on the relation of urban and rural has been investigated. The international cycle of the capital emerged as a result of globalization has created a system proposal for urban and rural relation. The system proposes a well-established network that interlinks the means of productions of all individual centers. This network allows a mutual flow of goods such as raw material,

labour, culture, service and energy. Thus the urban and rural are programmed as productive systems that are working together, not against.

The process of rural and urban interaction in Turkey and Istanbul cases is based on the acceptance of the "land law", which permits private property ownership at the end of the 18th century. Land ownership patterns of the rural lands in Istanbul's peripheries are examined within the context of this law. Along with it, productive land belonging to the state has started to be transferred to the members of the Ottoman dynasty and senior executives of the government. After the decline of the Ottoman Empire, the lands, which were sold to the immigrants from the Balkans, are the first examples of the change in ownership patterns on the Istanbul fringes. Despite the struggles of World War 1 and economic hardship, these farm lands which were around the city until the 1950's continued to maintain their existence and active production.

The approach, that gives importance to rural development until the 1950s, prevented the rapid growth of the cities and ensured the preservation and development of the unique characteristics of rural areas and their production. With the expropriation acts, land sales and construction activities for the housing supply that is demanded by the increasing population, productive land has gradually begun to embrace urban characteristics. The period beginning with the 1980s was the first time the Turkey encountered neoliberal policies. The city, which decentralizes industrial production, has been reproduced to carry new functions such as service, finance, and tourism in order to attract global capital. The city peripheries have continued to grow and lose ground as a result of increasing private car ownership, the development of transportation projects that focus on individual transportation, and housing areas that feed decentralized industries. Globalization and neoliberal policies, which are becoming more and more evident today, are growing and transforming in the direction of mega-projects in order to realize the capital cycle and attract the international circle to the city. From the 1950s to the present, it is observed that the political dynamics peculiar to each era have continued to transform rural areas for different reasons as the city continues to grow.

Nowadays globalized and deeply influential neoliberal policies have caused the city, which has grown up to its ecological limits, to enter into a radical transformation process by including natural areas and the last rural lands remaining in the nearby surroundings to its structure through the mega-projects. Due to The four major mega-transport projects planned around the Ağaçlı-Yeniköy region, it is where the effects of these urbanization policies are most visible. In the near future, with the impact of these projects, the region will evolve into a radically different urban settlement from its present state. Soon local people whose production is going to the end, will be forced to seek or migrate to search for other living options in different sectors. Within the aim of the study, although the mega transport projects are considered to be the dominant asset, the nature of the transformation has been discussed. It has been examined what alternative urban transformation scenarios might be possible according to today's urban-urban definitions, where urban and rural areas can exist together by feeding them from multi directions. The ongoing transformation does not take into account the local characteristics of the region, ignores the continuing production and ecological values and ignores the economic potential that these characteristics can provide. For the Ağaçlı-Yeniköy region, it has been questioned how the protection and development of rural qualities could be a transformational policy that could also add value to both the city and the country in economical terms

1.GİRİŞ

Kent ve kırsal arasındaki ilişki, insanoğlunun tarım devrimi ile birlikte yerleşik hayata geçmesi ve tarımdan artı ürün elde edecek kadar duruma geldikten sonra yönetim, din, eğitim ve kültür merkezi olarak şekillenen, tarımsal üretimin var olmadığı yerleşimlerin; yani kentlerin ortaya çıkışı ile başlamıştır. Kentlerin oluşum sürecini, tarımsal üretim miktarının artışın ardından ortaya çıkan savunma gerekliliği, gıda depolama ve saklamanın mecburi hale gelmesi, ticaretin ortaya çıkışı ve gelişimi gibi diğer sebepler de hızlandırmıştır. Sanayi devrimine kadar kent ve kırsal arasındaki ilişki, kırsal baskın olduğu ve kentteki aktiviteleri yönlendirdiği, kentin en temel ihtiyaç olan gıda üretimi anlamında kırsaldan bağımsız var olamadığı bir yönde devam etmiştir. Bu döneme kadar kırsal alanda yaşayan nüfus kentte yaşayan nüfustan çok daha fazladır ve kentler varlığını kırsal alanlara bağımlı olarak sürdüren yerleşmelerdir.

Yerleşimlerin kurgusunda ikincil bir dönüm noktası olarak ele alabileceğimiz sanayi devrimi sonrasında ise, kırsal ve kent tanımları ilk kez birbirinden ayrılmış ve birbiriyle olan karşılıkları çerçevesinden tanımlanmaya başlamışlardır. Sanayi devrimi ile birlikte kentlerdeki nüfus hızla artmaya başlamış, kırsal alanlarda ise göç, nüfus kaybı, işgücü açığı ortaya çıkmıştır. Böylelikle kent, bir yandan büyüyüp genişleyerek çevresindeki kırsal alanları etkilemiş, değiştirmiş ve sömürmüş; diğer yandan da kentlere uzak olan kırsal alanlardan mıknaş gibi çektiği nüfus ile kırsal alanların gözden düşmesine ve atıl kalmasına sebep olmuştur. Kentin sanayi devrimi ile birlikte kırsal üzerinde baskınlaşan hakimiyeti, ekonomik, sosyal ve ekonomik anlamda birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. Diğer yandan kentsel büyümenin yarattığı sorunlar ve bu yeni mekansal örgütlenme biçimi literatürde yer almaya başlamış, akademik çevrelerce kavramsallaştırmış, çözüm önerileri geliştirilmeye başlanmıştır. Bu döneme özgü çalışmaların gündemi, kent ve kırsalın birarada yaşayabilirliğine yönelik öneriler geliştirmek, kentlerin düzensiz ve kopuk bir şekilde büyüyüp çevrelerini olumsuz anlamda dönüştürmelerine engel olmak ve kentin büyümesini sınırlı tutmak, formunun düzensizleşmesini engellemektir.

İstanbul’da kent ve kırsal alanın ilişkisini ele alındığında, hem kent içerisinde hem de kent dışında tarımsal aktivitelerin gerçekleştiği arazilerin bulunduğu görülmektedir. İstanbul 18. yüzyıl sonu ve 19. yüzyıl başlangıcında, özel mülkiyet kavramı ile tanışmaya değin, hem kent içi bostanları ve meyve bahçeleri ile, hem de yakın çevresinde yer alan, tımar sistemi ile yönetilen, hayvancılık yapılan araziler ve ekili araziler ile çevrilidir. 19. yüzyıl sonrasında özel mülkiyet kavramının ortaya çıkışına koşut olarak gelişen Balkan göçleri ile birlikte kent çeperleri özel mülkiyete ait çiftlik arazileri ile çevrenmeye başlamıştır.

1950’li yıllara kadar varlığını aktif bir şekilde sürdüren kırsal alanlar, Demokrat parti, sanayileşme ve Menderes İmar Operasyonlarıyla başlayan dönemde hızla artan göçlere cevap verecek konut ihtiyacı, desantralize olan sanayi için mekan arayışı, kentsel servis birimlerinin ve altyapı sistemlerinin çeperlerde inşa edilmeye başlanması, kentsel toprağın değer artışı gibi sebeplerle toprak kaybetmeye başlamıştır. Bu dönemde tarımda mekanizasyon, kırsal alanda istihdam fırsatlarının kısıtlı olması gibi sebeplerle büyükşehirlere göç eden halk kırsal alanlarda nüfus erimesine sebep olmuştur. 1980’li yıllara gelindiğinde küreselleşme ve dünya piyasalarına eklenme çabası ile devletin ekonomik yaklaşımları tamamen değişmiş ve buna bağlı olarak kentsel planlama politikaları ve kırsal alan planlamaları da farklılık göstermiştir. Dünya piyasaları ile baş edemeyen küçük üreticilerin yerini büyük gıda şirketleri almış, üretici köylüler hizmet sektörü veya endüstri tesislerinde çalışan işçilere evrilmişlerdir. Kentsel mekan üretimi küresel politikaların etkisinde, İstanbul’da sanayinin desantralizasyonunu ve kent merkezlerinin hizmet, turizm, finans sektörlerinin gelişmesine imkan verecek şekilde yeniden kurgulanmasını gerektirmiştir. Bu süreçte büyümeye devam eden kent çeperde yer alan kırsal nitelikli arazileri dönüştürerek kent mekanına eklemeye devam etmiştir.

2000’li yıllar ile birlikte iyice belirginlik kazanan neoliberal politikalar ve küresel kent yaratma tahayyülü, kentsel toprakların tümü ile birlikte metropol çevresinde yer alan tüm kırsal yerleşmeler ve doğal alanları metalaştırmış, üretim sektörünün zayıflaması ile ülke ekonomisini yönlendiren sektör olarak, inşaat sektörü öne çıkmıştır. Planlanan mega projeler ile İstanbul’un, doğu-batı eksenli büyüme politikasının, tamamen kuzeyde yer alan doğal ve kırsal alanlara yönlendiği görülmektedir. 3.Köprü, 3.havalimanı, Kanal İstanbul, İkin Yeni şehir ve Karadeniz’de yat limanı gibi dev projeler ile kent saçaklanarak ve yayılarak büyümenin ötesinde, yeni kent bölgeleri

yaratacak şekilde yayılmaya devam etmektedir. İstanbul'un kuzey çeperlerinde bulunan ormanlar, meralar, sulak alanlar, tarımsal araziler ve kırsal yerleşmeleri de içine alan "Ağaçlı-Yeniköy yöresi", kapsamlı bir dönüşüm projesinin etkisindedir. Küreselleşme ve neoliberal politikaların ekseninde büyümesi kaçınılmaz olan kent, kuzeyde yer alan ormanları, içme suyu havzalarını, 18.yüzyıl sonlarından beri süregelen kırsal yaşantıyı ve tarım/hayvancılık faaliyetlerini tehdit etmesi anlamında endişe yaratmaktadır.

Bu çalışma yörenin, geçirdiği dönüşüm sürecini analiz etmeyi amaçlamakta ve bu dönüşümün yarattığı olumsuz etkileri tartışmaktadır. Mega projeler etkisinde büyük bir hızla dönüşen yörede, değişimin ortaya çıkardığı olumsuz sonuçların neler olduğu ortaya konmaya çalışılmakta, kentin büyümeye devam edeceği ve yörenin ekonomik döngüye katılımının mecburi kılınacağı öngörülerek, dönüşmeden gelişmesinin olanakları ortaya konulmaktadır. Çalışma neoliberalist kentleşme politikaları ile saldırgan bir şekilde büyüyen İstanbul'un çeperlerinde yer alan kırsal arazileri nasıl dönüştürdüğünü incelemek, bu dönüşümün ortaya çıkacağı olumsuz etkileri gündeme getirmektir. Küreselleşmenin metropol çevrelerinde yer alan kırsal arazilerle iki tarafın da faydalanmasına olanak verecek şekilde nasıl ilişkilmesi gerektiğini, bu sorunun gelişmiş ülkelerde ve bilimsel çevrelerce ele alınışını, İstanbul'da uygulanan politikalar ile karşılaştırarak tartışmakta, mega ulaşım projelerinin kent kırsallarını dönüştürmeden, geliştirmesinin imkanlarını sorgulamaktadır.

İstanbul'un kuzeyinde yer alan bu orman köylerini, kırsal yaşantının devam ettiği, kendine özgü üretimlere sahip olan bu karakteristik yerleşmeleri küresel büyüme projelerinin etkisinde nasıl bir dönüşüm süreci beklemektedir? Kentin kırı ezerek yok etmediği, yerel özelliklerini ön plana çıkararak karşılıklı çıkar ilişkisi kurduğu bir bütünleşme modeli kurgulanabilir mi? Bu çalışma, küresel dünya koşullarına uyum sağlamak amacıyla kentin büyümeye ve kır ve kenti içine alan küresel yaşam bölgelerinin yaratılacağını kabul etmekle birlikte, kır ve kentin bütünleşmesi için ekolojik, sosyo-kültürel ve ekonomik anlamda olumlu olabilecek gelişim senaryolarının neler olabileceğini tartışmaktadır. Kent ve kırın birbirinden ayrı algılanmadığı, ihtiyaçlar kurgusu üzerinden farklı yükümlülükleri üstlenip, birbirlerini besleyerek ekonomik anlamda sürdürülebilirliğin sağlandığı, bu sayede de kırın dönüşmeden ayakta kalabileceği bir gelişme modelini savunmaktadır.

1.1. Tezin Amacı

Bu çalışmanın amacı, İstanbul kentleşmesinin, kentin çeperlerinde yer alan kırsal nitelikli araziler ve kırsal yerleşmeler üzerindeki etkisini incelemek, günümüzde İstanbul'da kent/ kır etkileşiminde geline son noktayı değerlendirmektir. İstanbul'un kentleşme tarihi ve farklı politik dönemlerde izlenen kırsal politikaları birlikte değerlendirilerek, tarihsel süreçte İstanbul çeperlerindeki kırsal arazilerin oluşum ve yok oluş süreçlerini incelemek, günümüzde İstanbul'da kırsal alan – kentsel alan ilişkilerinin nasıl dönüşeceğini araştırmak hedeflenmiştir. İstanbul'un kuzeyinde yer alan kırsal yerleşmelerin; kentin büyüme hızı ile nasıl baş edebileceği ve günümüzün politik-ekonomik ortamında nasıl var olabileceği irdelenmiştir.

Küreselleşme ve neoliberal kentleşmenin etkisinde büyümeye ve çevresini değiştirmeye devam eden kent, kırsal alanların kendine özgü karakterini yok etmeden, aksine yöresel özelliklerini güçlendirerek küresel ekonomi içinde yer alabilir mi?

İstanbul'un mega projelerin etkisi altındaki kuzey köyleri için gelecekte var olabilme ihtimali kurgulanabilir mi?

Bu anlamda çalışma, kentler küresel ve neoliberal politikalar etkisinde gelişirken çevresindeki kırsal alanları yok etmeden, kent bölgeleirne eklemleyip fısat eşitsizliğinin olmadığı bir dönüşümün nasıl olabileceği sorusuna yanıt aranmıştır.

Bu çalışmanın sonucunda ortaya konan bulguların, İstanbul'un içinde bulunduğu politik konumda büyür ve dönüşmeye devam ederken, çeperlerinde yer alan kırsal yerleşmeler ve kırsal arazilerin dönüştürmeden geliştirmesine ve ekonomik sürdürülebilirliğe katkı yapmasını sağlayarak özgünlüğünü koruyabilmesine yönelik fikirlerin önünü açması hedeflenmiştir.

Ağaçlı- Yeniköy yöresi gibi, varlığını gıda üretimi ile sürdüren, İstanbul'a yakın konumlanmış diğer kırsal yerleşmeler için de, bir sonraki aşamada karşılaşılabilecekleri olumsuz durumlara örnek teşkil edebileceği ve gelecekte yapılacak araştırmalara bu anlamda destek olabileceği düşünülmüştür.

1.2. Çalışmanın Yöntemi ve Kapsamı

Ağaçlı-Yeniköy yöresinin İstanbul kenti ile olan ilişkisini ve dönüşümünü kavrayabilmek amacıyla, öncelikle kır ve kente ilişkin genel tanımlamalar, iki kavramın evrimi ve birbiri ile olan etkileşimini kavrayabilmek amaçlanmıştır. Bu amaçla literatür taraması yapılmış, farklı terorisyenlerin yaklaşımları incelenerek

detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Kır ve kent kavramının günümüzde ele alınış biçimi, değişen anlam ve önerilen yeni iletişim kurguları, kır kent ilişkisi üzerine çalışan uluslararası kuruluşların raporları ve yönetimlerin hazırladığı plan raporları, yerel yönetimlerin kır-kent bağlarını güçlendirme amaçlı hazırladığı projeler incelenmiştir. İstanbul özelinde kır-kent ilişkisinin dönüşümü, çeperlerdeki kırsal arazilerin ve kırsal yerleşimlerin yok oluş tarihçeleri ile ilgili bilgilere erişmek amaçlı literatür ve arşiv taraması yapılmıştır. Kırsal yerleşimlerin çeperlerdeki dönüşümü anlamında fiziksel tespit yapabilmek için tarihi hava fotoğrafları ve tarihi haritalar kullanılmıştır. Kırsal arazilerin planlama ile ilişkisi, politik ideolojiler ile ilişkisini kurabilmek için çevre düzeni planları ve plan notlarından faydalanılmıştır. Çalışma alanı olan Ağaçlı Yeniköy yöresi ile ilgili inceleme ve analizler yapılmıştır. Bölgedeki kırsal yerleşmelerin tarihsel, sosyolojik, kültürel ve demografik yapılarını anlayabilmek için İstanbul Belediyesi tarafından basılmış kitaplardan faydalanılmıştır. Fiziksel analizler için IMP ve IBB tarafından hazırlanan veriler, şehir haritaları ve Avrupa Çevre ajansı tarafından hazırlanmış Corine arazi örtüsü programı kullanılmıştır. Diğer yandan yök tez taraması yapılmış, bölge ile ilgili daha önce yapılan çalışmaların madencilik ve jeoloji konularında olduğu saptanmış, fiziksel analizler için bu tez çalışmalarından faydalanılmıştır. Bölgede planlanan mega projeleri ve etkilerini analiz edebilmek için Meslek odalarının raporları, sivil toplum kuruluşlarının raporları ve çevre etki değerlendirmesi (ÇED) raporlarından faydalanılmıştır. Çalışma alanı içerisinde yer alan kırsal yerleşmelerde yaşayan yerli nüfus ile görüşmeler yapılmış ve buna ek olarak kişisel gözlemlerden faydalanılmıştır.

Tez çalışması beş ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm giriş bölümü olup, tez çalışmasının amacı, kapsamı ve yöntemi tariflenmiştir. İkinci bölümde kır-kent kavramlarının temsil ettikleri anlam ve bu anlamın birbirleri ile etkileşimleri, bu etkileşimin döngüsü analiz edilmiştir. Üçüncü bölümde İstanbul kent çeperlerinde, yakın kırsal arazilerin, çiftliklerin ve kırsal yerleşmelerin nasıl oluştuğu ve dönüştüğü, gelecekte nasıl bir dönüşüm süreci geçirecekleri irdelenmiştir. Dördüncü bölümde Ağaçlı- Yeniköy yöresi örneğinde, kır ve kent etkileşimi incelenmiş, son dönem planlanan mega projelerin etkisiyle, kentin kır üzerindeki dönüştürücü gücünün çalışma alanı üzerinde nasıl işlediği araştırılmıştır. Son bölüm olan 5.bölümde kent ve kır ilişkilerinin dönüşümünü ne yönde devam ettireceği ve İstanbul kuzeyinde yer alan

“Ağaçlı-Yeniköy” yöresi için günümüz politik koşullarında hem kenti hem kıyı olumlu yönde etkileyebilecek kentleşme senaryolarının neler olabileceği tartışmaktadır.

2. KENT VE KIR ETKİLEŞİMLERİ

Kır ve kent kavramının birbirleri ile olan ilişkilerini anlamak için öncelikle ikisinin de ayrı ayrı içerdiği anlam ve birbirlerinden ayrı tanımlamalarını kavramak gerekir.

Kır ve kentin temsil ettiği anlam ve birbirleri ile olan ilişkileri tarih boyunca bir takım kırılma noktalarına sebep olacak gelişmeler sonucunda, sürekli evrilmiştir. Bu ilişki kimi zaman karşılıklı bir çatışma haline, kimi zaman birlikteliklerinden kaynaklanacak olumlu etkileri keşfetme yönelimine, kimi zaman da birbirinden ayrı olmayan iki kavram oldukları bir örüntü oldukları kabulüne dönüşmüştür. Sanayi devrimi öncesi erk sahibi olan kıra bağımlı bir organizma olan kent; sanayi devrimi ve getirdiği teknoloji ile hızla büyümüş ve kırın üzerinde sömürüye varan bir hakimiyet kurmuştur. Küreselleşme ve ulus devletin yokoluşuna kadar böyle devam eden kır-kent ilişkisi, küresel kentlerin oluşumu ve kentlerin artık tek başına ve devletler aracılığı ile değil, etkiledikleri bölgelerle, kırın ve kentin iki ayrı kavram olmadığı, heterojen ve çok sesli bir yapıda dünya ile direk iletişim kuran bölgelere dönüştüğü duruma evrilmiştir. Kent ve kır bu yeni algı çerçevesinde her ikisine ait karakteristik özellikleri koruyup geliştirecek şekilde var olabilir mi? Kır ve kent oluşumlarından beri geçirmeye devam ettikleri değişim döngüsünde varılan son nokta her iki yerleşim biri mi için de demokratik çözümler sunabilir mi?

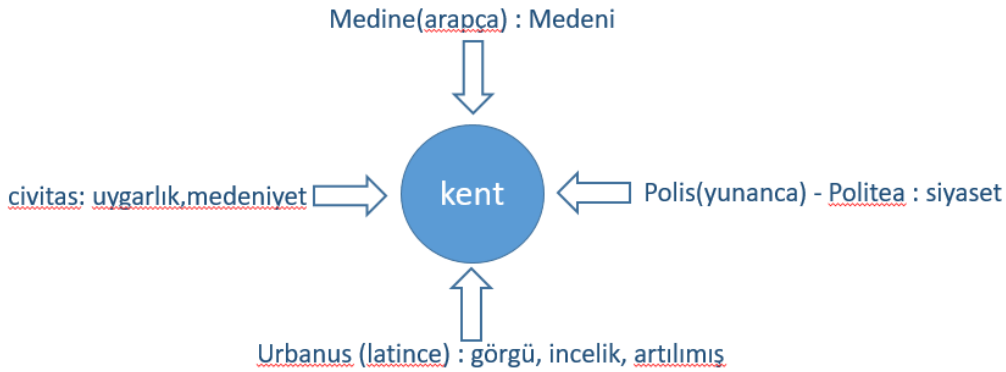
Bu bölümle aşağıda özetlenen akış çerçevesinde bu soruların cevabına ulaşmak hedeflenmiştir,

- Kır ve kente ilişkin genel tanımlamalar
- Kentsel büyüme ve kırsal dönüşüm
- Kent ve kır çatışması
- Kent ve kır birlikteliği ve mekansal önerileri
- Küresel kent Bölgeleri ve Kırt-Kent ilişkisinde yeni açılımlar

Bu çerçevede kır ve kent kavramlarının oluşumu, birbirleri ile olan etkileşimleri ve günümüzde kır ve kent algısında gelinen son nokta değerlendirilmiştir.

2.1. Kır Ve Kente İlişkin Genel Tanımlamalar

Kent ve Kır tanımlamalarına baktığımızda, sanayi devrimi öncesi ve sonrası tanımlamalarının farklı olduğunu görürüz. Çünkü kenti şekillendiren unsurların başında gelen şey üretim ilişkileridir, üretim ilişkilerinin değişimi ile kentin temsil ettiği anlam başkalaşır. Kent sözcüğündeki anlamsal kayma, birebir etkileşimde olduğu kıran da tanımlamalarını değiştirir. Kent kelimesinin çeşitli dillerdeki etimolojik kökenine baktığımızda, kentin temsil ettiği “uygarlık” anlamının çoğu dilde köken oluşturduğunu görmekteyiz. Latin dillerindeki civilization ve kent (city, civitas); arapçadaki medeniyet, medeni ve kent (medine) gibi sözcükler arasında köken benzerliği, uygarlıkların kentlerden kaynaklandığını düşündürmüştür. Yunancada kent (polis) sözcüğü siyaset (politiae) ile aynı kökten gelir, kentsel yaşamın uygarlık ve görgü anlamları ile bütünleşmesi kibarlık (civilitate) ve görgü (urbanite) sözcüklerinin kente köken oluşturur (Keleş, 2005).

Şekil 2.1. Kent sözcüğü etimolojik incelemesi.

Bu etimolojik incelemeden anlaşılan kentin uygarlık, medeniyet, kibarlık ve barbarlık/kabalık karşıtı olarak temsil edildiğidir. Kentlerin oluşumunu ve değişimini etkileyen iki dönemsel kırılma noktası, tarım devrimi ve sanayi devrimidir. Tarım devrimi ve insanların toprağı işlemeyi keşfi ile gıda arayışından kaynaklı göçebe hayatın yerini yerleşik hayat almıştır. Kentlerin oluşumu ise tarımsal üretimde yaşanan gelişmeler sonucu, dış etkenlere bağlı kalmaksızın kırsals nüfusun beslenebileceğinden daha fazla “artı değer” üretmeye başladığında gerçekleşmiştir. Toprak, iklim ve su koşullarının uygun olduğu durumlarda artı ürün elde edilmeye başlanmıştır, artı ürünün elde edilmesi ile sırasıyla sosyal tabakalaşma ve kentleşme

ortaya çıkmaktadır(Aslanoğlu,1998). Kentler, gıda üretiminin yapılmadığı, kırsal alan tarafından beslenen, politika, eğitim, düşünce ve din merkezi olan yerleşmelerdir.

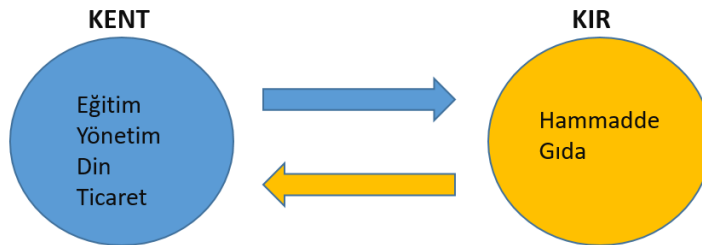
Kent tanımını ülkemizdeki kaynaklarına ve genel kabullerine bakmak da faydalı olacaktır. 442 sayılı Köy Kanunu'nun 1. maddesi, nüfusu 2.000'den aşağı olan yerleri köy, 2.000-20.000 arası olan yerler kasaba, 20.000'den fazla nüfuslu yerleşimleri de şehir olarak tanımlamaktadır. Türkiye istatistik kurumu (TÜİK) de bu tanıma uygun olarak 20.000 nüfuslu yerleşimleri şehir olarak kabul etmekte iken, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı 10.000 kişilik yerleşme alanlarına şehir demektedir. Kent ve şehiri eş anlamlı kabul eden Türk dil kurumu (TDK) ise, kenti Nüfusunun çoğu ticaret, sanayi, hizmet veya yönetimle ilgili işlerle uğraşan, genellikle tarımsal etkinliklerin olmadığı yerleşim alanı olarak tanımlamaktadır. Resmi kurumların tanımlamaları kenti genel olarak nüfus ve istihdam temelli özelliklerini kriterize ederek tanımlamaktadır. Fakat kenti sadece sahip olduğu fiziksel değerler üzerinden tanımlamak yetersiz kalacaktır. Kent, tarımsal olmayan üretimin egemen olduğu, hem tarımsal hem tarım dışı üretimin dağıtım ve denetim işlevlerinin toplandığı, örgütlenme, bütünleşme, ayrı cinstenlik derecelerinin yüksek düzeyde bulunduğu yoğun bir nüfus odağıdır (Kartal, 1983). Kenti diğer yerleşim birimlerinden ayıştıran, kendine özgü sosyal, ekonomik, kültürel, siyasal ve mekânsal ilişkiler ağı ve örgütlenme biçimleridir. Kent kendini nüfus büyüklüğü, nüfus yoğunluğu, nüfusun sosyokültürel yapısı ve özellikleri, mekanın kullanımı, ekonomik ve toplumsal örgütlenme biçimi, ekonomik işlev, çeşitlenmiş işgücü arzı ve talebi, yönetim biçimi, kamusal hizmetler açılarından ayıştırmaktadır (Ergun C. Ve diğerleri, 2013). Fiziksel niceliklerin oluşturduğu bir alt strüktür üzerine eklenen, nüfus ve istihdam gibi net bir şekilde ölçülebilir olmayan sosyokültürel ve politik ilişkiler ağı, kent tanımını bir aşama daha derinleştirerek kavramamıza yardımcı olmaktadır.

Farklı bir bakış açısı ile Mumford, kenti bir topluluğun kültürünün ve erkinin yoğunlaştığı yer, zamanın bir ürünü, birikimi olarak tanımlar ve 'mıknatıs' metaforuyla açıklar. Bu sözcük kenti tanımlama açısından çok kullanışlıdır, çünkü mıknatıs metaforu, mıknatısın etki alanı ve bu alanın uzaktan cisimleri harekete geçirici gücü ile merkezine farklı özelliklere sahip parçaları çekebilen toplumsal güç hatları arasında bir benzerlik kurmamıza olanak tanımaktadır. (Aktaran Keleş 2005, Ertan 2008). Bu tanımlama ile kentin, kültür ve hakimiyet adına bir odak olduğu,

çevresinde yarattığı alanın sınırları içerisinde yer alan öğeleri etkilediği ve farklılaştırma gücüne sahip olduğu ortaya konmaktadır.

Gordon Childe, kentsel uygarlığın temel unsurlarını sıralayarak, kenti kırdan ayıran temel özellikleri belirlemiştir. Bunlar; yerleşim yerinin büyüklüğü ve yoğunluğu, nüfusun farklılaşması ve mesleki ihtisaslaşma, anıtsal yapıların oluşması için kamu sermayesi, bilimin varlığı ve ticarettir(Aktaran Knox P., Mcarthy L., 2005). Bu sınıflamadan anlaşılan kenti kırdan ayırd eden özelliklerin nüfus büyüklüğü ile sınırlı kalamayacağı, ekonomik, toplumsal ve sosyo-psikolojik unsurlara da ihtiyaç olduğudur.

Sjoberg (1960) kentleri sanayi öncesi(pre-industrial), geçiş halinde (transitional) ve sanayi(industrial) kentler olmak üzere sınıflandırmaktadır. Sanayi dönemi öncesi kent varlığını sürdürebilmek için dışarıdan hammadde ve gıda almak zorundaydı, bu anlamda pazarın merkezi idi. Sanayi öncesi kent ve sanayi kenti arasındaki farklılaşmayı sağlayan üç unsur vardır. Bunlar; teknoloji (kullanılan enerji türleri), ekonomik eylemlerin örgütlenmesi vesosyal yapının güçlü kontrol mekanizmasıdır. Sjoberg (1960), bir sosyal güç olmadan kentlerin, onları çevreleyen alanları kullanmalarının mümkün olmadığını belirtmiştir. Diğer yandan sanayi öncesi kentlerin bir çoğunda yaşayan nüfus, kırsal alanda yaşayan nüfustan çok daha az olduğunu, kent merkezinin dini yapılar ve yönetime ait binalardan oluştuğunu, konutların aynı zamanda işyeri, dini yapıların da aynı zamanda eğitim merkezleri olduğunu belirtmektedir (Sjoberg, 1960) .

Şekil 2.2. Sanayi devrimi öncesi kır-kent ilişkisi.

Bu anlamda sanayi öncesi dönemde kent ve kır ilişkisinin, kırın kente göre hammadde ve gıda tedarikçisi, kentin ise kıra göre yönetim, eğitim, din merkezi ve pazar alanı

olarak şekillendiğini söyleyebiliriz. Sanayi devrimi öncesinde kır ve kent arasında net bir ayırım, karşıtlık ve bir tarafın baskın olduğu bir güç dengesi bulunmuyordu. Sanayi devrimi ile birlikte, üretim ilişkilerinin değişmesi ile birlikte, kentin kıra karşı sömürüye varan bir üstünlüğü başlamış oldu. Sanayi devrimi ile birlikte kent ve kır birbirinden kesin çizgilerle ayrılmış, tanımlamaları da bu karşıtlığı vurgulayacak şekilde güncellenmiştir. Kırsal alan toprağa dayalı maddi üretimin yapıldığı ve örgütlenmenin yoğun olduğu bölgeleri; kent ise kırsal alandaki üretimin artı değerinin toplandığı ve yeniden dağıtıldığı, ayrıca toprağa olmayan dayalı kimi özel üretimlerin olduğu yaşam alanlarını temsil etmektedir (Yırtıcı, 2005). Bu yaklaşım, birçok kuramcının ele aldığı gibi kır ve kent arasındaki farklılığı, üretim ilişkileri ve üretim ilişkilerinin doğurduğu mekansal ve toplumsal yapı üzerinden okumaya çalışmaktadır.

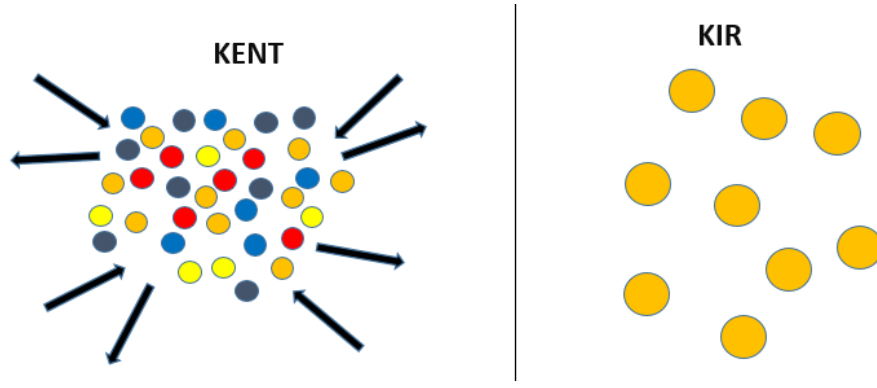
Knox ve Mcarthy (2005), kır ve kent arasındaki farklılıkları; ekonomik, siyasal, demografik, kültürel, teknolojik, çevresel ve toplumsal olarak belirlemiştir. Bu anlamda kır ve kent arasındaki ayrımı ifade etmede en kapsamlı yaklaşımdır.

Sjoberg (1960) kentleri sınıflandırmada teknolojiyi bir parametre olarak kullanırken, Karl Marx ekonomiyi ve üretim ilişkilerini belirleyici faktör olarak kullanmıştır. Buna göre de kentleri , ilkel, köleci, feodel, kapital ve sosyalist olmak üzere beş sınıfa ayırmıştır. Marx’a göre sanayi öncesi yerleşme tarihi kırın tarihidir, sanayileşme ile birlikte kent ve kır birbirinden ayrı iki kavrama dönüşmüştür. Kapitalizm ile birlikte kent sermayenin biriktiği, nüfusun, üretim aletlerinin, yüksek zevklerin, gereksinmelerin bir merkezde toplanması olayıdır. Burjuvazi ile birlikte doğmuştur, feodal dönemde kentten söz edilemez. Kır ise kapitalist kentin ortaya çıkışı ile birlikte nüfus kaybeden, üretim ilişkileri zayıflayan, dağınık bir yerleşmeye dönüşmüştür (Aktaran Güllüpınar,2012). Marx, kır ve kente yönelik birbirlerine olan zıtlıklarından beslenen en öncül tanımlamaları, sanayi devriminin erken dönemlerinde dile getirmiştir. Kenti kırın pasifliğinden istifade eden ve onu sömürü nesnesi olarak algılayan bir mekansal ve sosyolojik örgütlenme olarak görmüştür.

Marx ile aynı döneme rastlayan tanımlamalarında Max Weber, kentleri fiziksel büyüklükler üzerinden tanımlamanın imkansız olduğunu belirtmiştir. Birlikte yaşayan bir topluluğa kent denebilmesi için ticari ilişkilerin ön plana geçmesi gerekliliğinden bahsetmektedir. Bu yerleşik topluluğun bir kaleye, pazar yerine, otonom bir hukuk

düzenine ve konfederasyona sahip olması gerektiğinden bahseder. Weber (1922) kentleri; tarım kentleri, tüketici şehirler, üretim şehirleri ve ticaret şehirleri olarak sınıflandırmıştır. Kentleri nüfusun tarım ile değil ticaretle uğraştığı yerleşmeler olarak kabul etmiş ve tanımlamasını ekonomik / siyasi sınıflandırmaya dayandırmıştır (Aktaran Sunar, 2011). Weber'e göre antik şehirler tarım şehirleridir, şehri çevreleyen toprakların sahibi olan soyluların ikamet ettikleri merkezler olarak ortaya çıkmaktadır. Tarım şehrinin bir türü olarak algılayabileceğimiz tüketici şehirler ise doğrudan saraya veya rantiyeci tüketicilere bağlıdırlar. Nüfusun ve şehrin gelişmesinin şehirdeki üretime bağlı olduğu şehirler üretici şehirler, büyük tüketicilerin satın alma gücünün gerek yabancı malları yerel piyasalarda, gerekse yerel malları yabancı piyasalarda satın alan tüccarların ticaretine bağlı olan şehirler ticaret şehirleridir. Weber de şehir sınıflandırmasını yaparken üretim, tüketim ve ticaret parametrelerini kullanmıştır.

1920'lere gelindiğinde kent sosyolojisi ile ilgili çalışmaların Şikago okulu ile hızlandığını görürüz. 1920 – 1940 yılları arasında birçok yazar, kent sosyolojine dair kuram ve araştırmaların temeli olan düşünceler geliştirmişlerdir. Şikago okulu kuramcılarından Louis Wirth de kentin tanımını kır ile olan zıtlığına dayanan önermeler üzerinden gerçekleştirmiştir. Wirth, kenti kırdan ayıran değişkenlerin nüfus büyüklüğü, yoğunluğu ve heterojenliği olarak belirlemiştir. Kentleri nüfusun büyüklüğü ile, kırdan farklı olarak çok kültürlülüğünü de ekleyerek, farklı kültürlere ait toplulukların birbirleri ile ilişkilerinin kopuk olduğu bir sosyal varlığa sahip olmakla tanımlamıştır. Yoğunluk bir mekanda yığılmayı temsil etmektedir. Yığılmanın insanların birbirleri ile zorunlu/ihtiyaç temelli ilişkiler kurmasına yol açtığını belirtir. Kentin heterojenliği ise sınıfsal bir hiyerarşinin, değişken statülere, farklı kültür kodlamalarına ait toplulukların biraradalığını ve bu biraradalık ile başa çıkabilmek için geliştirdikleri yabancılaşıma ve kayıtsızlık duygularının varlığı ile açıklamaktadır (Aktaran Serter, 2013). Wirth'in yaklaşımı, kenti bir yaşam biçimi olarak ele alır ve kent ile kırı ayıran en belirgin farklılığın kültür ve yaşama biçimi üzerinden şekillendiğini ifade etmektedir. Bu anlamda kent, yoğun nüfusu ve çok kültürlülüğü ile toplumsal eylemlerin ve sosyal ilişkiler ağlarının da merkezidir ve merkez olarak çok geniş ölçekte bir çekim gücüne sahip olduğu söylenebilir.

Şekil 2.3. Kır ve Kentin kültürel farklılıkları.

1970’lerle birlikte Chicago okulunun kent temsili ve algısına eleştirel bakış açılarıyla çağdaş kent kuramcılarını yeni tanımlamalar yapmışlardır. Bu eleştirilerin merkezinde sanayi sonrası kent tanımı yapılırken Chicago okulu yazarlarının kenti biyoloji analoji yoluyla belirlemeye çalışmaları fakat kentlerin kapitalist üretim tarzı altında ortaya çıkmış sosyal ölçekler olarak kurulduklarını yok saymalarıdır. Lefebvre, Şikago okulunun sosyal olgular üzerinden yaptıkları kent tanımlamalarını ,fiziksel anlamda oldukça eksik olduğunu belirtmiştir. Şikago okulu yaklaşımını, mekanı basitleştiren indirgemeci bir yaklaşım olarak görmüş, kentin yeme,içme,uyuma gibi temel eylemleri gerçekleştirmeye olanak vermekten çok daha karmaşık bir yapıda olması gerekliliğinin altını çizmiştir (Aktaran Serter, 2013). Şikago okulu kentte yaşayan bireyin aktör olarak ortaya çıkmasına ve sosyal ilişkiler ağı bakımından tanımlamaların derinleşmesine sebep olmuştur, fakat mekansal anlamda ihtiyaç duyulan kompleks toplumsal eylemlere karşılık vermekte yeterli olacak modeller üretmede eksik kaldığı ve bu sebeple kendinden sonraki dönemlerce eleştirildiği görülmektedir.

Lefebvre’ye göre kent toplumsal bir üründür. Her üretim biçimi kendi mekanını ortaya koyar ve kapitalizm mekan üretimindeki temsilini yapıyı çevre ile gerçekleştirir. Mekan ideoloji ve siyasetten ayrı düşünülemez, her zaman politik ve stratejiktir. Kent planlama / şehircilik gibi bilimler kapitalizmin mekanı üretmedeki araçlarıdır ve sermaye sahipleri kapitalist sermaye biçimlerinin içinden geçtikleri krizleri mekan üretimini kullanarak çözmüşlerdir. Mekanın üretimi sadece yapıyı çevre üretimi anlamında algılanmamalıdır, buna bağlı olan sosyal ilişkilerin ve kent hayatının tüm yönlerinin de üretimini ve yeniden üretimini içermektedir (Aktaran Güllüoğlu, 2012). Bu yaklaşımı ile Lefebvre, kent tanımlamasına yeni bir boyut kazandırmış, kenti;

politika ve siyasetin, iktidarların farklı ideolojilerinin kullandıkları ifade biçimleri olarak nitelendirmiştir. Bu yaklaşımı ile Marx'ın kapitalizm ile bağdaştırıp eko-politik bir kimlik yüklediği kente, farklı iktidarların izledikleri politikaların temsiliyet biçimleri olduğu bulgusunu da eklemiştir.

Bu yaklaşımın bir devamı niteliğinde Castells (1977), kenti toplu tüketimin merkezi olarak ele almış ve emeğin yeniden üretimi için gerekli olan tüketimin gerçekleştiği mekan olarak tanımlamıştır. Kentler işgücünün yeniden üretimi için gerekli olan eğitim, sağlık, konut gibi kolektif tüketim ihtiyaçlarının sağlandığı mekanlardır. Castells kapitalist ilişkilerin artık üretimin değil kolektif tüketimin, başka bir deyişle devlet tarafından sağlanan hizmetlerin merkezi haline geldiğini belirtmiştir. Böylelikle Castells, problemin odağını değiştirmiş, sorunun mekanın nasıl üretildiği değil, kentsel problemlerin nasıl üretildiği olduğunu ileri sürmüştür. Kolektif tüketim ihtiyaçlarının karşılanmaması sistemin işleyişini tehlikeye sokacağından, toplumsal hareketlerin ortaya çıkmasına sebep olabileceğini belirtmiş, bu anlamda kentin kapitalist döngüsünün sürmesinin kolektif tüketimin sürdürülebilirliği olduğunu ortaya koymuştur.

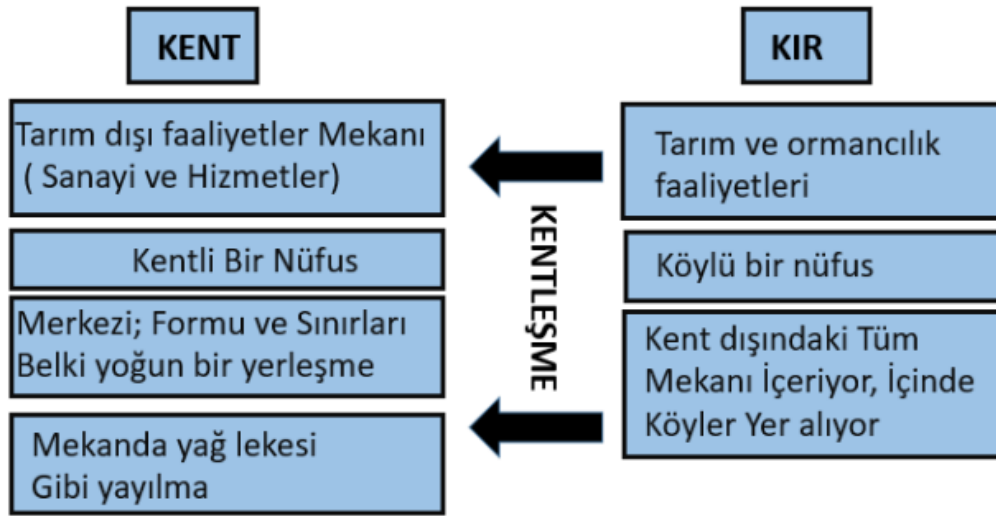
Kent kavramını daha iyi anlayabilmek için etkileşim halinde varlığını sürdüren kırın ne olduğunu da kavrayabilmek gerekir. Kırı oluşturan tanımlamalara bakarsak, tanımların kent tanımları ile bütünleşik ve onun devamı şeklinde yapıldığını görmekteyiz. Kır özünde, kentten daha önce ve bağımsız şekilde varolmuş, kendine yeten ve devamlılığını kendi kendine sürdürebilen bir yerleşme olarak, kentlerin ortaya çıkışının da sebebidir. Fakat erken dönemlerinde kıra bağımlı fakat sanayi devrimi sonrasında kırı sömüren bir yapısal örüntü olarak kent, kırın tanımlamalarını bile yönlendirmekte, kırsal alanların tanımı kentlerin sahip olduğu özellikler ve kentlerin sınırları üzerinden yapılmaktadır.

Sağlık kaynakları ve servisleri kurumu (HRSA) kırı; kentsel alana dahil olmayan tüm nüfus, yapılı çevre ve toprakların bütünü olarak tanımlamıştır, kısacası kentsel olmayan herşeyi kırsal olarak değerlendirmiştir. Kırsal alanlar, coğrafi olarak kentsel olmayan karakteristikleri, durumları ve uygulamaları tanımlamak için kullanılan bir terimdir. Öte yandan ekonomik faaliyetler, nüfus yoğunluğu, toplumsal yapı, sosyo-kültürel özellikler ve çevre ilişkileri açısından kentsel çevrelerden farklılık gösteren,

doğal koşullara uyumlu, geleneksel üretim teknikleri ile şekillenen peyzaj değerleri ile var olan, özgün karakteristiklere sahip alanlardır (Aktaran Erdem, 2012).

OECD ve AB tarafından kullanılan kır tanımlamaları küresel tanımlamalar olduğu için dikkate değerdir. 1988 yılından beri kırsal alanlar üzerinde çalışmalar yürüten OECD, kırsal alanı tanımlarken nüfus yoğunluğunu parametre olarak almaktadır. Bu tanım iki aşamalı bir yaklaşım üzerine kuruludur. İlk olarak idari sınırlar itibarıyla nüfus yoğunluğu km² başına 150 kişiden az olan yerler kırsal alan olarak kabul edilmektedir. Daha sonra bölgeler üç kategoriye ayrılarak sınıflandırılmaktadır. Bir geçim kaynağı olarak tarım ön plandadır ve düşük nüfus yoğunluğu dikkat çekmektedir (Aydinli H. ve Çiftçi S. , 2015).

Tüm bu tanım farklılıklarına bakıldığında, kentlerin ilk oluşumundan beri değişmeyen ayırıcı özelliğin ekonomik faaliyetler olduğunu, kentin tarım dışı ticaret, hizmetler, sanayi gibi ekonomik göstergelerle, kırsal ise tarımsal üretim ve ormancılık ile bütünleşik ifade edildiği görülmektedir.

Şekil 2.4: Kent ve Kır karakteristikleri (Tekeli, 2016).

Bu teoriyi destekleyen benzer bir yaklaşım da Tekeli (2016) dan örnek verebiliriz. Tekeli (2016) Sanayi döneminin kentini, temelde tarım dışı faaliyetlerin (sanayi ve hizmetler) yer aldığı, yoğun bir merkezi etrafında oluşmuş formu ve sınırları belirli bir yerleşme olarak tanımlamaktadır. Sanayi dönemi öncesinde, kenti kırdan ayıran bir çizgi çizmenin olanaklı olduğunu, burada yaşayan kentlilerin anonim ilişkiler içinde,

rasyonel davranış kalıplarına uygun bir gelişme dinamiği oluşturduğunu belirtmektedir. Bu dinamik içinde sanayi ve hizmetler alanlarında üretimin sürdürülmesini zorunlu kılan, düzeyde yüksek miktarda bir tüketim gerçekleştiğinden kentlerin çalışma, tüketim, dolaşım, yaratıcılık, heyecan ve sıkılmanın gerçekleştiği mekanlar olarak işlevselleştiğini ifade etmektedir. Bu dönemde kentin büyüye bile sınırlarını kaybetmediğini, tek tek binaların eklenmesiyle bir yağ lekesi gibi büyüdüğünü ve kenti kırdan ayıran çizginin korunduğunu belirtmektedir.

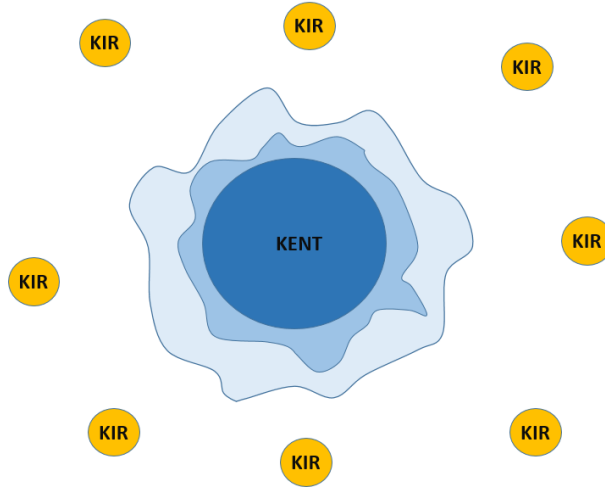
bölgede nüfusun % 50'den fazlası (km² başına 150 kişiden daha az) kırsal alanlarda yaşıyorsa bu bölgeler kırsallığı baskın (predominantly rural region) bölgeler; bir bölgenin nüfusunun % 15-50 arası kırsal yerel birimlerde yaşıyorsa bu bölgeler önemli ölçüde kırsal (intermediate region) bölge olarak tanımlanmaktadır. Yine bir bölgenin nüfusunun % 15'inden azı kırsal yerel birimlerde yaşıyorsa bu bölge de kentselliği baskın (predominantly urban region) bölge olarak tanımlanmaktadır (Rural Development in the European Union- Statistical and Economic Information Report, 2006).

Kırın ülkemizdeki resmi tanımlarına baktığımızda, öncelikle Türk Dil Kurumu(TDK)'ın kır; şehir ve kasabaların dışında kalan, çoğu boş ve geniş yer, dağ bayır olarak tanımlayarak HRSA'nın tanımına benzer bir şekilde kent dışında kalan herşeyi kapsayacak bir söylem üzerinde durduğu görülmektedir. Türkiye istatistik kurumu(TÜİK) kır'ı 20 000 ve daha az nüfusa sahip olanlar ise "Kır" yerleşim yerleri olarak tanımlarken, idari statüler yönünden incelediğimizde ,yerleşim yerlerinin nüfus büyüklüklerine bakılmaksızın il ve ilçe merkezlerinin kent, diğer tüm yerleşimlerin köy kabul edildiğini görmekteyiz.

Kıray (2003), kırdaki yaşayan kişiler için “köylü” ifadesini kullanmayı tercih etmektedir. Bununla birlikte, köylülüğün sadece tarımsal üretimin devam ettiği alanlarda yaşayan kişiler için kullanılmasının, tanımı eksik bırakacağını belirtmektedir. Köylüleri izole, kapalı, kendi kendine yeten, geleneklerini, değerlerini ve inançlarını yaşatan ve sınırlı imkanlarla artı değer üreten topluluklar olarak

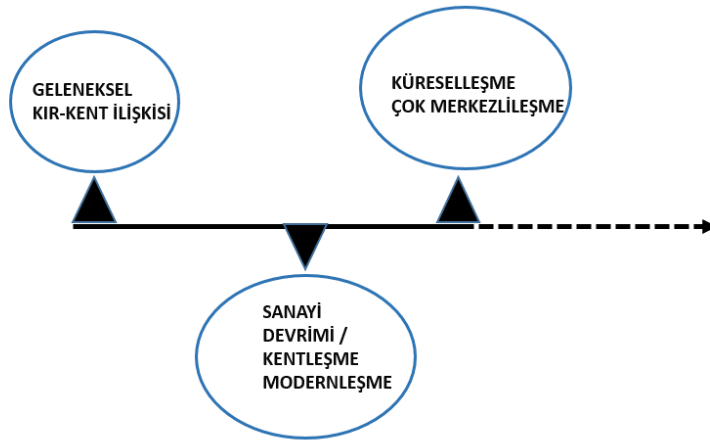
tanımlamaktadır. Kentlerle ilişkilerinin çoğu zaman vergi ve askerlikten öteye gidemediğini savunmuştur (Kıray, 2003).

Türkiye’de resmi kurumların kır tanımlamalarına baktıktan sonra kavramı evrensel olarak ele almakta yarar vardır. Başka bir yaklaşım kırın tanımını daha çok ekonomik yapılanma ve demografik veriler üzerinden yapmaktadır. Kırsal alanlarda tarımsal üretimin yerel ekonomiye hakim olduğunu ve toplumsal yeniden üretim ve mücadelenin tarımsal üretim araçlarının mülkiyet ve denetimleri tarafından meydana getirildiğini ortaya koymaktadır. Kolektif üretim araçlarının ekonomik sebepler nedeni ile sağlanamamasının nüfusu, kırsaldan çok kentsel alana yerleşmeye yönelttiğini belirtmektedir (Urry, 1999). Tanımdan da anlaşılacağı üzere kırsal alanda egemen

Şekil 2.5. Sanayi dönemi kenti.

Tekeli (2016) ya göre sınırları ve formu tanımlanmış kentlerin dışındaki alanlar kırsal alanlardır. Bu kırsal alanlarda temel üretim faaliyetleri tarım ve ormancılıktır. Bu alanda yer alan küçük yerleşmeler köylerdir. Sanayi öncesi dönemde bu köylerde küçük çiftçiler geçimlik tarım yapmaktadırlar. Bu köylülerin davranışlarını rasyonel kararlar değil gelenekler belirlemektedir. Sürekli bir mağduriyet duygusu içinde yaşamakta, üretimlerini sınırlı olanaklar çerçevesinde sürdürmektedirler. Tüketim kalıpları da gelenekler tarafından, sosyal statülere göre farklılaşarak oluşmaktadır.

Şekil 2.6. Kent-Kır ilişkisinde kırılma noktaları.

Kent ve kır tanımlamalarının birbirine olan zıtlıkları üzerinden gerçekleşmesi, dünyada küreselleşme olgusunun ortaya çıkışına kadar daha da şiddetlenerek devam etmiştir. Küreselleşme olgusu ortaya çıkana kadar , yerleşmelerin yapılarını temsil için kullanılan ikili karşıtlık halindeki kent ve kır/köy kavramları var olan gerçeklikle uyum içinde bulunmaktadır. Bu kavramlarla temsil ettikleri arasında bir özdeşlik vardır. Dünyada sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş yaşanırken, bu özdeşlik de büyük ölçüde aşınmış ve çözülmüştür. Bu özdeşlik hem kentlerde hem de kırsal alanda yaşanan değişme dinamikleri sonucu bozulmuştur (Tekeli, 2016). Küreselleşme ile belirsizleşen ve önemsizleşen tanımlamalar, yapısal olarak birbirinden ayırd edilemeyecek bir formda olan kır ve kent için birbirinden ayrı kullanılamamaktadır.

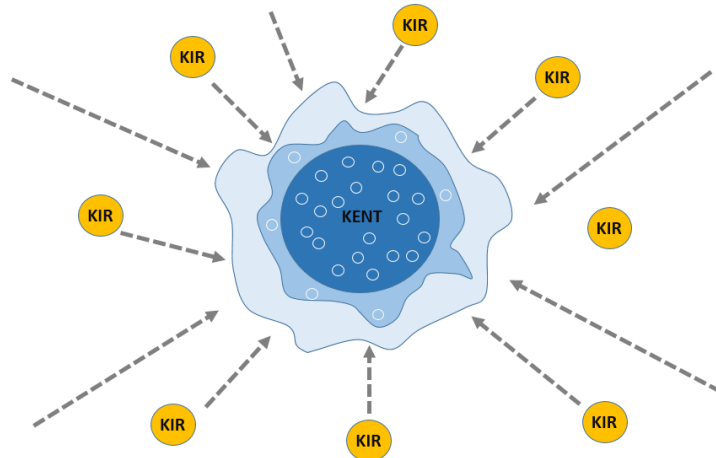
Kır ve kent tanımlamalarına farklı dönemlerde nasıl ele alındığı incelendiğinde, kırsal alandaki artı üretime dayanarak oluşan kentlerin, büyümesi ve üretim şekillerini dönüştürmesi ile birlikte kırdan daha baskın, daha önde, tüm yerleşmeler sistemini kendi varlığını sürdürebilmesi için kullanmasının önüne geçilmediği bir yerleşmeye dönüşmüştür. Bu nedenle, kır tanımlamaları bile kentte var olmayanlar üzerinden şekillenmiştir. Kır kentlerin ortaya çıkış sebebi olan ve insanlığın devamlılığını sağlayacak gıda üretiminin merkezleri olduğu halde, kentler kır üzerinde tam hakimiyetlerini bu dönemlerden beri sürdürmekte, kendi ihtiyaçları doğrultusunda kırın sahip olduğu tüm üretim organlarını ve hatta üretimlerinin temel araçları olan toprağı kendi faydaları doğrultusunda kullanma gücünü korumaktadırlar.

2.2.Kentsel Büyüme ve Kırsal Dönüşüm

Kent ve kır kavramlarını ayrı ayrı ele alıp, birbirleriyle olan zıtlıklarını ve bu zıtlıklardan beslenen tanımlamalarını kavradıktan sonra, kır ve kent arasında çatışmaya varan etkileşimleri irdeleyebilmek için, bunu yaratan kentin büyüme sürecine, formuna, bunun sebep ve sonuçlarına bakmak gereklidir.

Kentleşme

19.yüzyılda batı ülkelerinde ortaya çıkan sanayileşme ile birlikte kentleşme kavramını da doğurmuştur. Kentler ilk ortaya çıkmalarından sanayi devrimine kadar dünya genelinde azınlığı barındıran ve işlevinde yapısında çok fazla dönüşüm geçirmeyen bir yapıdadırlar (Yılmaz, 2004). Tarımın mekanizasyonu ve endüstriyel tesislerin kentlerde kurulması ile kırsal alanda artan işgücünü, sanayileşen kentler mıknatıs gibi çekmiş bunun sonucunda da ilk kez nüfusu günden güne artan büyük şehirler oluşmaya ve kentleşme kavramı literatürde kendine yer bulmaya başlamıştır. Kentleşme kavramı, dar anlamda, kent sayısının ve kentlerde yaşayan nüfusun artmasını anlatan bir kavram olarak ele alınabilir. Daha geniş bir bakış açısı ile baktığımızda ise sadece bir nüfus hareketi olarak algılanamayacağı açıktır. Çünkü kentleşme olgusu bir toplumun ekonomik ve toplumsal yapısındaki değişimlerden doğar. Bu sebeple kentleşme tanımı yapılırken, nüfus hareketini ortaya çıkaran ekonomik ve toplumsal değişimlere de yer vermek gerekmektedir. Bu manada kentleşme, sanayileşmeye ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artmasını ve günümüzdeki kentlerin ortaya çıkmasını sağlayan toplum yapısında, artan oranda örgütlenme, işbölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere has değişikliklere neden olan bir nüfus birikimi sürecidir (Keleş, 2002).

Şekil 2.7. Sanayi devrimi sonrası kentleşme.

Kentleşme sanayileşmeyle birlikte ortaya çıkan, kırsal bu döneme kadar süregelen kent üzerindeki hakimiyetini sona erdiren, kırsalda yoksullukla mücadele eden kitlelerin kentlere göç etmesi şeklinde gerçekleşmiştir. Göç olgusu planlanamayan bir şekilde gelişmiş, bu sebeple dünyadaki sanayi kentlerinin hiçbirinde gerekli altyapısal hazırlıkları tamamlayamadığından, mekânsal, sosyolojik, ekolojik birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. Plansız kentleşme ile birlikte kent merkezlerinde ortaya çıkan birçok sorunun yanı sıra bu çalışmanın konusunu oluşturan çeperdeki kentleşme hareketleri ve kentsel saçaklanma kavramı literatüre girmiş, kent plancıları ve teorisyenleri arasında tartışılan bir konu olmaya başlanmıştır. Kentleşmenin ortaya çıkışı, kent ve kırsal arasında yer alan zonda, birbirinden farklı tanımlanan bölgeler ve eylemleri ortaya koymuştur. Bunun sonucunda kent çeperi, kentsel kuşak alanları, kentsel-kırsal bölge, kentsel saçak gibi yeni kavramlar gündeme gelmiştir.

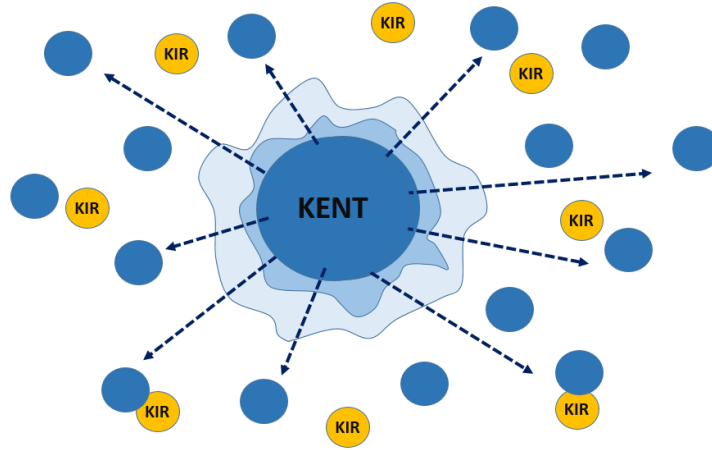
Kentsel Saçaklanma / Kentsel Yayılma / Peri-Urbanisation

Kentsel yayılma ve kentsel büyüme birbirine benzer kavramlar gibi algılansa da temelde birbirinden ayrılırlar. Kentsel büyümenin en önemli ölçütü nüfus artışıdır ve tüm kenti kapsayan bir dönüşüm ve büyümeyi anlatır, kentsel yayılma ise kent çeperlerinde ve kırsal bölgeyi etkilediği zonda meydana gelir ve nüfus artışı ölçütü değildir, kısacası kentsel büyüme kentsel yayılmayı da içine alan daha üst ölçekli bir kavramdır.

Kentlerin çevresinde parçalanmış yerleşim birimleri ve buna bağlı olarak oluşmuş iş yerlerinin varlığı çok eskilerden beri bilinen bir durumdur. Fakat özellikle 1920’li yıllardan sonra ekonomik ve teknolojik gelişmeler kent çeperlerine ulaşılabilirliği arttığı için megapolislerde nüfusun çevreye doğru patlaması şeklinde gerçekleşen kentsel saçaklanma gündeme gelmiştir. Özellikle de iki büyük şehrin arasında kalan kırsal ara zonda sıçrayarak çoğalan yeni yerleşmeler, öncesinde yer alan kırsal özellikli alanların ve çiftliklerin çoğunu istila etmişlerdir(Gottman ve Harper, 1967). Kentlerin bazı fonksiyonlarının saçaklarda yer almaya başlamasını kolaylaştıran ve hızlandıran öncü etmenler, çağın getirdiği mekanizasyon ve ulaşım alanındaki ilerlemelerdir. Kent büyümesinin çeperlerde yağ lekesi formunda gerçekleşmesinden, saçaklanarak ve sıçrayarak büyüme formuna geçmesindeki temel sebep bu alanlara ulaşılabilirliğin artmış olmasıdır.

Kentsel Yayılma fenomeni 1970’lerden bu yana literatürde yer almaktadır. Literatürde kentsel yayılma; “kırsal peyzajın üzerine kentsel yerleşimlerin saçılması” (Harvey ve

Clark, 1971), “kompakt olmayan gelişme” (Ewing, 1997), “süreksiz ya da aralıklı gelişme” (Weitz ve Moore, 1998), “yeni gelişme alanlarının sınırsız dışa uzantısı” (Downs, 1999), “düşük yoğunluklu kentleşme” (Pendall, 1999), “kentsel desantralizasyon süreci” (Bruekner, 2000), “kentsel ve ya endüstriyel çevrenin kentsel alanın bitişiğindeki kırsalın içine genişlemesi” (Hess, 2001), “metropoliten gelişme alanlarının desantralize olması ya da kenar-kentleşmesi” (Wassmer, 2002), “kentsel etek/çeper üzerinde görülen gelişme alanları” (Tekeli, 2011), olarak tanımlanmaktadır.

Şekil 2.8. Kentsel Yayılma.

Sürekli göç olgusuna maruz kalan kent belli bir taşma noktasına geldikten sonra, teknolojinin sunduğu olanakları da kullanarak çevresine doğru saçılır. Çeperlerinin de dış kısmında yer alan bu fonksiyon dağılması birbirinden farklılık gösterebilir, kimi zaman endüstri yapıları ve bununla birlikte gelişen gecekondu bölgeleri, kimi zaman kentteki yoğunluktan hoşnutsuz olan üst gelir grubunun daha sakın ve kaliteli bir yaşam sunan kent dışında bir yaşamı tercih etmesi, kimi zaman da turizm, hizmet, kamu yapıları gibi yapılaşmaların bu alanlarda yer bulduğunu görmek mümkündür.

Birbiri ile benzerlik gösteren alanlar olsa da *Peri-urbanisation* kavramı çoğunlukla dinamik olan, var olan kentin çevresinde yer alan kırsal alanların zamanla daha kentsel bir karaktere büründüğü bir süreci ifade eder. Bu dönüşüm fiziksel, ekonomik ve sosyolojik özellikler bakımından ve çoğunlukla da bölük pörçük olarak gerçekleşir. Kent çeperindeki bu gelişim büyük bir hızla gerçekleşen sosyal değişimi kapsar, kırsal alanlarda yaşayan küçük tarımsal kominiteler kentsel ve endüstriyel bir hayata uyum sağlamak zorunda bırakılırlar. Çevre koşullarının kötüleşmesi ve altyapısal eksiklikler de çoğunlukla bu alanların karakteristik özelliklerindendir ve genel olarak şişen

sermayenin yeni bir yatırım alanı aramasından ileri gelirler (Webster ve Muller, 2009). Kentsel yayılma ve saçaklanma daha çok kentin gerçekleştirdiği büyümenin tipolojisi üzerinden tanımlanır, *peri-urbanisation* ise kent ve kırsal alan arasında kalan her iki bölgeye de ait olmayan fakat kentleşme baskısı altında olan bölgede değişen dinamikleri inceler.

Kentin çeperlerine doğru büyümesi, sıçraması ve genişlemesi barındırdığı çelişkiler sebebi ile 21.yüzyılın en öne çıkan kent formu ve mekan planlama zorluklarından biridir. Kent çeperlerindeki yapıli çevre üretimi(*peri-urbanization*); özellikle endüstri sonrası şehirlerde olmak üzere, çoğunlukla kentsel saçaklanma (*urban sprawl*) ile sonuçlanan / sosyal ekonomik ve ekolojik geri dönüşleri olan, kaotik diyebileceğimiz bir kentleşme modeli ile sonuçlanan mekan üretme pratiğidir (Breuckner, 2000).

Kentsel saçaklanma, kentleşme ve kentsel büyüme ile benzer olarak, planlanan bir gelişme olmadığından, ortaya çıkan bu yeni kent formunun nasıl kontrol altına alınacağı ve oluşan negatif etkilerden sakınmanın yollarının neler olduğuna yönelik birçok akademisyen ve kent bilimci araştırmalar yapmış, bulgularını ortaya koymuşlardır.

Kentsel saçaklanma kentlerin büyümesiyle bazı fonksiyonların kent dışında yer seçmesi ile ortaya çıkan, sürekliliği olmayan, arada boş, kullanılmayan alanların olduğu, kopuk kopuk olan yerleşim örüntüsü olarak tanımlanabilir. Kentsel saçaklanmanın en önemli etkisi tarım alanlarının ve ekilmemiş doğal alanların üzerinde yarattığı olumsuz etkilerdir, fakat bir takım çevreler de tasarlanmış tipik kent gelişmesinin yarattığı kenti sıkıcı bulmakta ve saçaklanmayla plansız oluşan yerleşimlerin daha tesadüfi ve özgün bir kent dokusu oluşturduğunu iddia etmektedir (Clawson, 1962). Bu anlamda saçaklanma ekolojik, toplumsal ve sosyolojik olarak birçok olumsuz etkiye sebep olsa da, kötü planlanmış,düzenli ve kolay algılanabilir olan kent formundan daha fazla heyecan uyandırıcı olabilmektedir.k

Un Habitat (2008) ‘a göre kentsel büyüme sürecinin bir sonucu olarak saçaklanma, tarım arazilerinin, doğal ve çevresel olarak hassas olan bölgelerin yok oluşunu ve bölgesel açık alanların azalmasına yol açmaktadır. Bu saçaklanma sürecinin, gerekli önlemler alınmadığı takdirde çevre açısından ciddi sorunlar yaratacağı söylenebilir (Sezgin ve Varol, 2010). Bu anlamda nüfus artışı ve ekonomik, mekansal, politik yeniden yaratım sürecindeki kent, kendi içinde tutamadığı bir takım fonksiyonları kırsal yerleşmelerin yer aldığı dış zonlara, doğal alanların, verimli toprakların ve biyolojik çeşitliliğin yoğun olduğu kent dışındaki alanlara doğru sıçratarak büyürken,

planlı büyümeyle oluşacak monoton ve sıkıcı kent dokusunun yerine daha tesadüfî ve sürprizlere yer verebilecek bir yapıda dağınık ve yayılır, fakat bu plansız yayılmanın etki ettiği alanların kendine özgü, birbirini tamamlayan doğal döngüsüne zarar vererek, sürdürülebilirliğini tehdit ettiği görülmektedir.

Başka bir tanım kentsel saçaklanmanın; belli bir zaman diliminde, özünde kentsel karakterli bir yapıyı çevrenin kent sınırlarında dağınık, çevresi tarımsal kullanımlarla sarılı veya gelişmemiş alanlara komşu olarak yer aldığı zonü temsil ettiğini ileri sürer. Saçaklanmanın olduğu alan heterojen bir yapıya sahiptir, genel olarak yoğunluğu kent merkezinin tüm parçalarından daha seyrektr. Yalıtılmış toprak parçaları üzerinde sıçrayarak oluşturdıkları yeni kent gelişim alanları, diğer tüm alanlardan terkedilmiş, boş arazilerle ayrılmaktadır (Ottenesman, 1977). Başka bir deyişle, saçaklanarak kent çevresine yayışlan bu yeni gelişmeler, toprağı önceki kullanımında koparır ve kendisinin yerleştiğı bölge fonksiyonu olmayan, kullanılmayan gelecekteki büyümeler için rezerv oluşturan topraklara dönüşür.

Kentsel saçaklanma 3 formda ortaya çıkar, birincisi ; düşük yoğunluklu, yayılğan ve sürekli olan formudur, ikincisi; birbirleri ile kompakt bir ilişki içerisinde olan parçaların aksiyal bir dizilim içerisinde devam ettiğı durumdur. Üçüncü form ise sıçrayarak yayılan birbiriyle ilişkisi olmayan kentsel karakterli parçaların aralarına giren yeşil alanlarla bölünerek çoğalmasdır (Harvey ve Clark , 1965).

Şekil 2.9. Kentsel yayılmanın formları (Harvey ve Clark, 1965).

Bu yorumlardan da anlaşıldığı üzere, kentsel yayılma alanları konusunda net bir tanım yoktur, ne fonksiyon, ne nüfus büyüklüğü, ne ilişkide olduğu toprak parçaları üzerinden net bir tanım getirilemez, her bölgede ve her metropolün çevresinde farklı özelliklere sahip bir yapısal durum olarak karşımıza çıkabilmektedir.

Kentsel saçaklanmanın sebeplerini ve sonuçlarını inceleyen bir diğer kapsamlı bir çalışma, bu unsurları şöyle sıralamıştır;

Kentsel saçaklanmanın sebepleri:

- nüfus artışı / göç
- karar verme özgürlüğü
- sanayileşme / ekonomik büyüme
- ulaşım sistemlerinin gelişmesi / otoyolların genişlemesi
- tek ailelik / büyük parsel evlere olan talep / şehir dışında yaşama arzusu / büyük mekanlara yaşama arzusu
- Kamusal düzenlemeler
- Kentin bulunduğu fiziksel coğrafya
- Spekülasyon / Arazi değerlerinin artış beklentisi
- Hükümetin gelişme politikaları
- Uygun ve geçerli planlama düzenlemelerinin olmaması / Var olan planların uygulanmasının güçlüğü
- Kent içi hayat pahalılığı ve emlak vergilerin yüksekliği / Düşük fiyatlı konut stoğu azlığı

Kentsel saçaklanmanın sonuçları:

- şişirilmiş altyapı ve kamusal servis maliyetleri
- enerji verimsizliği
- Sınıfsal ayrışma (Gelir dengesizliği)
- Ekosistem ve taban hayatı üzerindeki olumsuz etkiler
- tarımsal toprak kaybı
- artan hava sıcaklığı ve hava kirliliği
- Su Miktarı ve Kalitesine olumsuz etki
- Sosyal ve kamusal yaşantıya olan etkisi (Bhatta, 2010).

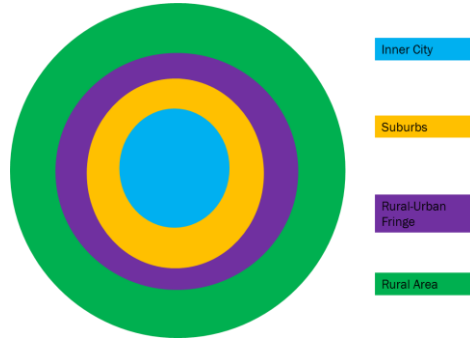
Kentsel saçaklanmayı oluşturan sebep, sadece nüfus ve ulaşım teknolojilerinin gelişimi demek konuyu açıklık getirmekte yetersiz kalacaktır. Bu süreci tetikleyen politik, ekonomik, sosyolojik ve yönetsel bir çok artı unsur bulunmaktadır. Bu kentleşmenin ileri seviyesinde oluşan saçaklanma kavramı, yukarıda sayılan ekolojik ve ekonomik ciddi endişelere yol açmaktadır, kentin plansız bir şekilde kendi içinde birbiriyle etkileşimde birçok öğeden oluşan ekosisteme doğru yayılır ve onu etkisi altına alıp dönüştürürken, dünya genelinde bunun olumsuz etkilerini minimize edecek çalışmalar yapılmakta yeterince hızlı olunamamıştır. Bugün dünyanın her yanındaki metropollerde farklı form ve sebep-sonuç ilişkileri ile şekillenmiş birçok kentsel saçaklanma bölgesi bulunmaktadır.

Kent Çeperi / Kentsel Periferi / Kırsal Dönüşüm

Kentlerin çeperlerine doğru büyümeye başlaması ve kent merkezi dışındaki tüm alanları kapsayan büyüklükte çevreleri dönüştürme sürecine girmesiyle bu yeni oluşan bölgeler, geçirdikleri süreçler birçok yeni kavramın oluşumuna yol açmıştır.

Kentlerin büyümeye başlamasıyla birlikte, o zamana kadar merkezi ile sınırlı kalan çalışma alanları, teoriler ve problemler; kentin çeperlerini de tanımlamayı, nerede bittiğini, sınırlarının ne olduğunu ve bu sınırların nasıl değiştiğini algılamayı gerekli kılmıştır.

Kentsel periferi(*Urban Periphery*); kentin formunu belirleyen, büyüme ve yayılma devam ettiği sürece onu çevreleyen kuşakta, kentleşme sınırlarının olduğu bölgede; kır ve kent arasındaki kullanım ilişkilerinin değişim döngüsünün yer aldığı geçiş zone olarak da adlandırılır (Carver, 1962).

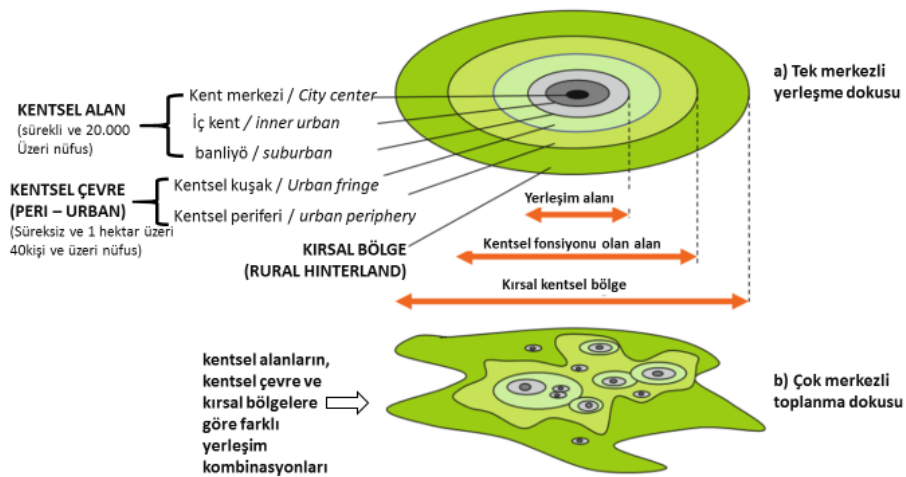

Şekil 2.10. Kentsel periferi (URL 1).

Peri-urban, Türkçede tam bir karşılığı bulunmayan bir kavram olmakla birlikte, kent çevresinde, kentsel baskı altında olan kırsal alanları, periurbanisation ise bu alanlarda yaşanan değişim süreçlerini ifade etmektedir.

'*Periurbanization*' kavramı ilk olarak metropolitenleşmenin erken dönemlerinde büyük kentlerin çevrelerine doğru yayılma sürecinde, kent ve hinterlandı arasındaki ilişkiyi ifade eden bir kavram olarak gelişmiştir. Kent dışarı doğru yayılırken kırsal arazi kullanımının değişmesi, kentsel ve kırsal kullanımlar arasında ortaya çıkan gerilim ile tanımlanan bir kentleşme sürecidir. Gelişmiş ülkelerde uzun bir zaman 'periurbanization' sürecinin, kırsal alanların kentleşme öncesi karşı karşıya kaldığı, kentsel etkilerin tek yönlü olarak biçimlendirdiği bir süreç gibi (pre-urbanization) ele alındığı görülmektedir. Kent dışarı doğru yayılırken kırsal arazi kullanımının değişmesi, kentsel ve kırsal kullanımlar arasında ortaya çıkan gerilim ile tanımlanan bir kentleşme sürecidir (Öğdül, 2007).

Peri-urbanisation olarak adlandırılan sürecin karakteristik özelliklerini Muller ve Webster (2009), değişen ekonomik yapı ve tarımsal kaynaklı ekonomiden üretim kaynaklı bir ekonomiye geçiş, işçi ve istihdam biçimlerinin değişmesi, tarım işçisinden sanayi işçisine dönüşüm, hızlı nüfus artışı ve kentleşme, değişen mekan politikaları ve arazi fiyatlarının yükselişi olarak özetler. *Peri-urbanisation* süreci kent büyümeye devam ettikçe bir üst çeperde, barındırdığı tüm dinamiklerle ve gerçekleştiği zamana göre yeni eklenen-değişen parametrelerle sürmeye devam eder. Kentsel saçaklanma bu ara bölgede yer alan kentleşme tipolojilerinden biridir, ve kavramı kent merkezli ele alır; *peri-urbanisation* ise kentin büyüme ekseninde yer alan kentli olmayan tüm ögelerin katıldığı bir değişim sürecini tanımlar. *Peri-urbanisation* sürecini tüm bileşenleriyle ele alıp, bu durumu tetikleyen unsurlara bakarsak; büyük ölçekli imalathanelerin çeşitli sebeplerle kent dışına desantralize edilmesi, kent dışındaki bu ara bölgelerin kamusal düzenlemeler ve kurallardan yoksun olması, geniş yollar, hava alanları, demiryolu bağlantı hatları gibi altyapı yatırımlarının varlığı, ucuz işgücünün varlığı, orta ve üzeri sınıfların kent dışında doğayla içiçe tek katlı konut sahibi olma arzuları, yasal düzenlemelerle gecekonu bölgelerinin kent dışına desantralize edilmeleri bu tetikleyicilere örnek olabilir (Webster & Muller , 2009).

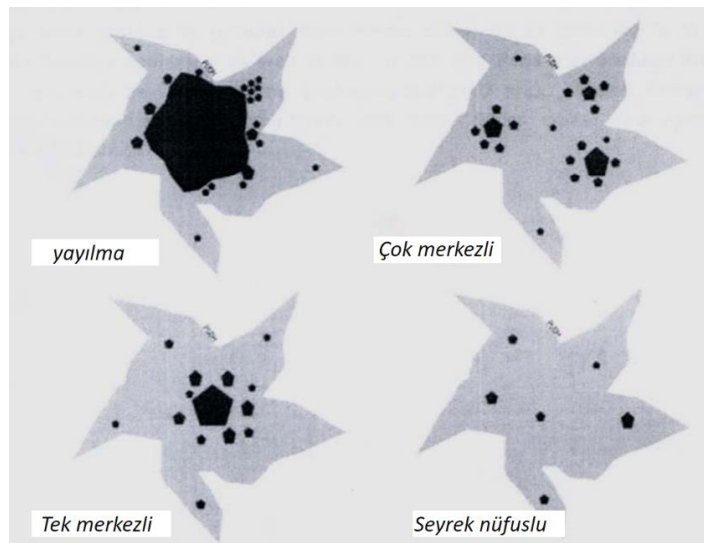
Şekil 2.11. Kentsel çevre ve kırsal bölgeler arasındaki ilişkiler (Piorr, 2009).

Az gelişmiş ülkelerde *peri-urbanisation* kavramının kapsamlı bir kırsal dönüşümü beraberinde getirdiğini, bu ülkelerde yer alan metropollerin geleneksel/kırsal bir ekonomiden kentsel topluma geçiş süreçlerinin oldukça keskin olduğunu söylemek mümkündür. Kırsal bölgelerden kente akan hızlı nüfus hareketi kırsal bölgelerin de kent üzerinde yarattığı baskıyı kanıtlar, bu anlamda kenleşmenin biçimini etkileyen en önemli etkenlerden birinin kırsal dönüşüm olduğunu söylemek mümkündür. (ChATSEA Project,

2005). Kırsal Dönüşüm, yani toplumun tarımsal uğraşa dayanan, kırdan yaşayan ve kırsal sosyal yapıya sahip toplumlardan, kentleşmiş, sanayileşmiş ve pazar odaklı toplumlara dönüşmesi 6 süreçle tanımlanabilir:

- Entansif tarıma geçiş ve tarımsal alanların genişlemesi
- Tarımsal üretimin pazarla bütünleşmesi
- Kentleşme ve sanayileşmenin hızlanması
- Ulusal sınırlar içinde ve dışında nüfus hareketlerinin artması
- Üretimin ve pazarlamanın organizasyonu ile ilgili yasal düzenlemelerin artması
- Toplum ve doğa arasındaki ilişkileri değiştiren, doğa üzerindeki insan etkisinin artmasıyla ve doğal kaynakların değer kazanmasıyla ifade edilen çevresel değişim (Öğdül, 2007).

Kırsal dönüşümün temelinde yukarıda sayılan gelişmeler olsa da bugün üretimin yerine tüketim bağlantılarının öne çıkması, kırsal ekonomiden küresel ekonomi içindeki konumlanışı ve tarımsal dönüşüm ve sosyal farklılaşma, yeni yoksulluğun kırlarda aldığı biçimler gibi yeni kavramlar da tartışılmaktadır (Öğdül, 2007). Kırsal dönüşümü oluşturan en önemli unsur aynı zamanda kentleşmenin de sebebi olan üretim-tüketim ilişkilerindeki değişimdir. Kırsal dönüşüm, birçok farklı coğrafyada farklı hız ve formlarda, kimi zaman karakterini tamamen kaybedip kente eklenerek, kimi zaman kendine özgü niteliklerini geliştirip kentsel yapı ile organik bir ilişki kurarak gerçekleşmektedir.

Şekil 2.12. Kentsel Büyüme.

Kentin çeperlerine çeşitli sebeplerle yayılmaya başlaması ve kırsal alana müdahalesi genellikle kentin yönettiği ve emrivaki yaptığı bir şekilde gerçekleşmektedir. Yayılan, saçaklana, lineer gelişen kent parçalarının kırsal alanlar üzerinde görünür etkiler yaratmaya başlaması ve ekonomik, sosyolojik ve ekolojik sorunlara sebep olması, kentlerin ilk büyümeye başladığı sanayi devrimi sonrasında başlayıp günümüze kadar süregelen bir kır-kent çatışmasını ortaya çıkarmıştır.

2.3. Kent ve Kır Çatışması

Kent ile kır arasındaki karşıtlık, barbarlıktan uygarlığa, aşiret düzeninden devlete, bölgesellikten ulusa geçişle birlikte ortaya çıkar ve zamanımıza kadar bütün uygarlık tarihi boyunca sürüp gider. Kır ve kent çelişkisini ilk kez gündeme getirenlerden biri Marx'tır. Marx kenti üretim aletlerinin, sermayenin, yüksek zevk nesnelerinin, gereksinmelerin bir merkezde toplanması olarak tanımlar, oysa kır tam tersi bir durumu; ayrı ayrı olmayı ve dağınıklığı ortaya koyar. Kentler dinamizmi, sınıfsal mücadelenin merkezini, gelişmenin ve ilerlemenin mekanını temsil ederler. Kentleri oluşturan burjuvazi bölünüşü(idiocracy) mekanı olarak tariflenen kırı egemenliği altına sokmuş, tıpkı Doğu'yu Batı'ya bağımlı hale getirdiği gibi köyü de kente bağımlı hale getirmiştir. Kentin varlığı belediye örgütünün(yönetim, polis, vergiler vb.), buna bağlı olarak da siyasetin zorunluğunu gerektirir (Aktaran Ovalı, 2014).

Marx'a göre toplumun iki sınıf olarak bölünmesi,yani iş bölümüne ve üretim araçlarına dayanan bölünme bu noktada ortaya çıkar. Kent ile kır arasındaki karşıtlık ancak özel mülkiyet çerçevesi içinde mevcut olabilir. Emek en başta gelen olgudur, bireyler üzerindeki güçtür ve bu güç olduğu sürece özel mülkiyet de var olacaktır. Kent ile kırın ayrılması, sermaye ile toprak mülkiyetinin ayrılması, sermayenin toprak mülkiyetinden bağımsız olarak varlığının ve gelişmesinin başlangıcı olarak, tek amacı emek ile değişim olan bir mülkiyetin başlangıcı olarak kavranabilir (URL 2).

kapitalist ilişkilerin yarattığı kent ile kır arasındaki çelişkinin, yabancılaştırmanın da nedenlerinden biri olarak görmektedir. Kendine yaşam olanağı bulamayıp kente göç etmek zorunda kalan insanlar ilk etapta doğaya ve kendi özgün yaşam çevrelerine, aynı zamanda kentteki iş bölümüne dayalı üretim biçimlerinden ötürü önce emeklerine sonra da kendilerine yabancılaşıyorlardı. Kır ile kent arasındaki ayrımın kaldırılması yabancılaştırmanın önüne geçmede, daha sağlıklı bir toplum yaratmada önemliydi. Kent ile kır arasındaki bu karşıtlığın kaldırılması ortaklaşalığın ilk koşullarından biridir, fakat bu koşul tek başına bir iradenin gerçekleştirmeye yetmeyeceği, önceden yerine

gelmesi gereken maddi koşullar yığınına bağlı bir durumdur. kent ile kır arasındaki çelişki de tarihsel süreç içinde yaşanan ama bir an önce giderilmesi gereken bir çelişkidir. Bu da tarım ve sanayi işletmelerinin birleştirilmesi ile yapılabilecektir (Aktaran Ovalı, 2014).

Marx'ın tariflediği durumda kent, kır için bir tehdit oluşturan üzerinde hakimiyet kuran bir güçtür. Kapitalist kent sermayenin ve buna bağlı olarak mekanın yeniden üretimi için kırım sahip olduğu iş gücüne ihtiyaç duyar, kırsal bölgeden nüfusu kentlere çekerken kırsal bölgelerde nüfus azalmasına sebep olur ve geçim kaynaklarının tükenişine yol açar. Diğer yandan göç alan kentin büyümesi ve yatılması ile kentsel çeperde yer alan kırsal arazilere kentin ilk müdahaleleri de başlamış olur.

Kent ile kır arasındaki bu çatışmayı ortadan kaldırmak sosyalist devrimin öncelikleri arasındadır. Bunun için tarım ve endüstrinin beraber işleyeceği bir sistem öngörülür, bu sisteme göre tarım alanları hem madde sürecinin hem de üretimin merkezi olmalıdır. Devrimci yönetim, endüstri ve tarımın kendi hallerine bırakıldığında eski usüllerle büyüüp duracağını savunur. Endüstriyi hammaddenin yakınına taşımak suretiyle ülke genelinde dağıtmanın, kentlerin sınırsız büyümelerini durdurmaya yardımcı olacağı, kırsal alanın dışlanmasına ve ilkelleşmesine de son vereceği savunulmuştur. Sosyalist devrim kent-kır çelişkisini çözmek için kentte değil kırdaki dönüşümün gerektiğini, köyün yeniden organize edilmesinin, tarım ve endüstrinin köye entegrasyonunun sağlanmasının gerektiğini iddia etmektedir. (Turan,2011).

Lefebvre(1968)'e göre şehir ve kır ilişkisi tarih boyunca dönemlere ve üretim tarzlarına göre derinden değişmiştir. Kimi zaman çatışmalı, kimi zaman işbirliği içinde kimi zamanlarda ise iki tür ilişkiyi de içinde barındıran bir yolla gerçekleşmiştir. Batı feodalitesinde büyük toprak sahipleri şehri, hem ürünün paraya dönüştüğü ticari ilişkilerin yürütüldüğü buluşma noktaları/ bağlantı köprüleri olarak kullanmıştır, hem de hakimiyetinin dışına çıkacak kadar geniş bir ilişkiler ağına dönüştüğünde onu tehdit etmekten geri kalmamıştır. Şehir de toprak sahibi senyörün bu tehdidine karşılık verdiğinde şehir ve kır arasında bir sınıf mücadelesi ortaya çıkmıştır. Günümüzde ise şehir – kır ilişkisi hala bir dönüşüm sürecindedir, kırsal çevrenin eski sömürüsü çok daha incelikli bir biçim almıştır. Şehir, karar ve 'sözde' işbirliği merkezi olmuştur. Yaygınlaşıp kıra saldırır ve onu kemirip ortadan kaldırır. Kent hayatı köy hayatına nüfus ederken onu geleneksel öğelerinden yoksun bırakır, köyler köysel özgüllüklerini

yitirerek kırsallaşırlar, sonrasında ise direnerek veyahut içlerine kapanarak kendilerini şehre uydururlar. Lefebvre'nin yaklaşımında, kentin kır üzerindeki hakimiyeti saldırgan ve zorba olarak nitelendirilmiştir. Sanayi devrimi sonrasında kentin kır üzerindeki yetkinliği tam olsa da, bu ikili çatışma durumunda sebep olan ilk etmenin kendi hakimiyeti dışına çıkan kente başkaldıran kırsal aktörler, yani büyük toprak sahibi çiftçiler olduğunu belirtmektedir.

16.yyüzyıl itibari ile kır-kent ilişkilerinde bir dönüm noktası olabilecek gelişmeler yaşanmıştır. Zanaat ve sanayi üretiminin, pazarın, mübadele değerinin ve doğmakta olan kapitalizmin karşısında tarımsal üretim önemsizleşmiştir. Bir süre sonra sanayi şehri, mülksüzleşmiş ve dağılmış köylü topluluklarının kentlerde büyük yoğunlaşmalar oluşturduğu bir yerleşme olarak ortaya çıkmıştır. Bu nüfus artışı ile birlikte şehrin büyüdüğü, uzak çeperler yarattığı, kırları işgal ettiği dönem gelir. Paradoksal bir şekilde şehrin ölçüsüz biçimde genişlediği bu evrede geleneksel şehir biçimi dışa doğru patlayarak parçalanır. Dolayısı ile şehrin ve kentsel gerçekliğin günümüzdeki sorunsalı bu kritik noktanın etrafına yerleşir (Lefebvre, 1968).

Kent ve kır ilişkisinde sanayi öncesi döneme bakarsak, avantajlı ve üstün kesimin kırsal nüfus olduğunu görürüz, kentin kırdaki üretilen malların ve gıda maddelerinin sermayeye dönüşeceği noktalar olduğunu söyleyebiliriz. Diğer yandan kendi kendine yetemeyen bir sistem olarak sanayi öncesi kentinin, kırsal alandaki üretim ilişkilerine bağımlılığından bahsedilebilir, oysa kır temel ihtiyaçlarını üretebilmektedir. Sanayileşme ile birlikte ise kent üretimin merkezi haline gelmiştir, tarımda makinalaşma ile kırdaki emek artışı ortaya çıkmakta ve geçim zorlaşmaktadır. Lefebvre'nin yaklaşımında kent ölçüsüz büyüyen, kapitalist üretim ilişkilerinden doğan, kır üzerinde hakimiyet kuran/saldıran ve dönüştüren mekansal örgütlenmelerdir.

Sanayi devrimine kadar, kırsal alan ile kentler arasında sadece nüfus bakımından kırın lehine farklılık söz konusu iken, yönetsel ve ekonomik alanda kentin öncülüğünde önemli farklılıklar görünmüyordu. Üretim biçimlerinin değişmesiyle birlikte, kentin kıra karşı sömürüye varan bir üstünlüğü de başlamış oldu. Kent ile kır arasında daha önce görülmemiş bir çelişki ortaya çıktı. Bir yanda sermaye sahipleri ve onların yanında yer bulmak için yarışanlar, diğer yanda üretim merkezlerinin kırdan kente kaymasıyla birlikte kente göç edenlerin olduğu toplumsal ayrışmalar meydana gelmişti. Bu durum, kenti belli sınıflar için bir zenginlik ve iktidar merkezi, gerisi için bir yaşam mücadelesi alanı haline getirirken, kırın da kentin çok gerisinde sınırlı

şartlarda yaşanılacak bir mekân olarak gözden düşmesine sebep olmuştur. Bu çelişki, 20.yüzyıl kent kuramcıları için belki de çözülmesi gereken sorunların ilki olmaktadır. Kent ve kır tanımlamalarının barındırdıkları zıtlıklar bakımından tanımlanması sanayi devrimi ile başlamış, küreselleşmeye kadar her iki kavram da birbirinde olmayanlar üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır. Küreselleşme öncesi dönemde kent ve kır birbirine karşıt iki kavram gibi ele alınmakta, her birinin nitelik tanımlaması bu karşıtlığı kurgulayacak şekilde yapılmaktadır. Kent; tarım dışı faaliyetlerin, yani sanayi ve hizmetlerin yer aldığı bir nüfus yığılmasıdır, kentte kentli bir nüfus bulunmaktadır. Bu yığılmanın belli bir formu, merkezi ve kendisini kırdan ayıran sınırları vardır. Mekansal büyümesi yağ lekesi gibi olduğu için kır ve kent kavramlarının bulanıklaşmasına sebep olmamaktadır. Öte yandan kır; tanımlaması kent tarafından yapılan, kent dışındaki tüm alanları kapsayan bir kavramdır. Ekonomik faaliyetler ormancılık ve tarım olarak tanımlanır, kısacası kentte yer almayan ekonomik aktiviteleri barındırır. Kent ve kırdaki yaşayan sosyolojik profil de birbirinden tamamen farklı düşünce biçimleri, davranış kalıpları ve değer yargıları ile biçimlenmektedir (Tekeli, 2016). Tekeli'nin üzerinde durduğu kır-kent çelişkisi, iki kavramın birbirinden tamamen ayrı ve birbirine karşıt olduğu dönemi tanımlamakta yardımcıdır. Kentlerin büyümesi uzun bir süre; ulaşım teknolojilerinin gelişmesine ve kentin artan nüfusu taşıyamayacak noktaya gelmesine değin yağ lekesi şeklinde büyüyerek ortaya çıkmış, kent ve kır birbirinden kesin fiziksel sınırlar, geleneksel davranış biçimleri, üretim şekilleri ve barındırdıkları fonksiyonlar bakımından ayrılmışlardır.

Antrop'a göre kır ve kent çatışması, genel anlamda kent/kır tanımlamasını da kapsayan tüm peyzajın değişiminin bir sonucudur. Kent ve kır yaşantısının değişen ilişkileri ve bununla ilişkili olarak değişen arazi organizasyonları geleneksel peyzaj dokusunun değişiminin en büyük nedenlerindendir. Bunun günümüzdeki en önemli tetikleyicisi, yerel değişimleri kökünden etkileyen küreselleşme olgusudur.

Antrop (2000), 21. yüzyılda kent ve kır arasındaki değişen ilişkiyi üç farklı bağlamda algılamaya çalışmaktadır. Bunlardan ilki *kutuplaşma*, ikincisi *belirsizlik*, üçüncüsü ulaşılabilirliktir. *Kutuplaşma*; yaygınlaşma ve yoğunlaşma olarak ele alınmaktadır. Kentlerin büyüyen parçalarında yoğunlaşma ve kalabalıklaşma görülürken, geniş kırsal alanlar terkedilmiş ve işlevsiz olarak dönüşmektedir. Bunun asıl nedeni de gündün güne azalmaya devam eden kırsal nüfus, çiftlik gibi kırsal hayatın ekonomik devamlılığını sağlayan işlevlerin yok oluşudur. Kırsalda dönüşüm böyle devam

ederken kentlerde de tarihi merkez geniş bir yapılaşmış çevrenin arasında yer almaktadır. Bu yapılı çevrede farklı organizasyonlar, kent-kır özelliği gösteren farklı yaşamsal formlar bulunmaktadır. Büyüyen kentler çevresindeki kırsal arazileri geri dönüşü olmayacak şekilde dönüştürmüş, bu alanlarda geleneksel kullanım yok olurken bunun yerine turizm, endüstri, kırsal konut sahipliği gibi kentsel işlevler öbekler halinde yayılmışlardır. İkincisi belirsizlik/muğlaklık tır. Kent çeperi ve banliyö peyzajları parçalanmış formlardaki arazi örtüsü mozaik, birbirinden farklı ve çok çeşitli arazi kullanmalarından oluşan, yoğun ulaşım ağına sahip karmaşık ve kapsamlı peyzaj dokularıyla karakterize edilebilir. Yeni kentsel fonksiyonların etkisinde kent çeperinde yer alan kırsal yerleşimlerin dokusu aşama aşama dönüşür ve değişir. Kentsel alandan kır /kent kesişimine göç eden kentsel topluluk kırsal alanın fiziksel özelliklerini değiştirdiği gibi, genel yaşam tarzlarını ve değer yargılarını da değiştirir. Bunlardan en göze çarpan karakteristik bireyselliğin öne çıkması ve komün yaşantı izlerinin kaybolmasıdır. Üçüncü bağlam ulaşılabilirlik/hareket tır. Kent merkezleri birbirine güçlü ulaşım bağları ile bağlıdır; başarılı bir ekonomik gelişmenin en öncül kriteri erişilebilir olmaktır. Yoğun kentsel doku ile örüntülenmiş bölgeler karmaşık kentsel ağlar oluştururlar. Araç yolları gibi altyapıların gelişimi ve kentsel saçaklanma ile kırsal bölgeler yoğun bir şekilde parçalanmışlardır. Ağ sistemleri ve koridorlar kentleşmeyi yönlendiren ve gelişim zonlarını belirleyen önemli bileşenler olarak rol almaktadır. Kentsel alanlarda zamandan tasarruf etmek ve ulaşımı kolaylaştırmak için kent çeperine odaklanılmaktadır. Bu durum kent dışı sitelerin ve kenar şehirlerinin sayısının artmasına neden olmaktadır.

Antrop, kent ve kır anlamlarının keskinleşmesinden ve kentlerin kırsal alana doğru yayılmaya başlayıp kır üzerinde baskı kurmasıyla oluşan kır ve kent bölge olarak ayırmakla yetinmez, aradaki durumu da tarifleyen bölgeler tanımlar. Bunlar kent merkezi, kent çeperi, kentle etkileşimde olan kırsal bölge ve uzak mesafede yer alan derin kırsal bölgedir. Bu bölgelerin hepsini ulaşılabilirlik, kentleşme ve küreselleşme gibi olguların etkisi altındadır. Çelişkiler ve fırsatlar duruma göre değişkenlik gösterebilir.

Antrop bu dört yerleşim yapısının **çizelge 1** ile strüktürel ve fonksiyonel özelliklerini, **çizelge 2** ile ise çelişki ve fırsatlarını değerlendirmektedir.

Çizelge 2.1. Antrop(2000)’a göre Kent ve Kır arasında şekillenen yeni peyzaj tipleri (Erdem, 2012).

	Peyzaj Strüktürü	İşlev
Kent Merkezi	Tarihi merkezler yeşil yollar, açık alan, “doğa” ve su yüzeylerini içerecek şekilde yenilenmektedir.	Yüksek derecede dinamik, hareket ve ulaşımaya yönelik gittikçe artan problemler. Yönetimsel, ticari, finansal, kültürel ve turistik işlevlerde odaklaşma
Kent Çeperi	Çok merkezli toplanma (aglomerasyon) ve ayrışma. Kenar şehirlerin ortaya çıkışı. Su yüzeyleri yalnızca küçük yeşil koridorlar şeklinde. Yapılaşmış çevre içerisinde özel mülkiyete ait yeşil alanlar küçük lekeler şeklinde yer almakta. Peyzajın ekolojik, tarihi ve estetik değerinde kayıp. Genellikle “ayırt edici” bir kimliğin olmaması	Konut işlevi baskın. Dış çeper ve kırsal alan arasındaki arakesitinde yer alan yüksek derecede kuşatılmış ve ulaşımın hızlı ve kolay bir şekilde sağlanabildiği endüstriyel ve ticari alanlar
Kent Sisteminin Kırsal Yerleşimleri	Yüksek derecede parçalanmış heterojen açık mekanlar: Yoğun alt yapı sistemi. Kent dokusuna sızan yeşil kuşaklar	Arazi kullanımında yoğunlaşma ve çeşitlilik, çok işlevli peyzajlar
Derin Kırsal	Geleneksel Yerleşim merkezlerinin dönüşümü. Lüks sitelerin gelişimi. Küçük lekeler halinde ormanlık alanları içeren bölgesel mozaikle	En alt seviyede hizmetleri içeren işlevsel kurgu. Konut ve çiftlikleri, tarımsal ve ormanlık arazileri içeren, rekreasyonel, turistik aktiviteler. Arazi kullanımında yayılma, yeniden ormanlaştırma ve tarımın üst ölçekte ele alınması ile şekillenen işlevsel kurgu

Kent merkezi, çeperi, kentsel özellikli kırsal alanlar ve derin kırsal alanları sınıflandırdıktan sonra bunların arasındaki en önemli farklılığın her birinde farklı özellikler gösteren peyzaj yapısı ve fonksiyon ağları olduğunu belirtir, bu parametreye göre de her birinde farklılaşan peyzajı ve yüklendikleri fonksiyonların farklılığını açıklamaktadır. Antrop’un farklı fonksiyonlar ve peyzajlar ile tanımladığı bu bölgeler arasındaki geçiş birbirinden çok kesin sınırlar ile ayrılmaz, bu sebeple de aralarında zaman zaman çatışma zaman zaman ise fırsatlara dönüşen ilişkileri barındırır.

Çizelge 2.2. Antrop(2000)'a göre kent ve kırsal arasındaki çatışmalar ve fırsatlar (Çev. Erdem, 2012).

	Çatışma	Fırsatlar
Kent Merkezi	Çevresel koşullar ve sosyal yapıda kötüleşme, suç oranında artış, trafik sıkışıklığı, açık alan ve yeşil alan eksikliği	Daha kaliteli konut çevrelerinin gelişimine odaklanan stratejiler (su kenarları, eski endüstriyel alanlar vb.) ve yenileme çalışmalarına uygun olan mevcut mekanlar
Kent Çeperi	Sosyal ayrışmada artış, çevre ve konut kalitesinde bozulmalar, trafik sıkışıklığında artış Yüksek derecede parçalanmış heterojen açık mekanlar: Yoğun alt yapı sistemi. Kent dokusuna sızan yeşil kuşaklar	Potansiyel sinerjileriyle birlikte, çok işlevli küçük ölçekli karma aktivitelerin büyümesi. Kırsal ve kentsel alanlar arasındaki karmaşık sınırların bulanıklaşması ve birbirine geçmesi, tarım, ormancılık vb. Kullanımlarla ekolojik ve ekonomik çeşitliliğin yönlendirilmesi
Kent Sisteminin Kırsal Yerleşimleri	Kırsal yerleşimlerde kentsel gereksinimlere olan bağımlılığın artması. Peyzaj kalitesinin düşmesi ve kimlik kaybı. Kırsal dokuda gözlemlenen parçalanmalar	Kent ve kırsal arasında yeni mekânsal açılımlar, orman parkları ve kentliler tarafından yoğun bir şekilde kullanılan “yeni doğanın” gelişimi. Kentleşme baskısını absorbe eden yeni işlevsel alanlar. Kentsel etkileşim alanı içerisinde bulunan alanlara entegre olabilecek ve korunabilecek niteliklerin varlığı
Derin Kırsal	Yetersiz sosyal koşullar, Yeni yatırımlar ve yerel olan arasındaki çatışma. Peyzajda gözlemlenen homojenlik	Yüksek derecede ekolojik değere sahip mevcut açık alanlar

Tabloda özetlenen her bir bölgenin kendi içinde barındırdığı çatışmalar ve her bölgenin kendine göre sahip olduğu fırsatlardır. Tüm bu çatışmalar da fırsatlar da her yerleşme formasyonunun kendine ait hayat kalitesinin belirleyicisi olmakla birlikte, birbirleri ile olan etkileşimlerini de doğrudan etkileyen karakteristikleridir.

Kitle iletişim araçlarının gelişimi, taşıma sistemlerinin gelişmesi, bireysel araba sahipliğinin artışı, banliyölere ulaşabilen demiryollarının oluşumu kent çeperlerindeki alanları da yaşam, rekreasyon ve zaman zaman da istihdam için potansiyel mekanlar haline getirmiş ve kentleşmenin çeperlerdeki kırsal alanlar üzerindeki baskısı dolayısıyla kırsal-kent çatışmasının şiddetinin artması böylelikle gerçekleşmiştir.

Kentsel yayılma/ kent çeperlerindeki büyüme, birçok coğrafyada sıçramalar kırsal alanı dönüştüren ve yok eden alanlara dönüşerek sonuçlansa da, aslında kentleşmenin ne şekilde, ne hızla ve hangi coğrafyada olduğuna göre farklılık gösterebilir. Kimi

lkelerde yeni yaşam/yaşam / aktivite / iş alanları yaratır kentteki yoğunluğu azaltıp rahatlatan , daha yaşanabilir ve sürdürülebilir, kent ve kırsal arasındaki bağı güçlendiren ve her iki yaşam zonuna da olumlu etkileri olan kentsel çevreler yaratırken, özellikle asya ülkeleri gibi gelişmekte olan ülkelerde, köylü tarımından globalleşmiş ekonomik gelişme alanlarına hızlı bir dönüşüme neden olur (Garreau, 1991). Hızlı kentleşme baskısı ve küresel sermayenin ezici gücünün altında ezilen kırsal alanlar ve bu baskıya dayanamaz, gelişen kentin uzun vadeli planlama pratiklerinden beslenemez ve zamanla barındırdıkları kentsel niteliklerin artması ile dönüşürler.

Başka bir yaklaşım çeperlerdeki kentleşmeyi fiziksel arazi kullanımından öte gç, zenginlik ve ideoloji gibi dinamiklerin altını çizerek inceler. Kentsel genleşmeye kapitalist sistemin ikili çevriminden bakar: Üretim / tüketim alanlarında yatırım yapmaktansa daha karlı ve basit bir yol olan arazi ve yapılı evre üretimine, inşaat sektörüne yatırım yapmanın iktidarlar için daha karlı bir strateji olduğunu ileri sürer (Harvey 1985). Harvey, kırsal ve kent çatışmalarının özünde, iktidarın ekonomik sürdürebilirliğini sağlayabilmek için sermaye artığını yapılı evre üretim yöntemi ile eritmeye çalıştığını savunmaktadır. Bu durum kentlerin kontrolsüz büyümesine sebep olmakta ve çevresindeki kırsal alanları dnştrmesindeki en büyük tetikleyici olarak rol almaktadır.

1970'lerin ortalarından itibaren hızla dönüşen düşünce dünyası ve onunla birlikte şekillenen ekonomik işleyişin evrimi, kent düşünürlerinin çözümlmelerini postmodernlik üzerinden yapmalarına sebep olmuştur. Harvey de postmoderni; sermayenin dünya çapında yükselişi ve homojenleşmesini temsil eden kapitalizmin bir üst evresi olarak yorumlamaktadır. Tarihsel materyalizmi bir metod olarak benimseyen Harvey, kapitalist birikim süreçlerinde yapılı çevrenin rolü üzerinde durmuştur, kapitalizmi bu parametre olmaksızın anlamamanın imkansız olduğunu belirtmiştir. Sermayenin krizini çözen kaynakların kente aktarılması ve kapitalizmin kendini kentte sürekli yeniden yaratmasına ve bunu yaparken kırsal alanların ezilmesine ve dönüştürmesine izin vermek gereklidir (Harvey, 1985). Bu anlamla kentin kırsal üzerinde olan baskın gücü, kaynağını oldukça kompleks ekonomik ilişkilerden alır. Kent sadece nüfus artışına paralel olarak ve buna cevap vermek üzere değil, aynı zamanda ekonomik istikrarı ve sermayenin çevrimini sürekli kılmak amacıyla büyümektedir.

Lefebvre de kapitalizmin ayakta kalmasını kentsel mekânın metalaşmasına bağlar. Ona göre her toplumun bir üretim biçimi vardır ve her üretim biçimi kendi mekânını yaratır. Mekânda eşitsizlikçi bir yaklaşım kapitalizmin doğası gereğidir.

Lefebvre, gelişmiş kapitalist toplumlardaki yabancılaşma kavramını yeniden düşünmeye açmıştır. Yabancılaşma artık yalnızca iş yeriyle sınırlı değildir, her yerde mevcuttur. Hatta kapitalizm de “üretim için üretim” şeklindeki ekonomik ilkeyle sınırlı değildir. Kıra bir dönüş vardır ama artık kır da kent de kendine yabancılaşmış, farklı formlara bürünmüş şekildedirler.

Bu iki yorumu birlikte ele alırsak, kentin kır üzerindeki baskınlığının temelini kapitalist üretim ve bunun sonucunda ortaya çıkan ekonomik ilişkilere dayandırmak mümkündür. Kent zaten kapitalizmin doğuşu ile var olmuş, kendine has niteliklere sahip olmuştur. Bu sebeple kent, mekanının metalaşması ve kapitalist sermaye çevrimine hizmet etmek durumunda kalmış, bu süreçte de etki ettiği kıyı dönüştürmüştür. Böylelikle hem kır hem kent kendilerine yabancılaşmış, ne kentliler ne kırsal kesimden göç edenler, yaşadıkları mekana kuvvetli aidiyet duyguları ile bağlanamamaktadırlar.

2.4.Kır ve Kent Birlikteliği ve Mekânsal Önerileri

Kent ve kır her ne kadar kapitalist üretim ilişkilerinin gündeme gelmesi ile birlikte birbirine zıt iki kavram gibi algılsa da; aslında her iki olguyu da birbirine kuvvetli bağlarla bağlanmış, birbirinden beslenen, aralarında insan, bilgi, hammadde, gıda, işgücü akışının kesintisiz olduğu organizmalar olduğu yaklaşımı bu çatışmalardan ortaya çıkan problemleri minimuma indirgeyecektir. Pirenne (1994) ’nin yorumu da bu görüşü desteklemektedir. Hiçbir uygarlıkta, kent yaşamı, ticaret ve sanayiden bağımsız düşünülemez. Ne antik çağda ne de modern zamanlarda bu kuralın dışında kalan bir durum olmamıştır. Kentle çevresindeki kırsal bölge arasında sıkı bir karşılıklı hizmet ilişkisi kurulur. Bu karşılıklı bağımlılığın sürdürülebilmesi için ticaret ve sanayi vazgeçilmez öğelerdir; sürekli bir alışveriş sağlamak için ikincisi olmasaydı, kent yok olup giderdi(Pirenne, 1994). Kent ve kır, birbiriyle çatışma halinde olan iki ayrı yerleşme birimi gibi değil, kompleks ilişkiler ile bağlı ve birbirini destekleyen mekanizmalar olarak kurgulanmalıdır.

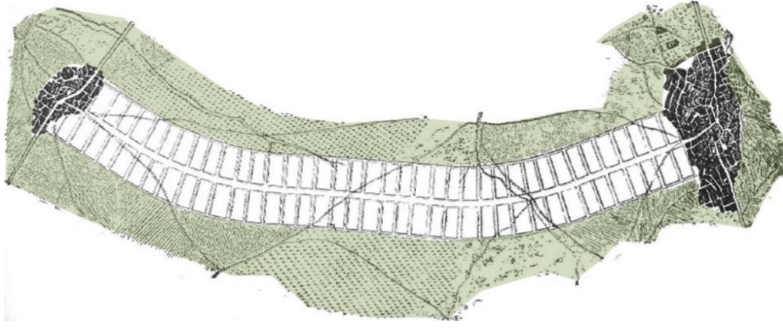
Agrarian (tarımsal) ve *urban* (kentsel) birbirinden bağımsız iki kavram gibi algılanmaktadır, birçok disipline göre ve farklı yüzyıllar boyunca birbirinin zıttı olarak tanımlanmışlardır. Bugün, bu anlayışa karşıtlık oluşturacak şekilde tasarım, güncel tasarım kültürü ve söylemler *urban agriculture* (kentsel tarım) kavramını potansiyel bir gelişme alanı olabileceğini tartışmaktadırlar. Bunun kaynağında, toplumun gıdaya ve onun üretim/dağıtım biçimlerine olan ilgisi ve sağlıklı gıda arayışının popüler bir

temaya dönüşmesi yatmaktadır(Waldheim, 2010). *Agro-urbanism* ise urban agriculture (kentsel tarım)dan farklı olarak tarımın kente entegre edilebilirliğini değil, özellikle periferide yer alan kentsel/kırsal özellikli bölgelerin mekansal gelişmelerine olanak verecek bir strüktürün kent sistemine entegre edilmesini konu edinir. Kentin çeperlerini şekillendiren bu tarım temelli altyapısal önerilerin amacı hem kentin aşırı büyümesini engellemek, kent sınırlarında sürdürülebilir gelişmenin devamlılığını sağlamak, kentin sağlıklı gıdaya olan erişimine olanak vermektir denebilir.

Kır ve kent arasındaki çatışmayı önlemek ve kentin kır üzerindeki ezici baskısını minimuma indirmek için iki kavramın birlikte var olabilmesine yönelik ilk önermeler Marxist kuramda ele alınmış, sanayi ve hammadde üretiminin birbirine yakın konumlanması gerektiği, bu anlamda kırsal alanların organizasyonunun yeniden yapılandırılması gerektiği üzerinde durulmuştu.

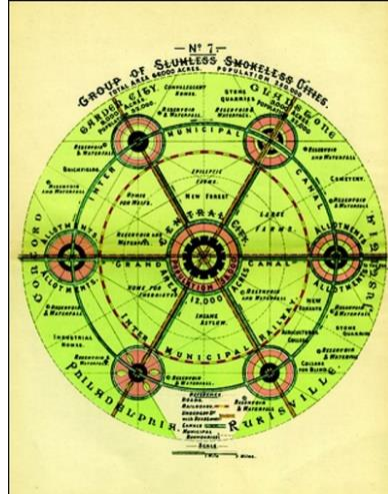
20.yüzyılda ise bazı kuramcılar bu sorun üzerinde durmuş ve durum analizine ek olarak çözüm için yeni perspektifler geliştirmek üzere kır ve kentin birlikte yaşayabilirliğini konu alan ütopyalar üretmişlerdir. Bu önerilerin çoğu, endüstriyel metropolisi, tarımsal yerleşmenin sosyal ve kültürel nitelikleri ile birleştirmeyi amaçlamıştır.

Bunlardan ilki 1892 yılında Arturo Soria ve Mata tarafından tasarlanmış *The Linear City*'dir.Soria'nın lineer şehir modeli, geleneksel kent merkezi ve çevresinde yer alan hinterlandı yerine, lineer altyapısal kesitlerden oluşan bir formu gündeme getirir, uygun çizgisel bir hat boyunca yer alan otoyollar, demiryolları, doğalgaz,elektrik ve su hatlarına, kente dair diğer bileşenlerin eklendiği bir model öngörülmüştür. Bir sonraki örnekte açıklanacak olan Howard'ın eş merkezli Bahçe Kenti ile karşılaştırıldığında, The Linear City modelinde Bahçe Kente göre kentsel yayılma sürecinin kontrol edilebileceği, kentin serbetçe yayılarak büyümesine izin vermek yerine yeni bölgelerinin bir öncekine rasyonel bir şekilde eklenebildiği bir kentsel altyapı sistemi önerdiği görülmektedir. Büyümeyi kontrol eden diğer bir etmen kentin çevresini saran tarımsal üretim arazileridir. Bu model bir anlamda kırım kente karşı olan üstünlüğünü koruma çabası olarak yorumlanabilir, kentin büyüüşünü dengeleyen ve kısıtlayan etmen tarımsal ve kırsal nitelikli arazilerdir, bu anlamda hala kent üzerinde etkin oldukları söylenebilir.

Şekil 2.12. The Linear City / Arturo Soria (URL 3).

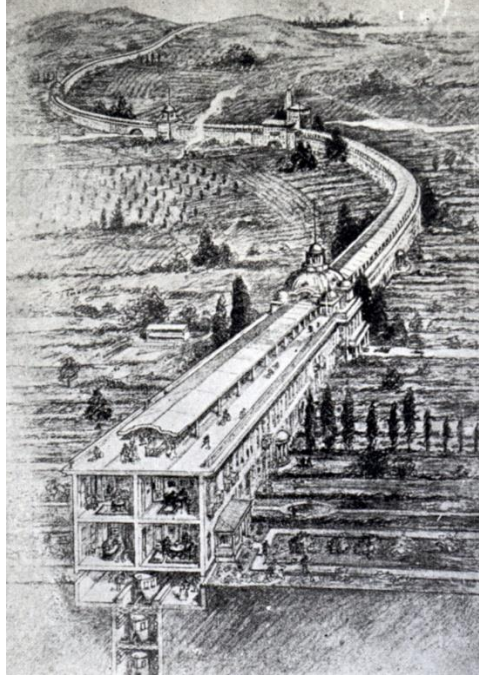
Diğer bir örnek, 1902 yılında Ebenezer Howard tarafından öne sürülen “Bahçe Şehir *Garden City*” modelidir. Bahçeşehir kırsal sahip olduğu doğa güzelliği, bol temiz hava ve su, düşük kiralar gibi avantajlar ile kentin sahip olduğu sosyalleşmeyi sağlayan eğlence yerleri, yüksek ücretler ve iş olanakları, kentsel hizmetlerin sunumu gibi avantajların bir araya getirilmesini amaçlamıştı. Howard’a göre bunun gerçekleşmesi kentsel büyümenin limitli kılınması ve nüfusun desantralize edilmesi idi. Spekülasyonun önlenmesi için arazinin kamuya ait olmasını, uzun dönemli kontratlar ile kişilere kiralanmasını önermişti. Howard’ın modelinde kent büyümesinin önlenmesi için tampon görevi görecektir tarımsal araziler ve yeşil alanlar ile çevrilmişti.

Şekil 2.13. Ebenezer Howard’ın bahçe şehir ütopyası (URL 4).

Bahçe şehir modeli üretildikten eş zamanlı diyebileceğimiz kadar kısa bir süre sonra 1910 yılında üretilen tarım ve kentin buluşma kesitlerini araştıran diğer bir kent ütopyası Edward Chamless tarafından tasarlanan “The road town” dur. Chamless’in önerisi tek bir rayın üzerinde yer alan kademelerin birleşiminden oluşan tekdüze bir arakesite sahip, sürekli ve birbirine bitişik konut yapılarından oluşur. Konut bloklarına

bitişik ve onları çevreleyen gıda üretiminin sürdüğü araziler yine kenti çevrelemektedir ve en üst kademedeki yer alan ortak yürüyüş hattı kentin rekreasyon ihtiyacına cevap vermek üzere konumlandırılmıştır. Arturo Soria'nın Lineer Şehri ile formel anlamda benzerlik gösterse de, çağın öne çıkan teknolojisi ve makinalaşmanın etkisi bu ütopyik kent model üzerinden okunabilmektedir, öte yandan bu modelde de kentin kontrolsüz büyümesi sınırlandırılmış ve kent tek noktadan eklenen modüller ile kontrollü olarak büyümektedir.

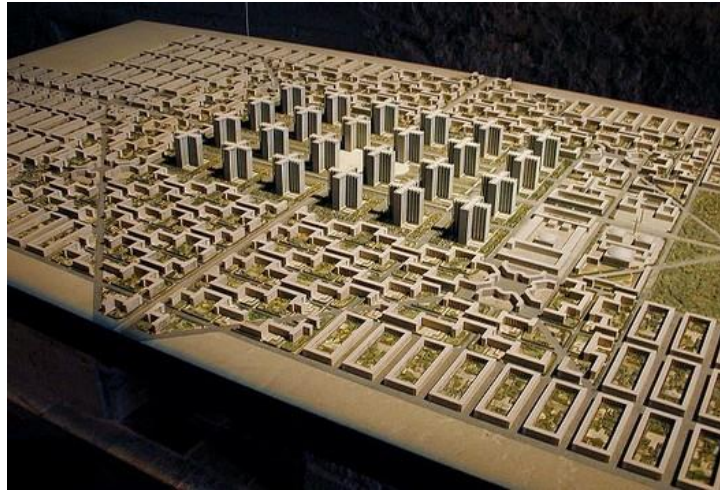
Şekil 2.14. Edward Chambliss / The road town (URL 5).

Diğer bir model, yine kent ve kırsal değişim düşüncesinde fakat bu sefer sadece nüfusun değil, şehrin tüm organları ile birlikte desantralize olmasını önermektedir. Frank Lyod Wright tarafından 1932 yılında tasarlanan *Broadacre city*, kenti kırsal yaklaştırmayı ve kırsal içinde eritmeyi hedeflemiştir. Her ailenin kendine ait tarım yapabileceği alan bulunan arazisinde yaşaması gerekliliğini ve aynı yerleşim yoğunluğunun tüm ülkeye yayılması gerektiğini kurgulamıştır. Wright'ın ideal kentinde kırsal ve kent ayrımı tamamen ortadan kalkmıştır, kırsal araziler erişilebilir ve kullanılabilir, tanımlı bir merkezi yoktur ve daha bireysel bir yaşantı tariflenir. Wright aynı zamanda yönetim adına da radikal fikirler içeren kurgusunda iktidarın olmadığını varsaymıştır, bağımsız, kendi kendine yetebilen, bu şekilde sürdürülebilirliğini sağlayan bir kenttir. Kent tamamen desantralize olmuş ve üretken tarımsal araziler içerisinde çözülmüştür.

Şekil 2.15. Frank Lyod Wright'ın Broadacre City ütöpik şehir modeli(URL 6).

Le corbusier'in 1933 yılında tasarladığı Radiant city ise diğer kent modellerinin aksine desantralizasyonu değil, nüfusu içerde ve dikeyde toplamayı hedeflemektedir. Bu modeldeki ana hedef, kent ve kıyı birleştirmekten çok, kentleri yaşanabilir kılmak, aşırı kalabalık/kentsel kirlilik gibi sorunlara çözüm bulmaktır. Modelde yüksek binalar kocaman bir park içerisinde, her biri yeşil alanlarla çevrili olarak yer almakta, diagram konut alanına ek olarak iş merkezi, fabrikalar, depolar gibi farklı fonksiyonlarda kullanımları da içermektedir.

Şekil 2.16. Le Corbusier Radiant City modeli (URL 7).

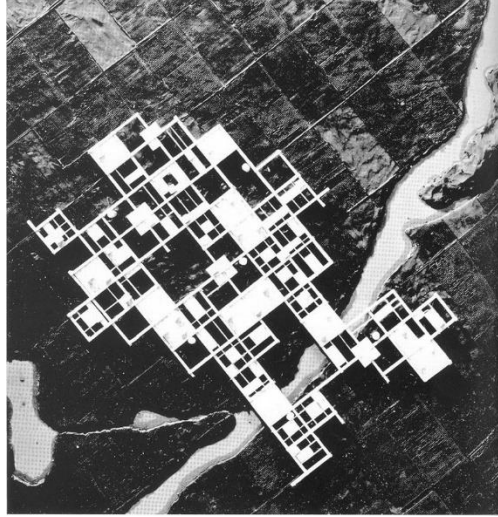
Hilberseimer'in 1940larda tasarladığı "The new regional pattern" isimli projesi, desantralizasyonu, endüstriyel şehrin tüm hastalıklarına yegane çözüm olarak görmekteydi. Hilberseimer'ın yerleşim üniteleri eyaletlerarası otoyol sistemlerinin kesin ve net formları ile şekillenmektedir, bu ulaşım ağlarının oluşturulması ile

desantralize olmuş yerleşim üniteleri arasında bir ağ oluşacak ve bölgesel bir doku (*regional pattern*) in oluşumu sağlanacaktır. *Regional pattern*, düşük yoğunluklu bir kentleşme stratejisi olarak temelini, bölgesel otoyollarından ve doğal çevre koşulların uyumdan alır. Ulaşım ve iletişim ağlarının yatay birleşimlerinden meydana gelen peyzajın domine ettiği yerleşimlerden oluşur. Konutlar, çiftlikler, hafif endüstriyel tesisler, ticari yapılar ve kamusal alanların hepsi geniş alana yayılmış topraklar üzerinde yer alır. Grid form ile gelişmek zorunda değildir, topoğrafya, su, plantasyon ve rüzgar gibi doğal çevreye ait öğelerin onu şekillendirmesinin gerekliliğini savunmaktadır.

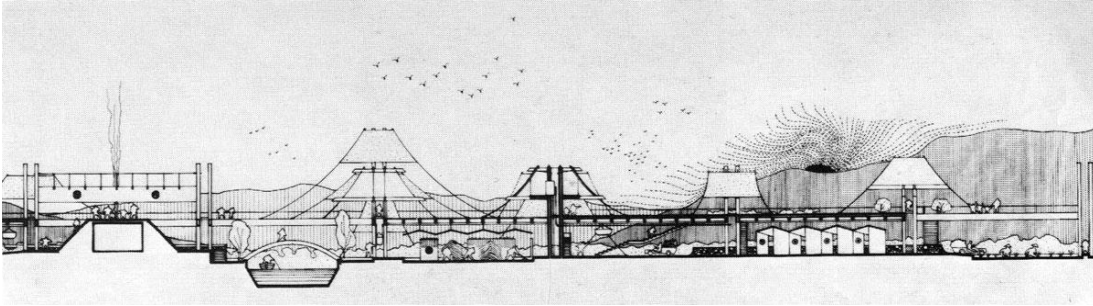

Şekil 2.17. Hilberseimer / The new regional pattern ütöpik kent modeli (URL 8).

1960 yılında tasarlanan, farklı bir coğrafyayı temsil eden bir örnek Japon mimar ve kuramcı Kisho Kurokawa'nın önerisi olan "*Agricultural City*" dir. Şehrin doğal büyümesi alt kısmında gerekli altyapısal boru ve kabloların yer aldığı grid bir sistem ile sağlanmaktadır. Her bir kare ünite birkaç ev sahibine hizmet eder, otonom bir sisteme dahil olan bu üniteler birlikte köyü oluşturur. Yaşam üniteleri aralarında bir hiyerarşi olmaksızın, kademeli olarak bir araya gelirler. Tarımsal topraktan 4 metre yukarıda yükseltilmiş olarak yer alırlar. Kırsal peyzaj ve yaşam üniteleri birbirinin izdüşümü şeklinde yerleşirler, bunun amacı doğal habitatı koruyarak, kentsel nitelikli strüktürün, kırsal peyzaj üzerinde bir hakimiyet kurmadan ondan faydalanmasını hedeflemesidir. Grid strüktür yolları, su servislerini, elektrik, monoray, eğitim ve yönetim gibi fonksiyonları da taşımaktadır.

Şekil 2.18. Kurakawa / Agricultural city, 1960 (URL 9).

Şekil 2.19. Kurakawa / Agricultural city kesit, 1960 (URL 9).

Kent ve kırsal arasındaki ayrışma ve çelişmeyi körükleyen sebeplerin en önemlilerinden biri, üretim tüketim ilişkilerinin küresel ekonomi ve liberal piyasalar etkisinde kalarak zayıflamasıdır. 21.yüzyıl üretim/tüketim ilişkilerine baktığımızda üretici ve tüketicinin arasındaki mesafeyi ne kadar açtığını görmek zor değildir. Oysa ki kent ve kırsal birbirine bağlayan ilişkiler ağının en önemli halkasını kırsal kente akan tarımsal ve ticari ürünler oluştururdu. Bu ürünler kırsal tabanlı üreticilerden, kent piyasasına hem yerel hem de bölgesel pazara dağıtılırdı. Serbest piyasa ekonomisinin yükselişi çoğu bölgede kırsal-kent ilişkisini değiştirdi ve yeniden şekillendirdi. İthal edilen sanayi ürünleri ve işlenmiş ürünlerin yaygınlaşması ve kolay elde edilebilirliği hem kentsel hem kırsal çevrelerdeki tüketim modellerini etkiledi. Seri üretimden geçmiş işlenmiş sanayi ürünleri çok daha ucuza mal edildiği için artık daha az talep gören yerel ürünler yerli üreticilerin ekonomik anlamda büyük zarar görmesine yol açtı. Yerel üreticiler finansal yeterlilikleri olmadığından üretimi ucuza mal edecek gerekli girdilere sahip olamamaktadırlar. Buna rağmen özellikle gıda konusunda öne çıkan ekolojik ve organik yöntemlerle üretilmiş ürünlere olan talep, az da olsa kırsal üretici ve kentli

tüketici arasındaki bağı bu ürünleri kentlerde satmaya başlayan daha küçük ölçekli marketlerin ortaya çıkışıyla bir nebze de olsa güçlendirmiştir (Tacoli,2003). Bu önermeye kent çeperlerindeki kırsal alanlar “*Urban villages*” perspektifinden bakıldığında, kent merkezine yakınlığı sebebi ile, küresel gıda krizi ve sağlıklı gıdaya duyulan talep, eğer küresel ekonomi / neoliberalist politikaların ezici baskısı olmasa, kent çeperlerinde devam eden yerel ürünlerin pazarda karşılık bulması için dikkate değer bir fırsat oluşturabilir, böylelikle çeperlerde yer alan kırsal alanlar için kendiliğinden bir kalkınma tahayyülü doğabilirdi. Fakat gelişmekte olan bir ülkede bulunan, hızla ve yapıllı çevre üretimi üzerinden gelişen ve küresel çağa uyum sağlamaya çalışan bir metropolde çeperlerdeki arazilerin finansal değeri, üretim ve kullanım değerini kat be kat aşmış bulunmaktadır. Küresel sermaye odağını kent dışı alanlara çevirmeden ve bu toprakları metalaştırmadan önce, kırsal alanlar kentlerin gelişimi ile atıl ve çağ dışı kalmış, kentin sahip olduğu birçok fırsat ve avantajdan mahrumdurlar, bu sebeple de kentte yaşam kırsalda yaşayan birçok kişinin hayal ettiği bir olguydu. Fakat küreselleşme sonrası bu görüş değişmiş, özellikle kent çeperlerindeki kırsal toprakların da değeri tarım yapılmasına olanak sağlayamayacak oranda yükselmiştir.

Kırsal alanlar yakın bir geçmişe kadar sanayi kentlerinin yükselişiyle atıl kalmış, nüfusu gelişmemiş, altyapı koşullarının sağlanmadığı, kent dışı artık alanlar olarak değerlendirilirken, son yıllarda üretim ilişkilerinde yaşanan kırılmalar ve küreselleşmenin, teknolojik gelişmelerin, iletişim ve bilgi teknolojilerinin yükselişi ile şekillenen piyasa arayışları, kırsal alanların sahip olduğu potansiyellerin tekrar keşfedilmesine sebep olmuştur. Böylelikle bu alanlar yeni yatırım senaryolarının hedefleri olarak gündeme gelmektedir. Kentsel alanlar küresel piyasa ekonomisinin yarattığı baskıya cevap verecek şekilde yapısal değişiklikler geçirmekte, mekânsal açıdan yeniden örgütlenirken kırsal çevreleri de etkilemekte, dönüştürmekte ve özgün yapılarının kaybolmasına yol açmaktadırlar (Erdem, 2016). Bu durum özellikle de metropollerin çeperlerinde yer alan kırsal yerleşmeler ve çevreleyen tarımsal araziler için geçerlidir. Sürekli büyümeye devam eden ve artık onları çevreleyen tüm alanlarla birlikte ele alınan metropolitan bölgeler, bu alana dahil olan tüm kırsal yerleşmeler üzerinde hakimiyet kurmaktadır. Bu hakimiyet kırsal alan için her ne kadar yok edici bir güç olarak algılansa da, karşılıklı sermaye, bilgi, hammadde, teknoloji, hizmet akışlarının gerçekleşebileceği altyapılar kurgulandığında çift taraflı bir ekonomik

fayda sağlanacak ve kır-kent ilişkisi bir çatışma olmaktan çıkıp bir entegrasyona ve ikili çalışan bir mekansal yapılanmaya dönüşme potansiyaline sahip olacaktır.

Sanayi kentinin doğuşu ile başlayan kır-kent karşıtlıkları, kentlerin aşırı büyümesi ve yayılarak çevresindeki kırsal alanı yok olma, özgünlüğünü tamamen yok etme baskısı altına alması kır ve kent kavramlarının bir aradalığına yönelik ilk senaryoların 20.yüzyıl başlarında ele alınmasına neden olmuştur. Günümüzde küreselleşme etkisinde yapılarını tamamen değiştiren kentler, kırsal alanlar üzerinde çok daha bütüncül etkilere sahiptir, üretim ilişkilerine ve piyasa koşullarına göre her döneme kendini uyarlayan kent, artık sadece kendi çeperinde yağ lekesi veya saçaklanma şeklinde naif büyüme senaryolarının ötesinde, mega projelerle şekillenen ve küresel ekonomiye eklenmek için diğer kentlerle kıyasıya bir yarış içinde kendini çağa uydurmaya çalışmaktadır. Bu yeni dönem kır- kent ilişkilerinde de yepyeni perspektifler oluşturacak ve içinde bulunduğu şartlara göre pozitif ve çift taraflı olumlu etki sağlayacak bir ilişki ve iki tarafında zarar göreceği bir çatışmaya uzanan kritik bir noktada durmaktadır.

2.5. Küreselleşme ve Kır-Kent Etkileşiminde Yeni Açılımlar

Kır ve kent ilişkilerindeki ilk kırılma noktasının sanayi devrimi ve mekanikleşen üretim ilişkileri olduğundan bahsedilmiştir. Kır ve kentin birbirine olan davranış biçimlerini değiştiren yeni bir dönemin oluşumu küreselleşmenin başlangıcı ile belirginleşmiştir. Kır ve kent ilişkisi, özellikle de metropolitenleşmiş kentlerde ve onları çevreleyen kırsal yerleşimlerde, yepyeni bir ortaklık ilişkisine evrilmiştir. Kır ve kent, dünya genelinde küreselleşme sürecinin başlaması ile birbiriyle çatışan iki ayrı kavram gibi değil, birbirinden farklı olmayan ve birçok iletişim ağı ile birbirine ve tüm küresel dünyaya bağlanan, aslında bir bütün olarak var olan bir tipoloji geliştirmişlerdir.

Küreselleşme ve Küresel Kent

1970’li yılların ortalarından itibaren gelişmiş kapitalist ülkelerde yaşanan ekonomik krizle birlikte tüm dünyayı kapsayan büyük bir değişim sürecine girilmiştir ve küreselleşme 1980lerin sonlarından itibaren hem akademik hem de politik çevrelerde hakim söylem haline gelmiştir. Bu değişim dünya ekonomisi, siyasi ideolojiler ve yönetim, kültür politikaları ve toplumsal yaşam, sosyal mekânsal alanların ele alınışı gibi alanlarda kapsamlı bir dönüşüm ve yeniden yapılanma süreçlerini getirmiştir. Küreselleşmeyi, sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçmeyi tetikleyen unsurlar

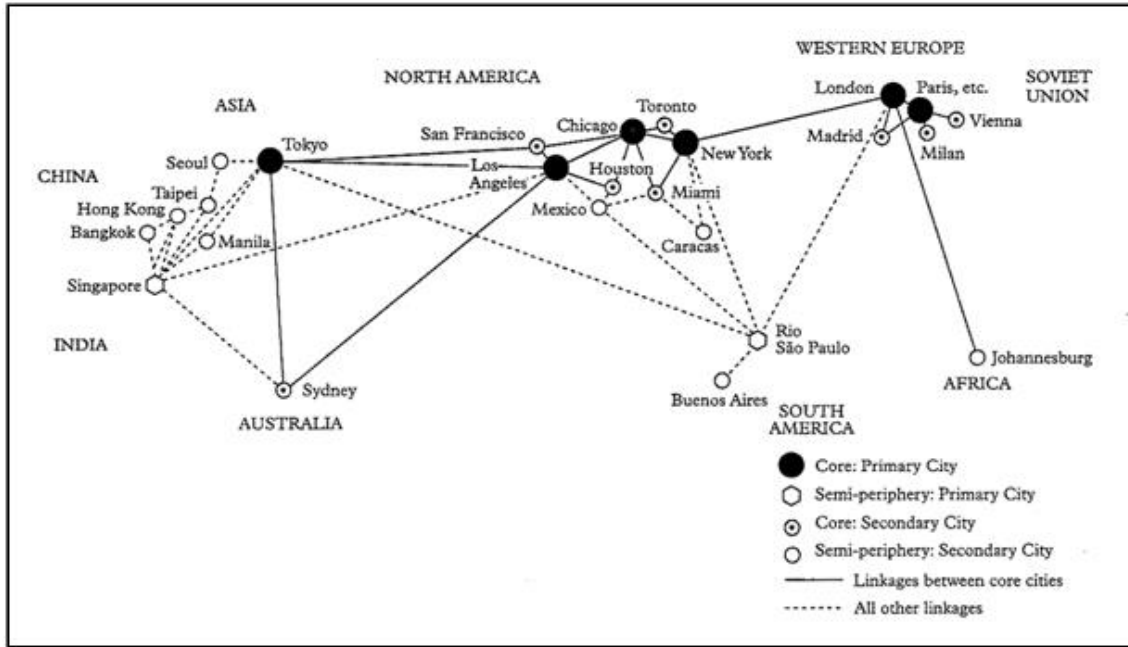
teknolojik gelişmelerin öncülüğünde, ideolojik değişimlerinde de etkisiyle liberal piyasa ekonomisine yönelik güven artmış bu sayede ülkeler özelleştirme hareketlerine başlamış, piyasalarını dış rekabete açmış, çokuluslu firmalar bu sayede üretim faaliyetlerin daha düşük maliyetli bölgelere kaydırarak üretimde maliyet avantajına sahip olmuşlardır. İç pazar doygunluğuna ulaşan, sermayenin aşırı birikim krizi ile karşı karşıya kalan gelişmiş kapitalist ülkelerin pazar arayışlarını genişletmesi ve tüm dünyaya hakim bir global ekonomi yaratma hedefi küreselleşmeyi doğurmuştur (Elçin, 2012). Bir takım görüşler, küreselleşmenin kaynağında ekonomik anlamda dünyada öncü ülkelerin daha az gelişmiş ülkelerin üzerinde bir tür sömürge yarattığı öngörüsünde birleşirken, başka bir anlayış küresel ekonomik ağı entegre olabilmenin çağın bir getirisi olduğunu ve ülkelerin ekonomik anlamda ilerleyebilmelerinin tek yolunun bu olduğunu savunmaktadırlar.

1980'lerden beri dünyaya hakim olan bu çok yönlü ve önemli dönüşümü Tekeli (2016), dört boyutuyla ele almaktadır. Bunlar; sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş, fordist üretimden esnek üretime geçiş, ulus devletler dünyasından küreselleşmiş bir dünyaya geçiş, modernist zihniyetler dünyasından posmodernist zihniyetler dünyasına geçiştir. Küreselleşmeyi sadece üretim, sermaye ve pazarlama ilişkileri üzerinden okumak güçtür, bu olguyu tetikleyen politik, teknolojik ve ideolojik bir takım yeni görüş ve gelişmelerden de söz etmek gerekir.

Ulus devletlerin zayıflamasıyla küresel sermaye yerele yönelmiş, kent ve bölgelere doğrudan müdahale etmekte, kendisine eklemlenmekte ve kendine pazar alanı yaratacak şekilde kentsel mekanları örgütlemektedir (Ergun ve diğerleri, 2013). Bu durumun sonucunda sermaye birikiminin öncüleri olma konusunda birbiriyle yarışan, uyum sağlamak amacıyla yapısını değiştiren küresel kent, dünya kenti gibi kavramlar ortaya çıkmıştır. Burada dikkat edilmesi gereken durum kentleri yöneten, değiştiren ve ideolojilerine göre şekillendiren devletin gücü zayıfladığı, kentsel mekanların, kent merkezleri ve çeperleri, onları çevreleyen kırsal alanları da dahil olmak üzere tüm organları ile küresel ekonominin hakimiyeti altına girmiş olduğu gerçeğidir.

Günümüzde, dünyadaki metropollerin dönüşümlerine baktığımızda hemen hemen tümünde farklı olarak ele alınsa ve uygulanma/ sonuçlanma dinamikleri farklılaşsa da, kent kuramcıları tarafından “Küresel Kent” veya “Dünya kenti” olarak adlandırılan kentleşme dinamiklerinin hakim olduğunu söyleyebiliriz. **Küresel kent** kavramını ilk

olarak Friedmann (1986) ve Sassen (1991) gibi teorisyenler gündeme getirmiş ve birbirine benzer ve fakat birbirlerinin teorilerine eklemeler yaparak geliştirmişlerdir. Friedmann (1986)'a göre küresel kentin ortaya çıkışı yeni bir küresel ekonominin ortaya çıkışı ile gerçekleşmiştir. Küreselleşmenin, dünya ekonomisinin karşı konulamaz piyasa güçleri tarafından yeniden yapılandırılması ve teknolojiye bağlı olarak gerçekleştirdiğini ve bunun kaçınılmaz olduğunu ileri sürmüştür. Küresel ekonominin yeni organizasyonu, sanayinin özellikle gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere desantralizasyonu, finansal aktiviteler ile hizmet sektörünün küresel ölçekte genişlemesini sağlamıştır. Buna paralel olarak üretimin ve finansal piyasaların küresel ölçekte genişleyen ağının kontrol ve yönetim ihtiyacının, küresel kentleri oluşturduğu ileri sürülmüştür.

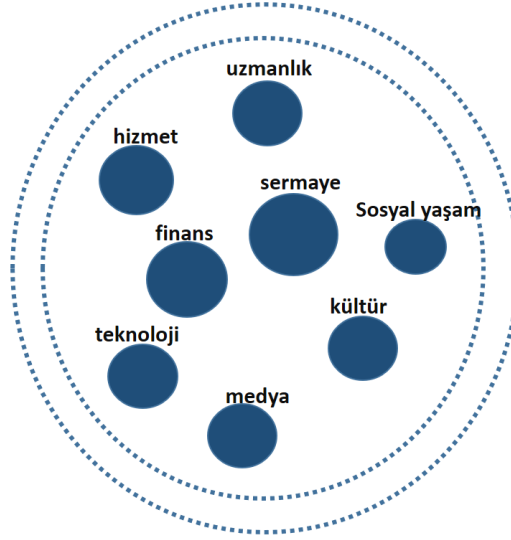

Şekil 2.20. The world city hypothesis (Friedman, 1986 sf.71).

Friedmann (1986) "The World City Hypothesis" çalışmasında dünya kentlerinin yedi önemli özelliğine vurgu yapmaktadır:

- Kentin dünya ekonomisi ile bütünleşme düzeyi ve emeğin yeni mekânsal dağılımı sürecinde kente yüklenen fonksiyonlar, kentin içinde ortaya çıkan yapısal değişikliklerle olmaktadır.
- Yeni mekânsal organizasyonda küresel sermaye dünya kentlerini üretim ve pazarın eklemlenebilmesi amacıyla, düğüm noktaları olarak kullanmaktadır. Böylece dünya kentleri arasında mekânsal bir hiyerarşi ortaya çıkmaktadır.

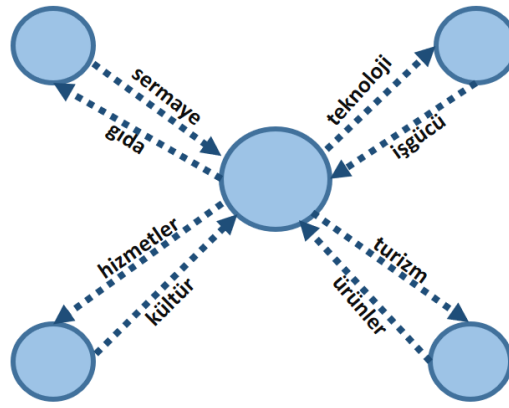
- Dünya kentlerindeki sektörel ve istihdamın yapısı bu kentlerin küresel kontrol fonksiyonunu yansıtır.
- Dünya kentleri uluslararası sermayenin yoğunlaştığı önemli merkezlerdir.
- Dünya kentleri iç göçün ve dış göçün yöneldiği önemli çekim merkezleridir.
- Dünya kentleri, endüstriyel kapitalizmin karışıklıkları olan mekânsal ve sınıfsal kutuplaşmaları içinde barındırır.
- Dünya kentlerinin büyümesi, bu kentlerin mali kapasitesini aşan sosyal maliyetler yaratma eğilimindedir (Friedman ,1986).

Şekil 2.21. Küresel Kent (World City) diyagramı.

Sassen (1991) ise, dünya kentlerini sadece kontrol ve yönetim merkezleri olarak değil, aynı zamanda ticaret ve hizmet sektörü ile finansal yeniliklerin üretiminin de gerçekleştiği kentler olarak tanımlayarak dünya kenti kavramına yeni bir boyut kazandırır. Uluslararası finansın, uluslararası firmaların genel merkezlerinin buralarda yoğunlaşması, küresel ulaşım ve iletişim ağlarına sahip olma, yüksek düzey uzmanlaşmış hizmetlere sahip olma, medya ve kültür aracılığıyla ideolojik sirayet küresel kentlerin temel özellikleri olarak tanımlanmıştır.

Küresel kente diğer bir bakış açısı, kenti insanların, malların, haberlerin akımıyla kesilen açık bir mekansallığa tekabül eden bir sistem olarak görmektedir. Küresel kenti, sınırları geçişken hale gelmiş, bütünlüğünden, merkezinden ve sabit parçalarından söz edilemeyen kent olarak ele almaktadır (Tekeli, 2016).

Şekil 2.22. Küresel kentlerin merkezleri arasındaki akış ilişkileri.

Tekeli (2016), küresel kentlerin varlığını ve niteliğini açıklayan kuramların temel önermelerini aşağıdaki tabloda özetlenen altı madde ile belirtmiştir. Tablodan da anlaşılacağı üzere küresel kenti sadece ekonomik akışlarla tanımlamak zordur. Küresel kenti açıklayabilmek için hem sosyolojik, kültürel anlamda çeşitlilik ve heterojenlik, uzmanlaşma ve sınıflaşma, ekonomik büyüme ve nüfus büyümesi gibi birçok karmaşık ilişkinin birbiri ile uyumlu bir akış içerisinde gerçekleşmesi beklenmektedir.

Çizelge 2.3. Küresel Kentleri açıklayan kuramlar (Tekeli, 2016).

Nüfus olarak farklılaşmış / insan ve nesne yığılmasının karşılıklı kompleks ilişkileri
Farklılaşmış faaliyet ve insan yığılması arasında iş bölümü Karmaşık ilişkiler ve tamamlayıcılık
Ekonomik faaliyetin ve nüfusun artışı
Dışsal ekonomilerle artan kentteki yığılma Dışsal ekonominin büyümesiyle kent büyümesi
Yenilikçiliğin mekanı / sürekli yeni farklılıkların yaratımı / iç bağımlılığın artarak büyürken bütünlüğün yükselmesi
Bireylerin değişen ekonomik faaliyetlere göre değişen yeni konum ve katmanlaşmaları / ekonomik faaliyetlerin farklılaşmasını takiben toplumsal yapının farklılaşması

Küresel kent olabilmek ve küresel ekonomiye eklemlenebilmek, oldukça özenli planlanması ve etaplanması gereken bir olgudur; aksi takdirde küresel standartları yakalamak adına aşırı bir hız ve müthiş bir dönüşüm geçiren kentler, özellikle az gelişmiş ülkelere ait metropoller, plansız kentleşme, sınıfsal ayrımlar, ekolojik eşiklere

zarar verme, yapılı çevre üretiminin aşırı hızı, diğer üretimler yönünden geri kalma, kültürel ve sanat alanında yerellikten uzak ve kentlinin içselleştiremediği dönüşümler gibi sonuçlar doğurabilir. Küresel dünyaya başarılı bir şekilde eklenmenin göz ardı edilemez yolu, yerel özgünlükleri ve potansiyelleri keşfedip bunları vizyona çevirmek ve bu doğrultuda mekânsal stratejileri belirlemekten geçer. Kentin öz değerlerini koruyan ve öne çıkaran, toplumsal kesimlerin dışlanmadığı, ikna edilebildiği ve kentsel vizyona katılımın ve geniş çevrelerce sağlanabildiği bir model geliştirmek gerekir (Çavuşoğlu, 2012). Küreselleşme, metropol çevrelerinde yer alan kırsal alanlar üzerinde dönüştürücü bir etkiye sahiptir. Bu kırılma noktası, sanayileşmenin etkisi ile karşılaştırıldığında hem daha ezici bir baskınlığa sahip olma, hem de sürecin tüm öğeleriyle planlandığı koşulda kırsal alanların da nüfus kaybedip, yok olması engelleyebilme potansiyeline sahiptir. Sanayileşme, kent ve kır arasında mutlak bir çatışma doğurmuş, kenti kıra göre baskın ve sömürgeci olmaya itmiştir. Fakat küreselleşme ile kent kır ayrımının ortadan kalkıp, kent bölgelerinin oluşumu ve devletlerin değil tüm küresel dengelerin kırsal alanlarla direk iletişim halinde olduğu bir ağın oluşması, kırsal alanlar üzerinde hem yeni tehditlerin hem de fırsatların oluşmasını beraberinde getirmiştir.

Küreselleşme ile birlikte sermaye akışına olan talep, dünya şehri sayılabilmek için yarışan kentleri, uluslararası ortamda yer alabilmek için daha da büyümeye, büyürken çeperlerinde yer alan kırsal arazileri de kentsel sisteme katılmasına ve küresel ağa eklemlenip sermaye akışını hızlandırmada yer alma gerekliliğine sebep olmaktadır. Bu da kentin özellikle de yapılaşmamış çeperlerdeki alanlarında üretilen mega projeler ile yeni kent bölgeleri üretmek ile sonuçlanmaktadır.

Son 20 yıldır mega proje kavramının Türkiyede, Doğu Asyada yani gelişmemiş ülkelerde değil, Amerika ve Avrupada da gündeme geldiğini görmekteyiz.

Flyvbjerg ve Altshuler-Luberoff (2003)'a göre bu mega proje patlamasının sebepleri;

- Küresel ölçekte ses getirecek projelere duyulan ihtiyaç, yapılan her projenin hedefi daha da yükseltmesi
- Ortak finansman paketlerinde kurumsal yeniliklerin olması, mega projelerin 1980lerden beri özel sektör ağırlıklı gelişmesi, yap-işlet devret modeli ile özel sektörün uygulayıcı olması
- Hukukun küreselleşmesi ve projelerin düşük işlem maliyetleri ile uzaktan izlenmesinin kolaylaşması

- Küresel akışlar için megalimanlar, büyük havalimanları, süperotobanlar, hızlı tren ağları gibi daha büyük altyapılara ihtiyaç duyulması (Aktaran Ögdül, 2014).

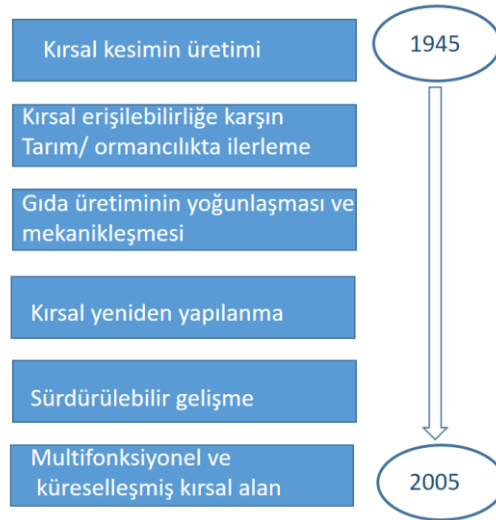
Küreselleşme ile birlikte form değiştiren kentsel büyüme artık saçaklanma, plansız büyüme, birbirinden bağımsız kopuk yaşam birimleri oluşumu şeklinde değil, kent çeperlerindeki potansiyal alanlarda yapılan mega altyapı projeleri ve bu projeler çevresinde gelişen yeni kent bölgesi planlamaları şeklinde gerçekleşmektedir. Bu durum iyi planlandığı takdirde, küçük şehirlerin ve kırsal alanların da bir bağ kurarak küresel ekonomiye katılmalarını sağlayarak gelişmelerine yardımcı olma gibi bir potansiyele sahip olsa da, çevresel risk, sosyal kutuplaşma, mekansal ayrışma gibi birçok kentsel problemin önünü açmak ve kırsal alanların niteliklerini tamamen yitirip dönüşmesi ve yerelliğini kaybederek dünyadaki herhangi bir küresel bölgeden farklı olamaması gibi tedirginlikler, kuramcıların ve bilim insanlarının mega proje paradoksuna eleştirel yaklaşmasına sebep olmaktadır.

Kır ve Kent Ayrımının Belirsizleşmesi

Küreselleşme etkisinin kentler üzerindeki en büyük etkisi, artık her kentin ve etkileşim alanında olduğu tüm çevrenin kendi başına küresel piyasalara eklemlenebilir olmasıdır. Sanayinin artık kent dışına da değil, üçüncü dünya ülkelerine desantralize edilişi, küresel kentlerin turizm, finans, eğlence, hizmetler gibi fonksiyonlarla donanması ve hala artan nüfuslarıyla artık yağ lekesi gibi kendi çevrelerinde büyüyerek veya saçaklanarak değil, yeni küresel bölgelerin tasarlanması yöntemleriyle büyümesinin sonucu olarak kent daha da kırın içine dahil olmuş, kır da daha fazla kentleşmiştir. 21.yüzyılda kır ve kent arasındaki çatışma, artık dünyada mekânsal bir çelişki gibi değil, maddi ve mesleki uzmanlaşmaya, iş bölümüne dayalı, örgütlenmiş ve iç içe geçmiş, birbirini çift taraflı besleyen bir modelin gerekliliği olarak ele alınmaktadır. Buradaki kritik konu sermayenin hâkimiyetindeki mekanın organizasyonundan ve küreselleşmesinden kaynaklı karın küresel sermayeye değil toprağın asıl sahiplerine, kentliye/köylüye, toplumsal yapıya mal edilmesidir (Ovalı, 2014). Sadece küresel sermayeyi besleyen bir yapılanmanın sürdürülebilir olması beklenemez, kentsel vizyonun başarısını ölçmenin parametlerinden biri, yerel halkın bu vizyona dahil olma oranının ne kadar yüksek olduğudur. Dünyada kentlerin küresel sermayeye eklenme süreçlerinde en çok tartışılan konulardan biri de budur. Yerel yönetimler, yere özgü karakteristikleri öne çıkarmayı ve mülkiyet sahipliğine dikkat çekerken, küreselleşme kırsal alana yeni tehditler ve fırsatlar sunmaya devam

etmektedir. Bu sorunu çözmek yönetimleri yeni politikalar üretmeye ve bu bölgeler için üretilen politik stratejilerin kırsal ve kentsel alanda yaşayan insanların ve iki farklı bölgeye ait mekanların arasındaki ekonomik, sosyal ve kültürel farklılıkların tanımlamalarının iyi yapılması ile mümkün olacaktır (Scott ve diğerleri,2007). Kırsal-kent ayrımının olmadığı bu yeni formasyonda, kentin veya küresel güçlerin kırsal alanlar üzerinde ezici bir üstünlük oluşturmalarını engellemek üzere yönetsel ve hukuki olarak çift taraflı kalkınma politikası izlemek, ekonomik kazanımlar çift taraflı olacak şekilde ticari ilişkileri geliştirmek, yerellikten gücünü alan/özgünlüklerini kaybetmeyen küresel bölgeler oluşturmak bu konuya çözüm getirmek için önerilen yaklaşımlardır.

Çizelge 2.4. 1945-2005 yılları arasında Kent-Kırsal ilişkisinin ana temaları (Scott ve diğerleri, 2007).

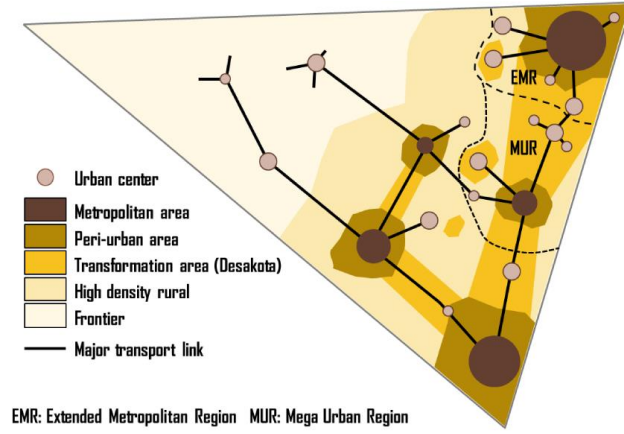

Kırsal ve kent arasındaki ilişki, aşırı şehirleşmeye bağlı olarak büyük bir dönüşüm içindedir, geleneksel çiftçilik ortadan kalmıştır ve kırsal kentleşmeye başlamıştır. Kırsal-kent arasındaki ayrım silikleştiği bir ortamda kırsal artık sadece kırsal, kent de artık sadece kent değildir. Bu yüzden kent dediğimiz zaman sadece kentin merkezi değil, genel olarak o bölgede yaşayan topluluğun tümü ifade edilir, insanlığın büyük kısmı şehir yaşamının çalkantısına ve çapraz akıntılarına kapılmış durumdadır. Bu sebeple de kentli ve kırsal diye bir ayrımın olmadığı, tanımlanan bölge içinde yaşayan nüfusun kendini ait hissettiği, varlığını oluşturan temel özelliklerden kopmadığı ve yaşadığı bölgeyi sahiplendiği bir planlama doğru işleyecektir. Bu sebeple de küresel kent vizyonu yaratılırken daha önce de belirtildiği gibi yerel özelliklerin iyi analiz edilmesi ve yeni sisteme entegre edilmesi gerekmektedir.

21.yüzyıl metropollerine baktığımızda, artık şehir her yerde ve her şeydedir. Eğer kentleşmiş dünya bugün metropoliten alanların birbirine mekanlar ve koridorlar (havaalanları ve havayolları, tren istasyonları ve demiryolları, park alanları ve motorlu taşıtlar, telekinezi ve bilgi ağları) ile bağlandığı bir zincirden oluşuyor ise bu bağlamda kentsel olmayanın kasabalar,köyler ve kırsal alanlar olduğu sadece dar anlamda kabul edilebilirdir. Günümüzde şehrin ayak izleri tüm bu mekânsal oluşumlarda görülmektedir; banliyölerde yaşayanlar, turistler, iş ağlarına uzaktan dahil olanlar, medya ve kırsal yaşantının kentleşmesi bu etkileşimi sağlayan bileşenlerdir. Günümüzde kır ve kentin geleneksel ayrımı çok daha geçirgendir.1980’ler sonrasında oluşan kent insan, mal, bilgi, haber akımının parçalar arasında sürekliliğinin olduğu, sınırları geçişken hale gelmiş, bütünlüğünden, merkezinden ve sabit parçalarından söz edilemez bir yapıdadır (Amin ve Nigel,2002).

Değişen ve dönüşen kırsal-kentsel arayüz, hem kent hem kırın talep ettiği hizmet, teknoloji ve enerji akışının etkisinde doğal, üretken/tarımsal ekosistemler ve hem de kentsel ekosistemlerin heterojen karışımından oluşan bir mozaik olarak karakterize edilebilir. Bu heterojen dokuyu oluşturan unsurlar sadece ekolojik özellikler değil, aynı zamanda sosyo-ekonomik farklılıklar ve parçalanmış kurumsal yapılarıdır. Küçük çiftçiler, adım adım artan göçmenler, kanunsuz yerleşmeler ve endüstriyel girişimler aynı toprak parçasında fakat farklı ilgi, pratik ve algı ile bulunurlar.

McGee (1991), kır ve kente ilişkin yeni çağa uyum sağlayabilecek modeli “genişletilmiş metropoliten bölge (*expanded metropolitan region*)” ve desakota olarak tanımlamaktadır. Genişletilmiş metropoliten bölge özellikle Güneydoğu Asya’da bölgesel kentleşme çalışmalarının sonucunda ortaya çıkan, bilindik merkez kent ve banliyö ilişkisinin dışında ulaşım koridorları 100km yi aşan uzaklıklara etki eden, tarım arazisinden dönüşmüş kapalı konut siteleri, golf alanları, sanayi parkları, havalanları, kırsal kullanımlar, hatta tropik ormanlarla birlikte yer alan mekansal organizasyonlardır. Genişlenmiş metropoliten bölgeler ülkedeki gelişmenin de odağını oluşturan, tarihsel süreçte de merkez olma özelliği taşıyanı güçlü ulaşım bağlantılarıyla kurgulanmış bölgelerdir.

Şekil 2.23. Genişlemiş metropoliten bölge”*Extended metropolitan region*” (Mcgee,1991).

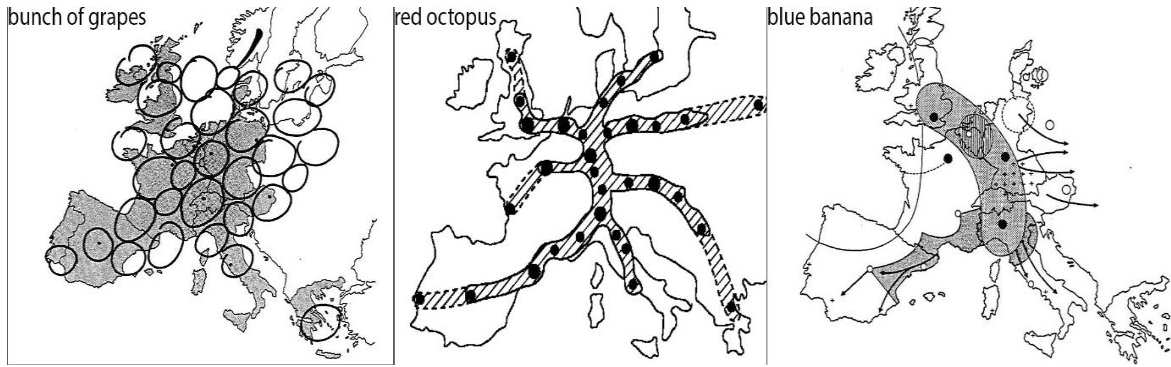
Mcgee’nin çalışmaları sonucunda üretilmiş diğer bir tipoloji *Desakota*’dır. Desakotalar büyük kent merkezleri arasında koridorlar boyunca uzanan, tarım ve tarım dışı aktivitelerin yoğun karışımlarının bulunduğu, kentsel ve kırsal ilişkiler arasındaki kesin ayrımların bulanıklaştığı bölgelerdir.

Çizelge 2.5. Mcgee (2000)e göre Desakotaların genel özellikleri (Öğdül (2012)’den Gülce Kantürer tarafından şemalaştırılmıştır).

Küçük toprak sahipliği, güçlü ulaşım bağlantıları, pazara dönük üretim yapan tarım işletmelerinin hakimiyeti
Tarım-dışı(ticaret, ulaşım ve sanayi) faaliyetlerde artış ve çeşitlenme bir ailenin üyeleri farklı işlerde çalışabilmesi, bölge içindeki güçlü ekonomik bağlantılar
aşırı şekilde akışkan ve hareketli nüfus; ulaşımın rahat, hem merkezle hem bölge içinde kolay hareket imkanı
Farklı arazi kullanımları(tarım, küçük sanayi, sanayi bölgeleri, servis alanları ve banliyö yerleşmeleri) yan yana, istihdam <u>arttırı</u> / toprak kirlenmesine sebep olur
Kadınların tarım-dışı faaliyetlere katılmasında artış , sosyal yapı üzerinde dönüştürücü etki
otorite ve hukuk açısından “görünmez” ya da “gri” olması; kente dair yasa ve yönetmeliklerin bu kırsal alanlarda uygulanamaması, hukuki boşlukların doğması; enformel sektörün ve yasa dışı küçük grupların güç kazanması

Bu bölgeler ülkesel gelişmeler için küresel ekonomiye gerekli olan işgücünü ve yatırımı çekmesi, gelişme talepleri güçlü olması sebebi ile önemli bir potansiyaldir. Öte yandan bölgesel ve yaygın bir şekilde gerçekleşen hızlı gelişmenin çevresel sorunları ciddi boyutlardadır, geleneksel planlama anlayışı ile baş edilemeyecek oranda dinamizmi, birçok farklı değişkeni içinde bulunduran çok boyutlu bölgelerdir.

Avrupa’da refah toplumunun sağladığı faydalar 30 yıl gibi bir sürede en uzak ve izole bölgelerdeki kırsal alanlara dahi ulaşmış olsa bile Avrupa’yı kuzeyden güneye kateden bir omurga giderek daha da güçlenmiş, diğer bölgelerin önüne geçmiş ve bu kentlerde diğer bölgelerle bütünleşme zorluğu, gelişmiş kentlerde nüfusun aşırı yığılması ve çevresel baskıların artan riskleri gibi problemleri gündeme getirmiştir. Yoğunlaşma eğiliminin büyük kentlerin kırsal çevrelerine doğru desantralize olması ve ulaşılabilir mesafede ikincil kent merkezlerinin gelişimi az da olsa bu yığılmayı dengelemeye yardımcı olmaktadır.

Şekil 2.24. Avrupa Birliği Mekanında Mekansal Kutuplaşmaya Karşılık Çok Merkezli Kentsel Sistem Önerisi (ESDP, 1999).

AB ülkelerinde mekânsal bütünleşmeyi sağlama hedefi ile 1999 yılında Avrupa Birliği Mekânsal Gelişme Perspektifi (ESDP) adı altında çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmaların hedefi;

- Çok merkezli mekânsal gelişme ve yeni bir kır-kent ilişkisi
- Bilgiye ve altyapıya erişimde eşitlik
- Doğal ve kültürel mirasın iyi yönetimidir (EC, 1999).

ESDP, mekanlardaki kutuplaşmanın azaltılmasını, kırsal alanların ana merkezlere kuvvetli ulaşım ağlarıyla bağlanmasını ve oluşacak yeni merkezlerin ana merkezlerin yükünü hafifletmek bakımından desteklenmesi gerekliliğini savunmaktadır.

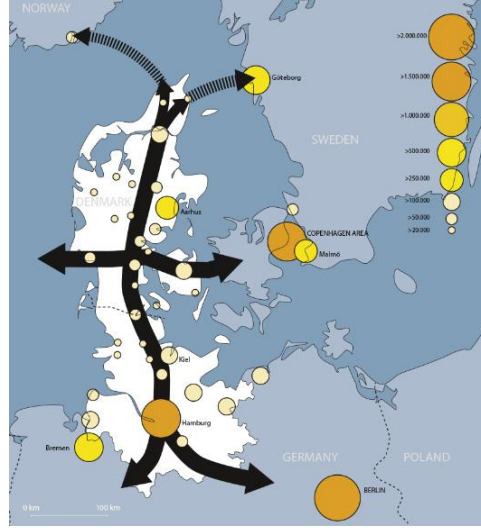
Kır-kent tipolojisi çalışmalarının iki hedefi vardır; bunlardan ilki çok merkezli gelişme politikası çerçevesinde büyüme merkezi olabilecek ana kentlerin tanımlanması, ikincisi kentsel ve kırsal dokunun bölgesel kapsamlarının tanımlanmasıdır, böylelikle kır-kent ortaklıklarını hedefleyen politikalar tanımlanmış olacaktır. ESDP kır ve kent arasında bir köprü kurmanın en temel yolunun akışlar olduğunu kabul etmektedir.

Kentler ve çevrelerinde yer alan kırsal alanların gelecekteki birlikteliklerinin nasıl olması gerektiğine ilişkin çalışan birçok proje ortaklığı, kuruluş bulunmaktadır.

Bunların tümü, kentler ve çevrelerinde yer alan kırsal alanlarının eşit fırsatlara sahip olabilmesi ve kurulacak karşılıklı fayda ilişkisi ile birbirlerine kenetlenip hem kenti hem kırsal alanların gelişimini hızlandıracak, yönetimin içinde olduğu ve tüm hukuksal düzenlemelerin aşıldığı bir ortamda karşılıklı projeler üretilmesi gerekliliğini savunmaktadır.

ESDP nin stratejilerini temel alan URMA(Urban Rural Partnerships in Metropolitan Areas) , 2012 -2014 yılları arasında gerçekleşen, 1.7milyon euroluk bir bütçeye sahip, Avrupa Birliğine üye 9 farklı ortağı olan bir projedir. Proje kent ve kır arasında yeni bir tip kolalisyon kurulmasını öngörmekte, gelişmekte olan kentsel ve kırsal alanlara ait farklı aktörlerin bir aradalığına yönelik fırsatları keşfetmeyi amaçlamaktadır.Küreselleşmenin artan baskısı kentleri uluslararası arenada yarışabilir ve görünebilir olmaya zorlamaktadır, fırsat eşitsizliğine sebep olmamak amaçlı URMA projesi, metropoller çevrelerindeki kırsal alanları da bu gelişim ağına katarak küresel ekonomiye daha geniş ölçekli bir organizasyon ile katılmayı öngörür. Pilot projeler üzerinden metropol ve hinterlandın birbirine kenetlendiği, çift taraflı fayda sağlamayı hedefleyen gelecek senaryoları üretir, bu projeleri uygulamaya koyar ve farklı coğrafyalardaki etki ve sonuçlarıyla kır kent ilişkisini geliştirecek doğru yaklaşımın ne olduğunu keşfetmeye çalışır.

URMA projesinin uygulanan örneklerinden biri Hamburg ve Danimarka arasında, Jutland koridoru olarak isimlendirilen bölgede, kent merkezlerini ve kırsal alanları birbirine bağlayan ekonomik potansiyallere odaklanan bir projedir. Bu proje, küresel ekonomik ortamda, kentlerin çevresindeki kırsal alanları da içine alarak gelişmesinin de ötesinde sınırlar ötesi platformda kırsal alanları birbirine bağlayıp bir ağ oluşturarak uluslararası ortama görünür olmalarını sağlamayı ve işbirliklerinden kuvvet alarak kent-kır, kır-kır, kent-kent ilişkilerinin tümünü güçlendirmeyi hedeflemektedir. Bu projenin diğer bir hedefi de küçük kentlerin ve kırsal yerleşmelerin, kurgulanan küresel akış hattına dahil olarak, büyük kentlerde yaşayan nüfustan ekonomik, sosyal, sağlık, eğitim, rekreasyon gibi hiçbir alanda fırsat eşitsizliği yaşamamasını, bu sebeple kırın zayıflayıp kentin daha da büyümesini önlemek, kırın olduğu gibi kalarak ve yerel özelliklerini geliştirerek bu döngüde var olabilmesini hedeflemektedir.

Şekil 2.25. Jutland Corridor projesi (URMA Report,2012).

Proje süreci Jutland koridoru üzerinde yer alan, bu ağı katılacak olan yerleşmeleri ve bu yerleşmeler arasında var olabilecek fırsatları ve paydaşları belirleyerek başlamıştır. Bu bölgeler arasında ekonomik kenetlenmeyi sağlayacak sürdürülebilir enerji, turizm, tarım gibi sektörler arasından seçimler yapılmış, katılacak aktörler belirlenmiştir. Bu işbirliklerinin sağlanabilmesi için öncelikle politik ve yönetsel düzenlemeler yapılmış, farklı talepleri olan işbirlikçiler arasında anlaşmalar sağlanmış ve projeleri hayata geçirmek üzere bir dizi toplantı, workshop ve konferanslar düzenlenmiştir. Kent ve Kır arasındaki ilişkileri ve ortaklıkları güçlendirme adına hazırlanan diğer bir proje SURF (Sustainable Urban Fringe) projesidir. SURF projesi, 5 ülkeye ait 13 şehirden katılımcısı bulunan, genişleyen metropollerin çeperleri için sürdürülebilir çözümleri destekleyen ve bunların neler olabileceği konusunda çalışan bir araştırma komitesinin çalışmaları ile şekillenmiştir. SURF, kent ve kır arasındaki ortaklığı güçlendirmek için 4 ayrı temaya odaklanır;

- Ekonomik, yarışabilirlik, girişkenlik
- Yeşil alanların rolü ve değeri
- Alan planlaması ve paydaşların katılımı
- Yönetim (SURF Report, 2012).

Komitenin çalışmaları öncelikle kent çeperlerinde yer alan hem kırsal hem kentsel özellikli alanlar için öncelikle karakteristikleri belirlemiştir. Sonrasında çevresel, mekansal, sosyal, çevresel bir takım standartlar oluşturulmuş ve bu alanlarda metropolitan bölge içerisindeki her mekanda eşitlik olması gerektiği belirtilmiştir. Kır ve kent arasında kalan, iki tarafa ait özellikleri beraber taşıyan bu bölgeler için gelişim

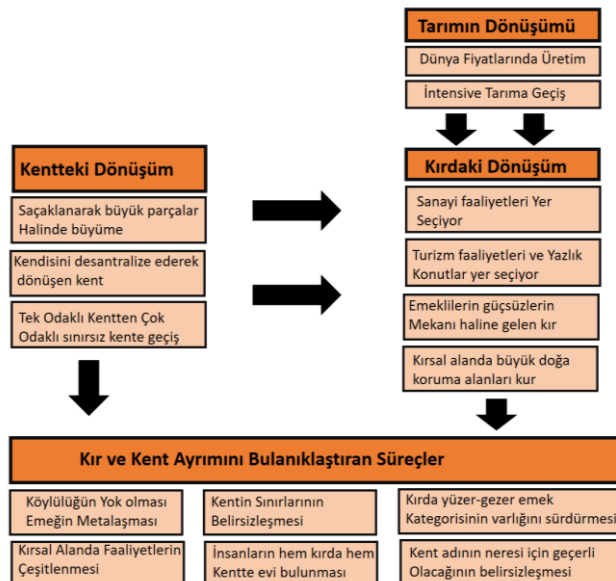
senaryoları üretilmiş, bu bölgelerin gelişimi ve doğru planlanmasının kent ve kır arasında bir köprü kurabileceği savunulmuştur. Her iki tarafa ait aktörlerin ve organizasyonların birbiri ile iletişiminin sağlanmasının gerekliliği, kır ve kent arası bağlantıların (ekonomik, fiziksel, ekolojik) kuvvetlendirilmesi ve bu bölgelerle ilgili karar alma mekanizmasının ve katılımcılarının da belirlenerek tüm paydaşların içinde olduğu bir işbirliği sağlanması gerekliliği üzerinde durulmuştur.

SURF projesi daha küçük ölçekli kentlere odaklanmıştır, bu küçük ölçekli kentlerin büyüme sürecinde çeperleriyle kurduğu ilişkinin kuvvetlendirilmesini ve çeperin ötesindeki kırsal yerleşmelerle kent merkezi arasında bağlantı kurması gerekliliğini belirtilmiştir. Tüm bu çıkarımlar, 13 bölgeye ait pilot proje üzerinde farklı konularla uygulamaya koyup, deneyimlerden çıkarılan sonuçları paylaşarak şehir bölgelerinin sürdürülebilir gelişimi için çözümler belirlenmiştir.

Sanayi kentinin ortaya çıkışıyla başlayan kır ve kent arasındaki keskin ayrım ve çatışma küresel döneme kadar artarak devam etmiştir, özellikle de metropollerin çevresinde kentin nerede bitip, kırın nerede başladığı belirsizdir, küresel öncesi dönemde kır, kent ve geçiş bölgesi olarak adlandırılabilen sınıflama geçerli değildir. Kente ait aktivitelerin, yaşantı biçimlerinin, değer yargılarının kıra, kırsal alana ait bir takım aktivitelerin ise kente veya kent çeperlerine sızdığı yeni bir modelden bahsetmek mümkündür.

Tekeli(2016) değişen kent ve kır ilişkisini, ve kavramların temsil ettiği anlamların farklılaşmasını aşağıdaki grafik yardımı ile anlatır:

Çizelge 2.6 Kent ve Kır ayrımını bulanıklaştıran süreçler (Tekeli,2016).

Kentteki büyüme ve dönüşüm saçaklanarak, desantralize olarak ve tek odaklı kentten çok odaklı kent yapısına evrilerek olmak üzere üç farklı biçimde gerçekleşmektedir. Kent büyümesinin formu kırsal alanı etkilemesi bakımından önemlidir, bu süreç içerisinde kent kıra emrivaki yapmaktadır. Bu büyümeyi yöneten siyasal karar mekanizmalarının da desteği ile hareket eden güçlü inşaat şirketlerinin faaliyetleri, bazen de direk olarak devletin müdahalesi ile gerçekleşmektedir. Büyüyen kent kırdaki desantralize olan faaliyetler, tarım dışı istihdam, doğal ortamda yerleşme hayali kuran kentlilerin inşai faaliyetleri, emekli nüfusun kıra göçüşü gibi eylemler ile kır-kent ilişkisi zaman içerisinde silikleşmiş ve bugünkü kır-kent algısını oluşturmuştur. Burada dikkat edilmesi gereken kır-kent ayrımı silikleşirken çevre sorunları, biyolojik çeşitliliğin zarar görmesini engellemek gibi konularda incelikli planlamalar ve doğal koruma alanları yapılması gerekliliğidir (Tekeli, 2016).

Tüm bu verilerin ışığında kent ve kır ayrımını bulanıklaştıran önermeleri Tekeli (2016) şöyle sıralamaktadır;

- Köylülüğün yok olması, emeğin metalaşması, piyasa ile içiçe geçmiş bir kırsal alan yaşantısı
- Kırsal alanda faaliyetlerin çeşitlenmesi, kentsel alana kırsal aktivitelerin dahil olması
- Kentin sınırlarının belirsizleşmesi ,harita üzerinde ayırd edilebilecek kent ve kır çizgisinin çizilemez olması
- Kırdaki emeğini tarımsal üretim için arz eden, yüzergezer bir emek kategorisinin varlığı mevsimlik işçilik
- Büyüyen ve mekanda yatayda yayılan kentin artık tez merkezden tanımlanmaması ve çok merkezli bir kentse bölgeye dönüşmesinden ötürü kenti adlandırmada ortaya çıkan karmaşa.

Kent çeperlerindeki yapılı çevre üretme durumuna sadece kırsal bölge (*countryside*) ya da kent-kır ikiliğinin (*in between fringe*) yaşandığı bölgeler demek yetersiz kalır, bu alanlara yeni tip multifonksiyonel toprak parçaları / geçiş bölgeleri (*transitional zones*) olarak tanımlayabiliriz. Bu yeni kent bölgeleri genellikle kente göre daha düşük popülasyona sahip, dağınık halde bulunan yerleşimlerden oluşan, parçalanmış ve farklılaşmış toplulukları barındıran, motorlu araç ulaşımına bağımlı ve mekânsal/ kentsel yönetimden daha yoksun alanlardır. Bu yeni kentleşme modeli özellikle de

gelişmekte olan ülkelerde oluşturulmaya çalışılan mega şehirlerin kent çeperlerinde şiddetli sosyal ve çevresel problemlere yol açar.

Caruso (2011)'e göre kentsel-kırsal çevre arasında yer alan bu bölgeler kırsal bir morfolojide olup kent etkisinde olan karma alanlardır. Kent çeperlerindeki çevre üretimi sadece kentsel karakterde fiziksel gelişmeden ibaret olmayabilir, bu alanlara kentsel aktivitelerin kırsal bir alanda gerçekleştiği yeni bir tür kalıcı peyzajlar olarak da bakılabilir. Bu yeni gelişim tipolojisi ve gelişme alanlarının yaygınlığı özellikle de gelişmemiş ülkelerde hızla gerçekleşmemesi, etaplanması ve plancılar,ekolojistler, sosyologlar,ekonomistler gibi farklı uzmanlık alanlarının birlikte çalışıp planlaması gereken bölgelerdir. Aksi takdirde kalıcı çevresel sorunların, sosyolojik ayrışmaların, kültürel çözünmelerin, yerel özelliklerin kayboluşu gibi negatif süreçlerin engellenmesi kolay olmayacaktır.

Küreselleşmenin yönlendirdiği bu yeni mekânsal organizasyon farklı kuramcılar tarafından değişik adlandırmalarla ifade edilmeye çalışılmaktadır. Scott (2001) ortaya çıkan bu yeni oluşumu “Küresel kent bölgesi (*Global city region*)” olarak adlandırır. Bu bölgelerin ekonomik dinamikleri, yerel üreticilere dönük giderek yükselen gelir etkileri ve rekabet avantajları üzerinde durularak analiz edilmiştir. Kent-bölgelerin yüz yüze kaldığı yönetsel sorunlar, toplumsal düzene ilişkin yerel ekonomik gelişme politikaları ve kurumsal yapılanma boyutlarında birçok yeni kavramın tartışma konusu olmasına yol açmıştır. Bu yeni konular, küresel kent-bölgeler mozaiki zemininde olduğu kadar, bütüne ilişkin olarak yeni dünya düzeninde de demokrasi ve vatandaşlık hakkında daha çok sorunun sorulmasına öncülük etmiştir (Scott,2001). Küresel kent bölgeleri birbirinden farklı birçok dinamiğe sahiptir, fiziksel ve sosyolojik yapılanmaları da bulundukları bölgeye göre farklı şekillerde gerçekleşebilir. Bu bölgeler iş gücü ve sosyal yaşantının yoğun bir şekilde kutuplaşıp kümелendiği, bazen saçaklanmış bir kentin öznesi bazen de büyük metropoliten alanların dışa büyüme/bitişerek büyüme eğilimindeki parçaları olarak ortaya çıkarlar. Birbirine yakın yerel yönetimler (ülkeler, metropoliten alanlar, belediyeler vd.) küreselleşmenin tehditleriyle başa çıkıp, fırsatlarını değerlendirmek üzere bir araya gelirler, küresel kent bölgelerini oluşturan başlangıçtaki bu birleşmelerdir (Scott,2001).

Bir diğer teori bu ara bölgeyi ve bu bölgede oluşan kentleşme tipini “**extended urbanisation**” olarak adlandırır. Bu kentleşmenin yayılmış peyzajlarına (*extended landscape of urbanization*),devletin politik stratejilerine hizmet eden, büyük ölçekli ve uzun süreli yatırımlar için arazi kaynağı sağlayan, uluslararası düzeyde bilgi, sermaye,

enerji, işgücü ve hammadde akışının gerçekleştiği güç sahaları olarak tanımlanır (Brenner, 2013). Kentleşme önceleri tarihsel merkezin, önceleri şehrin dışında kalan tampon bölgelerin olduğu, yeşil alanlar ve kırsal yerleşmelerin bulunduğu bölgelere doğru genişlemesi, sınır bölgeleri ve kentsel yoğunluklar yaratması olarak algılanıyordu. Bazı bölgelerde kent bundan çok daha fazla genişlemeye başladı, 20-30 yıl öncesinde hayal edildiğinden çok farklı bir biçimde büyük bir nüfusu barındıran dev kent galaksileri ve çok merkezli bölgeler oluşturmaya başladı, bu bölgeler **“extended urbanization”** olarak adlandırılacak bir süreç içerisinde daha da büyük toplanmalar yaratacak şekilde birleşmektedirler (Soja E. , Kanai M., 2006).

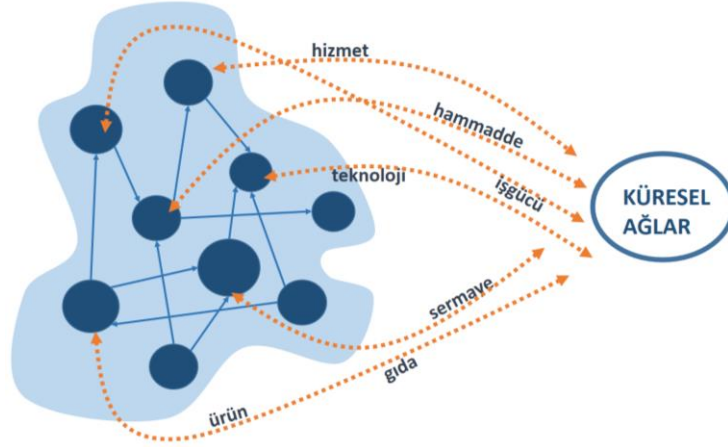
Brenner (2013)’e göre Wirth’in ve Chicago okulu teorisyenlerinin 1930’lu yıllarda yaptığı kesin ve net tanımlamalarıyla büyük ölçüde çelişir olarak, 21.yüzyılda kent ve kentleşme tanımlanabilmek için net parametlerden, morfolojik tanımlamalardan ve harita üzerinde sabitlenebilen sınırlardan yoksundur. Bu yüzyılda kent sınırları olmayan bir sosyo-mekansal durumlar, süreç, dönüşümler ve potansiyeller ağı olarak algılanabilir.

21.yüzyılda yaşanan dönüşümler sonucu oluşan,kırsal alanda adı ne kır ne de kent olarak anılabilecek bu bütünlüğü Tekeli (2016), **“yerel yaşam bölgeleri(YYB)”** olarak isimlendirmektedir. Bu bütünlük içinde mal, para, bilgi akımına dayanan bir bağımlılık vardır ve bütünün farklı öğeleri birbirleri ile belirli kanallar içerisinde ilişkiler kurarlar, bu da kent ve kır ayrımını yeniden üretmektedir. Kırsal alanın her noktasında tarımsal olmayan bir kullanım ve kentsel beğeniye hitap edebilecek uygun yapılanmalar görülebilmektedir. Bu alan içindeki değişik öğeler arasındaki ilişkiler belli kanallar ve zayıf akımlarla değil, her an her noktasında yeniden kurulan ilişkilerle sıkı ve karşılıklı bir bağımlılık oluşturacak şekilde gerçekleşmektedir. Bu bütünlük eskisinden çok daha sıkı ve yeni bir bütünlük, yeni bir oluşumdur. Kavramsal olarak oluşan bu yeni bütünlüğe **“Yerel Yaşam Bölgesi (YYB)”** olarak adlandırmak mümkündür (Tekeli, 2016).

“Günümüz dünyasında alt kademede bir birimin üst kademelerle ilişkisi merkezi yerler kuramında olduğu gibi her kademenin merkezleri arasında kurulan bir ilişki olarak temsil edilemez. Her bütünlüğü oluşturan aktör, kendi başlarına bir üst kademeye ya da küreselle ilişki kurabilmektedir. Yerel yaşam bölgesinin her aktörü kendi başına dış dünyayla ilişki kurunca YYB’nin dış dünya ile ilişkisi çoklu kanallarla kurulmaktadır. Küreselleşmeden söz edebilmek için dış dünyayla böyle bir ilişkinin varlığı gerekir” (Tekeli, 2016).

Küreselleşmenin kırsal bölgeleri değiştirmedeki gücü de buradan gelmektedir, artık kırsal bölgeler, kent merkezlerine veya devlet insiyatifine ihtiyaç duymaksızın küresel ekonomi ile birleşme ve kendini yeniden yapılandırma gücüne sahiptirler.

YYB'yi oluşturan her aktör kendi başına bilgi, mal, sermaye, haber akımları içinde yer almaktadır, ve bu akımın sürekliliğini sağlayacak olan altyapıların geliştirilmiş olmasıdır. YYB'yi temsil eden dış ilişkilerin varlığı onu yalıtılmış bir ünite olmaktan çok tüm üst ölçekler ile ilişki halinde olan ve dışarıdan gelen etkilerle şekillendirilebilen bir bütünlüğü temsil etmektedir. YYP içindeki tüm aktörler üst ölçeklerle ilişki kurduğu kabulü bu aktörlerin başka YYP lerin içinde yer alan aktörlerle de ilişki içinde olduğunu gösterir. Böyle bir ilişkiler sistemi, ağlar olarak temsil edilebilir ve yeni yüzyılda mekânsal temsillerin yerini ilişkiselsel temsiller alır (Tekeli, 2016).

Şekil 2.26. Küresel Kent Bölgeleri.

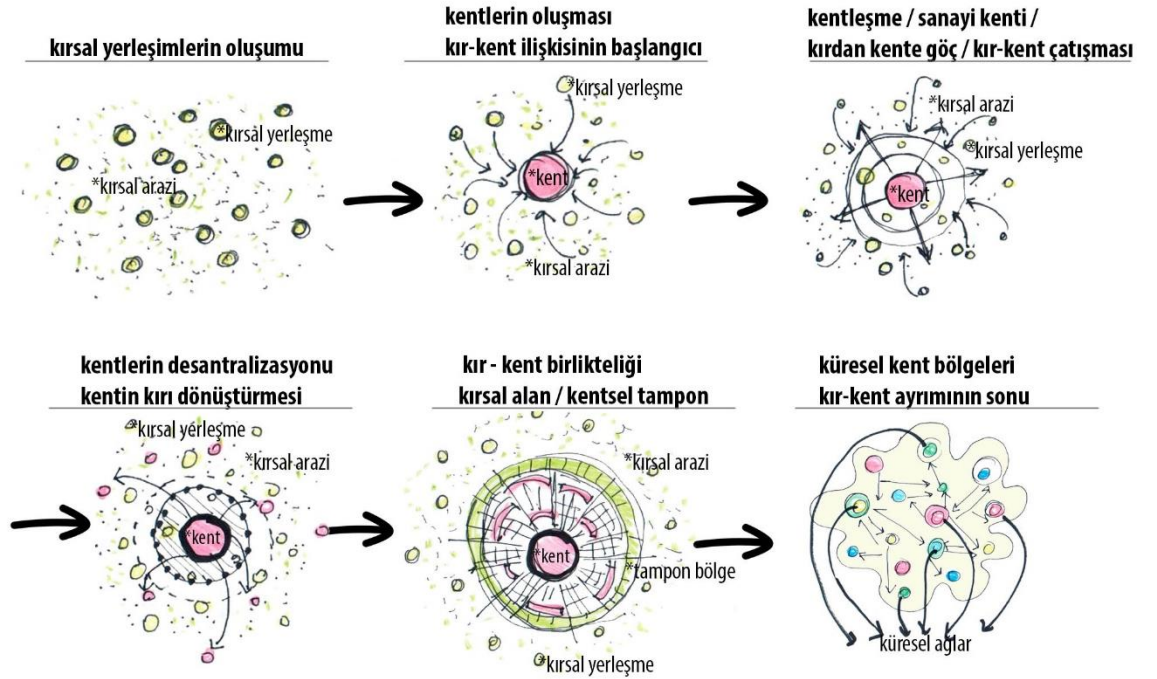
21.Yüzyılda artık kentler ve onları çevreleyen bölgeler arasında net ayrımlar yapılamayacağı, küreselleşen dünyaya eklemlenmek üzere yapısal değişikliklere uğrayan kentin ,küresel sermayenin etkisinde kendini yeniden ürettiği görülmektedir. Üretim ilişkilerinde ve ekonomik dengelerde yaşanan kırılmayla, kentin sadece kendini değil bu kez çevresini ve etkileşim alanının tümünü de içine alarak, tek bir merkezi olmayan, geniş bir alana yayılmış, çok merkezli ve tüm bu merkezlerin birbiriyle iletişim / sürekli akışlar halinde olduğu yerel bölgeler şeklinde bir yapısal değişikliğe gittiği söylenebilir. Bu durum tüm dünyada kırsal alanlar üzerindeki doğabilecek olumsuz etkiler ve kullanılabilecek potansiyalleri bakımından değerlendirilmekte ve küreselleşen kır-kent ortak yapılanma ile oluşmuş bu bölgelerin

gelişim stratejilerinin nasıl olacağına yönelik araştırmalar bu yüzyılın kentleşme ve kırsal kalkınma stratejilerini oluşturmaktadır.

Bölüm Sonucu

Bu bölümde; yerleşmelerin kır ve kent olarak birbirinden ayrı algılanmaya başlaması, kır ve kent ilişkisinin başlaması ve bu ilişkinin döngüleri anlaşılmaya çalışılmıştır. Üretim ilişkilerinin değişmesine bağlı olarak dönem dönem farklı kırılma noktaları ile kır ve kent ilişkilerinde keskin değişimler meydana gelmiştir. Bu ilişki başlangıçta bir ortaklık olarak başlamıştır. Kır kenti besleyen ve var eden bir sistem olarak gıda üretiminin vazgeçilmez merkezidir. Sanayileşme ile birlikte kentin kırı sömürüsü ve kent kır çatışmalarının başlangıcı ortaya çıkmıştır. Endüstri devrimi ile ortaya çıkan teknolojik gelişmeler, kırı kentin ihtiyacı olan hammaddeleri temin eden ve mekanizasyon ile birlikte bu süreçte çok daha az iş gücü ile üretim döngüsünün sürdüğü yerleşmelere dönüşmüştür. Bunun sonucunda ortaya çıkan emek fazlası, köylüyü kente göç etmek zorunda bırakmış, kentlerde kurulan sanayi tesislerinde çalışan işçilere dönüştürmüştür. Bu dönüşümle birlikte hızla göç alan kentler, kontrolsüz bir şekilde büyümeye, büyürken de onları çevreleyen kırsal arazilere vahşi müdahalelerde bulunmaya başlamıştır. Bu ölçekte bir büyüme için gerekli altyapısal organizasyona sahip olmayan kent saçaklanarak, yayılarak, plansız bir şekilde kırsal alana hücum etmiş, değdiği tüm noktaları vahşice dönüştürmüştür. Bu dönüşüm, hem kırı hem kenti ekolojik, ekonomik, mekansal ve sosyolojik birçok sorunla karşı karşıya bırakmıştır. Küreselleşme ortaya çıkana değin kır-kent çatışmasını çözümlemenin yöntemleri kentleri çevreleyen kırsal alanlar ve tüm fonksiyonlarını desantralize eden kırı da içine alan kent modelleri üretmek olarak kurgulanmıştır. Sanayileşme ve küreselleşmeyi iki kırılma noktası olarak aldığımızda, ara dönemde yapılan tüm öneriler, kentin daha fazla büyümesini engellemek ve kırsal alanı yeniden kentleri besleyen ve böylelikle kurulacak bir ortaklığın yardımı ile kırsal alanın da atıl kalmasını engellemek üzerinedir. Küreselleşme ile kent ve kır ilişkisi tamamen yeni bir etkileşime dönüşmüştür. Ulus devletlerden bağımsız, kentler doğrudan uluslararası ağlara eklemlenen ve onları çevreleyen kırsal yerleşmelerden de bu anlamda destek alan küresel kent bölgeleri olarak anılmaya başlamıştır. Çok merkezli bir yapıda, her merkezin kendine has karakteristikleri geliştirdiği ve bunu ekonomik sürdürülebilirliğin bir anahtarı olarak kullandığı, tüm merkezlerin birbirleri ile kuvvetli iletişim ve akışlarla birbirine bağlandığı yeni bir tip kır-kent algısını oluşturmuşlardır. Kentler hem kendi başlarına, hem de onları oluşturan her bir merkez

doğrudan küresel ağlara katılma fırsatına sahiptir. Merkezler arasında hiyerarşi ve baskınlık olmaması, katılımcı bir anlayışla kurgulanan bu bölgesel yapılanma, kentin kıra karşı ezici bir üstünlük kurmasını engellemektedir. Küreselleşme, katılımcı olmadığı, sadece sermaye çevrimini hedef aldığı, ekonomik döngünün yegane aracını kent toprağının metalaşması olarak gördüğü sürece engellenemez karşıtlıkların önünü açmaktadır. Bu karşıtlıkların başlıcaları kır-kent karşıtlığı, üretici-tüketici karşıtlığı, kentli-köylü karşıtlığı olarak sıralanabilir. Diğer yandan küreselleşmenin getirdiği olanaklar kontrollü ve tüm kitleleri hedef alan bir fayda döngüsü içerisinde kurgulandığında, metropol ve çevrelerinde yer alan yerleşmeler kendi üretimlerini, sahip oldukları potansiyalleri ekonomik sürdürülebilirliğin devamlılığını sağlamak amacı ile paylaşabilir. Böylelikle, kırsal yerleşmelerde yaşamını sürdürebilen yerel halk göç etmek zorunda kalmaz, aksine kendine has üretimlerini geliştirmeye yönelir. Bu nedenle, metropoller ve metropollerden gücünü alan kent bölgelerine dahil olan yerleşmeler sistemi, kent ve kır arasında bir ortaklığın önünü açma potansiyeline sahiptir.

Şekil 2.25. Kır ve Kent İlişkisinin evrimi.

Kır ve kent ilişkilerinin geçirdiği bu evrim, üçüncü bölümde İstanbul özelinde, bu coğrafyanın kendine has dönüşüm dinamikleri içerisinde değerlendirilmeye çalışılmıştır. Kır ve kent etkileşiminin geçirdiği bu evrimin, İstanbul özelindeki mekansal karşılıklarının nasıl ortaya çıktığı, sebepleri ve sonuçları ile irdelenmeye

alışılacaktır. İstanbul'un büyümesinde, büyürken de çeperlerinde yer alan kırsal arazileri dönüştürmesindeki tetikleyici unsurlar, bu bölümde incelenen dünyadaki süreç ile karşılaştırılacak, İstanbuldaki yansımalarının nasıl gerçekleştiği sorgulanacaktır. İstanbul'da küreselleşme olgusunun yarattığı kentleşme politikası, bu politikalar ekseninde metropolü çevreleyen kırsal yerleşmelerin dönüşüm süreçleri Dünya'da kabul gören yeni kır-kent algısı ile karşılaştırılarak, yarattığı sonuçlar üzerinden değerlendirilecektir.

3.İSTANBUL ÇEPERLERİNDEKİ KIRSAL ARAZİLERİN DÖNÜŞÜMÜ

Dünyada üretim ilişkilerinin ve buna bağlı olarak kentleşme dinamiklerinin değişimi sonucu kır-kent ilişkilerinde kır ve kent ayrımı yapılmaya başlandığı günden beri bir değişim söz konusu olmuştur. Dünya ile tam olarak aynı dönemlerde gerçekleşmemiş olmakla birlikte, Türkiyede de kır-kent ilişkilerinin sanayi devrimi ve küreselleşme olmak üzere iki ayrı dönemde belirgin şekilde dönüşüm geçirdiğini görmekteyiz.

Türkiye'ye ve İstanbul'a özgü bir takım tetikleyiciler de bu sürece hız kazandırmış, bazen de değişimin yönünü farklılaştırmıştır. Türkiye tarihi boyunca, değişen iktidar ve politik ideolojiler aynı zamanda da tüm dünyada değişen bir takım ekonomik ilişkiler, dönem dönem öncelikle kentleşme ideolojilerini, buna bağlı olarak da kırsal alanların evrimini doğrudan etkilemiştir. Kentleşme ideolojileri ve kırsal alan politikalarının gelişimi ve değişimi birbirini nasıl etkilemiştir? Kent çeperlerinde yer alan üretken arazileri dönüştüren tüm dünyada ele alındığı gibi İstanbulda da değişen üretim/ tüketim anlayışı ve politik ideolojiler midir?

Bu bölümde, kentleşme ideolojiler ve kırsal alan politikalarının dönemsel değişimleri, İstanbul özelinde incelenerek, çeperlerde yer alan kırsal arazilerin kent ile nasıl bir etkileşim içerisine girerek dönüşüm geçirdikleri irdelenmiştir.

Sırasıyla;

- İstanbul çeperlerinde kırsal arazilerin oluşumu
- İstanbul çeperlerindeki kırsal arazilerin dönüşümünün tarihçesi
- Küresel kentleşme ideolojilerinin çeperlerde kalan son kırsal araziler üzerindeki etkisinin neler olabileceği sorgulanmıştır.

3.1. İstanbul kent çeperlerinde Kırsal Arazilerin Oluşumu ve Dönüşümünün Tarihçesi

İstanbul'da kırsal arazilerin dönüşümüne odaklanmadan önce, özel mülkiyetin ortaya çıkışı ile birlikte tümüyle devlete ait olan toprakların, mülkiyet örüntülerini değiştirerek kişilere ait büyük çiftliklere dönüşümüne, böylelikle de İstanbul çeperlerindeki kırsal dokunun nasıl geliştiğine odaklanılmıştır. Bu bölümde,

günümüze kadarki süreçte Türkiye’de kır-kent ilişkisinin döngüsünün nasıl değiştiğine odaklanılmış, dönemlere göre değişen kentsel ve kırsal politikalar üst üste çakıştırılarak kente ve kıra ait olmayan ara bölgede ne gibi dinamiklerin belirleyici olduğu anlaşılmaya çalışılmıştır.

19.yüzyıl sonu – 1950 yılları / Modern Türkiye’nin Kuruluşu

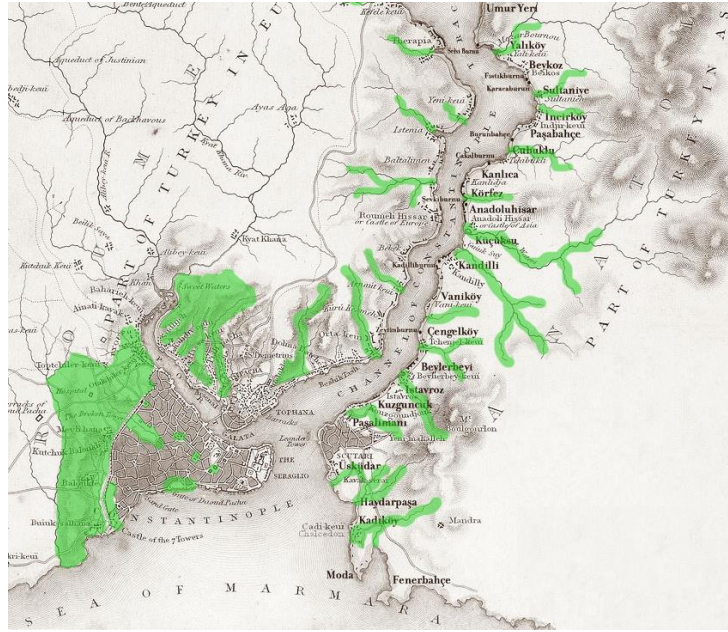
19.yüzyıl sonunda İstanbul’daki gıda teminine ayrılmış araziler genellikle kent merkezlerinde bostanlar, bir dış halkada da daha geniş arazilere ihtiyaç duyan ve saklanması / taşınması daha zahmetsiz, kolay bozulmayan hububatlar gibi kuru gıdaların üretildiği arazilerdi, en dış çeperlerde ise hayvancılığın ve yem üretimi için ekilmiş arazilerin yoğunlaştığı geniş arazilere sahip çiftlikler yer almaktaydı. Endüstri devrimi öncesinde, çiftçi bir aileden gelen Von Thunen’in geliştirdiği ideal arazi kullanım modeli 19.yüzyıl Osmanlı devri İstanbul’undaki durumla oldukça benzerlik göstermekteydi. Bu modele göre şehir merkezi büyük bir Pazar alanı ve tüketimin merkezi olarak görülmüş ve gıda ürünleri tipolojilerine göre ana pazardan ne kadar uzakta olmaları gerektiği hesaplanarak yerleştirilmişti. Thunen’e göre tarımsal üretim bölgesindeki farklılaşmanın ana ögesi, merkezi alana (pazara) olan uzaklıktı. Kent çevresindeki ilk halkada sebze ve mandıracılık gibi gıda üretimleri, ikinci halkada ara bir zon olarak orman katmanı (o dönemde aynı zamanda ısınma düşünülmüştü) , bir sonraki halkada rotasyonlu intansif tarım (patates, arpa, yulaf vb.) , en dış halkada ise çiftçilik ve hayvancılık aktivitelerinin yer almasını öngörmüştü. 19.yüzyıl endüstri öncesi İstanbul’unu düşündüğümüzde tarım /hayvancılık aktivitelerinin dağılımları Thunen’in ideal arazi kullanım modeli ile büyük oranda örtüşmekteydi.

Şekil 3.1. Von Thunen Arazi Kullanım modeli(URL 10).

Kent merkezinde özellikle sur içindeki bostanları Bayrampaşa deresi ve çevresinde yer alan yeni bahçe bostanları, Bayrampaşa deresinin denize kavuştuğu liman ağzında

Langa bostanları ve sur dibindeki Yedikule bostanları oluşturuyordu. Bunun dışında da sebze-meyve yetiştirilen birçok bostan bulunmaktaydı. Ayrıca bostanların yaygın olduğu diğer araziler, özellikle taban suyunun yüksek olduğu vadilerde bulunmaktaydı, öyle ki tarihi haritalarda tarım arazilerinin izini sürerek Boğaziçi'nin topoğrafyası hakkında detaylı bilgi edinmek mümkündür. Çünkü bostanlar genellikle Boğaziçi topoğrafyasının oluşturduğu vadilerde yer almaktaydılar. İstanbul 19.yüzyıl da sebze ve meyve ihtiyacını büyük oranda şehir içinde yetiştirilen ürünlerden sağlıyordu.

Şekil 3.2. 18.yy İstanbul'u / Kırsal araziler

Hayvancılık yapılan ve tahıl yetiştirilen ekili arazilerin yoğun olduğu büyük ölçekli çiftlikler ise kent çeperinin dışında yer almaktaydılar. Çatalca, Çekmece, Silivri, şile, Arnavutköy gibi kent merkezinin uzağındaki kırsal yerleşmeler bu anlamda öne çıkıyordu. İstanbul'un beslenmesinde önemli yer tutan et ve süt ürünleri ise yüzyıllardan beri başkentte ve çevresindeki şehirlerden ele edilmekteydi. Tüketim arzından kaynaklı olarak hayvancılığa yoğun talep vardı. Özellikle Balkan göçleri başladıktan sonra İstanbul'daki canlı hayvan sayısında önemli bir artış olmuştur. Göçmenlerin çok önemli bir bölümü süt hayvancılığına başlamıştır (Yurt ansiklopedisi, s.3899).

Bu çalışmanın konusunu, çeperlerde yer alan geniş arazilerden oluşan çiftlikler ve bu çiftliklerin dönemsel olarak oluşum / dönüşüm / kayboluş süreçleri oluşturmaktadır.

Osmanlıda özel mülk çiftliklerinin oluşumunu anlamak için, 19.yüzyıl öncesinde var olmayan kelimenin farklı teorisyenlerce tanımına bakmak zihin açıcı olacaktır. İnalçık (1998)'e göre çiftlik, bir çift öküzle sürülebilecek büyüklükteki toprak parçalarını ifade etmekle birlikte, tımar sistemi çerçevesinde bir çiftçi aileye yetebilecek büyüklükteki toprak birikimidir ve bu toprakların büyüklüğü Osmanlı arazi sisteminde kanunnamelerle tespit edilmiş olup, verim kabiliyetine göre 60 – 150 dönüm arasında değişmekteydi (İnalçık,1998).

Keyder (1998), ise çiftliği toprak mülkiyetinin özel kişilerce kontrolü ve aile tarımı ölçeklerinden daha geniş, mülk sahibinin kendi yaptığı işletmecilik olarak tanımlamaktadır (Keyder, 1998).

Osmanlı döneminde özel mülkiyet kavramı ortaya çıkmadan önce işleyen sistem basitçe; Müslüman ve gayrimüslim köylülerin (Reaya) ellerindeki bu çeşit toprak parçalarını tapu ile tasarruf edebilir olması ve karşılığında tayin olunmuş vergiyi (Çift Resmi), elde ettikleri mahsulün vergisi olan öşür ile birlikte toprağın intifa hakkı (has, tımar, vakıf veya mülk) kime verilmiş ise ona ödemekle yükümlü olması şeklindeydi. Toprağın vasfını kaybetmemesi ve çift resminin alımının sürekliliğinde bir aksama olmaması için çiftliğin parçalara bölünmesi yasaklanmıştı. Ancak bir çiftçi öldüğü vakit geride kalan oğullarının ortak olarak ilgili çiftliği tasarruf edebilecekleri, eğer iki oğlu geride kalmışsa çiftliğin ancak bunlar arasında bölünebileceği kanun hükümlerinde yer almaktaydı. İlgili kanun hükümlerinden bu çiftliklerin veraset çerçevesinde sadece iki parçaya bölünebileceğini anlamaktayız. Ayrıca bu gibi iki parçaya bölünmüş olan topraklardan alınan vergiler de diğer bütün çiftliklerden alınan verginin yarısı konumundaydı (İnalçık,1998). Özetle; tımar sistemi köylünün toprak üzerinde bir tasarruf yetkisinin olduğu ve devletin atanmış bir yetkilisine topraktan aldığı mahsul oranında vergi verdiği bir sistemdir. Toprağa özel şahısların el koyması Osmanlı'nın işleyen tarımsal yapısını ve buna bağlı olarak da hem kırsal alanlarda, hem şehirlerde, tarımsal üretimin ile mülkiyet ve işlev örüntülerinin organizasyonunu tamamen değiştirmesine sebep olmuştur.

16.yüzyıl ortalarında zayıflayan ve dönemin ihtiyaçlarına cevap veremeyen bu tımar sistemi çökmüş, endüstrileşme ve sermaye birikimi anlamında batılı ülkelere çok geride kalmış bir imparatorluk olan Osmanlı modernleşme çabalarının sonuçlarından biri olarak özel mülkiyet sahipliği gündeme gelmiştir.

Osmanlıda özel mülkiyetlerin ortaya çıkması demek, devlet ve köylü arasındaki doğrudan ilişkinin ortadan kalkması demektir. Bu duruma sebep bir yandan

Osmanlı'nın çöküş dönemi yaşadığı iktidarın güçsüz olması, bir diğer sebep de tüm dünyaya hakim olmaya başlayan kapitalist pazarın ortaya çıkışıdır. Klasik modelden kopmanın etkin bir sebebi de dünya piyasasının dış etkileri ve ticari fırsatlar olmuştur (Keyder, 1998) . Osmanlı imparatorluğunun kapitalist sistemle bütünleşmesinin, kent çeperlerinde ortaya çıkan büyük ölçekli çiftliklerin ortaya çıkışı ile doğrudan bağlantılı olduğunu söylenebilmektedir. Benzer dönemlerde, dünyanın her yanında kendi küçük işletmelerinde üretim yapan köylülerin, büyük toprak sahiplerinin arazilerinde çalışmaya başlaması ve ticari ölçeklerde tarımın ortaya çıkışı benzerlik gösterir, fakat Osmanlı'da farklı olan durum, feodalizm gibi bir düzenin devamı niteliğinde bir durum olmayışı, yani özel mülkiyet kavramı gündeme gelmeden önce köylü ve devlet arasında başka aktörlerin olmayışıdır. Bu anlamda çiftliklerin oluşumu Osmanlı için kurulu düzenin tamamen farklılaşması anlamına gelmektedir. Bu öylesine kurulu bir düzen ve çalışan sistemdi ki, 1858 yılında toprakta alınıp satılabilir mülkiyeti tanıyan arazi kanunnamesi çıktıktan sonra bile bu durumun toplumsal kabulü oldukça zaman almıştır.

Köylülerin çoğu tescil emrine kulak asmadı. Bunun sebebi yalnızca resmî kâidelere karşı gevşeklik değildi. Köylü, tescil masrafı ve arazi vergisi ödemek istemiyordu. Üstelik asker alma sistemi öteden beri arazi mülkiyetine dayalı olduğu için, bu işte bir külfet kokusu almıştı. Tescil ettirirse, başına iş açılacağından korkuyordu. Ancak bu vehmi, köylüye pahalıya patladı. Uyanık taşra ileri gelenleri, geniş arazileri kendi adlarına tescil ettirdi. Böylece toprak ağaları meydana geldi. Köylü, artık devletin değil; ağanın toprağını ekip biçecekti (Ekinci, 2008).

Özel mülkiyetin durumda köylülerin toprağı üç aşağı beş yukarı büyüklük anlamında benzerlik gösterirken ve köylüyü ezen ağır vergiler, yükümlülükler yoktu. Mülkiyet hakkının ortaya çıkışı ile, geniş topraklarda mülkiyet hakkı elde eden ve ticari tarım yapan bir kesimin oluşması ve kapitalist tarımın getirdiği yükümlülüklerle mücadele edemeyen köylünün toprağını büyük arazi sahiplerine satıp bu büyük çiftliklerde çalışması; köylünün işçiye dönüşümü olarak tanımlanan durumun ilk göstergesidir. Aynı zamanda sınıfsal farklılıkların oluşumu için de zemin hazırlamış bir durumdur. Köy ağalığı, toprak ağalığı gibi kavramların ilk ortaya çıkışını gösterir, üreticiler için adaletsiz bir gelir dağılımına sebep olan bu yeni düzenin kırılması için Cumhuriyetin ilk yıllarında büyük çabalar gösterilmiş olsa da başarılı olunamamış, bu düzen daha da kuvvetlenerek günümüze kadar varlığını korumuştur.

İstanbul'a dönersek, çeperlerinde aktif bir arazi pazarının varlığı Osmanlı'da özel mülkiyet kabulü ile benzer zamanlara rastlayan 19.yüzyıl ortalarından itibaren başlamıştır.

1858 yılında çıkarılan arazi kanunnamesi ile Osmanlı da resmi olarak ilk kez mülkiyet sahipliği gündeme gelmiştir. İmparatorluğun zayıfladığı bu dönemlerde bundan önce süregelen arazi kontrol ve işletim sistemi çökmeye başlamıştı. Miri araziler üzerinde bu toprağı işleyen kişiye hukuki birtakım özgürlükler verilmekteydi. İstanbul çevresinde yaygın olarak görülen bu mülk edinme davranışı başta Osmanlı Hanedanı olmak üzere, devletin ileri gelen yöneticileri arasında da oldukça yaygındı.

Aynı dönemde bütün dünyaya hakim ulus-devlet oluşumlarının etkisinde Balkanlardaki bağımsızlık hareketleri sonucu, balkanlarda bulunan çiftliklerini satıp göç etmek zorunda kalan çiftçiler İstanbul ve çevresine satılık olan arazileri alarak buralara yerleşmeye başlamışlardı.

19.yüzyıl tarihli İstanbul haritalarına bakıldığında İstanbul ve çevresinde pek çok çiftlik arazisinin varlığı görülmektedir. Haritalar büyük ölçekli çiftliklerin lokasyonları konusunda yardımcı olsa da belli bir büyüklüğün altındaki çiftlikler ile ilgili bilgi vermediğinden yardımcı olamamaktadır. Kesin ve doğru bilgi takibi bu dönemde tutulmuş temettuat defterlerinden ve tapu kaynakları aracılığı ile yapılabilmektedir. Bu kaynaklardan alınan bilgiye göre 19.yüzyılda İstanbul ve çevresinde üç tip çiftlik mülkiyetine rastlarız. Bunlar; hanedan mensuplarına ait çiftlikler, vakıflara ait askeri çiftlikler ve özel mülk statüsündeki çiftliklerdir. Özel mülkiyete ait olan çiftliklerin çoğunun gayri Müslimlere ait olduğunu ve bağımsızlık hareketlerinden sonra gelen üst sınıfa ait, ekonomik gücü olan çiftçilerin(paşa, bey, ağa gibi) , gayrimüslimlerden bu arazileri alarak ve el koyarak Müslüman nüfusa transfer edildiğine rastlamaktayız. Bu durum çiftliklerin isimlerinden de anlaşılmaktadır; Ferhatpaşa çiftliği, Bağçe-i Âişe Sultan, İbrahim Paşa Çiftliği, Mehmet Ağa çiftliği gibi (Erdoğan, 1958 ; Kurtuluş, 2000).

19.yüzyılda çeperlerdeki ilk mülkiyet transferlerine baktığımızda ise sultanların kızlarına hediye ederek devlet arazisini vermeleri, sultanların özellikle çöküş döneminde maddi kaynak arayışı amaçlı balkanlardan göç edenlere bu çiftlikleri satmaları, gayrimüslim çiftçilerin Balkanlardaki milliyetçilik hareketlerinin sonucunda göç ederek topraklarını Balkanlardan dönen Türklere satmaları ve sultanların hazine arazilerini kendi kurdukları vakıflara hibe etmeleri örnek gösterilebilir. Bu dönemde çeperlerdeki mülkiyet örüntülerinin değişimlerinin ve el

değiştirmelerin serbest arazi piyasası kurallarına göre yapıldığı görölmektedir. Mülkiyet konusunda bir geçiş, bir hareketlilik vardır fakat henüz bu tarihlerde araziler kullanım olarak değişim göstermemektedir. Arazilerin değerli olmalarının en önemli sebebi çiftlik vasfında olmaları, ekilebilir topraklara sahip olmalarındır, değişim değil kullanım değeri göz önünde bulundurularak arazi el değiştirmeleri gerçekleşmektedir.

Balkanlardan ilk göçler bağımsızlık hareketleri sonrasında yaşanmıştır. Bu dönemde gelenler ekonomik anlamda daha iyi durumda olan çiftçilik ve hayvancılıkla uğraşan kimselerdi. İstanbul ve çeperlerinde özel mülkiyete geçmiş büyük çiftlik arazilerinin el değiştirmeleri ilk olarak balkanlardan gelen ilk göçmenlerin bu çiftlikleri satın almaları ile gerçekleşmiştir.

Tarihsel süreçte göç olgusuyla sıkça yüz yüze kalan Türkler, 19. Yüzyıl'ın sonlarından itibaren batı-doğu istikametinde, diğeri bir ifadeyle Balkanlardan Anadolu'ya doğru bir göç hareketi içerisinde bulunmuşlardır. Bu göç hareketi Osmanlı'yı takip eden Cumhuriyet döneminde de ivme kaybetmeksizin devam etmiştir (Duman, 2009).

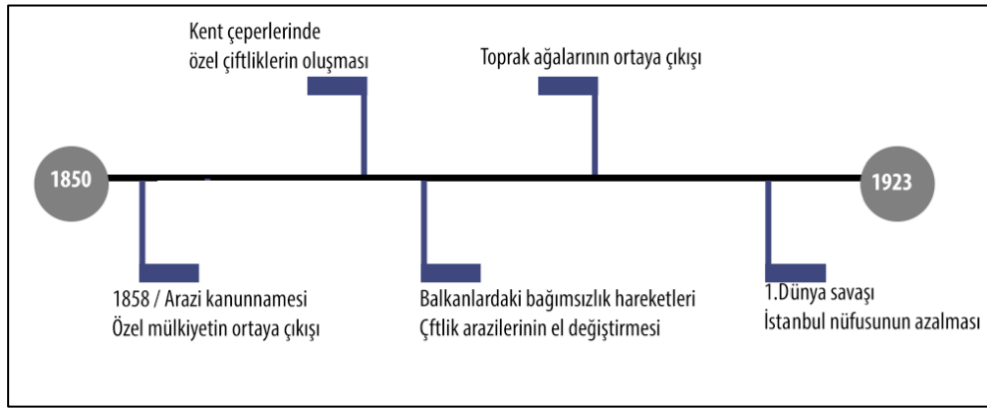
Cumhuriyet döneminde devam eden göçler temelde iki sebebe dayanıyordu, I. Dünya savaşı ve Kurtuluş savaşlarının sonrasında nüfusta ciddi azalmalar olmuştu ve ekonomik gelişmeler için istihdam edilecek nüfus artışına ihtiyaç duyulmaktaydı. Diğeri sebep ise tüm batı dünyasına hakim olan milliyetçilik ortamında faşizan davranışlara mahsur kalan Türkler için Balkanlar artık huzurlu bir yaşam ortamı sağlamıyordu. Balkanlardan göç eden ailelerin çoğunun geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktı, Atatürk gelenlerin kendi mesleklerini devam ettirmelerini destekleyerek arazi dağıtılması yönünde çalışmalar yapmıştır. Sanayinin yeni yeni kurulmaya çalışıldığı, endüstri devriminin etkilerinin yeni yeni gözlenmeye başladığı bir ülke ortamında en büyük gelir ve istihdam kaynağının tarım olduğu düşünölecek olursa, en azından sanayi, turizm gibi diğeri iş / emek ortamları gelişene değin tarımdaki sürdürölebilirliği sağlamaya önem verilmektedir.

1923 yılından 1960 yılına değin, hükümet Balkanlardan Türkiye'ye göç eden ailelere dönemin kırsal kalkınmacı politikaları doğrultusunda, barınma ve iş olanaklarını kırsal bölgelerde araziler hibe ederek gerçekleştirmiştir. Gelenlerinin büyük kısmının mesleğinin çiftçilik olması, onlar için planlanan yerleşim ve yaşam çerçevesine kolaylıkla dahil olabilmelerini sağlamıştır (Geray, 1970).

Balkanlardan gelecek ailelerin çoğu çiftçi olduğu için bunların üretici olabilmeleri, bu anlamda ülke ekonomisine katkıda bulundurulabilmeleri için toprak dağıtımları

yapılmalıydı. Bu çalışmalar 1934 yılında çıkarılan İskan kanunu doğrultusunda yapılmıştır İskan kanununa göre türü ne olursa olsun bütün devlet topraklarından, mera, bataklık ve fundalık gibi hazineye ait ihtiyaç fazlası toprakların, hükümetçe istimlak edilerek gelen çiftçi göçmenlere hibe edilmesine imkan sağlanmıştı (Duman, 2009). İstanbul ve çevrelerinde oluşan diğer çiftlik arazileri için de Balkanlardan gelen ikinci dalga göçmenler için kendi mesleklerini yapmaları ve GSMH'nın büyük bölümünü oluşturan tarım sektörünün devamlılığını da sağlamaları amacıyla hibe edilmiş araziler üzerine kurulan çiftliklerdi.

Çizelge 3.1. Osmanlı İmparatorluğu son dönem İstanbul'da Kırsal Yerleşimlerin Oluşum süreçleri

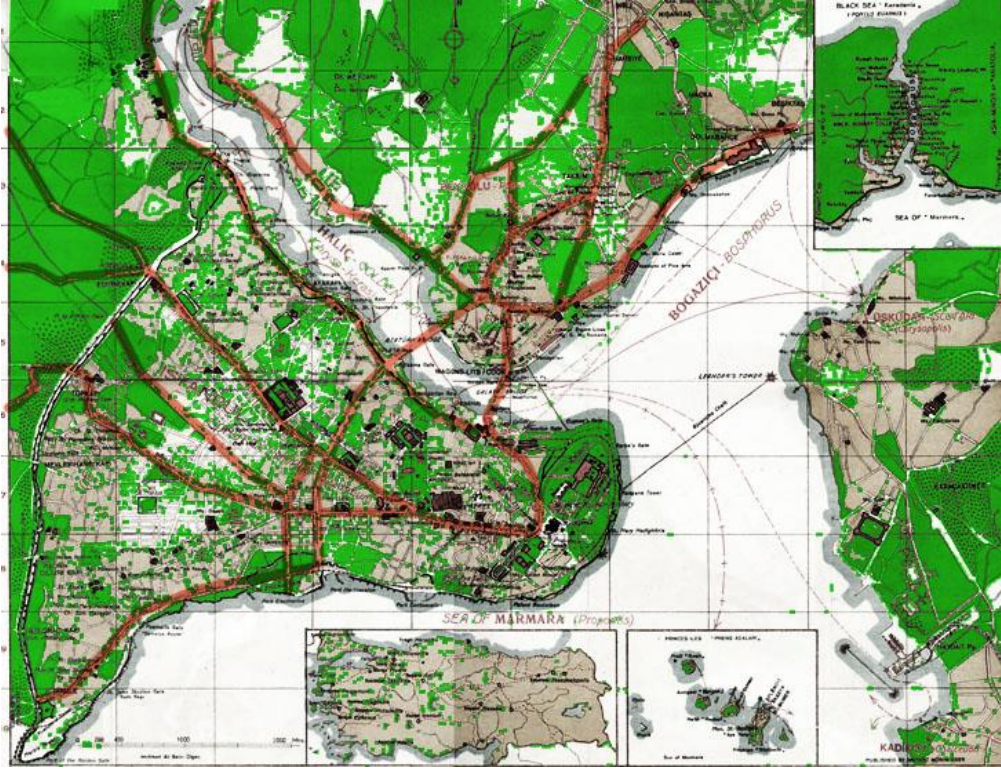

Cumhuriyet döneminde ise, köylülüğü ve tarımsal yapının gelişimini desteklemek adına önemli girişimler yapıldığı görülmektedir. Döneminin tarım/hayvancılık alanındaki en önemli girişimlerinden biri Osmanlı'nın temel gelir kaynaklarından olan ve çiftçinin üzerinde ekonomik anlamda büyük bir ağırlığı olan aşar vergisinin kaldırılmasıdır. Bu gelişme, I. Dünya savaşı sonrası yoksullaşan köylünün omuzlarından büyük bir yükün kaldırılması anlamına geliyordu. Cumhuriyet'in ilk yıllarında vergi yükü kırsal kesimden pazara ve kente yönlendirilmiş, köylünün üretimden cayması engellenmeye çalışılmıştı.

Cumhuriyetin ilk yıllarındaki kentsel strateji, nüfus artışını önlemek, kırsalda yaşayan nüfusun göç etmesini engellemeyi hedeflemekteydi. Sanayi yapılanmaları bile orta ölçekli kentlerin dış kesimlerinde planlanmıştı, köy enstitüleri gibi kırsal mekanizmayı geliştirecek eğitim sistemleri tasarlanmıştı.

İlk on yıllık süreçte İstanbul, başkentin taşınması sebebi ile imar çalışmaları yapılmayan, devlet sermayesinin kullanımının kısıtlandığı, nüfusu I. Dünya savaşı sebebi ile azalmış bir kenti.

İstanbul'un imarı ile ilgili planlamaların yapılmaya başlanması 1930'ların başlarını bulmuştur. 1934 yılında İstanbul'un imarı için seçilen Fransız şehir plancısı Henri Prost çalışmalarına başlamıştır. Henri Prost'un plan stratejisi genel anlamda, batılı ülkelerdekine benzer ana ulaşım arterleri oluşturmak, tarihi yapıların çevrelerinde yer alan metruk yapıları temizlemek, kamusal alan kullanımına özendirerek parklar, yeşil alanlar, geniş kaldırımlar tasarlamaktı. Genel anlamda İslam kültürünün etkisinde şekillenmiş, Osmanlı İmparatorluğunun izlerini taşıyan şehirden, tamamen farklı batılı ve modern bir kent yaratmaktı.

Şekil 3.3. Henri Prost'un planı / Çeperdeki kırsal araziler

Henri Prost planındaki bostan, meyvelik, çiftlik gibi gıda üretiminde yer alan arazilerin durumlarına bakarsak sur içinde yer alan bostanların bir çoğunun yeni gridal plan yerleşimi yapılırken göz ardı edildiği görülmektedir. Fakat sur dışında ve çeperlerde yer alan büyük ölçekli çiftliklerin fonksiyonlarında bir değişim önerilmemiştir. Henri Prost plan çalışmalarını yaparken, siyasi iktidar kesinlikle kentlerin büyümesini desteklemediğinden, İstanbul ilerde böyle bir nüfus artışı olabileceği hiç düşünülmeden planlanmıştır. Bu sebeple de çeperlerde yer alan çiftlik arazilerinin dönüşümleri zaruri olmamıştır.

1950'li yıllara kadar, yani II.Dünya savaşının sonuna kadar Ankara dışındaki kentlerde dikkate değer bir büyüme gerçekleşmemiştir. Cumhuriyetin aydınlanmacı yaklaşımı,

gelenekten koparılmış, tarihin etkisini barındırmayan, yeni, modern ve batılı kent yaratma tahayyülünü Ankara'dan sonra İstanbul'a yöneltmiştir. Bu değişim o dönemlerde dünyada yaygınlaşan “güzel kent (city beautiful) “ anlayışının Türkiye'deki yansıması olarak da görülebilir. Fakat benzer kent modellerinin Batıdaki uygulamalarına ek olarak modern, hijyenik ve güzel bir kent yaratmanın ötesinde kamusal mekanlara olan yaklaşımı sebebi ile ulus-devlet / ulusal kimlik yaratma ve Cumhuriyetin temel değeri olan sekülerleşmeyi temsil eder (Akpınar, 2008). I.Dünya savaşı tüm dünyada etkin olan siyasi ideoloji ulus-devletlerin oluşumu gündemdedir, bu durum özellikle batılı ülkelerde feodal kimliklerin bütünleşmesi şeklinde gerçekleşmektedir. Fakat Türkiye'deki, yansıması imparatorluğun çözülmesi şeklinde gerçekleşmişti, bu sebeple de ulusal bir kimlik oluşturmak ve toplumu bu çerçevede bütünleştirmek, ulusu inşa etmek gerekiyordu. Ankara'daki Jansen Planı , İstanbul için Prost'un hazırladığı plan ile birçok anlamda benzerlik gösterir, her iki planlama da var olan yerleşim yapılarına saygılı olmayan, modernist planlamaları ve yeni yerleşim bölgelerinde önerdikleri bahçeli evler düzeni ile “bahçe kent” ütopyasının etkisinde oldukları söylenebilir (Tekeli, 2013).

Cumhuriyetin ilk yıllarındakinden çok da farklı olmayan bir kentleşme politikası izlenmeye devam edilirken, önemli olan kent merkezi ve kent merkezinin temsil ettiği yaşantı biçiminin oluşturulmak istenen sekülerleşme ve modernleşme ideolojileri ile uyum içerisinde olup olmadığıydı. Kentleşmenin ve kentlerin büyümesinin, kırsal alanın nüfus ve istihdam kaybetmesinin kesinlikle doğru bulunuyordu. Sanayileşme olacaksa da kentlerin nüfus artışına sebep olacak şekilde kentsel çeperlerde değil, Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde, kırsal alandakileri göçe zorlamaksızın istihdam yaratmak şeklindeydi.

Bu dönemde kırsal alanda kalkınma adına yapılan en önemli girişim Çiftçiyi Topraklandırma kanununun kabul edilmesi idi. Bu kanunun ilk adımları 1929 yılında atılmıştır, asıl amacı Osmanlı'nın son dönemlerindeki mülkiyet geçişlerinin organizasyon bozukluğundan kaynaklı toprak ağalığı ve bu sebeple oluşan köylü yoksulluğunu bitirmek, kırsaldaki gelir dengesizliklerini önlemektir. Çavuşoğlu (2014), çiftçiyi topraklandırma kanununun ilan edilmesinin beş temel sebebinden söz eder. Bunlar; kürk meselesinin çözümü , topraksız köylü isyanlarının önlenmesi, ağalık sisteminin kaldırılarak modern ve demokratik bir toplum kurmak, toplumda sosyal adaleti temsil etmek, kapitalist sistem için gerekli hammaddenin üretimini

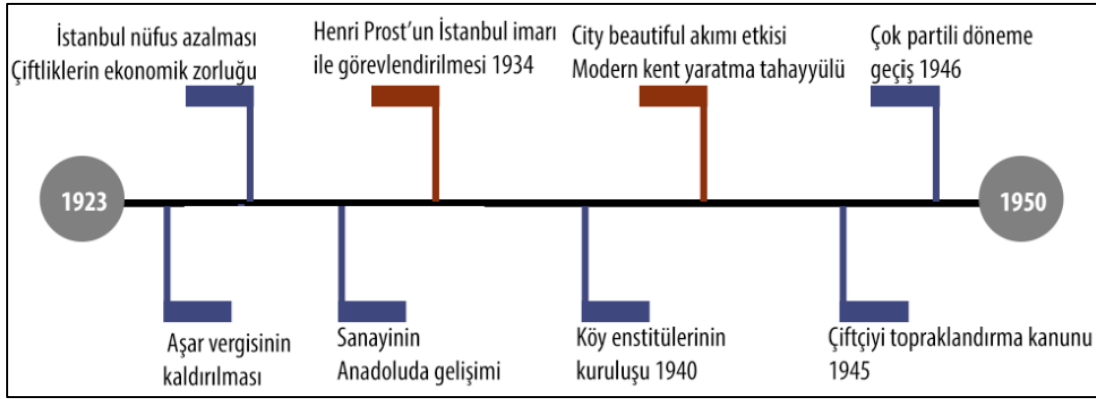
hızlandırmak, kentleşme ve proleterleşmeyi önlemek ve büyük toprak sahiplerinin oluşturduğu parti olan demokrat partiye karşı bir mevzi kazanmaktır.

Şehirleşme ile köycülük bir anlamda cumhuriyet kurulduğu tarihten beri birbiri ile zıt iki kavram olarak ortaya çıkmıştır. Sanayileşme ve şehirleşmenin sınıf farklılığını getireceğine inanıldığı için bir anlamda köycülük ve köylüyü desteklemek özellikle muhafazakar kesim tarafından komünizmi desteklemek anlamına gelmiştir. Bu sebeple de toprak reformu vb. kanunlar ile köylüyü desteklemek ve şehirlere göç etmesini engellemek mecliste sebeple büyük tartışmalara yol açmıştır. 50li yıllara kadarki dönemdeki köycü ideolojinin ve bunun bir uzantısı olan toprak reformu tartışmalarının arkasında da şehirleşme ve proleterleşmenin siyasi, toplumsal ve sınıfsal sorunlara yol açacağı düşünülüyordu, sanayi olacaksa da devlet hakimiyetinde ve şehirlerin dışında olmalıydı(Karaömerlioğlu, 1998). Bu sebeple Demokrat parti iktidarına kadarki dönemde İstanbul ve çevresinde sanayi gelişiminden kaçınılmış, endüstriyel üretim Anadolu'nun çeşitli merkezlerine, göç edip kentleşmeye sebep olmayacak şekilde istihdam fırsatları yaratarak sürmüştür.

1945 yılında tek parti döneminin büyük millet meclisi tarafından büyük tartışmalar sonucu kabul edilen çiftçiyi topraklandırma kanununun ana gayelerinden biri toprak ağalığını sona erdirmek ve başkalarına ait topraklar üzerinde oldukça kötü şartlar altında çalışan çiftçilerin toprak sahibi olması, köylü üretiminin artması, tarımsal istihdamın yükselmesiydi. En çok tartışmaya yol açan 17.maddesine göre 50 dönümün üzerinde arazisi olan toprak sahiplerinin arazileri devlet tarafından kamulaştırılıp dağıtılabilecekti. Özellikle Adnan Menderes'in başını çektiği bir grup buna şiddetle karşı çıkmıştı. Mecliste kabul edilmesine rağmen pratikte asla uygulanamayan bu kanun, bu dönemde 22 milyon dönüme yakın arazi topraksız köylülere dağıtılmıştır fakat dağıtılan bu toprağı sadece binde ikilik bir kısmı özel mülkiyetlerin kamulaştırılmasından kaynaklanmıştı. (Keyder ve Pamuk, 1984). Genel çerçevede bakacak olursak Keyder ve Pamuk'un da belirttiği bir gerçeklik, köylünün ekonomik anlamda zor durumda olmasının temel nedeni toprak değil, toprağı işleyecek ekipmanlara sahip olmaması idi. Bu anlamda, toprak sahibi olduktan sonra da geçim sıkıntısından kurtulamayan köylü, devletin hibe ettiği toprağı tekrar büyük toprak sahiplerine satıp, tekrar başkasının toprağında çalışmaya başlayacaktı, büyük toprak sahipliği ikinci kuşağı geçmesi ile parçalanıp bölünene değin var olmaya devam edecekti.

Çiftçiyi topraklandırma kanunu ile ilgili tartışmalarla öne çıkan köylülük, sanayileşme ve liberal ekonomi gibi konularda farklı fikirlere sahip olan CHP'den 4 vekil, 1946 yılında Demokrat Partiyi kurmuşlardır. İkinci Dünya savaşı sırasında çekilen zorluklar, maddi sıkıntılar, sıkıyönetim ile sınırlandırılmış özgürlükler gibi sebeplerle CHP den ve İnönü yönetiminden soğuyan halk, liberalist söylemi takip eden, özel girişimleri destekleyen, toplumun muhafazakar ve az eğitilmiş kesimine de hitap eden Demokrat Parti'yi desteklemiş ve yeni bir siyasal ortamın temelleri atılmıştır.

Çizelge 3.2. 1923 -1950 Kentsel ve Kırsal politikalar

1950 – 1980 yılları / Sanayileşme ve Kentleşme

Neolitik çağdan itibaren yeryüzünde tarım yapılmaktadır ve yerleşik hayata geçilme sebebi de budur. Binlerce yıl önceden beri insanlar evlerini yamaçlara ve kayalıklara kurmuşlar, dere yataklarını ve sulak arazileri ise çok daha verimli topraklar olduğundan tarım toprakları olarak kullanmışlardır. Sanayi devrimi ve bununla birlikte bütün dünyaya yayılan hızlı kentleşme olgusuna değin, çeşitli ölçeklerdeki çoğu kentlerde tarım toprakları sadece bu amaçla muhafaza edilmiş ve zarar görmemiştir. Tüm dünyaya hakim olan sanayi sonrası kentleşme ve kapitalist üretim dinamiklerinin Türkiye'ye gelişi 1950'leri bulmaktadır. Bu tarihe kadar nüfus ve barınma sorunu olmayan İstanbul'da kullanılan arazileri Bizans devrinden beri işlevini sürdürmekte olan bostanlar ve çeperde yer alan 19.yüzyıl arifesinde oluşmuş çiftlikler oluşturmaktaydı.

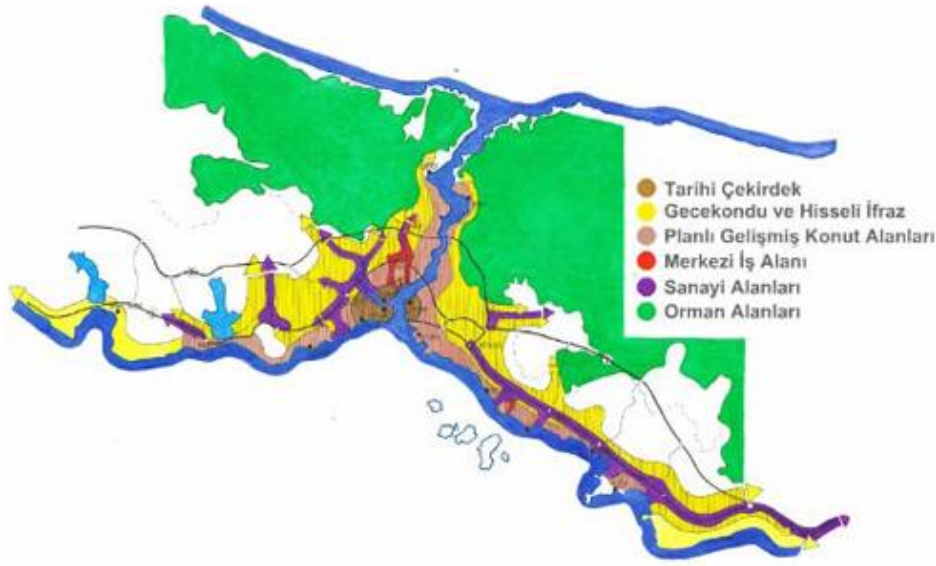
1946 yılında kurulan Adnan Menderes başkanlığındaki Demokrat parti 27 yıllık tek parti dönemini sona erdirerek 1950 yılında iktidar olmuştur. Demokrat parti iktidarı ve Kemalist ideolojilerle çelişen bu yeni ekonomik ve politik yönelimler, tüm kentleşme ideolojilerini, tarım/ hayvancılık ve üretim ilişkilerini, kırsal alanlardaki yaşayış ve döngüyü tamamen değiştirmiştir. Dönemin öne çıkan gelişmeleri bütün İstanbul

kentini kapsayan imar operasyonları, sanayinin gelişimi, marshall yardımları ve tarımda mekanizasyon, yabancı sermayeye ilk açılımlar, ithal ikameci sanayileşmenin yükselişi olarak sıralanabilir. II.Dünya savaşı sonrası, tüm dünyada yaygınlaşan demokrasi ve refah devleti normlarına uyum sağlayabilmek ve dünya politik ortamında yer edinebilmek için köktenci modernite projesinde değişim gerçekleşmiştir (Tekeli, 2009). Bu amaçla da bütün kenti saran kapsamlı imar operasyonlarına başlamıştır. Bu imar operasyonlarının temelde üç sebebi bulunmaktaydı. Bunlar; artan nüfus ve özel araba sahipliği sonucu oluşan kent içi trafiği rahatlatmak, ikincisi meydanların ve camilerin çevrelerinin açılması, üçüncüsü de camilerin ve dini yapıların restorasyonunun yapılmasıydı. Özellikle yeni açılan yollar ve kent makroformuna eklenen geniş bulvarlar ve bağlantı yolları, kente eklenen yeni yerleşim alanlarının da nerelerde bulunacağını şekillendirmekteydi. 1950'lerle artan nüfus, yeni semtlerin oluşumunu gerekli kılmıştır, fakat yeni kurulan semtler için yamaçlar değil ova tabanları seçilmiş ve kent buralara doğru genişleyerek ilk verimli topraklarını kaybetmeye başlamıştır (Akbulak, 2002). Öte yandan kent çeperlerinde de yer alan çiftlik arazilerinin çevreleyen geniş araç yollarının inşası kenti bu alanlara doğru büyümeye yöneltmiş, çiftlik arazileri, kırsal nitelikli alanlar ve verimli topraklar tek tek yapılı çevreye dönüşüp kente eklenmeye başlamıştı.

Dönemin özellikle kırsal yerleşimler üzerinde büyük etkisi olan gelişmesi Marshall yardımlarının ülkeye girmesidir. Amerika tarafından 16 ülkeyi içine alan, Avrupalı ülkelerin kendini toplamalarına yardımcı olmak, karlı ihracat pazarlarını korumak ve beslemek, komünizme neden olan yoksulluğu ortadan kaldırmak gibi hedefleri olan 1947 tarihli Marshall yardımları Türkiye'yi de kapsıyordu (Çavuşoğlu, 2014). Türkiye'de tarımın makineleşme ile verimli hale getirilmesi, karayollarının teşvik edilmesi, sanayi yatırımlarının güçlenmesi bu yardımların sonucunda olmuştur.

Tarımda savaş öncesi iç pazar hapsolmuş, sadece geçimlik ya da yerel pazarlar için sınırlı üretim yapan bir yapıdan hızla makineleşmeye geçilmiş, ulusal ya da uluslararası pazarlar için uzmanlaşmış üretim yapan bir yapıya doğru geçilmiş, teknolojik gelişmelerle verimliliği artan tarımsal üretim, artık işgücü ihtiyacı eskisi kadar olmadığı için kırdan kopmalara neden olmuştur (Tekeli, 2009). Marshall yardımları bir anlamda Türkiye'deki üretimin dünya ile birleşmesi ve dışa açılmasına da sebeptir denebilir. Diğer yandan da tarımın mekanizasyonu ile kırsalda yaşayan nüfusta işgücü artışı olmuş ve makinalaşma ile ürün artışı yaşayan büyük çiftliklerle baş edemeyen küçük toprak sahiplerinin, toprağını işlemeyi bırakıp büyük çiftliklerde

çalışması veya büyük şehirlerde dönemin yükselen istihdam fırsatı olan sanayi sektöründe çalışmak için işçileşmesi ile sonuçlanmıştır.

Şekil 3.4. İstanbul'un Sanayi Alanlarının Gelişmesine Bağlı Gelişimi (1/100.000 Ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı Raporu).

Kenti makroformunun biçim değiştirmesini başlatan ve yeni bir mekânsal organizasyona iten şey sanayi alanlarının arda arda eklenerek çoğalıyor oluşudur. Sanayi alanlarından bazıları döneme göre merkez sayılabilecek Topkapı, Levent, Eyüp gibi alanlarda yer seçmiştir. Daha büyük ölçekli sanayi kuruluşları ise Londra ve Ankara asfaltı çevresinde, lineer gelişme göstermektedir. Avrupa yakasında ise Bakırköy, Gaziosmanpaşa, Beyoğlu ilçesinde Bomonti ve Kağıthane, Anadolu yakasında ise Kartal, Maltepe giderek sanayi tesislerinin çoğalması paralelinde kentsel büyümenin yönlendiği alanlar olmuşlardır (Akın, 1999). Gecekondu bölgeleri genellikle sanayi alanlarının çevresinde gelişmişlerdir. Bir nebze de olsa sanayi tesisleri için kurulmuş olan altyapıdan faydalanmak isteyen yeni kentliler, şehrin çeperlerinde kurulmuş olan sanayi alanlarının çevrelerini kuşatarak, yağ lekeli formunda bir kentsel büyüme gerçekleştirmişlerdir. Anadolu Yakası'nda E5 boyunca gelişerek Gebze'ye kadar uzanırken, Avrupa Yakası'nda ise; özellikle Zeytinburnu ve kuzeyinden hareketle TEM'e doğru ve Atatürk Havaalanı kuzeyine doğru gelişimini sürdürmüştür.

Kırsal alanlardan kentlere, en çok da İstanbul'a artan göçün sebebi tarımda yaşanan modernizasyon, ailelerden miras kalan arazilerin aile bireyleri arasında paylaşıp parçalanması ve küçülen topraklardan artı değer üretecek kadar verim alınamayıştıdır.

Diğer yandan devletin kırsal alanlara az yatırım yapıp bütçeyi şehirleri modernleştirme ve güzellemeye harcaması, buna ek olarak hızlanan sanayileşme ile iş olanaklarının artışı insanlarda büyük şehre karşı olan ilgiyi arttırmıştır (Özakbaş, 2015). Böylelikle köy, kasaba ve beldelerdeki nüfus hızla düşerken İstanbul başta olmak üzere İzmir, Ankara gibi büyük şehirlerdeki nüfus hızla artmaya, artarken de çeperlerinde bulunan tarımsal toprakları ve kırsal arazileri sanayi ve gecekondu bölgelerine katarak dönüştürmeye başlamıştır.

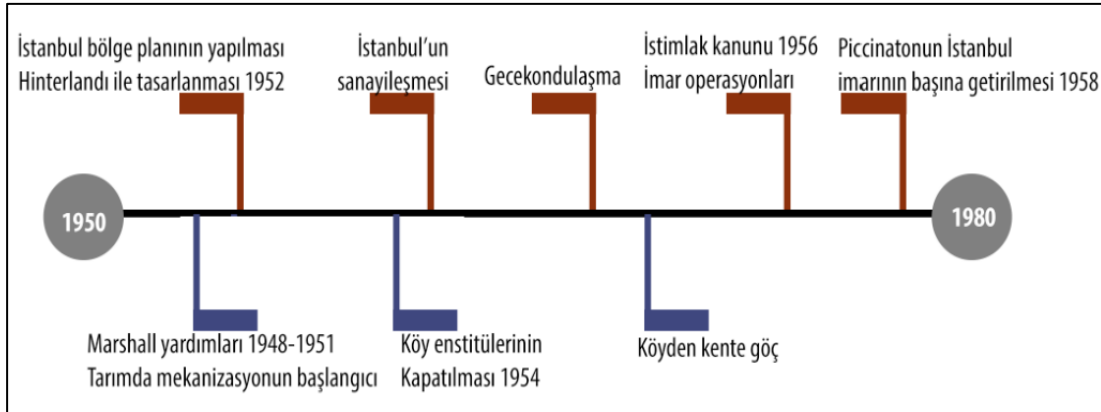
Göç ile gelen büyük kitlelerin yarattığı konut arzına yanıt veremeyen devlet, gecekondu mahallelerinin oluşmasına göz yumarak, imar aflarına başvurarak veya arsa edinme maliyeti düşürüp yapsatçılığa imkan tanıyarak çözümlenmeye çalışmıştır (Yırtıcı, 2011). Bu durum kent çeperlerindeki hazine arazilerinde büyük bir hızla altyapısı olmayan, ulaşım çözümlerinin olmadığı gecekondu bölgelerinin oluşmasına neden olmuştur. Diğer yandan hızla artan konut ihtiyacı, arsa maliyetinin ortadan kaldırarak inşaat sektörünün önünü açan bir uygulama olan yık-yap-satçılığın şehrin geleneksel dokusunu değiştiren ve büyük bir hızla tüm kente yayılan bir uygulama olarak gelişimini hızlandırmıştır. Kırsal toprağın dağıtılamamasına ve sanayileşmeye bağlı kentleşme sonucunda kente taşınan yoksulluğun katlanılabilir kılınması için, gecekondulaşma ve yapsatçılık yöntemi ile oluşan apartmanlara, sonuç olarak kent çeperlerinde hızla yayılan plansız kentleşme alanlarına karşı iktidar tarafından uygulanan görmezden gelme stratejisinden bahsetmek mümkündür (Çavuşoğlu, 2013). Defalarca çıkarılan imar aflarını ve inşa sürecinde devletin hiçbir şekilde müdahil olmaması ve denetlememesini, devlet tarafından konut krizini erteleme bir yöntemi olarak yorumlamak mümkündür. 1955-1965 arasındaki dönem, yeni bir siyasal rejim altında Türkiye'nin ve İstanbul'un o döneme kadar görülmemiş bir hızla ve görülmemiş bir biçimde kentleşmeye başladığı dönemdir.

Bu dönemde kentin ve planlamanın karşılaştığı dört temel sorunu Tekeli (2013), şöyle özetler: Birincisi, hızlı nüfus artışıdır. Ne plan, ne yönetim , ne de altyapı yönünden bu artışı kaldırabilecek düzene sahip olmayan kentte gecekondu, dolmuş gibi kavramları icat ederek sorunlarını kendileri çözmeye çalışan bir yeni kentli işçi aileleri kesimi oluşmuştur. İkincisi, iskan alanlarının ve belediye sınırları içindeki toprakların hızla parsellenmeye başlamasıdır. Bu durum belediye alan sınırları içerisinde olmadığından imar kısıtlamalarından muaf olan kırsal arazi sahiplerinin, şehircilik kaidelerini önemsemeyerek plansız şekilde parsellemeleriyle yeni bir tip kentsel doku oluşturunuyordu. Üçüncüsü, sanayileşmenin artışı ve buna paralel olarak, sanayi yeri

talebinin artmasıdır. Belediye sınırları içinde yer gösterilmemesi ve kent içindeki arsa fiyatlarının yüksek olması sanayicileri yol ve su bağlantısı bulunan kent dışı arazilere yöneltmişti. Dördüncü ve son sorun ise özel araç sahipliğinin artması ve taşıt yollarına önem verilmesiyle artan trafik sorunu ve yol altyapılarının da yetersiz kalması, kent içinde trafik tıkanıklığının oluşmasıdır (Tekeli, 2013).

Tüm bu maddeleri kırsal arazilerin ve tarımsal üretimin devam ettiği toprak parçalarının dönüşümü açısından değerlendirirsek, her bir maddenin etkili olduğunu görürüz. Sanayi alanlarının yerleştiği kent dışı topraklar, bu tesislerde çalışacak işçi konutlarının da çevrelerinde oluşmaya başlamasına sebep olmuştur. Böylelikle çeperlerdeki kırsal arazilerde hem konut hem sanayi yapılaşmasının kırsal toprağa ilk müdahaleleri ortaya çıkmıştır. Tarımsal işletme ve büyük toprak sahiplerinin de arazilerini parselleyip müteahhitliğe başlaması ve bu eylemin çiftlik işletmesinden daha karlı olduğunu, arazilerin değerlendirilmesinden memnun olan çiftlik sahiplerinin topraklarının fonksiyonlarını değiştirmede birbirleriyle yarıştığı söylenebilir. Son olarak özel araç sahipliği ve otomobile dayalı bir yaşantının özendirilmesi, toplu taşıma kurgularının zayıf kalması, kentin kalabalıklaşması ve sosyal açıdan karmaşıklaşmaya başlaması üzerine kent çeperlerinde orta-üst ölçekli gelir grubuna ait kişilerin de konut sahipliğinin artmasına sebep olmuştur.

Çizelge 3.3. 1950- 1960 Kentsel ve Kırsal Politikaları.

Kentin Büyüme Hızı Sonucu Değişen Başlıca Çiftlikler

Artan konut arzına çözüm amaçlı geliştirilen bir diğer yapılanma Emlak Bankasının ve İmar İskan Bakanlığının kurulmasıdır. Emlak bankasının kentin çeperlerinde, İmar İskan bakanlığı ile ortak çalışarak konut arzını karşılamak üzere ürettiği konutlar, orta ve üst gelir gruplarına hitap eden, iyi kalitede kont ve çevre talebini karşılamaya yönelik olduğu söylenebilir. Emlak bankasının ilk önemli girişimi olarak kabul

edilebilecek aynı zamanda İstanbul'un ilk toplu konut girişimi olarak adlandırabileceğimiz dört etaptan oluşan Levent mahallesi için belediyeye Levent Çiftliği önerilmiştir (Tekeli, 2013). Hazinesden Şekerciyan'a satılmış olan çiftlik arazi, belediyenin ricası üzerine yeniden kamuya devredilmiştir. Böylelikle İstanbul çeperlerinde yer alan çiftlik arazilerinden ilkinin kaybedildiği, işlev ve mülkiyet değiştirdiği söylenebilir. Cumhuriyet döneminin modern kent yaşamı için oluşturduğu bir kaç örnekten biri olan Levent, aynı zamanda artık yetişkin olan yaklaşık 30.000 ağaç ile de döneminde çok ilerici bir ekolojik projedir. Aynı nedenle de bugün İstanbul Metropolü çapında bir yeşil alan, bir "bahçe-şehir"dir.

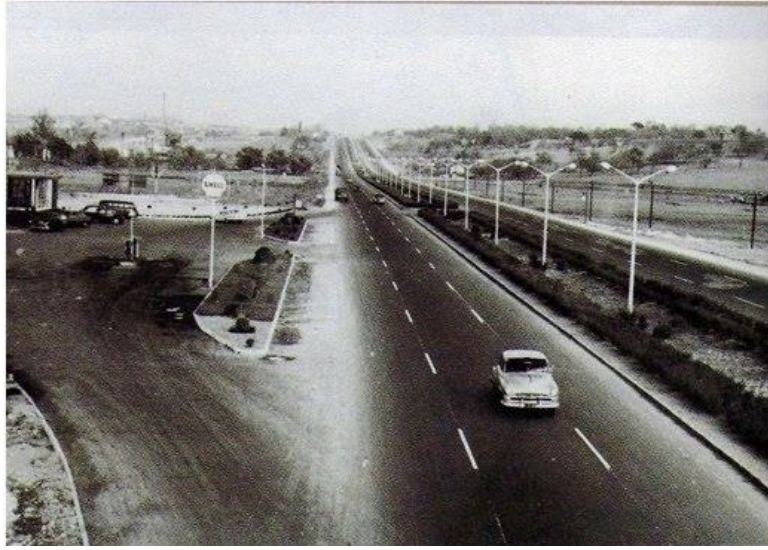
Şekil 3.5. : Levent Çiftliği / İlk yapılaşmalar (URL 11).

İstanbul'un tarihi dokusundaki değişimde, gene 1950'lerde, başta Vatan ve Millet Caddeleri ile Londra Asfaltı olmak üzere, Atatürk Bulvarı'nın batısında açılan yollar etkili olur. Şehrin denizle ilişkisini değiştirense, Sirkeci-Florya Sahil Yolu, bugünkü adıyla Kennedy sahil yoludur.

Şekil 3.6. Menderes döneminde inşa edilen araç yolları.

Menderes'in imar operasyonlarında önemli yer tutan Londra Asfaltı, Edirne-İstanbul yolunun Küçükçekmece hizasından Topkapı'ya kadar olan elli metre genişliğindeki kısmıdır. Florya ve Yeşilköy Havalimanı geniş yollarla bu ana yola bağlanır. Asıl amaç Menderes'in söylediği gibi, "Yeşilköy Havalimanı'ndan şehre gelenlerin birinci sınıf bir yoldan girmesini sağlamak, turistlerin Ortaçağ'ın geri bir kasabası manzarası veren bir mahalden İstanbul'a girmesini önlemektir. Londra asfaltı ve çevresinde yer alan araziler, yolun inşası ile birlikte toprakların aşırı değer kazandığı bu sebeple de ya kamulaştırma yoluyla ya da toprak sahiplerinin parselleyip müteahhitlik yapması yolu ile yapılaşmaya başlamışlardır.

Şekil 3.7:Londra Asfaltı 1950'ler (URL 12).

Londra asfaltının kuzeyinde yer almasına rağmen Merter sitesi de 1955'ler sonrasında gelişerek, işçilerin konut kooperatiflerinin yer aldığı, orta sınıf apartmanlarının mahallesi olmuştur (Tekeli, 2013).

Merter ilçesi, ismini bölgede yer alan 5.500 dönümlük büyük çiftliğin sahibi Ahmet Muhtar Merter'den almıştır. Çiftlik arazisi Ahmet Bey'in saraya hazinedarlık yapan dedesine, padişah tarafından tımar olarak verilmiştir. Bölgede 1800'lerin sonundan 1955'e kadar faaliyet gösteren çiftliğin adı da "Hazneder çiftliği"dir. 1955-60 yılları arasında bölgede yeni açılan yolun da etkisi ile bir toplu konut hareketi başlamış, Ahmet Muhtar Merter de, çiftlik arazilerini parselleyip inşaatlar yaparak müteahhitliğe başlamıştır. Parça parça parsellenip imara açılan çiftliğin arazilerinde, 1959 da ölen Ahmet Muhtar Merter'den sonra çocukları müteahhitliği ve inşai faaliyetleri devam ettirmiştir.

Şekil 3.8. Haznedar ve İncirli Çiftliği İstanbuldaki konumları

Şekil 3.9:Fikret Yüzatlı (1898-1968) ve Toplu konut projeleri (URL 13).

Aynı dönemde komşu arazilerde bulunan İncirli- Ömür Çiftliğinin de dönüşüm öyküsü Haznedar Çiftliği ile benzerlik göstermektedir. 1930'larda satın aldığı 1950'li yıllara kadar başarılı bir şekilde işleten İsmet İnönü'nün yaveri Fikret Yüzatlı, İstanbuldaki konut arzının yarattığı fırsatlar ve Londra asfaltının da yapılmasının etkisiyle bölgenin değerlendirileceğini öngörmesi sebebi ile o dönem İstanbul Planlamasının başında olan Henri Prost'tan da destek alarak arazisine bir parselasyon yaptırmıştır. Çiftliğin girişine bir yazıhane inşa edip girişine planlarını asarak İstanbul'un yeni gelenlerine satış yapmaya başlamıştır. Bugünkü adı ile Bahçelievler olarak bilinen semtin temelleri bu şekilde atılmıştır.

Şekil 3.10.: Ataköy 1960 (URL 14).

Benzer dönemde, Yeşilköy Florya hattı, karşı yakada Kozyatağı bölgesi ve emlak bankasının en prestijli işlerinden biri olan Ataköy blokları; plajları, motelleri, kampingleri, gazinolarıyla turizm ve eğlenceyi de barındıran, Menderes operasyonlarının bir parçası olarak, Piccinato gözetimindeki bir büro tarafından tasarlanmışlardır (Tekeli, 2013). Bu bölgeler hiçbir zaman gecekondulaşmanın olmadığı, devlet eliyle planlı gelişmenin sağlandığı konut bölgeleridir.

Şekil 3.11.: Yeşilköy 1960lar (URL 15).

Bu dönemdeki Emlak Bankası ve İmar müdürlüğünün faaliyetlerine ek olarak toplu konutları yaygınlaştıran ve bu sebeple kentin çeperlerindeki kırsal arazilerin ve çiftliklerin dönüşümünü tetikleyen diğer bir yapılı çevre üretme yöntemi, devletin özendirdiği ve belediyelerin de arsa sağladığı kooperatifçiliktir. Bu arzalar daha çok kentin dışında, görece daha ucuz bedelleri olan, imar planında yapılaşma bölgesi olarak belirlenmiş bölgelerdi. Daha çok orta-düşük gelirli ailelere ve daha yüksek ücretle çalışan işçilere konut stoğu sağlıyordu. Florya yakınlarındaki Basın sitesi,

Mecidiyeköy-Esentepe'deki Gazeteciler sitesi, Etibank çalışanlarının oluşturduğu kooperatif sonucu inşa edilen Etiler yapı kooperatifinin oluşturduğu siteler, Kadıköy – Bostancı arasında Bağdat caddesinin de genişletilmesi ile oluşan kuzey kesiminde yer alan kooperatif siteleri bunlara örnektir (Tekeli , 2013).

Yerleşimi çok eski dönemlere uzanan Bağcılar, Osmanlı döneminde Rumların yaşadığı köylerden biriydi ve Çıftıburgaz ismiyle anılırdı. 1929 yılında Bulgaristan'ın Varna Vilayeti'nden mübadeleler sonucunda gelenler, Çıftıburgaz adı ile bilinen bu 17.000 dönümlük çiftlik arazisini satın alarak buraya yerleşmişlerdir. Bu yıllarda Devlet tarafından temin edilen üzüm fideleri halka dağıtılmış, 40 çeşidin üzerinde yetiştirilen üzüm bağları ve meşhur üzüm türleri nedeniyle bölge, Bağcılar ismiyle anılmıştır. 1970'li yıllara kadar bostancılık ve bağcılıkla geçimini sağlayan halk, önceki saydığımız örneklerden bir sonraki dönemde sanayinin bu bölgeye sığarması ve yine yapılan yeni ulaşım hatlarının gelişimi ile spekülasyonlara maruz kalan kent toprağının değerlenmesi ve mülkiyet değişimi sonucu yapılaşmıştır. Bu bölge günümüzde halen kentsel dönüşüm projeleri kapsamında sermaye değerini arttırmaya ve özellikle alışveriş merkezleri ve yeni konut projeleriyle göz önünde olmaya devam etmektedir.

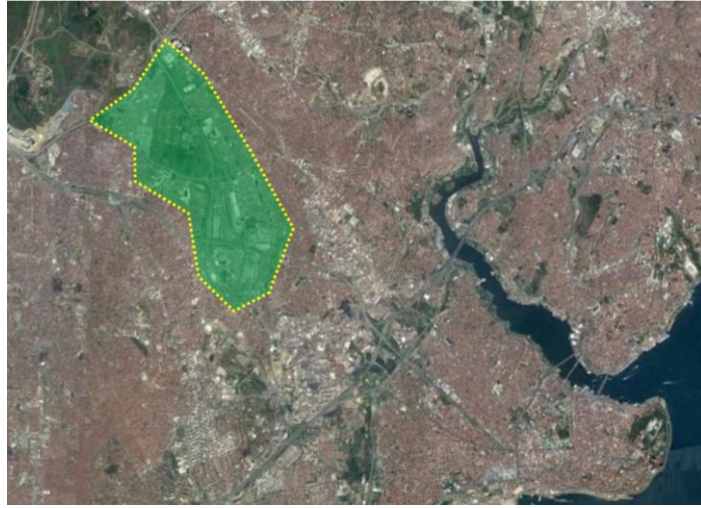
Tüm bu örneklerden anlaşılabileceği üzere, 1950-1960 döneminde kırsal arazilerin dönüşümünün başlıca sebepleri, hızla yükselen konut arzını ve topraklarının kazandığı değeri farkedenden çiftlik sahiplerinin imar kanunlarının da yardımı ile arazilerini parselleyip müteahhitliğe geçiş yapmak arzusunda olması, devletin desteklediği Emlak Konut gibi kuruluşların varlığı, kooperatifçiliğe özendirilmesi olmuştur.

Şehirlerin çehreleri sosyolojik açıdan değişime uğrarken şehirlere yakın mesafede olan yeni yaşam alanları sahiplerine maddî kazançlar sağlamıştır. Arazilerin bir kısmı da sonradan imar afları ile varlıkları meşrulaştırılacak gecekondu bölgeleri ile yapılaşmıştır. Gecekonduların kendi içlerinde plantasyon alanlarını ve ekilebilir toprağı içermesi, genellikle bahçe içlerinde yer alan yapıların toprak üzerinde temelleri güçlü olmayan şekilde inşa edilmesinden ötürü verimli toprağı tamamen yok etmiştir demek durumu tam olarak açıklamakta yetersiz kalır. Bu arazilerin tamamen betonlaşması bu gecekondu bölgelerinin, kentsel dönüşüm ile birlikte yeniden ele alınması ile gerçekleşecektir.

Demokrat parti dönemindeki çiftlik ve tarımsal arazilerin, verimli toprakların kaybının diğer sebebi, Adnan Menderes'in başlattığı imar operasyonlarının gerçekleştirilebilmesi için 1956 yılında çıkarılan İstimlak Kanunu ve bu kanun vesilesi

ile yapılan büyük ölçekli kamulaştırmalardır. İstimlak Kanununun mecliste kabul edilmesinden çok kısa bir süre sonra, Adnan Menderes İstanbul'un imarı çerçevesinde gerçekleştireceği, o döneme göre dev projeleri başlattı. Kent içinde yapılan yenileme, güzelleştirme ve geniş bulvarların yaratılması gibi girişimlere ek olarak, kent çevresinde de ana ulaşım ağlarıyla bağlantı ve bir takım kamusal binaların ve tesislerin de çeperlerde planlanması gerçekleşmiştir. Bu dönemde özellikle istimlaklar yolu ile toprak kaybeden çiftlik arazilerine en önemli örneklerden biri Ferhat Paşa Çiftliğidir. Bayrampaşa ve Esenler ilçelerinin arasında bulunan Ferhat Paşa çiftliği 16.yüzyıla kadar iki önemli vezirden biri olan Ferhat Paşa'ya aittir. Onun öldürülmesi ile devlet hazinesine geri alınan çiftlik, 19 yüzyılın ikinci yarısında Sultan Abdülhamit tarafından kızı Ayşe Sultan'a düğün hediyesi olarak verilmiş, Ayşe Sultan da Balkan Savaşları sonrası ülkeye dönen çiftçilerden İbrahim Bey'e çiftliği satmıştır. 1.Dünya savaşı sonrası İstanbul'un nüfusunun düşüklüğü ve ekonomik kriz yüzünden durgunluk dönemi geçiren Ferhat Paşa çiftliği bu dönemi de atlatarak 1950'li yıllara kadar aktif işleyişini sürdürmüştür. 1950'ler ile başlayan imar operasyonları çerçevesinde önce Bayrampaşa cezaevinin yapımı için ilk toprak kaybına uğramıştır. 1960'lara doğru gelindiğinde kentin hızla çiftliğe doğru büyümesi ve çevre çiftliklerdeki arazilerin çoğunun, arazi spekülasyonu ve inşaat sektörünün gelişen baskısıyla topraklarının parsellenip imara açılmasının da etkisiyle, Ferhat Paşa çiftliğine ait Atışalanı ve Bayrampaşadaki arazilerinden bazıları da parsellenip satılmıştır (Kurtuluş, 2000) .

1958 -1960 yıllarında, İstanbul İmar ve Planlama Müdürlüğü kurulmuş, başına da İtalyan mimar Luigi Piccinato getirilmiştir. Piccinato'nun İstanbul için hazırladığı planın ana düşüncesini Beyoğlu ve tarihi yarımadanın daha fazla yoğunlaşmaması ve hem sanayi hem de hizmet binalarının desantralize olmasını önermekteydi. İstanbul'un bir üretim kenti olmaktan çok, bir ticaret, tüketim, kültür ve yönetim merkezi haline getirilmesini destekliyordu (Tekeli, 2013). Piccinato'nun çalışmasının etkisinde İstanbul'un mücavir alanı belirlenmiş, ilk kez bölge planlama Türkiye'nin gündemine alınmıştır. Böylelikle İstanbul artık sadece tarihi kent merkezi değil, çevreleyen bölgelerle / mücavir alanlarıyla birlikte tasarlanmaya başlamıştır, bu da kent çeperlerindeki tarımsal verimliliği yüksek arazilerin kent planlama gündemine alınmasına ve kırsal alan niteliğindeki alanların kentsel gelişme bakış açısı ile tasarlanmaya başlamasına neden olmuştur.

Şekil 3.12. Ferhat Paşa Çiftliği İstanbuldaki Konumu.

İstanbul'un imarı süresince Menderes hükümetinin planlarında dikkati çeken unsur araç yollarına ağırlık verilmesi, hatta ülke genelinde demiryollarının kullanımının gözden düşüp araç yolu yapım ve kullanımı öne çıkmıştır. 1960'lara kadar devam eden bu gelişmeler ve 1971 yılında özel otomobil üretiminin de başlamasıyla özel araba sahipliği hızla artmıştır. Avrupa ve Anadolu yakasındaki işyeri ve konut dağılımının da dengeli olmaması ve bu durumu kendisinin bir projesi olarak gören Menderes dönemi kentleşme politikaları ile benzerlik gösterir şekilde Süleyman Demirel'in kendisine ait bir prestij projesi olarak gördüğü Boğaziçi köprüsünün yapımına karar verilmiştir. Köprü'nün açılışı 1973 yılında gerçekleşir (Aktan, 2006).

1970'lerden sonra Doğuda yaşanan terör olaylarının da başlamasıyla boşalan köylerden İstanbul'a kaçan kesim ile birlikte nüfus artışı daha da hızlanan İstanbul'da , gecekonduların apartmanlaşma süreci de hız kazanmıştır. 1940'lı yıllardan beri çeşitli ideolojilerle defalarca gündeme gelen imar afları bu dönemde de devam etmiştir. Böylelikle hızla büyüyen kentte arazi sahibi olan gecekondular sahipleri, bu arazileri ellerinden çıkararak kentsel rant sistemine eklemlenmeye başlamışlardır(Çavuşoğlu, 2014). Gecekondular, bahçeleri, bu bahçede kendi tüketimlerine yönelik işledikleri toprakları ve geliştirilen plantasyon karakteri ile bir anlamda kentsel çeperlerde oluşan yeni bir tip kırsal alan formundaydılar. Fakat yapsatçılığın hız kazanması ve gecekondularında hızla apartmanlara dönüşmesi ile verimli toprağın üzeri tamamen betonlaşmış, kırsal karakter tamamen dönüşmüştür.

1970'lerden sonra kent makroformuna eklenmeye devam eden gecekondular bu sefer sadece köyden kente göç edenlerin kendi ihtiyaçlarını karşılamaları amaçlı değildi,

rant elde etmek ve inşaat malzemelerinden inşa sürecine kadar oluşan informal piyasadan kar elde etmek gibi amaçlar gecekondlu mafyalarının ortaya çıkışına sebep olmuştur. Aynı zaman politikleşen gecekondlu bölgelerinde sol ve sağ yönelimlerine göre kutuplaşmanın oluştuğunu, kurtarılmış bölgeler yaratıldığı görülmektedir.

İthal ikamesinin tam olarak 1960 askeri müdahalesinden sonra yerleştirilen planlı kalkınma kavramı ile kurumsallaştığı, yasal ve idari çerçevesinin de 1960'larda kurulduğu söylenebilir. İthal ikameci sanayi; ithal ürünlere koyulan gümrük vergileri, kısıtlayıcı kotalar ve çeşitli diğer hükümet düzenlemeleri gibi yöntemlerle ithal ve yerli ürünler/hizmetler arasındaki adil rekabeti sağlamak için devletler arasındaki ticareti kısıtlayan ekonomi politikasıdır. Bu politikanın amacı ülke içinde sanayinin gelişmesine izin vermek, ithalatı azaltmak ve başta tarım olmak üzere taban fiyatının altına satış yapılmasını engelleyerek tüm toplumun alım gücünü yükseltmek, bu yolla da yeni kurulan sanayi yatırımlarının kar etmesini sağlamaktır.

1960 darbesi sonrası geçilen planlı dönemde, birinci beş yıllık kalkınma planı (1963-1967) kapsamında ithal ikameci sanayileşme politikası desteklenmiş, üretim giderlerini düşürmek ve ürün alımındaki fiyat politikalarını düzenleyerek tarımsal verimliliği arttırmak en önde gelen hedeflerden biri olarak görülmüştür.

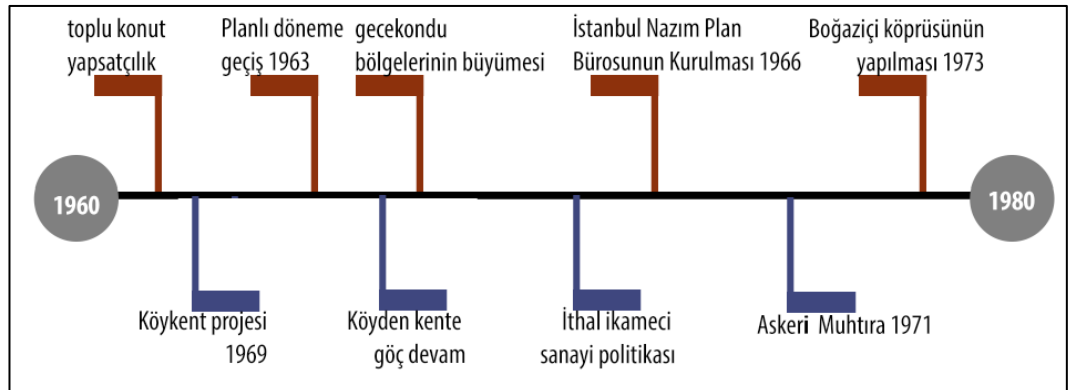
İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (1968-1972) da ilk planda olduğu gibi, halkın eğitilmesi ve örgütlenmesi için toplum kalkınması yöntemi benimsenmiştir. Planda, kırsal kesimde yaşayanların kalkınması ve artan gelirden pay almaları için tarımda çalışan nüfusun tarım dışı sektörlere aktarılması hedeflenmiş; toprak ve tarım reformu ön tedbirler kanunu bu plan döneminde kabul edilmiştir. İlk kez bu plan döneminde köykent ve tarımkent gibi kırsal yerleşme önerileri geliştirilmiştir. Ayrıca, Toplum Kalkınması Enstitüsü kurulması ve toprağın toplulaştırılması planlanmış olsa da bunlar daha sonraki süreçlerde gerçekleştirilememiştir.

1960'lı yılların sonu ile 1970'li yılların başı kırsal kalkınmaya yönelik politikaların hızlandığı, çözümlemek için projelerin geliştirildiği yıllardır. Merkez köy, Köy-kent, Tarım-kent gibi üretilen birçok tarımsal kalkınma projesi bu dönemde kentlerin aşırı büyüme hızından ve kırsal alanların nüfus ve üretiminin hızla düşmesinden kaynaklı endişelerin ürünüdür. Köy-kent projesi sosyal ve ekonomik koşullarına göre belirli köy kümelerinin oluşturulmasını ve köylülerin kendi yerleşim merkezlerini terk etmeden kentlerin sunduğu olanak ve fırsatlara sahip olabilmesi gerekliliğini savunmaktadır. İşsizliğin yoğun olduğu yerlerde bu durumun tersine döndürülmesi ve köyde yaşayanların tarımsal istihdam hariç de fırsatlar tanınması, halk katılımıyla projeye

işlerlik kazandırılması, böylelikle kırsal alanların atıl kalan, ülke ekonomisine katılmayı başaramayan yerleşimler olmaktan kurtarılması hedeflenmiştir (Başa, 2000). Buna alternatif olarak aynı dönemde MHP'nin tasarladığı Tarım-Kent projesi de benzer fikirleri içermektedir. Gelişmeye olanaklı köylerde sağlık, eğitim, bayındırlık, finans ve benzeri gibi alanlara ait altyapılar oluşturulmasını, tarım-sanayi entegrasyonu anlayışı ve yaklaşımını, istihdam olanaklarını artıran ve köylü nüfusun geleceğe ilişkin planlarını daha iyi yapmasına zemin sağlayan bir projedir. Maalesef tarım-kent projesi hiç uygulamaya konamamış, köy-kent projesinin Ordu'nun Mesudiye köyünde pilot uygulaması yapılmış fakat hükümet değişimiyle desteklerin kesilmesi sonucunda yarım kalmış, tamamlanamamıştır.

1950-1980 arasındaki dönemi 1950-1960 ve 1960-1980 yıllarına ayırarak algılamak gerekir. 1960 Askeri darbesine kadar plansız kentleşme ve sanayileşmeye bağlı olarak İstanbul'un aşırı bir hızla büyüdüğü, çapık kentleşmeye yol açtığı ve çeperlerdeki kırsal arazilerin büyük parçalar halinde el değiştirdiği / kentleştiği görülmektedir. 1960 darbesi sonrası ithal ikameci sanayi teşvik edilmiş, kırsal alan kalkınma politikaları geliştirilmişti fakat 1970'li yıllardan itibaren zayıflayan ithal ikameci anlayış kolay birikim ve sanayileşme olanaklarını neredeyse tamamını tüketmiştir. 1980'lere kadar ülke genelinde sanayileşme teşvik edilmiş, İstanbul'da da desantralize edilerek gelişmeye devam etmiştir. Bu durum ekonomik anlamda dışa bağımlılığı azaltırken, bir önceki dönemde olduğu gibi kentin dış halkasında yer alan verimli toprakların yapılaşması ile sonuçlanmıştır. 1980'lere yaklaşıldığında ekonomik kriz ve siyasi iktidarsızlıklar beraberinde toplumsal kargaşaya da sebep olmuş ve askeri darbe için bir altyapı oluşturmuş durumdadır.

Çizelge 3.4. 1960-1980 yılları arası Kentsel ve Kırsal Politikalar.

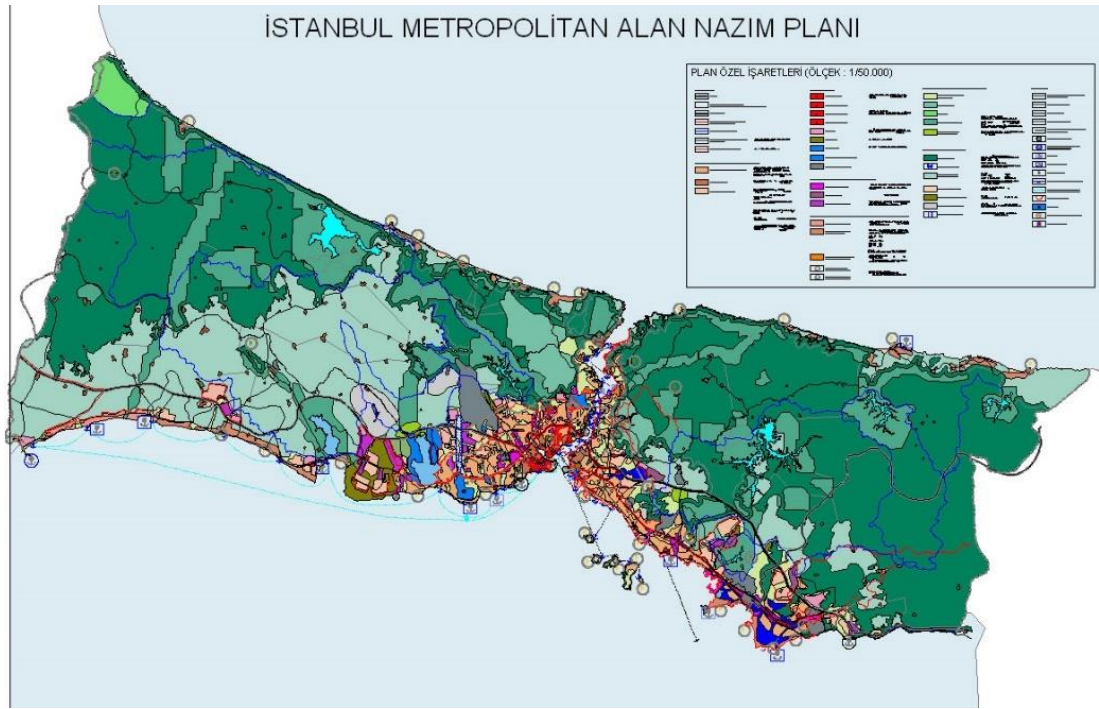
1980 – 2000 yılları / Serbest Piyasa Ekonomisi

1970’li yıllarda gelişmiş ve sanayileşmiş ülkelerdeki aşırı sermaye birikimi krizi, gelişmekte olan ülkeleri de içine alan küresel bir pazar oluşturma ihtiyacına girmiştir. Sermayenin örgütlenmesi Dünya Bankası (DB) ,Uluslararası para fonu (IMF), Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) gibi sermayenin örgütlenmesi uluslararası aktörleri tarafından yapılmış ve sisteme dahil olan tüm ülkelerin bu düzenlemelere uyumlu olması beklenmiştir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, küresel ekonomiye eklenilebilmeleri için bir takım tasarruf tedbirleri alınması beklenmiştir. Bunun sonucunda eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, tarımsal destek gibi harcamaların azaltılması bu küresel sistem tarafından zorunlu kılınmıştır. Bu sebeple de hükümetler ve yerel yönetimler küresel piyasalara eklenip sermaye akışını kendi ülkelerine çekebilmek adına yapısal düzenlemelere girmişlerdir (Tümtaş, 2016).

1980 sonrası Türkiye’de en öne çıkan durum 12 Eylül darbesi sonrasında yeni ve radikal dengelerin kurulması hedeflenmesi, Turgut Özal tarafından hazırlanan 24 ocak kararları ile birlikte neoliberal bir ekonomik- politika izlemeye başlanmasıdır. II. Dünya Savaşı’nın hemen sonrasındaki yıllarda belli başlı tüm kapitalist ülkeler güçlü merkezi hükümetlere ve buna bağlı olarak sıkı korunan ulusal ekonomilere sahiptiler. Bu ülkeler Pax Amerikana (Amerikan Barışı) çerçevesinde politik bir blok oluşturmaktaydılar. Bu gelişkin olmayan (ilkel) uluslararası düzenlemelerle dolu ağ vasıtasıyla (Bretton Woods Para Sistemi, Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu- IMF, GATT, vd.), görece olarak sınırlı-fakat hızla gelişen- ekonomik ilişkilerini düzenlemeye çalışıyorlardı (Scott, 2001). Türkiye’nin bu sisteme dahil oluşu ve küreselleşme adına ilk adımları atışı 24 ocak kararları ile olmuştur denebilir. Bu kararlar ile birlikte ithal ikameci sanayi anlayışı yerini dünya kapitalizmi ile bütünleşme ve rekabete açık serbest piyasa ekonomisi izleme stratejisine bırakmıştır. IMF, OECD ve Dünya Bankasının uygun gördüğü bir ekonomi politikası ile yabancı kredilerin ülkeye girmesi mümkün olmuş, kamu kuruluşlarının özelleştirilmesi gündeme gelmiş ve dışarıdan gelen sermaye inşaat, sanayi, finans ve enerji gibi sektörleri canlandırmıştır (Çavuşoğlu, 2014). 24 Ocak kararlarının iki temel unsuru vardır; ilki, ihracatın ekonomik kalkınmada öncelikli hale gelmesi ve ikincisi, iç piyasada ve dışa karşı serbestleşme doğrultusunda, küresel sermayenin ülke ekonomisine girişini ve yerli sermaye ile birlikte güçlenmesini sağlayacak koşulların oluşturulmasıdır (Boratav, 2009). 12 Eylül 1980 darbesi ve sonrasında kabul edilen neoliberalist politikalar ile 1980 yılının Türkiye politik tarihi ve buna bağlı olarak da

kentleşme ve kırsal alan politikaları için de dönüm noktası olduğunu söylemek mümkündür.

İstanbulda metropolitan ölçekte ilk plan çalışması 1980 yılında onaylanmıştır. 1995 yılını hedefleyen ve nüfusu 7.1 milyon kişi görünen, doğal kaynakların korunmasını ve merkezlerin kademelenmesi temel stratejileri ile kentin güneyde, doğu batı aksında gelişmesini öngören bir anlayış ile tasarlanmıştır (İBB,1995). 1980 yılı imzalı bu planda, kentin kuzeye doğru büyüyeceği hiç düşünülmemiştir, ikinci bir boğaz köprüsü yapma fikri de henüz oluşmamıştır.

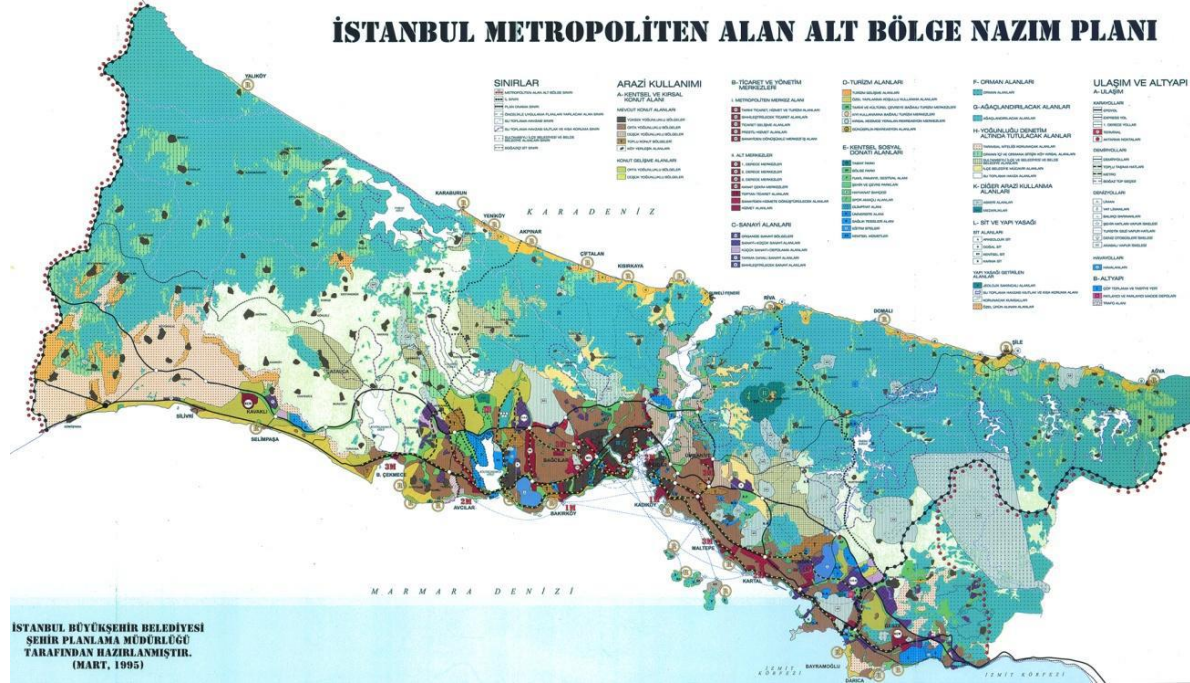

Şekil 3.13. 29.07.1980 onaylı 1/50000 ölçekli İstanbul Metropolitik Alan Nazım İmar Planı

1985 yılında yayınlanan İmar Kanunu ile kentler gelişme ve büyüme eksenli planlanmaya, yerel yönetimden de merkezden özerkleşmeye başlamışlardır. Neoliberal toplumsal yapının taşıyıcısı olarak yerel yönetimler özellikle de büyükşehir belediyeleri hem iktisadi hem de yönetsel olarak yerel düzeyde öne çıkmışlardır.

1984 yılında gerçekleşen yasal düzenleme büyükşehir belediyelerine özerk bir yerel yönetim, malî ve insan kaynakları gibi konularda geniş imtiyazlar sağlamıştır. Bu gibi özellikleri nedeniyle büyükşehir belediyeleri, diğer belediyelerden giderek farklılaşmıştır. Neoliberalizm anlayışının bir ürünü olarak kentsel toprak da satılabilir, el değiştirebilir, sermaye birikimini hızlandıracak ve arttıracak bir ürüne dönüşebilir olmuştur. 1980 sonrasında İstanbul bir yandan yoğun göçlerin devam ettiği büyük bir

işçi sınıfını barındıran bir sanayi kenti, bir yandan da küresel ekonomiye eklenmek için üretim, yatırım ve yönetim ilişkilerini dönüştüren bir metropoldür (Çavuşoğlu, 2014). Bu dönemde İstanbul kentsel ve kırsal alan politikalarının tümünün neoliberalist ilkeler ışığında şekillendiğini söylemek mümkündür.

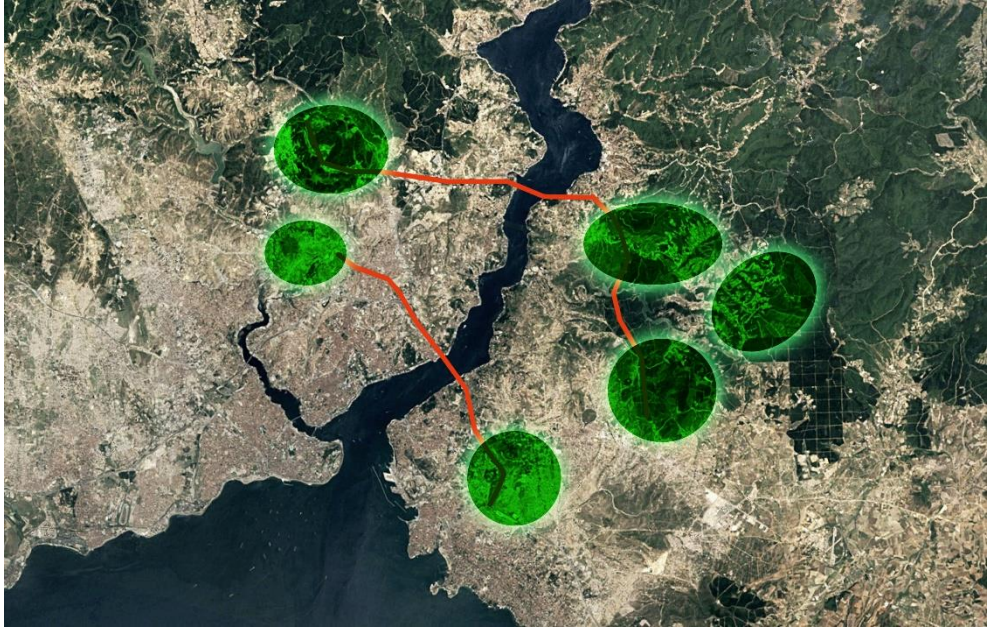
Şekil 3.14. 29.07.1995 onaylı 1/50000 ölçekli İstanbul Metropolis Alan Nazım İmar Planı

1994 yılındaki yerel seçimlerden sonra kabul edilen 1/50.000 ölçekli İstanbul Metropolis Alt bölge nazım imar planı 1995 yılı kasım ayında kabul edilmiştir.

Metropolis bölge tanımı Tekirdağ il sınırından İzmit il sınırına kadar uzanan bölgede yapılmış, projeksiyon nüfus 13 milyon maksimum 16 milyon olarak kabul edilmiştir. Bu planda da İstanbul için doğrusal, doğu-batı eksenli gelişme sürdürülmesine çalışılmıştır. Doğal ve sosyo-ekonomik eşiklerin belirlediği alanlarda kompakt yerleşimler ve aralarında yeşil kuşaklar planlanmıştır. İstanbul'un doğrusal ve çok merkezli bir gelişim göstermesi hedeflenmiştir (İBB, 1995). Nitekim gerçekleşen duruma bakıldığında, köprüler ve açıklanan diğer dinamiklerin etkisinde kentin kuzeye doğru büyük sıçramalar yaparak büyümesinin devam ettiği görülmektedir.

1950-1960 yılları arasında gerçekleşen İmar operasyonlarından sonra İstanbul'daki kentsel büyümedeki en büyük tetikleyicinin boğaz köprüsünün yapılması olduğu söylenebilir. İstanbul'un imarı süresince Menderes hükümetinin planlarında dikkati çeken unsur araç yollarına ağırlık verilmesi, hatta ülke genelinde demiryollarının

kullanımının gözden düşüp araç yolu yapım ve kullanımı öne çıkmıştır. 1960'lara kadarki bu gelişmeler ve 1971 yılında özel otomobil üretiminin de başlamasıyla özel araba sahipliği hızla artmıştır, Avrupa ve Anadolu yakasındaki işyeri ve konut dağılımının da dengeli olmaması sebebi ile Boğaziçi köprüsünün yapımına karar verilmiştir (Aktan, 2006). Özel araç kullanımının ve nüfusun hızla artışı İstanbul'da trafik problemini ortaya çıkarmış ve iki yaka arasında artan yolculuk talebini karşılayabilmek için ikinci bir köprünün yapımına karar verilmiştir. Fatih Sultan Mehmet Köprüsü'nün kentin kuzeye doğru orman ve tarım alanlarını yok ederek gelişmesinin önünü açtığı bir gerçektir. Ayrıca, köprü bağlantıları ve TEM otoyolu, kısa zamanda kendisi etrafında gelişen yeni yerleşmeler (Sultanbeyli, Bakkalköy) tarafından kuşatılmıştır. Otoyollar ve onu kuşatan kimliksiz alanlar, yersizleşen mekanlar olarak, suyun üzerindeki yağ lekesi gibi, varlığını kente karışmadan sürdürmektedir (Bilgin, 2004). 1988 yılının Temmuz ayında hizmete açıldıktan sonra kuzeye doğru yayılma hızla devam etmiştir. FSM Köprüsü'nün hem doğu-batı arasındaki lineer gelişme düşüncesini tamamen engellemiş, hem de İstanbul'un kuzeyinde yer alan ormanlık alanlar ve su havzalarındaki plansız yapılaşma hızla devam etmiştir.

Şekil 3.15. Birinci ve ikinci köprü sonrasında yapılaşan kırsal araziler

1990'lı yıllar ile birlikte kentin makroformu ve konut alanları, kuzey yönünde gelişme göstermeye başlamıştır. Bu bağlamda Boğaziçi yamaçları (Kilyos, Zekeriyaköy, Sarıyer, Tarabya, Ulus, Beykoz, Kanlıca, Kandilli ve Çamlıca Sırtları) yaygın;

Kemerburgaz, Bahçeşehir, Kartal, Tuzla, Ataşehir noktasal gelişmeler göstermeye başlamıştır.

İkinci köprü (FSM), transit trafiğe hizmet etmekten çok, kentin üst gelir grubu konut alanlarının erişim yolu haline gelmiş, aynı zamanda bu alt yapıdan faydalanan alt gelir grubunun yasadışı konut alanlarının gelişimini de tetiklemiştir (Akın, 2011). Fatih Sultan Mehmet Köprüsünün tamamlanması ile birlikte kent çeperlerinde yer almaya başlayan yapılaşmalar sadece kapalı güvenlikli konut sitelerinden oluşmuyordu. Yolların genişlemesi, özel araç kullanımının artışı organize sanayi bölgelerinin, üniversiteler-hastaneler gibi kamu kuruluşlarının, dönemin öne çıkan tüketim noktaları olan alışveriş merkezleri gibi birçok fonksiyon kent çeperlerinde oluşmaya devam etmekteydi (Tekeli, 2009). 1990 sonrası asıl karşılığını bulmakla birlikte, 1980’li yıllarda hem dünyada hem Türkiye’de kentler artık küçük parçaların birbirine eklenmesi ile bir yağ lekesi formunda değil, büyük parçalar halinde yeni kent bölgeleri yaratacak ve çevresini çok büyük ölçüde etkileyecek ve değiştirecek şekilde büyümeye devam etmekteydiler. 1990’lardan itibaren yeni üretim ilişkileri ve hizmetler sektörünün yeniden organizasyonu toplumsal sınıflaşmayı arttırmış, gelir grupları arasındaki dengesizlik büyümüştür. Buna bağlı olarak da orta-üst sınıfın mekansal arayışları farklılık göstermiş, lüks konut, lüks tüketim, eğlence gibi fonksiyonlar kent içinden çeperlere desantralize olmaya başlamıştır.

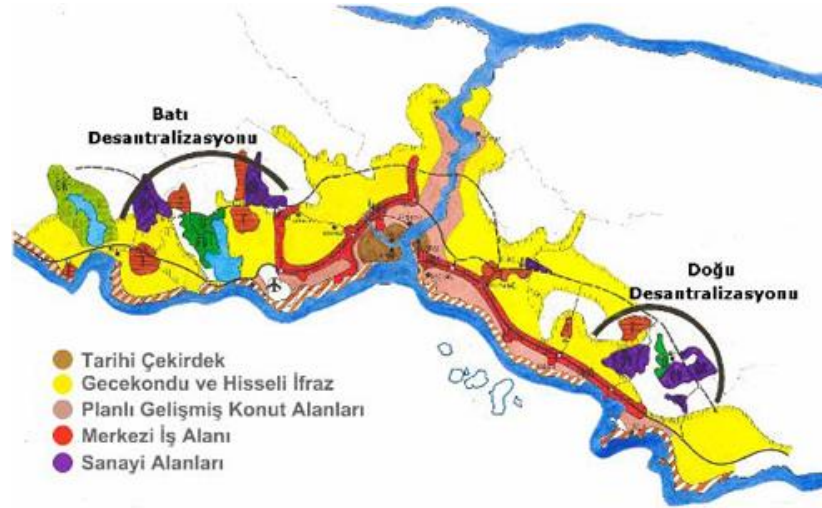
Türkiye’nin 1980’ler sonrasında Türkiye’nin izlediği tarımsal politikaları belirleyen dış gelişmeler, dünya ekonomisinin düzenleyici kurumlarıdır. Tekeli (2016), 1980ler sonrasında izlenen tarımsal politikaları aşağıdaki tabloda özetlemektedir.

Çizelge 3.1. 1980ler sonrası izlenen politikalar (Tekeli, 2016).

IMF, DTÖ ve DB’ nin Dünyanın tümü için gerçekleştirmeye çalıştığı ticaretin serbestleştirilmesi / Türkiye’ye etkisi
Türkiye’nin Rio Çevrecilik Zirvesi sonucunda biyolojik çeşitliliğe uymak, doğal kaynakların sürdürülebilirliğini sağlamak, gıda güvenliğini sağlamak gibi konuları gündeme alması
Avrupa birliği ile 1963 yılından beri ilişki içinde olan ve bütçesinin %50’sini buna harcayan Türkiye’nin artık tüm tarım ve kırsal kalkınma planlarını AB düzenlemelerine göre gerçekleştirmesi
Dev gıda şirketleri tarafından oluşturulan küresel tedarik ağlarının üreticilerin yaygın olduğu Türkiye’de tarımsal işletmelerin uyum sorunu yaşamasına sebep olması
Türkiye’deki tarım ihracatının çoğu AB ülkelerine yönelmiş olduğundan, saptanan normlara uymak zorunda kalması ve bu sebeple birçok gıda laboratuvarı kurmak zorunda kalması

Tabloda öne çıkan konular Türkiye tarımsal ve kırsal kalkınma planlarında karar mekanizması olma gücünü artık yitirdiği ve 24 Ocak kararları ile başlayan neoliberalist politikaların kırsal gelişim politikalarını da doğrudan etkilediğidir. Üretilen ürünün kalitesi, üretim şekli, fiyatlandırma politikaları, üretim miktarı, tarımsal destekleme kredileri gibi 1980’ler öncesinde hükümetin kontrolünde olan tüm konular uluslararası kuruluşların kararlarına göre düzenlenmeye başlanılmıştır. 24 Ocak kararları açısından kırsal kesimi en çok zorlayan başlığın, tarıma yönelik destekleme politikalarının kapsam ve hacim olarak daraltılması, tarımın kullandığı sınai girdilere verilen subvansiyonların kaldırılması veya azaltılması gibi girişimler iç ticaret hadlerini tarım aleyhine döndürmüştür (Kazgan,1999). Bu kararlar ile birlikte devletin tarıma karşı koruyucu ve düzenleyici tavrının ortadan kalktığını, tarım üretiminde piyasa koşullarına tabi olunmasını sağlayacak bir politikanın izlendiğini söylemek mümkündür.

Sanayinin desantralizasyonu, 1980’lerden beri ülke genelinde dengeli gelişmenin sağlanması için en önemli politikalardan biri olmuştur. Sanayi sektörünü yakın çevresi ve Marmara bölgesindeki çevre illere desantralize eden kent, hizmet sektöründe yükselişe geçmiş, sanayi alanında ise sektördeki rekabeti arttırmak amaçlı, mevcut sanayi aktivitelerinin gelişmesini sağlayan stratejiler yeniden organize edilmiş, yenilikçi sanayi sektörünün gelişimi teşvik edilmiştir.

Şekil 3.16. İstanbul'da Sanayinin desantralizasyonu (1/100.000 Ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı Raporu).

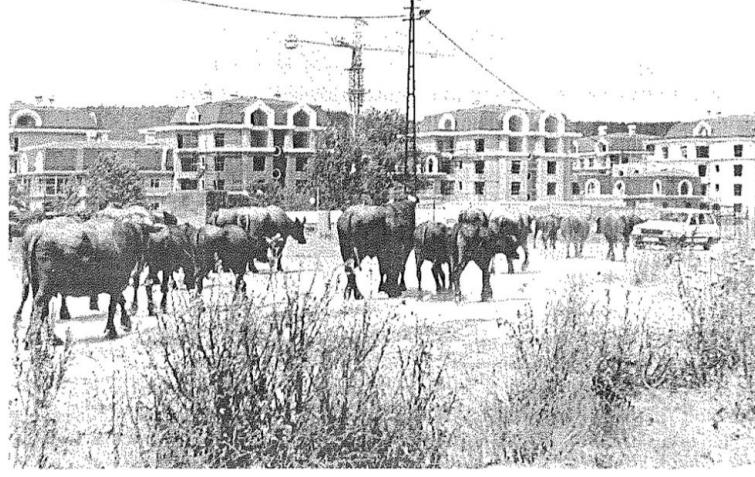
1980 sonrası yaşanan son göç dalgasının nedeni, önceki dönem göçlerine sebep oluşturan büyük şehrin sunduğu çekici imkanlara ek olarak modernleşme olgusudur. Şehre yeni gelenlerin yerli nüfusla eşit bir yaşam kalitesine ve maddi olanaklarına

sahip olmadığı için kentli tanımının dışında kendi yaşam alanlarını kuran ve yaşam tarzını İstanbul'a uyarlamadan devam ettiren, farklı bir sosyo-kültürel katmanın oluşumu gerçekleşmiştir (Özakbaş, 2015). Öte yandan doğudaki terör olaylarının artış göstermesi İstanbul'a olan göçleri daha da hızlandırmış, fakat artık göç eden kesim maddi olanaklar bakımından daha da güç durumda olduğundan çeperlerde gecekondu üreterek konut sahibi olmak yerine, kent merkezlerindeki metruk alanlarda yerleşmeye başlamıştır. Bu da orta-üst gelir grubunun gözünde kent merkezlerini güvensizleştirmiş, çeperlere desantralize olmasını hızlandırmıştır.

Kentin çeperine doğru tüm fonksiyonlarını desantralize ederek gelişimi hala varlığını sürdüren tarımsal işletmelerin dönüşümü açısından da oldukça kritiktir. Bir yandan artan arazi fiyatları, rant ve spekülasyon, diğer yandan neoliberal tarımsal ve kırsal alan politikaları kent büyürken bu işletmelerinde birer birer dönüşmesine sebep olmuştur. Bu duruma bir örnek; 1980'lere gelindiğinde, 1950'lerden beri topraklarının büyük bir kısmını istimlakler ve toplu konutların yapımı ile kaybeden Ferhatpaşa çiftliğidir. Çiftlik 1980'lerde hala geniş arazilere sahiptir ve aktif varlığını devam ettirmektedir. Sanayinin ve bazı kentsel hizmetlerin desantralizasyonu ile çeperlerde büyüyen kırsal karakterli arazilerin toprak kaybına yol açmaya devam eden kentsel büyüme bu dönemde de yeni yol ve ulaşım sistemleri ile çiftliğin iyice kente yakınlaşmasını sağlamıştır. Ferhat Paşa çiftliği 1970'li yılların sonunda inşa edilen İstanbul hali, alışveriş merkezleri, toplu konut kooperatifleri ve İstanbul otogarına arazi sağlamıştır. 1990'ların sonuna doğru çiftlik arazisi 1500 dönümlere düşmüştür (Kurtuluş, 2000).

1980'ler döneminde yok olan kırsal yaşantının en öne çıkan örneklerinden bir diğeri Kemerburgaz ve Göktürkte yer alan küçük ölçekli tarımsal aile işletmeleridir. Daha önce bahsedildiği gibi ikinci köprü, bağlantı yolları, kent merkezinde artan nüfus ve güvenlik sorunları, özel araç sahipliğinin artışı gibi sebeplerle kent çeperlerinde konut arayışına giren üst gelir grubunun talebini karşılayan lokasyonlardan biri Göktürk ve Kemerburgaz olmuştur. 1990'lı yıllara kadar Göktürk, Alibeyköy havzasından beslenen verimli topraklarıyla, İstanbul'un meyve, sebze ve süt ihtiyacının büyük bir bölümünü karşılamaktaydı. Bölgede irili ufaklı birçok aile çiftliği bulunmaktaydı. 1980'li yıllarla birlikte hükümetin tarım ve hayvancılık ile ilgili izlediği politikalar, meraların azalması ve yem fiyatlarının artması, tarım yapılacak arazinin amaç dışı kullanımı ve arazinin artan değerinin tarımsal işletmeleri zora sokması, hayvancılık yapılan işletmeler çevresinde birer ikişer oluşmaya başlayan lüks konut siteleri gibi

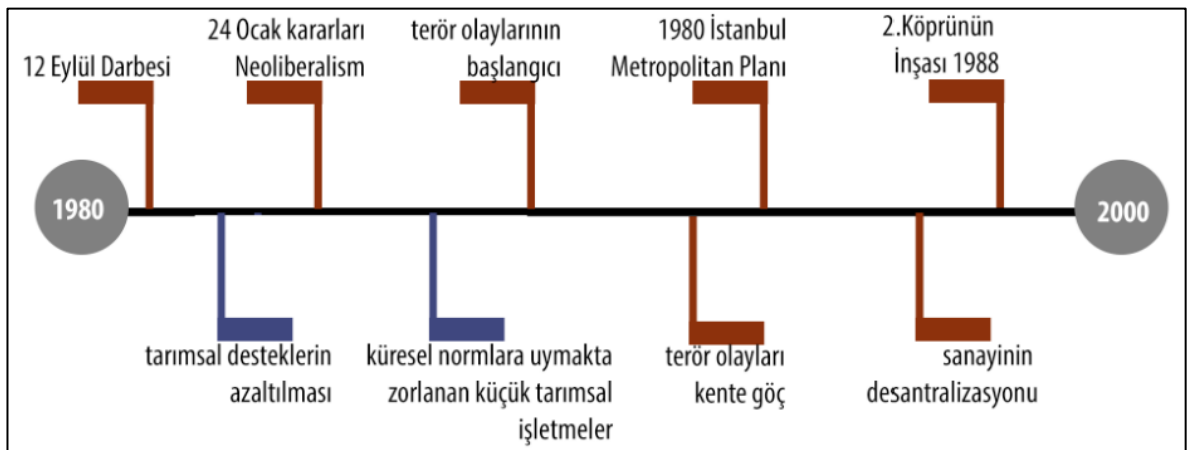
sebeplerle kırsal üretim aktiviteleri son bulmuştur (Akbulak, 2002). Göktürkte bugün tarım ve hayvancılık aktiviteleri ve kırsal yaşantı yok denecek kadar azalmış, bölge tümüyle karakter değiştirmiş, yeni gelen nüfusa hizmet edecek servis alanları ile donatılmıştır.

Şekil 3.17. Göktürk kapalı sitelerin oluşumu ve son hayvancılık aktiviteleri (Akbulak, 2002).

1980’leri özetleyecek birkaç gündem; kentliliğe övgü, göçün devamı ve plansız yayılma, batılılaşma ve küreselleşme, özelleştirmeler, merkezi iş alanlarının gelişimi, özel araç kullanımının popülerleşmesi, devam eden göç hareketlerinin artık kent çeperlerine değil kent merkezlerine doğru devam etmesi sonucu kentli elit kesimin çeperlerde konut arayışına girmesi ve desantralize oluşu, tarımda serbest piyasa ekonomisinin hakimiyeti, kentsel yayılmanın hız kazanması olabilir. 1980-2000 yılları arasında Türkiye’nin tamamen dünya ile ekonomik anlamda bütünleşmiş olduğu, gelecek dönemdeki neoliberalist politikaların hız kazanmasına ilişkin tüm altyapının sağlandığını söylemek mümkündür.

Çizelge 3.5. 1980 – 2000 yılları arası Kentsel ve Kırsal Politikalar.

3.2. 2000 yılı ve sonrası / Küreselleşme ve Neoliberalist politikalar ekseninde kentleşme

Türk siyasi tarihi ve buna bağlı olarak değişen kentleşme tarihinde, 2001 yılında kurulan Ak partinin Bülent Ecevit'in sağlığını kaybetmesinin ardından 2002 yılında yapılan seçimleri %34 gibi bir oranla kazanması ile yeni bir hegemonik dönem başlamış oldu. Siyasi pozisyonu için merkez sağ olarak adlandırabileceğimiz Recep Tayyip Erdoğan başkanlığındaki bu partinin iktidara gelişi ile birlikte Türkiye yeni bir tip ideoloji ve bunun etkisinde değişen kentsel çevre ile tanışmış oldu. Kentleşme politikalarını daha çok İstanbul üzerinden devam ettiren AK parti iktidarının ana hedefinin İstanbul'u küresel bir kent statüsüne yükseltmek, küresel sermayenin birikimi anlamında dünyadaki diğer metropoller ile yarışabilen bir pozisyon almasını sağlamak olduğu söylenilebilir. 1980li yıllardan başlayarak hızlanarak devam eden ve etkisini günden güne daha somut bir şekilde gözlemlediğimiz neoliberal kentleşme politikalarının en önemli tetikleyicisinin küresel piyasa ekonomisine dahil olabilecek bir küresel kent (*world city, global city*) yaratma, İstanbul'u turizm, finans merkezi haline getirmek tahayyülü olduğu söylenebilir. Bu hedef doğrultusunda yapılan çalışmalar; İstanbul özelinde kaynağını altyapı yatırımları ve inşai faaliyetlerden almaktadır.

Diğer yandan Washington mutabakatına tam uyum göstermesi ile neoliberalizm ve küresel piyasalara dahil olmak adına büyük bir adım atmıştır. Washington mutabakatı 1980li yılların başında ortaya çıkmış, Türkiye'nin de 24 ocak kararları ile dahil olmanın ilk adımlarını attığı, IMF ve Dünya bankası tarafında üyelerine uygulattırılan neoliberal politikaların bütünüdür. Türkiye'nin ekonomik politikalarını, özellikle de tarımsal politikalarını Washington mutabakatı doğrultusunda kurumsallaştırması 2001 yılı sonrasında gerçekleşmiştir (Tekeli, 2016). Sosyal devlet politikalarının terk edilerek neoliberal bir anlayışa geçilmesi en çok da tarım politikaları ve kırsal alanlar üzerinde etkili olmuştur. Piyasa koşulları ile direk ilişkiler kurmak ve serbest piyasa ekonomisi içerisinde hareket etmek zorunda kalan küçük üreticiler ya sözleşmeli çiftçilik modeli ile büyük şirketlere taşeron hizmet vermeye veya tarımsal üretimi terk ederek göç etmeye / tarım dışı istihdam olanaklarına dahil olmaya çalışmışlar, topraklarını da büyük ve global üreticilere satmak zorunda kalmışlardır. Bir diğer deyişle serbest piyasa ekonomisinin koşulları ile bahsedemeyen tarımsal istihdama dahil kesim, yani köylüler büyük kentlerde hizmet / üretim sektörlerinde arayışa yönelerek işçileşmişler ve mülksüzleşmişlerdir.

Neoliberal politikaların yarattığı etkilere yeniden kentleşme açısından bakarsak, küresel sermayenin yönettiği projeleri; kentsel dönüşüm, mutenalaştırma, yeni yerleşim ve finans merkezlerinin kurulması dev altyapı projelerinin kurgulanması ile örneklendirilebilir. Bu kentleşme stratejinin sonucu olarak 2000’li yıllar Türkiye ekonomisine baktığımızda hemen hemen her sektörde dışa bağımlı, uluslararası kotalar ve anlaşmaların sınırlayıcılığında olduğunu görürüz. Kentleşme ülke çapında artmış, metropoller ise ekolojik eşikleri zorlayacak oranda büyümüştür. Ülke ekonomisinin hemen hiçbir sektörde rekabet gücü gelişmiş olmadığından inşaat sektörü ekonomik büyüme için vazgeçilmezdir. Durumu İstanbul özelinde değerlendirdiğimizde sanayisizleşme yolu ile küresel bir kent yaratma stratejisinin hakim olduğunu ve bu ideoloji çerçevesinde çevre düzeni planlarının hazırlandığını görmektedir (Çavuşoğlu, 2014). Son dönemlerde üretilen mega projeler için de bir açıklama olan bu önerme, İstanbulda her gün yükselen bir sektör olarak inşai faaliyetlerin ortaya çıkışını açıklamaktadır.

Küreselleşmenin diğer bir sonucu da “marka kent” yaratma arzusudur, bir anlamda kentin uluslararası piyasalara pazarlanması için gereken bir kimlik yaratmak şarttır. Müzik, sanat ve film festivalleri, yeni müze ve sergiler, mutfak çeşitliliği, uluslararası kongrelere, spor aktivitelerine ev sahipliği yapmak gibi misyonlar hep İstanbul’un bir dünya kenti olması arzusuyla gerçekleşmiştir. İstanbul’u dünyaya tanıtacak imaj yarışında Bizans şehri, Cumhuriyetin modern kenti, birçok kültürü barındıran Osmanlı kenti gibi İstanbul’un farklı tarihsel katmanlarının rekabetinde galip gelen Osmanlılık olmuştur (Keyder, 2006). Küreselleşen kentin uluslararası ortamda yer edinebilmesi için bir diğer kriterin de kendine özgü bir kimliğinin olması gerekliliği, küreselleşme adına dönüşüm geçiren kentlerin diğer yandan da kendi özgün kimlik ve değerlerini keşfedip, öne çıkarması ve pazarlaması gerekliliğini doğurmuştur.

Öte yandan 2001 yılındaki kriz sonrası, 2002 AKP iktidarı ile başlayan 2008 yılındaki küresel krize değin süren benzeri görülmemiş yabancı sermaye akışı Türkiye’nin gelişmekte olan ekonomisine çok yüksek boyutlarda bir ivme kazandırmıştır. AKP iktidarının bu çabası küresel sermayeden İstanbul’un da kayda değer büyüklükte bir pay almasına yol açmıştır. Biriken bu para da bankacılık sisteminden inşaat şirketlerine ve gayrimenkul geliştirme şirketlerine akmıştır. Nüfusun artmaya devam ettiği bu mega şehir, hem ofis binaları hem konut açığı barındırdığından, İstanbul inşaat sektörünün gelişmesi için gereken tüm altyapıyı bulundurmaktadır.

Türkiye ekonomisinin inşaat sektörü bazlı gelişmesinin bir diğer sebebi de toplum genelinde yayılmış, konut ve yatırımları kullanım değeri üzerinden değil, değişim değeri üzerinden okuma anlayışıdır. Öte yandan konut artık barınma ihtiyacını karşılayan bir nesne değil, sosyal statünün göstergesi olan bir sahiplik nesnesidir.

Konut sahipliği tüm gelir grupları için bir zorunluluk olduğu algısı yaratılmış, bankalara çok uzun yıllar borçlanma yoluyla da olsa, konut satın almak İstanbul'da yaşayan her bireyin yapmak zorunda olduğu bir eylem olarak genel bir toplumsal kabul haline gelmiştir. Kent çeperlerinde 2B Yasası ile yatırım aracına dönüşen ormanlık araziler, meralar, eskiden kent dışında kalan kentin saçağı sayılabilecek bölgelerde, günümüz teknoloji ve beğeni anlayışına uymayan nitelikte konutların bulunduğu yerleşmelerde hızla üretilen yeni konut stoğu oturulmayacak olsa bile alıcı bulmakta zorluk çekmemektedir. Kentin hinterlandında arazi sahibi olan kırsal bir hayat sürdüren kimselerin de hızla büyüyen inşaat sektörünün baskısına ve toprağın sürekli olarak değer artışına uğramasına direnemediği ve bu yeni tip kentleşmeye eklenildiği görülmektedir.

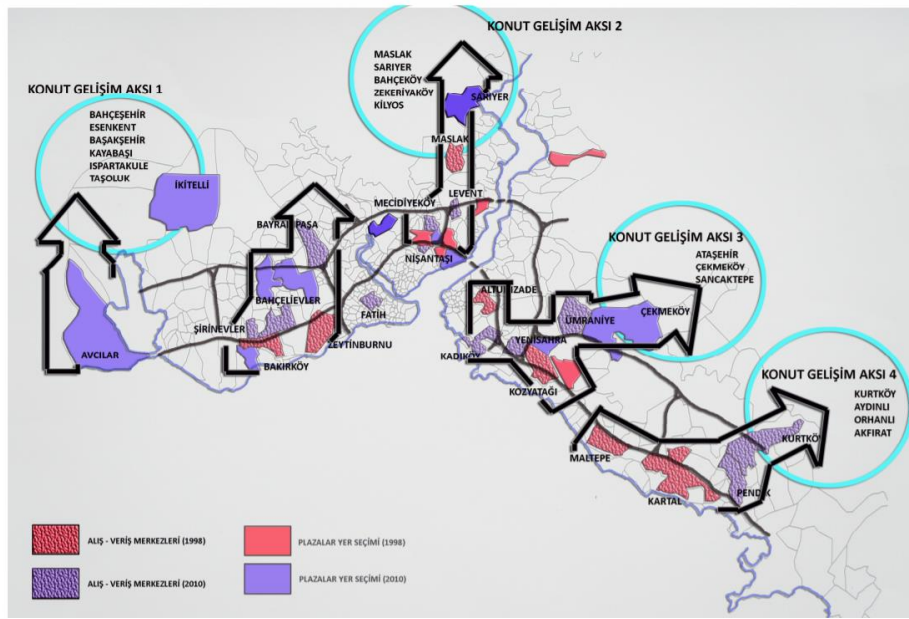
Önceki dönemlerde doğu batı eksenli gelişme gösteren kentsel büyüme, özellikle AK Parti iktidarının kuzey eşiklerinde planlanladığı mega projelerle İstanbul anakenti çeperlerine doğru sokulmakta ve bunun sonucunda daha küçük olan kentsel bölgeleri dizi dizi kentsel alanına eklemektedir. Kent son derece büyük bir hızla yayılmakta ve İstanbul'un sınırları çeperlerinde yer alan son kırsal alanların sınırlarıyla çakışacak duruma gelmiştir. Marmara ve Karadeniz kıyıları arasındaki alanı olduğu gibi kaplayan hatta neredeyse Kocaeli'den Tekirdağ'a kadar diyebileceğimiz büyüklükte bir halkayı etkisi altına alan bir kentsel yayılma sergilemektedir (Akın, 2012). İstanbul'un kuzey kesiminde kırsal ağırlıklı yerleşmeler ve ormanlık alanlar bulunmaktadır. Kırsal yerleşmelerde özellikle İstanbul'u çevreleyen alanda kalan son hayvancılık aktivitelerinin sürdüğü köyler de kuzeyde, Karadeniz kıyısında dağınık şekilde konumlanmaktadır.

Şekil 3.18: İstanbulda planlanan ve devam eden mega projeler(İSMD).

Bu kentsel gelişme modeli, kent merkezlerinde yüksek gelirliilerin ve bu kesime hitap edecek sosyal donatıların, bunun dışındaki halkada evvelce gecekondu bölgesi olup şimdi orta ve düşük gelirliilerin ikamet ettiği banliyölerin, bunun daha da dışında *gated community* diye adlandırılan özel güvenli her türlü kentsel donatıyı içinde barındıran özel sitelerin ve bunun yanı sıra orta sınıf için düşünülmüş yüksek binalar ve düşük gelirliiler için TOKİ tarafından gerçekleştirilmiş düşük maliyetli konutların yer aldığı bir kent tipolojisi sunmaktadır. Bunun da dışındaki halkada devam eden kentleşme ve genişleme dinamiklerini ise 2008 krizi öncesindeki iyimser havanın bir devamı olarak nitelendirebiliriz (Keyder, 2011). Keyder'in bahsettiği bu en dış halkada bugün İstanbul'un hala geçimi tarım ve hayvancılık tabanlı sağlayan kitlenin ikamet ettiği köyleri bulunmaktadır. Gelecekte bu kırsal çevre, planlanan mega altyapı ve ulaşım projelerinin etkisinde bölgeye akın edecek olan finans, turizm ve konut yapıları ve bu yeni kent imajı içinde var olabilecek üst gelir grubuna ait sosyal kitle ile yer değiştireceği öngörülmektedir. 2000'li yıllar ile birlikte 3.köprü bağlantılarının da kent makroformuna eklenmesi ile kent kuzeye doğru büyüme hareketliliğini sürdürmektedir. Batı Yakası'nda Taşoluk, Arnavutköy, Boğazköy, Halkalı, Kayabaşı, İspartakule alt bölgeleri, Doğu Yakası'nda ise; Ataşehir, Çekmeköy, Sancaktepe, Aydınlı, Orhanlı, Akfırat alt bölgelerinde yaygınlaşarak doğal kaynakları tüketen bir makroformu tetiklemektedir (Akın, 2012). Bu dönemde de mega altyapıların planlanmasının tetiklediği bir büyüme ile kentin hem kuzeydoğu hem kuzey batısında

yeni yerleşim yerleri tasarlanmaya ve bu sebeple de mevcut durumda kırsal olan kente komşu toprak parçaları rant aracı olmaya devam etmektedir.

Şekil 3.19. İstanbul makroformu büyüme yönelimleri.

Küreselleşmeye ek olarak bu döneme özgü ekonomik politikaların yapısal çevre üretimi üzerinden şekillendirdiği söylenebilir. İstanbul sadece kent merkezi ve yakın çevresi olarak değil, çevresinde yer alan tüm kırsal yerleşmeleri ve ormanlık arazilerini de içine alan metropoliten bölge bağlamında planlanmaya ve tasarlanmaya başlamıştır. 2000 sonrasındaki döneme kır ve kent ilişkileri açısından bakarsak tüm dünyaya hakim kırsal alan söyleminin Türkiye’de de etkisini gösterdiğini söyleyebiliriz. Metropol çevrelerinde yer alan kırsal alanların homojenliğini yitirdiğini, ekonomik ve teknolojik gelişmeleri artık geriden izlemeyen, küresel ekonomi içine dahil olan ve kentsel gelişme odaklarının dışında ele alınmayıp, kentle birlikte bölgesel olarak ele alınan bir yapıya dönüştüğünü görmekteyiz. Devletlerin kırsal alanlar üzerindeki etkisinin azalmış ve tarımsal politikalar da serbest piyasa ekonomisi içine dahil edilmiş, kırsal alanlar ulus ötesi yatırımlar için cazip dinamik alanlar olarak yapısal bir değişikliğin içine girmişlerdir (Öğdül, 2007). Türkiye ve özellikle de İstanbul özelinde gelişen, kent merkezlerinin ve kentliliğin bir prestij konusu olarak yüceltilmesine zıt olarak gelişen kırsal alanlarda yapılan yatırımların öne çıktığını, kent merkezlerinden çok çeperlerde doğa ile bütünleşmiş yeni yerleşim alanlarına olan talebin arttığını gözlemlemekteyiz.

Kır-Kent İlişkisini Etkileyen Yasal Düzenlemeler

Siyasi iktidar, kentleşme politikalarını faaliyete koyabilmek için bir takım yasal düzenlemeler yapmak durumundadır. 2000’li yıllarla birlikte küreselleşme ve neoliberal politikalar etkisinde gelişen kentleşme politikaları da kentsel dönüşüm, toplu konut, çeperlerde yer alan kırsal yerleşmelerin yönetimi, orman/mera/çayır gibi doğal alanların yapılaşması gibi konularda bir takım yasal düzenlemeler yapmak durumunda kalmıştır.

Bunlardan ilki, 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Yasası’dır. 2004 yılında yürürlüğe giren yasa ile, büyükşehir belediyesi sınırları içerisindeki belediyelerin yapacakları tüm planlama çalışmalarının denetim ve onayından sorumlu hale getirilmiştir. Büyükşehir belediyesi sınırları içine katılan ilçe belediyeleri büyükşehir ilçe belediyesine, diğer belediyeler ilk kademe belediyesine dönüşür. Köylerin tüzel kişiliği kalkar ve bunların mahalle olarak katılacağı belediyeler, Bakanlar Kurulu kararında belirtilir. Bu kanun ile birlikte, İstanbul özelinde, çeperlerde yer alan ve çeşitli beldelere bağlı olan köylerin tümü mahalleye dönüşmüş, bu yerleşmelerde yapılacak tüm imar faaliyetleri ve planlama çalışmaları doğrudan Büyükşehir Belediyesince yönlendirilir olmuştur. Bu kanun köylerde yaşayanların ve köy yöneticilerinin kendi yerleşimleri üzerindeki söz hakkını kaybetmelerine neden olmuş, yörenin ihtiyaçlarından ve zorluklarından haberdar olmayan mercilerce planlanması, böylelikle de kamu yararına işlemeyen planlama çalışmaları gerçekleştirilmiştir.

Kent merkezlerini de doğrudan ilgilendiren yasalar olsa da, kırsal alan hakkındaki karar verme mekanizmalarını düzenleyen iki yasa ile İstanbul ve çevresi üzerindeki kentleşme ideolojileri ve ekonomik politikaları belirleyen iki yasa 2012 yılında art arda yürürlüğe giren afet yasası ve bütünşehir yasasıdır. Dönüşüm yasaları içerisinde en kapsamlı yetkilere sahip olunan yasa, 2012 yılında yürürlüğe giren 6306 sayılı “Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun”dur. Bu yasa kapsamında, üç tip alanda uygulama yapılabilmektedir. Bunlar riskli alan, rezerv alan ve riskli yapı’dır (Bektaş, 2014). Afet yasasının rezerv alan adı altında uygulamaya konan kısmı, kırsal ve tarımsal alanları her koşulda yapılaşabilir rezerv alanlar olarak tanımlamakta, idarenin bu alanlardaki yetkilerini arttırmaktaydı (Yaşar, 2014). Afet yasası deprem bölgesi olan İstanbul gibi bir metropolde son derece gerekli bir girişim olsa da, meslek odaları, sivil toplum örgütleri ve akademisyenler tarafından hem kırsal alanların hem de kent içindeki yapılaşmanın sağlıklı olduğu alanların ranta açılacağı ve inşaat faaliyetlerinin katalizörü gibi çalışacağı düşünülerek tepki ile karşılanmıştır.

Afet yasası büyükşehir belediyelerinin kırsal alanlardaki yetki sınırlarını genişletecek ilk yasaydı, bununla birlikte ilan edilen Bütünşehir yasası ile kırsal alanlar tam anlamı ile kentin hakimiyetinde ve gelecek senaryoları kent tarafından belirlenen yaşam alanlarına dönüşmüşlerdir. 2004 yılında kabul edilen Bütünşehir yasası (6360) metropoliten kentleri çevreleyen kırsal alanları doğrudan büyükşehir belediyelerine bağlamaktadır. Bu yasa ile toplam nüfusu 750.000'i aşan 14 ilde ilin mülki sınırları olacak şekilde Büyükşehir Belediyeleri kurulmakta, İstanbul ve Kocaeli sınırları içerisindeki orman köyleri de dahil olmak üzere yaklaşık 16.000 köyün tüzel kişiliğine son verilip mahalleye dönüştürülmektedir. Tüm dünyaya hakim olan, küreselleşmenin etkisinde kent bölgelerinin oluşumu ve metropollerin kırsal çevreleriyle beraber ele alınıp tasarlanmasının güncel eğilim olduğu günümüzde, Türkiye ve İstanbul için de kent ve kırsal belirsizleşmesi, kırsal nerede bitip kentin nerede başlayacağını muğlaklığı böyle gündeme gelmiştir. Yasa ile birlikte kırsal temsiliyetinin azalması, kırsal ortadan kalktığı ama kent de olamadığı bu yeni yerleşme formunda iken kenti yönetmekte deneyimli büyükşehir belediyelerinin yetki ve sorumluluklarına geçmesi kırsal özgü sorunları çözme zorlaştıracaktır. İl özel idare birimlerinin yetkili birimleri büyükşehir belediyelerine devredilecektir fakat belediyelerin öncelikli alanlarının kentler olması kırsal politika üretme süreçlerinin daha da önemsizleşmesi ile sonuçlanacaktır (Yaşar, 2014).

Diğer bir mevzuat değişikliği Toplu Konut İdaresi başkanlığı ilk olarak 1972 yılında bir grup akademisyen ve işadamı tarafından, sanayicilerin işçilerin ihtiyaç duyduğu konutları üretmek adına Toplu Konut Holding Anonim Şirketi adı ile kurulmuştur. Bu anlamda TOKİ ilk kurulduğunda bir sosyal sorumluluk projesi niteliğindedir. 1984 yılında Turgut Özal'ın talimatları ile 2985 sayılı Toplu Konut Yasası kabul edilmiş, bu yasa ile özellikle düşük gelirli kesimin konut ihtiyacını karşılamak üzere çalışacak Başbakanlığa bağlı bir kurum olarak TOKİ, Toplu Konut idaresi adı altına finansmanını nasıl elde edeceği de net sınırlarla belirlenerek faaliyetlerine başlamıştır. 2985 sayılı Toplu konut kanununa 5162 sayılı kanunla yapılan ek ile TOKİ'nin kente müdahale alanını genişletmiş ve yeni yetkiler vererek birçok denetimden muaf kalmasına sebep olmuştur. 2000'li yıllardan itibaren TOKİ bu kanunun verdiği yetkilerden de yardım alarak hem yaptığı projelerle kentleşme politikalarını ynlendiren resmi bir kurum, hem de yatırım ve ortaklıkları ile şirket gibi hareket etmektedir.

Özellikle kent çeperlerinde, yapılaşmanın mevcut olmadığı arazilerde yaptığı inşai faaliyetlerle, çeper kırsalı üzerinde de büyük bir etkiye sahiptir. Kuruluş amacı dar

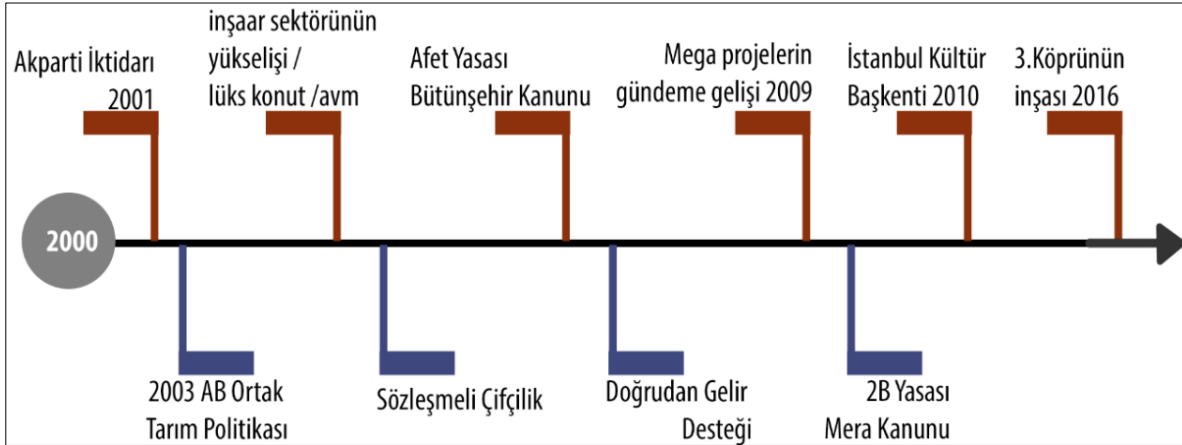
gelirlileri konut sahibi yapmak olan TOKİ'nin Türkiye genelinde devam eden uygulamaları incelendiğinde, yaklaşık 282 bin konut adedine ulaşılmaktadır. Bunlardan yaklaşık 20 bin adedinin yoksul/alt ve dar gelir grubuna yönelik olduğu görülmektedir. TOKİ günümüzde de konut üretimine hızla devam etmekte, ancak üretilen konutlar “sosyal” değil, “prestijli” konutlardır. Kamu yararı ve sosyal devlet kavramlarının içini tamamen boşaltmış olan TOKİ, kaar amacı güden bir şirket mantığı ile, yeni orta sınıf için konut üretimine devam etmektedir(Yılmaz, 2010). Bununla birlikte arazi edinim yolları da düşük gelir grubunu yerlerinden etme yolu ile gerçekleştirmekte, hem kent içi alt gelir grubunun yaşadığı semtlerde, hem de kentiin çeperlerinde yer alan kırsal arazilerde yaşayan halkı genişletilmiş yetkileri aracılığıyla mülksüzleştirmektedir.

Kent makroformunun özellikle kuzey eksenli büyük parçalar halinde büyümesinin önünü açan diğer bir yasal düzenleme de 2B arazileri(orman vasfını kaybetmiş hazine arazileri) ile ilgilidir. 2009 yılında onaylanan yasa tasarısı, 2B arazilerinin satışlarını kabul etmiştir. Hükümetin artık orman niteliğinde olmayan bu arazilerin satılarak ekonomiye katkı sağlamasını sağlamak amacıyla yaptığı düzenleme, yine bir çok sivil toplum kuruluşu, meslek odaları ve halktan tepki görmüştür. Bunun sebebi orman vasfından çıkarılan bu arazilerin böyle bir kanun neticesinde değerlerinin artacağı, imar haklarının genişleyeceği, böylelikle de orman vasfında sayılmasa da ormana komşu, çayır,mera gibi özelliklere sahip bu alanların da yapılaşma riski ile karşı karşıya kalacak olmasıdır.

Bu bahsedilen yasalar, hükümetin kendi planlama ideolojilerini gerçekleştirebilmeleri için yapmak zorunda oldukları, neoliberal ve küresel politikalara uyum, inşaat sektörü merkezli büyüme gibi hala devam eden planlamaları uygulamaya koyabilmeleri için ihtiyaç duydukları düzenlemelerdir. Buradan anlaşılan yasal düzenlemeler olmaksızın kentsel tasarım ve planlama organlarının çalışmaları gerçeğe dönüşmesi mümkün görünmemektedir, hükümetin kentleşme ve kırsal alan ideolojilerini gerçekleştirebilmek için hukuki düzenlemelere ihtiyacı görmezden gelinemeyecek kadar önemlidir.

2000'lerle hızlanan küreselleşme ve neoliberalist politikalar, kentleşme ve kırsal alan politikaları başta olmak üzere, sadece İstanbulda değil bütün büyük şehirlerde görülen köklü değişimlere ve birçok farklı değişkenin sebep olduğu birtakım olumsuz sonuçları ortaya çıkarmaktadır.

Çizelge 3.6. 2000 yılı ve sonrası Kentsel ve Kırsal Politikalar.

3.3. Küresel Kent Yaratma Tahayyülü Olumsuz Etkileri

Küresel kent yaratma tahayyüllerin; özellikle küresel sermayenin merkezileştiği, uluslararası şirketlerin büyük çaplı yatırımlar yaptığı bir kent yaratma fikrinin ekonomik anlamda olumlu geri dönüşleri olacağı varsayılsa da sosyal ve mekânsal ayrışma, gelir dağılımında dengesizlik, kentsel yoksulluğun artışı, ekolojik krizlerin oluşumu, inşaat sektörü hariç diğer üretken sistemlerin zayıflaması gibi sonuçları olabileceğini de unutulmamalıdır. Özellikle İstanbul gibi gelişmekte olan ülkeler vasfına sahip bir ülkede bulunan bir metropol olarak, diğer dünya kentlerine kıyasla küresel kentleşme ideolojileri tasarlanırken onlarla aynı koşul, imkanlara, hukuksal çerçeveye sahip olunmadığı da göz önünde bulundurulmalıdır. Küresel kent ve onları çevreleyen bölgelerdeki gelişme politikaları, tüm yerel özellikleri ortaya çıkarılıp ekonomik gelişme planlarına kentin yakın çevresinde yer alan tüm bileşenler ile katılması hem kentte hem kırsalda yaşamını sürdüren kesim için olumlu bir gelişme olarak görünse de, Türkiye gibi gelişmekte olan ve gelişmemiş ülkelerde bu hızlı değişim ve plansız büyüme bir takım sorunlara ve olumsuz etkilere yol açmaktadır.

Bu olumsuz etkiler;

- Toplumsal ve mekansal ayrışma
- Ekolojik olumsuzluklar
- Ekonomik sorunlar / Arazi spekülasyonları / Gelir Dengesizlikleri
- Kırsal alan politikaları / Kent Çeperlerindeki kırsal arazilerin dönüşümü olmak üzere dört başlık altında incelenerek anlaşılmaya çalışılmıştır.

3.3.1. Toplumsal ve mekansal ayrışma

1980'lerden beri süregiden neoliberal politikalar doğrudan elde edilen gelirin paylaşımında alt ve üst düzeyler arasındaki uçurumu yükseltmiş, diğer yandan kişilerin elde edebildikleri eğitim, sağlık, konut, kira gibi yardımların kesilmesine ve gerilemesine yol açmıştır. Bunun en önemli sebebi kente hakim üretim biçiminin sanayiden hizmetler sektörüne evrilmesi, istihdam biçimlerinin değişmesi ve orta sınıfın bir çözülme sürecine uğramasıdır. 30 yıldır yaşanan bu sürecin sonucunda toplumun parçalı yapısı belirginlik kazanmış, toplumsal tüketim alışkanlıklarının ayrılması ve tüketim biçimlerinin yaşam kalitesinin ve sınıfsal aidiyetlerin bir simgesi haline gelmiştir (Özgür, 2006). Yabancı sermayenin artan ilgisi, turizm, bankacılık, danışmanlık gibi üretim dışı faaliyetleri İstanbul'a kaydırması, bu durumda küresel ve moda eğilimleri izleyen, ileri düzeyde eğitim görmüş, varlıklı ve uzmanlaşmış bir sınıfın ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Sanayi üretiminden hizmet üretimine olan yönelme, eski imalat işlerini tasfiye ederken, yerlerine daha önce var olmayan yeni iş alanları açmaktadır. Ancak yeni açılan işler miktarca az olmasının yanında az bir kısmı uzmanlık gerektiren yüksek getiriye sahip işlerdir. Geriye kalan işler ise kısmi zamanlı uzmanlık gerektirmeyen ve dolayısıyla düşük getirili işlerdir. Bu ise emek yapısında ikili yapının ortaya çıkmasına neden olmakta gelir dağılımında eşitsizliği artırmaktadır (Geniş, 2011). Bu durum kentin sosyal yapısına, bir yanda yüksek kazançlı kurumsal elitlerin, bir yanda vasıfsız veya sigortasız işçilerin bulunduğu ikircikli bir yapının egemen olması ile sonuçlanmıştır.

Uluslararası sermaye akışı ile birlikte 2000'li yıllarla birlikte daha da görünür olan küresel yatırım kaynaklı istihdam alanlarında çalışan yeni tip iş adamı ve serbest meslek sahibi topluluğu ortaya çıkmıştır, bu topluluk on yıl önce hayal bile edemeyeceği lüks tüketim alışkanlıklarının bağımlısı olup, dünyanın diğer kentlerine seyahat ederek uluslararası bir beğeni sahibi olurken önceki dönemin ağırbaşlı ve milliyetçi yönelişli orta sınıfından oldukça farklı bir eğilim göstermektedir (Keyder , 2011). Ekonomik büyümenin faydalarından ülkedeki herkes eşit bir şekilde faydalanamadığından zenginler daha da zenginleşirken, orta sınıf biraz daha büyümüş, çalışan alt gelir grubu ve daha da yoksul kişiler büyümeden daha az fayda sağlamaktadır. Devlet ekonomik büyümenin başarısızlığını tazmin etmeli ve faydayı mümkün olan en iyi şekilde paylaştırmalıdır (Kotler, 2009).

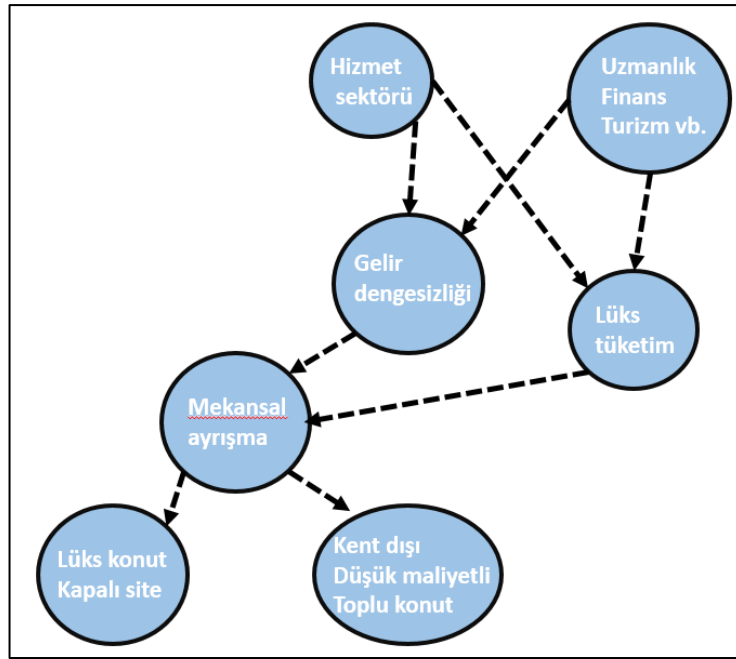
Küreselleşme ile artan gelir dengesizliği zengin ve yoksul kesimler arasındaki farkı iyice açmış bu durum görünür hale geldikçe de seçkinlerin ve toplumun üst

tabakalarının mekânsal ayrışma talebi de artmaktadır. Kent merkezindeki dönüşüm alanlarında ve kent çeperlerinde yaratılan ve yaratılması planlanan yeni gelişim bölgelerinde değişen duruma ekonomik ve sosyal anlamda direnemeyen mekanların eski sahibi olan yoksul kesim yer değiştirmek zorunda kalmıştır ve kalmaya devam edecektir (Geniş , 2007). Kent çeperlerinde oluşan hipermarketler, süpermarketler, çok işlevli alışveriş merkezleri gündelik hayatta farklılıkların, çelişkilerin yarattığı gerilimlerle yer almaya başladılar. Konut adına mekansal örgütlenmeler, varlıklı elit kesim ve toplumun marjinalleşen kesimi birebir ilişki kuramayacakları şekilde şekillenmeye başladı, duvarın dışında kalanlar için ise özenme ve benzeyebilme arzusu ortaya çıktı (Uz, 2007). Özellikle kent çeperlerindeki kırsal nitelikli yerleşmeler üzerinde bu değişim, uzun süre iki toplumsal sınıfın biraradalığı ile gerçekleşti. Beykoz, Kemerburgaz, Göktürk, Sarıyer, Zekeriyaköy gibi kent çeperlerinde yer alan yeni yerleşmelerin birçoğunda gözlemlenen durum, kırsal nitelikli bir alana kendi tüketim yönelimlerine hizmet eden yapısallığı da taşıyarak, burada var olan kırsal ve yerleşmeye özgü nitelikleri tamamen değiştirmesi, alt gelir grubuna ait kırsal nüfusu ayrıştırarak, öncelikle heterojen ve kutuplaşmış bir yerleşme modeli bunun ardından da tamamen karakter değiştirip yeni bir kent dokusu oluşmasıdır.

Sadece 2. ve 3. Dünya ülkelerinde değil , küreselleşme ile birlikte gelişmiş ülkelerde bile toplumsal eşitsizlik, yoksulluk, dışlanma ve coğrafi anlamda kalmışlığın izlerini görmek mümkündür. Toplumun bu marjinalleşen, yoksullaşan kısmı hem yüksek ve orta gelir grubuna ait kesimlerin yaşadığı kent merkezlerinden hem kentsel saçaklanma ile oluşan yeni prestij alanlarından kovulmaya ve kentli orta sınıf ve elitlerden uzak mekanlara tecrit edilmeye başlanmıştır. İstanbul’ un çevresinde bulunan kırsal yerleşmelerde de bu durumu görmek mümkündür; yakın geçmişte Göktürk, Kemerburgaz, Çekmeköy gibi yerleşmelerde ortaya çıkan durum bunu göstermektedir. Toplumun tamamen iki ayrı kesimine ait topluluk bu çevre yerleşmelerde bir araya gelmiş, sosyolojik ve mekânsal olarak oldukça heterojen bir yapının hakim olmasına yol açmıştır. Bu ilk çevre halkanın kentleşmesi süresince kırsal nüfus, kent hakimiyetinin günden güne artmasıyla azalmış, günümüzde tamamen silinmek üzeredir. Son dönemlerde planlanan mega altyapı projeleri ile de bir üst halkada yer alan kırsal yerleşmeler, kentin bu bölgelere doğru büyümeye devam etmesinden ötürü varlığını uzun süre sürdürebilecek gibi görünmemektedir. Bu bölgelere yükselen finans merkezi, elit yerleşim merkezleri gibi fonksiyonlardan sonra

sosyal ve ekonomik ayrışmanın baskısına direnemeyen kırsal nüfus, değeri katlanarak artan arazilerini elden çıkarıp kendisine başka yaşam olanakları aramaktadır.

Küreselleşmenin getirdiği diğer mekansal karşılıklara kent merkezindeki arazi değerlerinin yükselişi ve buna bağlı olarak gökdelenlerin ortaya çıkışı, dünyanın her yerinde benzer olan yapılaşma eğilimleri ve mimari özgünlüğün silikleşmesi, toplumun marjinal kesimlerinin yaşadığı kent içerisindeki mahallelerin dönüştürülüp soylulaştırılması gibi birçok örnek verilebilir, fakat bu çalışmanın konusu olan küreselleşme ve mekansal karşılıklarının kent çeperlerinde yer alan kırsal nitelikli arazileri dönüştürme gücü üzerinde durulmuştur.

Şekil 3.20. Toplumsal ve Mekansal Ayrışma – İlişki Ağları.

3.3.2. Ekolojik sorunlar

Küreselleşme ve neoliberal politikaların hüküm sürdüğü bir kentleşme tipolojisinde, çevresel adaletin, ekolojik hassasiyetin varlığından söz edebilmek için toplumun tüm kesimlerinin ve tüm kentin var olan doğal kaynaklardan eşit faydalandığını söyleyebilmek gereklidir. Leist (2011), ekolojik adaleti üç boyutunu aşağıdaki gibi özetlemiştir:

- Doğal çevre içinde yaşama dair fırsat eşitliği, her bireyin doğal malları kullanmada ve doğal kaynakların tüketiminde eşit haklara sahip olması.
- Ekolojik insan hakları, yani her bireyin sağlıklı ve tehlikeleri olmayan belirli bir temel yaşam standardına sahip olması

- Ekolojik düzenleme hakları; kültürel çevrenin tasarlanması, korunması, doğal kaynakların tüketilmesi, baraj yapımı, çevrenin estetik süzenilmesi gibi konularda söz hakkına sahip olması.

İstanbul'a politik ekoloji çerçevesinden baktığımızda toplumsal sınıflaşmanın getirisi olarak ekonomik ayrışma ve bunun da bir sonucu olarak doğal kaynakların kullanımı ve yönetiminin de adil olmadığı sonucunu yarattığı görülmektedir. Üst gelir grubuna hitap eden lüks konut siteleri, turizm tesisleri, alışveriş merkezleri gibi yapısal alanlarda kullanılan plantasyon, su, temiz hava, atık yönetimi gibi konuların tüm kentie ait kaynakların adaletsiz kullanımı ile sağlandığını görmek mümkündür. İnşa edilen dev yapay havuzlar, yok edilen vejetasyon, kent iklimine uyumsuz kullanılan plantasyon, tüm hizmetlerin devamlılığını sağlamak için kullanılan enerji gibi tüm veriler bu mekanların kentin altyapısına ihtiyaç duyduklarını ve ihtiyaçlarını düşük gelir grupların ait bölgelere kıyasla adaletsiz olarak temin etmektedirler (Akbulut ve Candan, 2012).

Kentsel saçaklanma ve büyümeyi İstanbul özelinde incelediğimizde iki biçimde oluştuğunu görmekteyiz. İlki orta ölçekli araziler üzerine inşa edilen etkileyici peyzajlara sahip, orman alanlarının içinde konuşlanmış yüksek standartlara sahip yerleşim alanları oluşturmak, diğeri ise mega altyapı yatırımları ve mega projeler ile kent çeperindeki kırsal bölgeyi tamamen ve çok yüksek bir hızla kentleştirmek. Neoliberalist politikaların sermaye biriktirme arzusu büyük bir kırılmaya uğrayıp mega projeler ve yeni kent bölgeleri kurgulama yönünde bir kentleşme ile sonuçlanmadan önce; kamulaştırmalar, kanun değişiklikleri gibi yöntemler ile daha tekil olarak ve daha uzun zamana yayılan şekilde oluşan elit yerleşimler ve bunların devamında oluşan donatılar / servis alanları oluşuyordu. Çeperlerdeki bu hızlı kentlileşme İstanbul'da özellikle kuzey sınırlarda devam ettiğinden kentin ekolojik anlamda sınıra gelmiş olduğunu ve gelecekte büyük sorunlara yol açacak olan bir durumun içinde bulunduğunuz söyleyebiliriz. Bu sorunların en önemlilerinden biri biyolojik çeşitliliğin sürekliliği üzerindeki olumsuz etkileridir. Yapay yüzeylerin artması ile birlikte habitat alanlarının daha küçük lekeler bölünmesidir. Bu yaban yaşam alanlarının parçalanması anlamına gelmektedir. Parçalanma sonucunda mevcut habitatlar azalmaktadır (Forman, 1995).

Öte yandan sadece kişilerin mülkiyetinde veya devlete ait araziler değil, kimseye ait olmayan mera, yayla, kışlak, orman arazileri, doğa koruma alanları gibi kamu arazileri

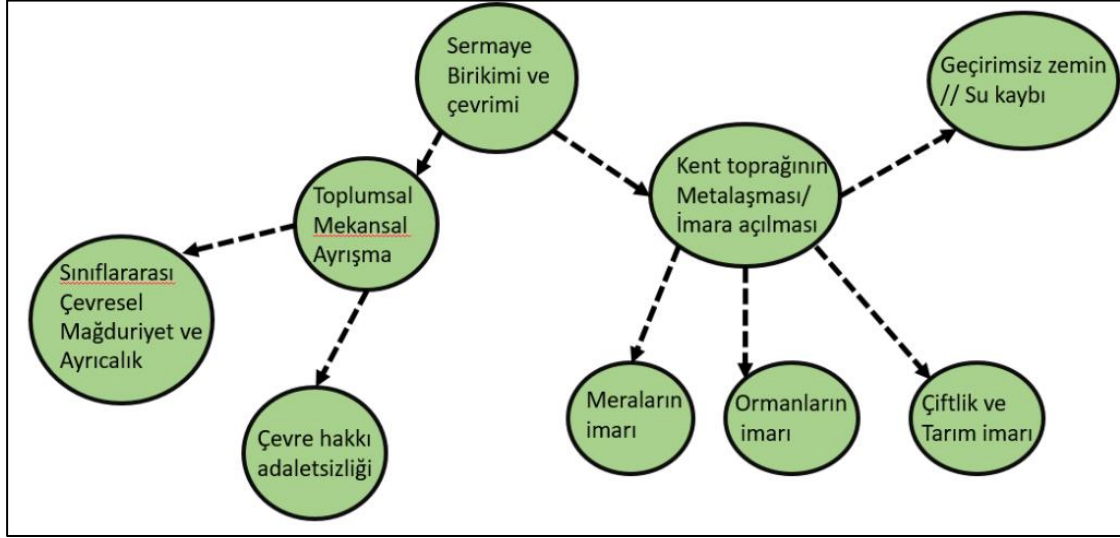
de rant baskısı altındadır. Ekonomiye ayakta tutan güç olan inşaat sektörü geçmiş dönemlerde kullanılan araçlar olan kırsal toprak, kentsel toprak, sanayisizleştirilmiş alanlar ve imar hakları aracılığı ile yeniden ürettiği mekanlar artık yeterli değildir. 2000 ve sonrası dönemde Türkiye nüfusu 75 milyonu aşmış ve kentleşme oranı %70lerdedir. Bu sebeple inşai faaliyetler daha önce emlak piyasasına konu edilmemiş ve henüz metalaşmamış mekanlar üzerinde yoğunlaşır. Buna örnek mera, yayla ve kışlakların imara açılması, 2B adı verilen işgalli orman arazilerinin affı buna en iyi örnektir (Çavuşoğlu, 2014). Buna ek olarak aşağıda yer alan 2004 yılında 4342 sayılı mera kanununun 14. maddesine yapılan ek ile mera, yayla ve kışlakların hükümet gerekli gördüğü takdirde imara açılabileceği görülmektedir.

“Bakanlar Kurulunca kentsel dönüşüm ve gelişim proje alanı olarak ilan edilen, yerlerin, ilgili müdürlüğün talebi, komisyonun ve defterdarlığın uygun görüşü üzerine, valilikçe tahsis amacı değiştirilebilir ve söz konusu yerlerin tescilleri Hazine adına, vakıf meralarının tescilleri ise vakıf adına yaptırılır.”

Küreselleşme ile birlikte doğanın ve kırsal yaşantıyı oluşturan tüm öğelerin kentin diğer tüm organları gibi değişim değerinin yükseldiği, metalaştığını söylemek mümkündür. Devletin yasal düzenlemelerinin de birtakım ekleme ve çıkarmalarla esneyen kanuni yapılanmalar aracılığıyla doğal kaynakları, ekolojik bütünlüğü koruyacak ve çevresel adaleti sağlayacak yetkinlikte olmadığını söylemek mümkündür.

İstanbul’un kuzey sınırları hem kırsal hayatın bunun yanı sıra yaban hayatının da devam ettiği, İstanbul’un içme suyunun önemli bir kısmını karşılayan su kaynaklarının bulunduğu, kıyı alanlarında kendine özgü jeomorfolojik yapısıyla Karadeniz’deki balık türlerinin yumurtlama alanlarının ve kendine özgü kıyı ekosistemlerinin bulunduğu alanlardır. Bu alanlarda yapılacak inşai faaliyetler, geçirimsiz yüzeylerin oluşumu ile yağmur sularının ve yüzey sularının yer altı su kaynaklarına karışmasını engelleyecek, yer altı su kaynaklarını zayıflatacaktır. Diğer yandan Göçmen kuşların göç yolları üzerinde yar alan bu alanlar göllerin kurutulması, plantasyon niteliğinin zarar görmesi, biyolojik çeşitliliğin de azalması sonucu artık bu bölgeden beslenemeyecek ve yüzyıllardır kullandıkları rotayı değiştirmek durumunda kalacaklardır. Bu olumsuz koşulları bir de insanlar ve gıda ekseninde değerlendirirsek, milyarlarca yılda oluşan ekilebilir tarım toprağının kaybı, ve nüfusunun %90’ı hayvancılık faaliyetleri ile geçinen İstanbul’un önemli et ve süt/ süt ürünleri kaynağını

oluşturan bu çiftçilik aktivitelerin son buluşu ve çiftlik arazilerinin mülkiyet değişimlerinin olacağını ön görebiliriz.

Şekil 3.21. Ekolojik sorunlar – İlişki Ağları.

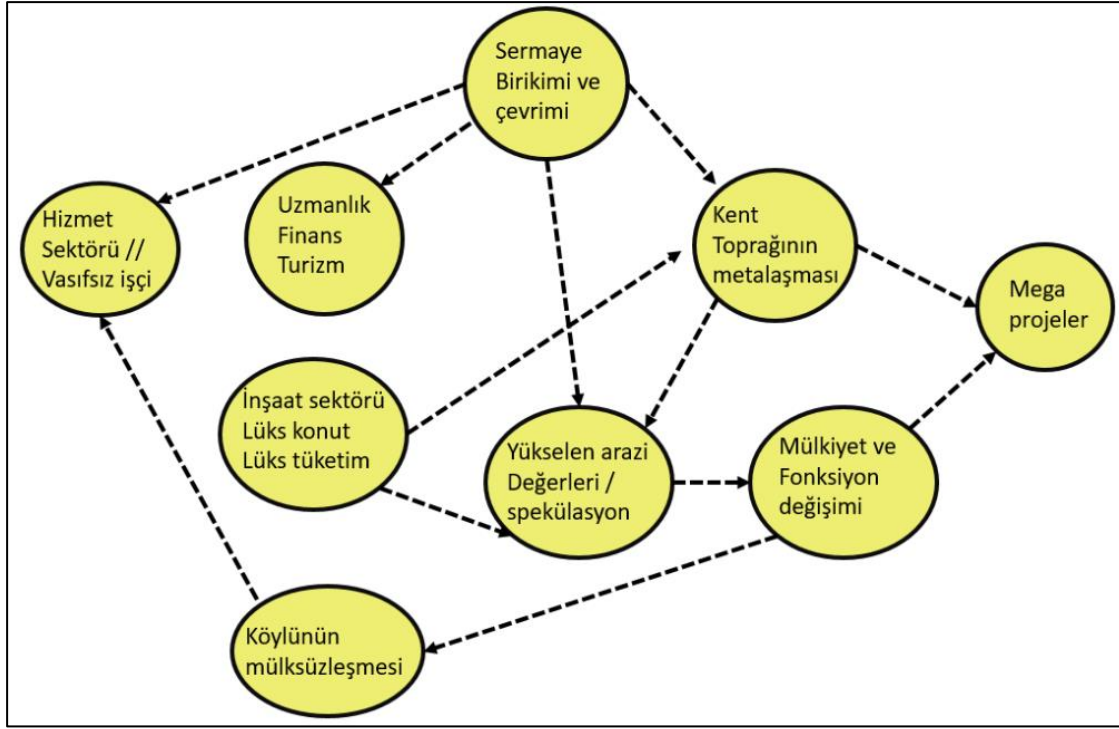
3.3.3. Ekonomik sorunlar / Arazi spekülasyonları / Gelir dengesizlikleri

Küreselleşmenin ortaya çıkış amacı ekonomik kalkınma ve küresel sermayenin mega şehirlerde toplanması olsa da özellikle İstanbul gibi gelişmemiş ülkelere ait metropollerde görünen en büyük sorun tüketim, üretim ve uzmanlık ilişkilerinin değişimi sonucu gelir seviyelerindeki dengesizliktir. Küresel ekonominin akışını ve döngüsünü sağlamanın toplumsal anlamda bir refah seviyesine ulaşmak adına başarılı olduğunu söylemek zordur. Modernleşen, büyüyen, kalkınan bir ülke imajının somut örnekleri olan özellikle kent çeperlerinde yer alan yeni finans merkezleri, alışveriş merkezleri, lüks konut siteleri ve mega altyapı projeleri gibi inşai faaliyetlerden beslenen ekonomik gelişme modeli, bu yönü ile kentsel muhalefet ve kamusal tartışma yollarını tıkadığını ve ekonominin doğanın üzerinde baskı kurduğunu, maliyetsiz bir şekilde kullandığı bir kaynağa indirgediğini söylemek mümkündür (Akbulut, 2012). Diğer yandan doğa toplumsal ayrışmanın yarattığı mekanlar olan lüks kapalı konut siteleri sahip oldukları doğal nitelikler kullanılarak pazarlanmakta, yeşil estetik metalaştırılmaktadır. Tüm kente ait olan orman, temiz hava, su gibi özellikler ekolojik etkileri ele alan bölümde incelendiği gibi inşaat sektörünün ürünlerinin değer artışı sağlayan veriler olarak öne çıkmaktadır.

İktisat kuramında rant sadece toprağın değil, her türlü üretim aracı ve mamulün kıtlığından doğan ve emek harcamadan elde edilen gelir olarak tanımlanmaktadır. Rantı bir sermaye birikim aracına dönüştüren şey ise toprak üzerindeki tam mülkiyet

hakkıdır. Kent çeperindeki bir tarımsal toprağın, kentin büyümesi ile değeri artar. Bu alanın imar sınırlarına alınması tekrar değerinin artmasına neden olur. Bunun kentsel kullanıma açılması için yol, su, elektrik gibi altyapısının hazırlanması gerekir. Bu da tekrar bir değer artışına imkân verir. Bundan sonra diğer parsellerde yapılmaya başlayan inşaatla birlikte hızla değer artışı olur (Yırtıcı, 2011). Bu bölgeler için planlanan projeleri ve büyüme stratejilerinden haberdar olanlar, değerinin az üzerinde bir bedelle kırsal alanda yoksulluk mücadelesi veren köylüden toprağı satın alır ve değişim değerinin katlanmasını bekleyerek uygun zamanda elden çıkarırlar. Böylece kapitalist üretim zincirinin baskısıyla yeterince kar edemeyen köylü tarım topraklarını veya sahip olduğu hayvanları ve arazisini satarak sermayenin dayattığı hizmet sektörüne ve alt-orta sınıflara hitap eden yine çeperlerde yer alan toplu konutlarda ikamet ettiği bir yaşantıya geçiş yapar. Bu köylünün mülksüzleşmesinin bir biçimidir. Bir diğer biçimi hükümetin ve yönetimin dayattığı politikalar, kanun değişiklikleri ve zorunlu istimlakler yolu ile olur. Hızla küreselleşen çağın neoliberalist kentleşmesinin önünün açılması için kanunlar da ek maddeler, torba yasalar ile güncellenmek durumundadır. Öte yandan, tamamen kırsal bölgelerde yaşayan köylülerin mülksüzleşmesi ve buna bağlı olarak işçileşmesidir. Neoliberalist politiklar öncesinde kendilerine ait bir üretim aracına, yani toprağı ve onu işlemeye yarayan aletlere sahip olan köylülük, sanayi ve tarım arasındaki ticaret hadlerinin dengesizliğinin de bir sonucu olarak giderek yoksullaşacak ve en sonunda geçinemediğı toprağını satarak emeğini satmak üzere işçileşecektir (Yıldırım, 2014).

Bugün Türkiye’de kentsel rant, sermaye biriktirme araçlarının en önemli kollarından biri durumundadır. Küresel ekonomilerin etkisinde toprağın metalaşması kaçınılmaz görünmektedir, fakat küreselleşmenin etkileri kontrol edilebildiğinde, toprağın bir meta olarak piyasa ekonomisinin içinde yer aldığı durumlarda bile, hukuki yapılanmaların kontrolünde eşitsizliklerin engellenen mümkün olduğu görülmektedir. Fakat Türkiye’ye baktığımızda özellikle İstanbul için toprağın metalaşmasından devletin elde ettiği gelirin kamu ve kent yararına değil, yeni gelişme bölgelerindeki altyapı yatırımlarına aktarıldığını görmekteyiz. Bu durum da arazi spekülasyonları, mülksüzleşme, gelir dengesizliği gibi problemlerin büyüyerek devam etmesi ile sonuçlanmaktadır.

Şekil 3.22. Ekonomik Dengesizlik / Arazi Spekülasyonları – İlişki Ağları.

3.3.4. Kırsal alan politikaları / Kent çeperlerindeki kırsal arazilerin dönüşümü

1980’ler ile başlayan ve 2000’li yıllarla daha da öne çıkan dönemde tarım da, diğer tüm gayri safi milli hasılayı oluşturan yapılar gibi neoliberal politikaların etkisinde kalmıştır. 2000’li yıllara geldiğimizde, 1930-1980 arasındaki 50 yılda Türkiye, IMF (Dünya Para Fonu) talebi ile tarımın gelişmesi ve desteklenmesi için oluşturduğu bütün kurumları ve örgütleri özelleştirmiş ve yine tarımın gelişmesi ve desteklenmesi için oluşturduğu bütün politikaları da tasfiye etmiştir (Kazgan,2015). Özelleştirmeler, kırsal kesim ve devlet arasındaki bağı zayıflatmakta ve devletin kamu yararı için kullanabileceği örgütleri ortadan kaldırmaktadır (Kaymakçı, 2008). Uluslararası şirketler ve küresel piyasalarla devlet aracılığı olmaksızın karşı karşıya kalan üretici bu koşullarla mücadele edememektedir.

1930-1980 yılları arasında uygulanan tüm destek politikalarının yerini doğrudan gelir desteği ve sözleşmeli çiftçilik gibi neoliberal politikalar ile şekillenen, dışarıya bağımlı bir destekleme sistemleri almıştır. Doğrudan Gelir Desteği (DGD), Türkiye gündemine 2000 yılında IMF ile yapılan anlaşmalar doğrultusunda girmiş ve mülkiyet esaslı, dönüme göre sabit uygulanan bu tarımsal destekleme modeli yoksul köylülere daha az ulaşmış ve daha az yarar sağlamıştır. Diğer bir yeni yapılanma modeli “sözleşmeli çiftçilik” ise çiftçi ve doğrudan sermaye ve köylü ilişkisini yaratan, çiftçiler

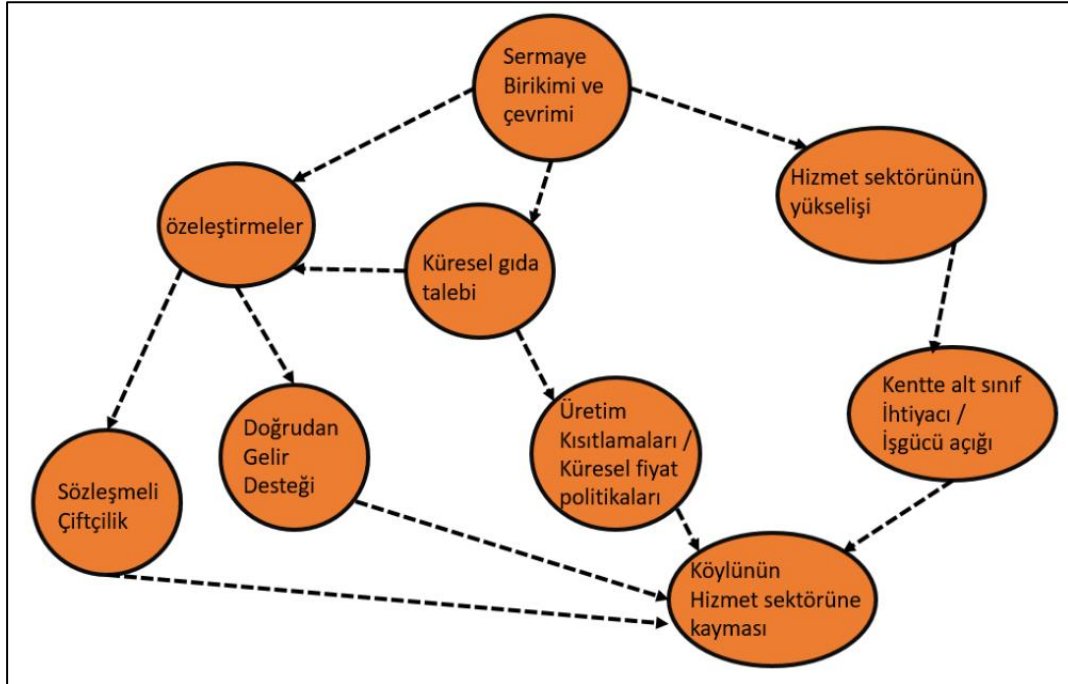
ve şirketler arasında ayrıntıları kesin kurallarla belirlenmiş bir anlaşmaya dayanır. Sözleşmeli üretim sürecine üreticiler arasındaki rekabet çiftçileri daha fazla üretmeye bu amaçla arazi satın almaya / kiralamaya ve teknolojisini geliştirmeye, tüm bunları yapabilmek için de borçlanmasına sebep olmaktadır, bu durum çiftçinin yoksullaşmasını da beraberinde getirmiştir (Ulukan, 2009).

Bu zorlu süreç hayvancılık ve tarımsal üretimde istihdam eden kırsal alanda yaşayan nüfusun daha da azalmasına sebep olmuştur. Kentleşme baskısı altında olmayan kırsal alanlarda dahi ekonomik baskılardan ötürü köylüler tarım ve hayvancılıktan geçim sağlamaktan umudu kesmişken, bir de toprak rantının yüksek olduğu, küresel piyasalar baskısı altındaki metropol çeperlerinde yer alan çiftçi köylünün üretimini devam ettirmeye ne kadar zayıf bir şekilde bağlı olduğunu ve alternatif geçim kaynaklarına yönelmek üzere olduğu şaşırtıcı değildir. Gelişmiş ülkelerin metropollerin çeperlerinde ve hinterlandlarında tarım ve hayvancılık faaliyetlerine oldukça sık rastlanırken , Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde ise bu tarım/ hayvancılık yapılan alanlar hızla küresel sermayenin yarattığı kapitalist kentleşmenin ham maddesine dönüşmekte.

Dünya fiyatlarını tutturamayan ve yoksulluktan kaçan köylülerin kırsalı bırakıp kente göçmeleri 1950'lerden beri devam eden, devletin tarım politikalarının neoliberal bir çizgiye büründüğü yıllarda hızı iyice artan bir olgu idi. Fakat 2005 sonrasında AKP hükümeti bütün mali krize, AB ye uyum sağlama sürecinde piyasalaşma eğilimine rağmen piyasalaşma, piyasa köktencilikinden vazgeçmeyi seçti. 2007 sonrasında tarımda istihdam şaşırtıcı biçimde yeniden artmaya başladı. TÜİK verilerine göre 2007 sonrası tarımda istihdam %25 büyüyor ve son rakamlara göre büyüme 2012'de de devam ediyor. Bölgesel ve ürünsel olarak bu oranlar ve artış/azalış grafikleri değişse de bu artışın temelinde yatan nedenin devletin güttüğü neo-merkantalist ve piyasaya yönelik bir gıda hükümlerliği amacı mı yoksa kentleşmenin toplumsal dengeleri tehdit etmesinden yola çıkan kent paryalarının daha güvenli bir yaşam ortamı araması mı olduğu konusu belirsizlik taşımaktadır. Kentteki belirsizlikten kaçıp kırsalda kendine bir fırsat arayanlara devlet politikaları üzerine basacak sağlam bir toprak parçası sağlıyor mu bunu görmek için üzerinden biraz daha zaman geçmesi gerekiyor (Keyder,2013). Yine de Keyder'in görece iyi niyetli yaklaşımı konumuz olan kuzey köylerindeki tarım / hayvancılık aktiviteleri düşünüldüğünde, AKP nin 2007 yılı itibari ile değiştirdiği politikaların küresel sermayeye eklemlenmek için

kentin kuzeye yayılmakta olan İstanbul'da söz konusu kuzey köylerindeki devamlılığa bir etkisi olacağı düşünülemez.

Köylünün tarım yaptığı toprağı terketmesi ve hizmet sektörü gibi sektörlerde işçileşmesinin bir diğer sebebi de kent dışına desantralize olan sanayi başta olmak üzere büyük çaplı servis yapılarının atıkları tarımsal toprağı ve su kaynaklarını kirletmekte ve kalitesini düşürmektedir. Diğer yandan konvansiyonel tarım yapan, üreteceğı ürünü bile yere özgü ve toprağı zenginleştirecek ürünleri seçme özgürlüğüne sahip olmayıp küresel gıda anlayışmaları doğrultusunda üretim yapan köylü, hem yanlış ürün seçimi hem de zirai ilaçlamalaran ötürü topraktan istediğı verimi elde edememekte ve bu durumda toprağını terkedip kendine başka istihdam olanakları aramak durumunda kalmaktadır. Küreselleşme ile birlikte değışen tüketim alışkanlıkları ve bunlara cevap vermek üzere artan sanayi tesisleri, doğal kaynakları ve buna doğrudan bağılı olarak da ekilebilir toprak ve mera gibi gıda üretimi anlamında vazgeçilmez olan kaynaklar üzerinde olumsuz etkilerde bulunmaktadırlar (Zeybek, 2014). Buradan da anlaşılabilceğı gibi küresel gıda talebine yönelik ürün yetiştirme kısıtlamaları, artan lüks ve çeşitli tüketime cevap verecek tesislerin olumsuz çevresel etkileri, büyük şirketlerle yarışabilmek için konvansiyonel tarıma yönelen çiftçilerin zirai ilaçlamaları gibi etmenler köylünün kırdan kopmasına ve kırım kentsel nitelikli fonksiyonlar ile donatılmasına sebep olmaktadır.

Şekil 3.23. Küreselleşme ve Kırsal Politikalar – İlişki Ağları.

18.yüzyıldan başlayarak günümüze değin Türkiye'deki kırsal ve kentsel gelişmeler, politikalar ekseninde irdelenmeye çalışılmıştır. Eş zamanlı olmasa da, Türkiye de dünyadaki sürece benzer kırılma dönemleri yaşamış, buna bağlı olarak kent/kır ilişkileri ve çalışmanın asıl amacı olan kent çeperlerinde yer alan kırsal araziler dönüşüme uğramışlardır.

The diagram illustrates the evolution of urban policy in Turkey from 1850 to 2016, categorized into three main periods: **Toprak ağaları** (Landlords), **Marshall yardımları mekanizasyonu** (Marshall aid mechanism), and **Kentsel gıda şirketleri** (Urban food companies). The timeline is marked with key events and years.

- 1850:** Toprak ağaları
- 1923:** Köy enstitülerinin kuruluşu 1940
- 1950:** Marshall yardımları mekanizasyonu
- 1960:** Kentsel gıda şirketleri
- 1980:** Kentsel gıda şirketleri
- 2000:** Kentsel gıda şirketleri
- 2016:** Kentsel gıda şirketleri

Key events and years marked on the timeline include:

- 1850:** Toprak ağaları
- 1923:** Köy enstitülerinin kuruluşu 1940
- 1950:** Marshall yardımları mekanizasyonu
- 1960:** Kentsel gıda şirketleri
- 1980:** Kentsel gıda şirketleri
- 2000:** Kentsel gıda şirketleri
- 2016:** Kentsel gıda şirketleri

The timeline also marks the 1850 Toprak ağaları, 1923 Köy enstitülerinin kuruluşu, 1950 Marshall yardımları mekanizasyonu, 1960 Kentsel gıda şirketleri, 1980 Kentsel gıda şirketleri, 2000 Kentsel gıda şirketleri, and 2016 Kentsel gıda şirketleri.

Bu bölümde farklı dönemlere özgü politik yaklaşımlar ve bunların ortaya çıkardığı kentleşme ve kırsal gelişme stratejileri ayrı ayrı ele alınarak kent ve kır arakesitinde oluşan bölgede gerçekleşen dönüşümün yönlendirici etmenleri kavranmaya çalışılmıştır. Kent ve kırın karşılaştığı bölge olarak nitelendirilebilecek olan bu arakesitlerin, ikinci bölümde ele alınan dönüşüm süreçlerinden ayrı bir noktada durmadığı, tarihsel olarak aynı dönemlere rastlamasa da birçok yönden paralellik gösterdiği tespit edilmiştir. İkinci dünya savaşı ve Türkiye'nin çok partili döneme geçişi ile ortaya çıkan dönemde kentin kırsal alana ilk müdahalelerinin başladığı, sanayileşme ile aşırı göç alan İstanbul'u çevreyen kırsal alanların kimi zaman iktidarın yaptırımı ile, kimi zaman ekonomik dönüşümün baskısına dayanamayan mülk sahiplerinin kendi istekleri ile hızla dönüştüğü, örnekler verilerek açıklanmıştır.

Küreselleşmeye değin devam eden bu süreç, neoliberalizmin yükselişi ile hızını ve etkisini daha da arttırarak devam etmiştir. Küresel sermaye akışını devamlı kılmak adına Dünya kenti yaratma çabasıyla İstanbul, üretim araçlarını desantralize etmiş, kentleri hizmet sektörü ile temellenen finans, turizm, uzmanlık merkezleri olarak yeniden üretmeyi zorunlu kılmıştır. Dünyada kabul gören kır-kent ilişkilerindeki yeni ortaklık sisteminin, İstanbul özelinde karşılık bulamadığı görülmektedir. Küreselleşme ile birlikte, kent toprağı metalaşmış, sermaye çevriminin en vazgeçilmez aracı olarak kullanımı ile öne çıkmıştır. Günümüz İstanbul'unda kent artık ekolojik sınırlarına dayanmış, en önemli üretim aracı olarak inşaat sektörü öne çıkmıştır. Kent ekonomik devamlılığını sağlamak adına, onu çevreleyen kırsal alanları ve buna ek olarak doğal alanları eskisinden çok daha büyük bir hızla, mega projeler aracılığı ile dönüştürmektedir. Bu durumda, ikinci bölümde tartışılan kent ve kır ortaklığını hedef alan ekonomik kalkınma modeli ile tamamen farklı bir yaklaşım ortaya koymaktadır.

Dördüncü bölümde, mega projeler aracılığı ile dönüşen İstanbul çeperlerinde yer alan kırsal arazilerin, küreselleşme ve neoliberal politikalar altındaki dönüşümü Ağaçalı-Yeniköy yöresi örneği üzerinden a çalışılacaktır. 3. bölümde ele alınan olumsuz etkiler ve planlama stratejileri, Ağaçalı-Yeniköy yöresi özelinde nasıl karşılık bulduğu incelenerek, İstanbul genelinde yaşanan dönüşüm sürecinin, bu örnek üzerinde hangi dinamikler ile gerçekleştiği ve gelecekte nasıl yönleneceği sorgulanacaktır. Yörede planlanan ve bir kısmı gerçekleşen mega ulaşım projelerinin, nasıl bir dönüşüme sebep olduğu, bunun etkilerinin neler olabileceği ve ikinci bölümde ele alınan kır-kent ortaklığına dayalı yeni bir tip yapılanmanın bu yöre özelinde olanaklılığı tartışılacaktır.

4.KIRSAL ARAZİLERİN DÖNÜŞÜMÜ BAĞLAMINDA “AĞAÇLI-YENİKÖY YÖRESİ ÖRNEĞİ”

Çalışmanın konusu olan Ağaçlı-Yeniköy yöresi, İstanbul ve kırsal arazilerin dönüşümü bağlamında mevcut durumu yansıtmaya potansiyeli en yüksek bölgelerden biridir. İstanbul’un yakın çeperlerinde yer alan yörede, hala kırsal yaşantı ve tarımsal üretim devam etmekte, küreselleşmenin getirdiğı olumsuz etkiler son birkaç yıldır etkisini göstermeye başlamıştır. Çok yakın bir gelecekte, planlanan mega altyapı projelerinin etkisinde köklü bir değışim geçirmenin bir önceki evresindedir. Kuzey ormanlarının ve Karadeniz’in sınırlandırdığı, coğrafi koşulların elverişliliğı sayesinde tarım ve hayvancılık aktivitelerinin çok uzun süredir devam ettiği ve İstanbul’un gıda ihtiyacını karşılamada çok önemli bir yer tutan kırsal yerleşmelerden ve üretimlerini devam ettirmelerinin koşulu olan mera, ayır, sera ve ekilebilir arazilerden oluşmaktadır. İstanbul’un 2009 yılına kadar devam ettirdiğı doğu-batı eksenli gelişim politikasını kuzeye yönlendirmesi ve bu bölge için planlanan mega projelerin bir kısmının hayata geçirilmesi, bir kısmının da resmi duyurularının yapılmasını takiben bölgede kapsamlı bir dönüşüm süreci başlamış bulunmaktadır. Küreselleşme ve neoliberal politikalar ekseninde kentleşmenin en son kademesi olarak tanımlanabilecek olan mega projeler, İstanbul’un kuzeyinde kalan son kırsal araziler üzerinde ne gibi etkilere yol açacaktır? Sermaye birikimini mülksüzleştirme yolu ile gerçekleştiren kentsel büyüme politikaları nedeni ile, yerel halkın mağduriyeti ne şekilde ortaya çıkmaktadır? En çok öne çıkan mega projelerden birkaçının kesişiminde yer alan “Ağaçlı-Yeniköy yöresi”ni gelecekte nasıl bir dönüşüm süreci beklemektedir? Bir önceki bölümde ele alınan, İstanbul’un genelini etkileyen sonuçların bu yöre özelindeki yansımalarının neler olduğunu irdelemek hedeflenmiştir. Yörede yaşayan yerli halk projeler ve gelecekteki dönüşüm süreci ile ilgili ne düşünmektedir, gelecek planlarını hangi yönde kurgulamaktadır?

Bu soruların cevabını alabilmek üzere, bu bölümde sırasıyla aşağıdaki konular ele alınmıştır;

- Ağaçlı – Yeniköy yöresi / Konumu, Tarihi ve Genel özellikleri

- Yörede planlanan mega projeler ve kentleşme stratejileri
- Mega Projelerin Ağaçlı-Yeniköy üzerindeki etkileri
- Yöre Halkının Görüşleri

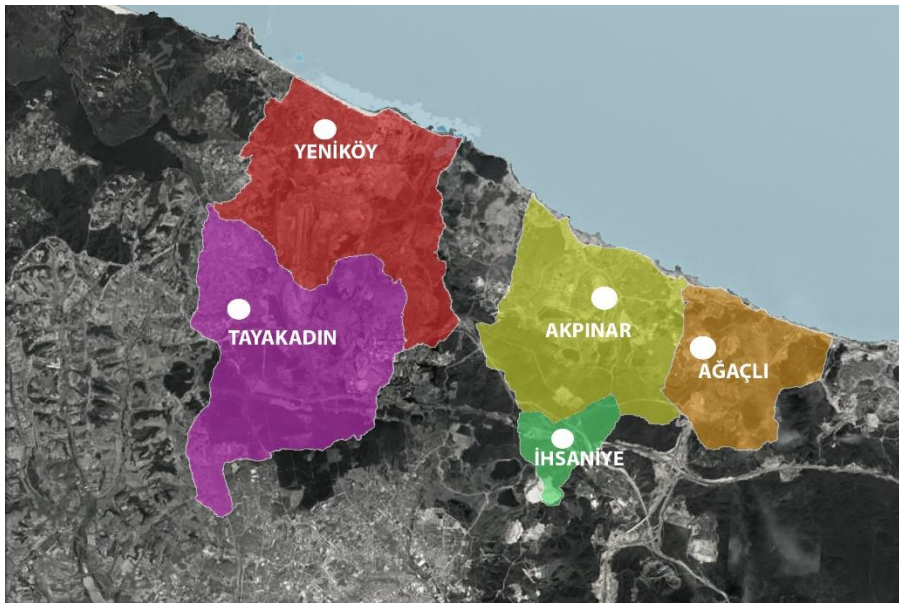
4.1. Ağaçlı – Yeniköy Yöresi Genel Bilgiler

- **Yeri ve coğrafi konumu**

Çalışma alanı İstanbul'un kuzeyinde, kuzeyde Karadeniz Kıyısı, batısında Terkos gölü, doğusunda Sarıyer ve güneyinde Arnavutköy kent merkezi ile sınırlanan bölgedir. İstanbul'a uzaklığı yaklaşık 50km dir. Çalışma alanının bir kısmı Eyüp ilçesi sınırlarında, bir kısmı da Arnavutköy ilçesi sınırlarında bulunmaktadır.

Şekil 4.1. Çalışma alanının İstanbul'a göre konumu

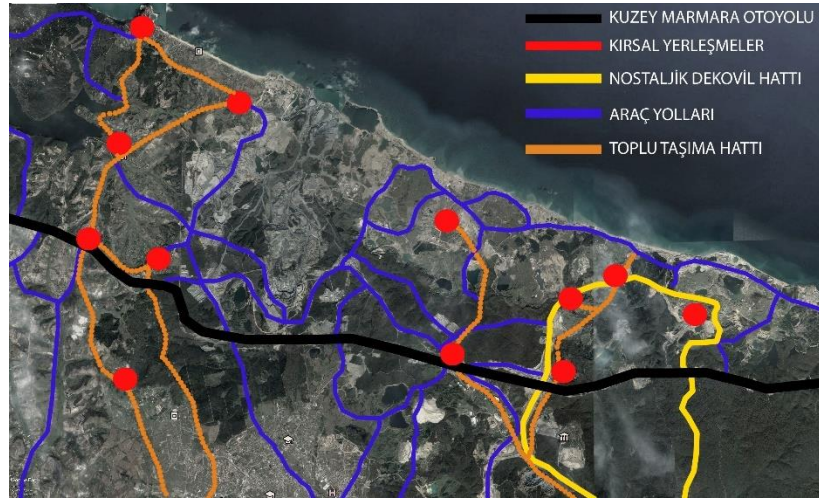

Şekil 4.2. Çalışma alanı içinde yer alan köylerin sınırları

Ağaçlı- Yeniköy yöresinde bulunan yerleşmelerin bir kısmı Eyüp, bir kısmı Arnavutköy ilçesinin sınırlarına dahildir. Yeniköy ve Tayakadın köyü Arnavutköy’e, Ağaçlı, Akpınar ve İhsaniye köyleri ise Eyüp ilçesine bağlıdır.

- **Ulaşım**

Çalışma alanında yer alan kırsal yerleşmelere Arnavutköy, Sarıyer ve Kemerburgaz’dan kalkan belediye otobüsleri ile sağlanmaktadır. Araç ile ulaşım Hasdal – Kemerburgaz yolu üzerinden, Tayakadın – İhsaniye yoluna devam ederek ve bu yola bağlanan ara yollarla köylere ulaşım sağlanmaktadır. Buna ek olarak, 2016 yılında yapımı tamamlanan 3.köprüye ulaşım için açılmış Kuzey Marmara otoyolu da Tayakadın-İhsaniye yolu ile kesiştiğinden 3.köprüye erişimi de çok kolay bir noktadadır. Ayrıca 2017 yılında yapımı tamamlanacak olan 3.Havalimanı da seçili alan içinde yer almaktadır. Havalimanına ulaşım amaçlı gayrettepe metrosu (M2) ile bağlantılı Kemerburgazdan geçerek havalimanına ulaşan yeni bir metro hattı planlanmaktadır. Planlanan diğer bir ulaşım projesi de 19. yüzyıl başlarında inşa edilmiş ve günümüzde kullanılmayan Tarihi Haliç-Kemerburgaz-Karadeniz Sahili (Dekovil) Raylı Sistem Hattını canlandırma projesidir. Bu yolla Haliç’in Karadeniz’e bağlanması planlanmaktadır.

Şekil 4.3. Çalışma alanı ulaşım haritası

Fiziksel Veriler

- **Topoğrafik özellikleri**

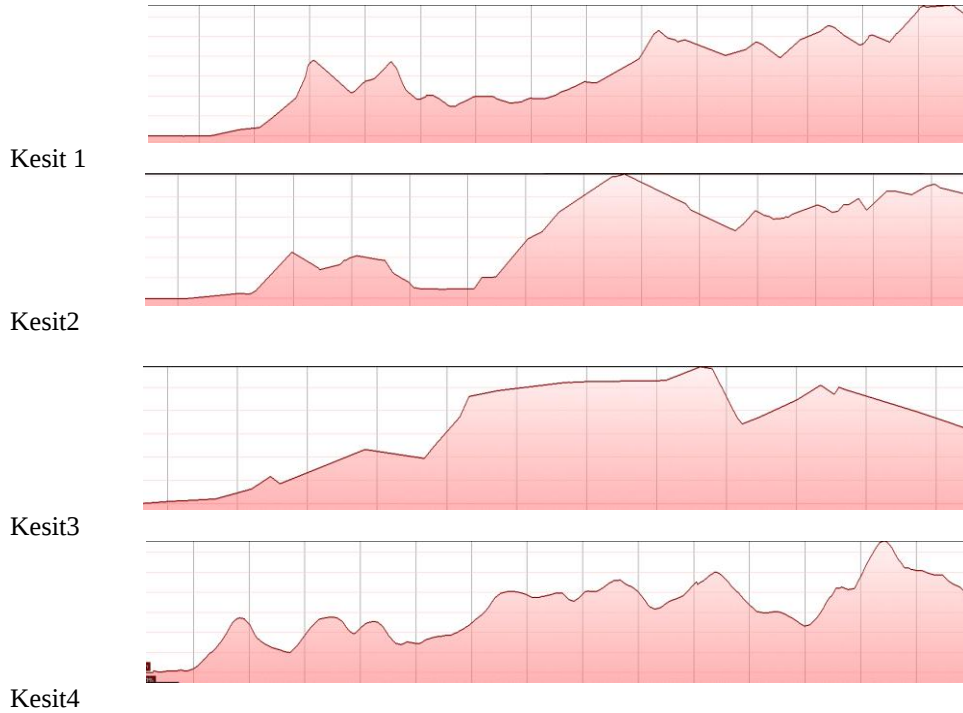
Çalışma alanı, uzun yıllar devam eden madencilik faaliyetleri sebebi ile topoğrafik olarak oldukça hareketli bir yapıya sahiptir. Çalışma alanı çevresindeki yamaçların eğimleri %20 ile %30 arasındadır. Sırtlar genellikle denize dik uzanmaktadır.

Bunun yanısıra madencilik faaliyetleri sırasında topoğrafik yapı önemli ölçüde değişmiş, çok derin çukurlar (80m) ve yapay tepeler oluşmuştur (Seçkin ve Yayım, 2005). Çalışma alanı Istanca dağlarının güneydoğusunda yer almaktadır ve bölgede dağlık alan bulunmamaktadır. Maksimum kot yüksekliğinin (+)120 olduğu sırtlar ve tepelikler bulunmaktadır.

Şekil 4.4. Çalışma alanının topoğrafik haritası(Çalışma alanına dahil edilen köyler kırmızı renk ile ifade edilmiştir).

Çalışma alanı boyunca, farklı noktalardan denize dik olarak alınmış kesitlerde sırtları ve madencilik faaliyetlerinden ileri gelen topoğrafik bozulmaları, yapay gölet ve tepeleri görebilmekteyiz.

Şekil 4.5. Çalışma alanına ilişkin kesitler.

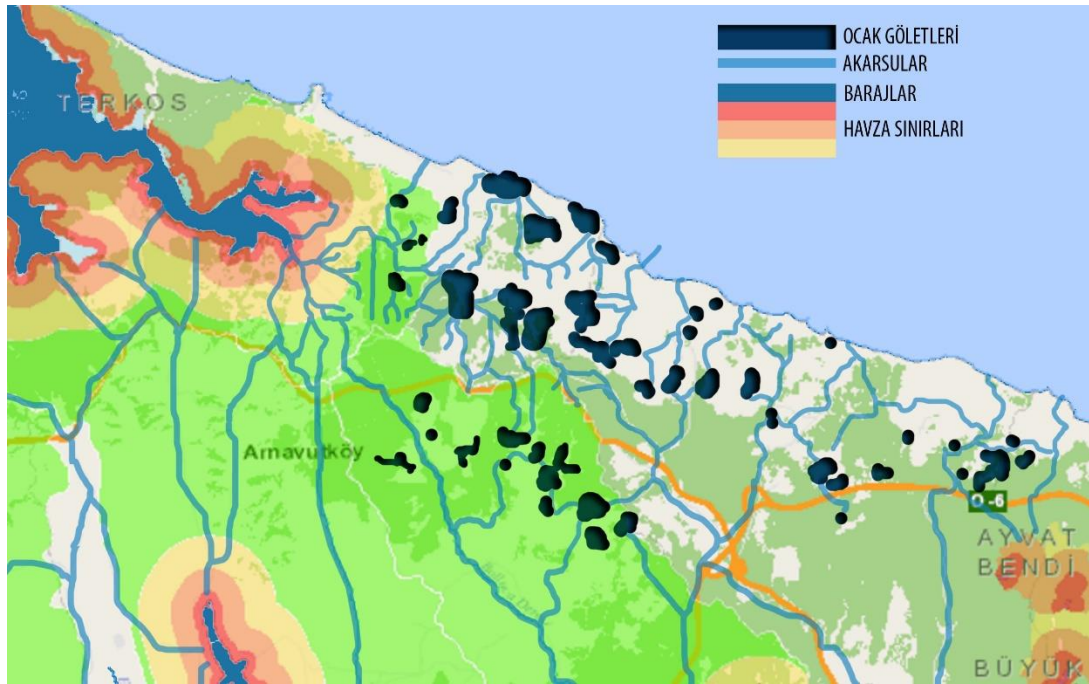
- **Jeolojik Özellikleri ve hidrolojik yapısı**

Çalışma alanı İstanbul'un yedi adet su toplama havzasından birine, Terkos Gölü'ne teğettir. Terkos gölü Osmanlı zamanından beri içme suyu elde etmek amaçlı kullanılmaktadır, bu anlamda tarihçesi bin yıl öncesine kadar uzanmaktadır.

Yeraltı su kaynakları bakımından da çok zengin olan proje alanı, buna ek olarak bir de madencilik faaliyetlerinin sonucunda açılan çukurlarda biriken sularla ve yamaçlık alanların çevrelerinde yer alan bataklıklar da hidrolojik anlamda büyük bir potansiyal barındırmaktadır.

Madencilik çalışmalarından kaynaklı oluşan göletleri birbiriyle bağlayan tüm proje alanına yayılmış dere hatları mevcuttur.

Alandaki diğer bir su potansiyali ise Karadeniz sahiline olan uzun sınırdır. Deniz, yeraltı suları, yapay göletler, akarsularla beslenen yörenin hidrolojik anlamda önemli bir değer olduğu söylenebilir.

Resim 4.6. Çalışma alanının Hidrolojik Potansiyali.

Arazinin hidrojeolojik özelliklerine baktığımızda; sahil kısmı geçirimli ve sahilin üst kısmı yarı geçirimli bir yapıda olduğunu görmekteyiz. 200-250 metre yükseklikten denize doğru inen, hafif eğimli ve düz dalgalı, penneplen yapıda bir arazi niteliğindedir. Bu yapı bölgede yer alan akarsuların aşındırması ile oluşmuştur, genellikle polisen I tortullarından oluşur. Pliosen I tortuları kireçsiz olup, farklı türdeki (kumlu balçık, balçık, ağır balçık) kuvars çakıllı veya çakılsız materyallerin çapraz olarak

tabakalanması ile oluşmuş akarsu tortullarındandır. Kıyı boyunca kumulların yer aldığını görülmektedir. Kumul birikintileri sarımsı, boz kırmızı renkli, iyi boylanmış kaba kum gereçli kum birikintileri geniş alanlar kaplamaktadır. Kumulların içinde doğal olmayan kırmızı renk, oksidasyon koşullarının etkinliğinden kaynaklıdır. Kumul birikintileri kıydan yaklaşık 5 metre içlere doğru ilerleyen ve yüksekliği deniz yüzeyinden 40-50 metreye varan tepecikler ya da kıyıya koşut uzanan sırtlar oluşturur. Genç ve faal kumullarda arazi yüzeyi ya açıktır ya da taban suyuna bağlı olarak sazlıktır. Kumlu ve ağır balçık toprakları üzerinde yer alan orman topluluklarının tür gelişimleri de bu nedenle farklılaşmıştır

Alanda yer yer kireçtaşlarına, paleozoik şistlere, andezit tüflerine rastlanır. Alanda yer alan jeolojik materyaller kumlu balçık, balçık, ağır balçık ve kil türündedir. Kömür tabakası ise pliosen yaşındaki tortul materyallerin arasında ve altında bulunmakta, kükürt içermektedir. Proje alanının bazı arazi kesimlerinde kum, çakıl taşı ve linyit kömürü yatakları mevcut olup halen işletilmektedir. 2009 çevre düzeni planında Ağaçlı-Yeniköy yöresi, özellikle kıyı kesimi “jeolojik olarak yerleşmeye uygun olmayan alan” olarak gösterilmektedir.

• Arazi Örtüsü ve İklim Koşulları

Karadeniz'in nemlendirici etkisi altında yörede Ağaç türleri Maritima çamı, fıstıkçamı, kızılçam, karaçam, meşe, gürgen, dişbudak, ıhlamur, akçaağaç ve sedir ağaçlarından oluşan yoğun orman alanları yer almaktadır.

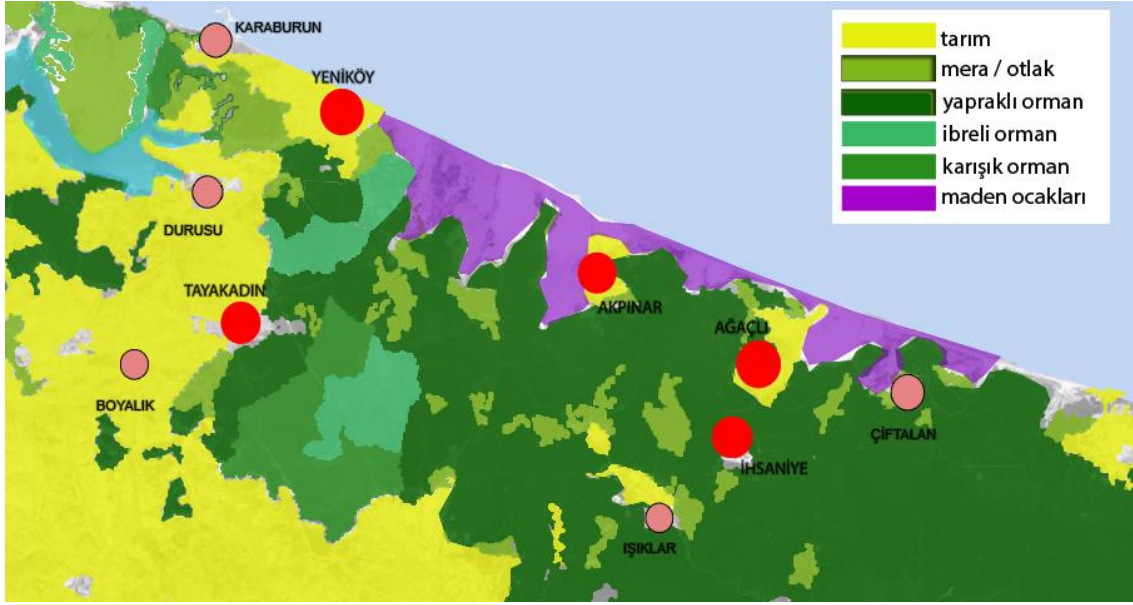
Bölgede bulunan diğer bir arazi örtüsü bataklıklar ve sazlıklardır, yeraltı suları bakımından zengin olması ve bütün alana dağılmış olan yapay göletler ve tüm alana yayılmış akarsu ağı sebebiyle sulak olan alanda sulak alan ekosistemi oluşmuştur. Bu bataklıklar ve göletler biyolojik çeşitlilik bakımından oldukça zengin habitatlar oluşturmuşlardır.

Çalışma alanı içinde bulunan topraklar oldukça verimlidir. Hem killi toprak hem de alüvyon açısından zengin olduğu için birçok türün yetiştirilmesine olanak sağlamaktadır. Bölgede bostanlar, meyvelikler ve ekili tarım alanları bulunmaktadır. Çalışma alanında bulunan geniş mera ve çayır arazileri bulunmaktadır, bu nedenle tüm köylerde hayvancılık aktiviteleri aktif olarak sürmektedir (3.Havalimanı, Çevre Mühendisleri Odası Teknik Gezi Raporu).

Bölgede Marmara ve Batı Karadeniz iklimi etkindir. Bu ılıman iklim kuşağında yazları sıcak ve az yağışlı, kışlar ise ılık ve yağışlı geçer. Topoğrafik yapı ve bölgede bulunan göl ve barajlar mevcut iklimi etkilemektedir. Kıyıya paralel olarak ve kıyı boyunca uzanan dağlar Karadeniz’den gelen yağmur bulutlarının iç kesimlere doğru hareketini engellemektedir. Bu nedenle kıyı kesimler iç kesimlere oranla çok daha fazla yağış almaktadır. Bölgede ortalama sıcaklıklar 6.3oC ~ 13oC arasında değişmektedir. Etkin rüzgar Kuzey, Kuzeydoğu yönünden esmektedir. İstanbul için etkin rüzgar yönü Kuzey olmakla beraber, yıl içinde hava koşullarına ve mevsimlere bağlı olarak rüzgar yönünde değişiklikler olmaktadır.

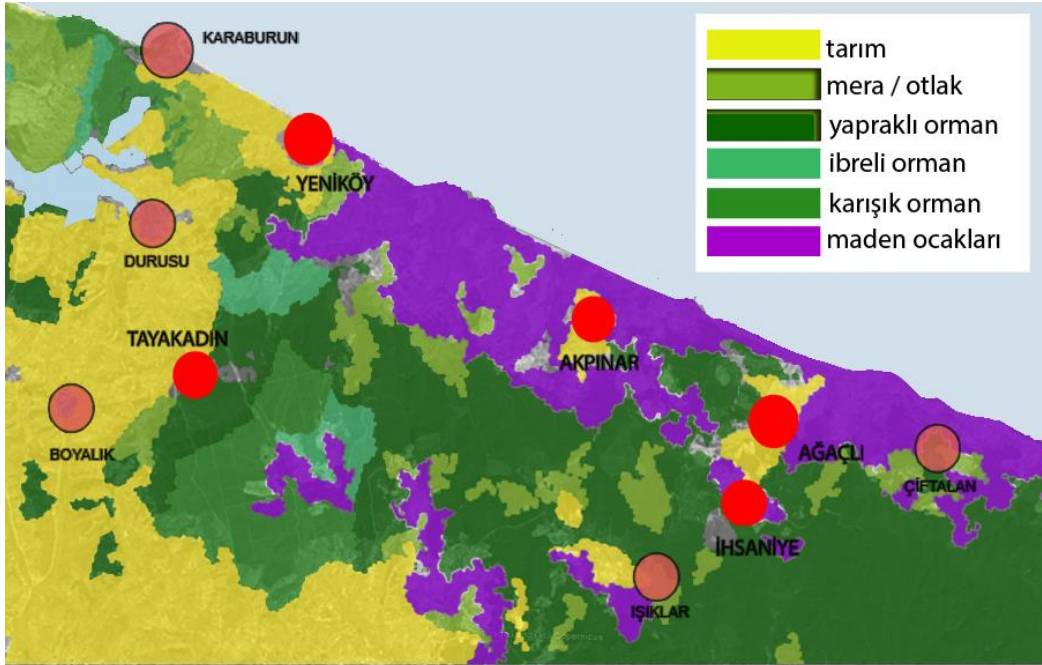

Yörede madencilik faaliyetleri hızlanmadan önce, Yeryüzü örtüsünü iç kısımlarda sık orman dokusu, kıyı kesiminde ise kumullar oluşturmaktaydı. Kırsal yerleşimleri çevreleyen meralar ve Terkos havzasında yer alan tarım arazileri diğer arazi örtüsü tipolojilerini oluşturmaktaydı. Madencilik faaliyetleri özellikle kıyı dokusunun büyük oranda değişimine sebep olmuştur. Denizden çıkarılan kömürü elde edebilmek için dolgu alanları ve yapay kıyı göletleri oluşturulmuştur. İç kısımlarda artan maden ocakları ise topoğrafyayı büyük oranda değiştirmiş, günümüzde gölet haline gelmiş büyük çukurların oluşumuna sebep olmuştur. Yukarıdaki imajda en çok göze çarpan, ekşilen dolgu alanları ile tamamen form değiştiren kıyı şeridi ve orman dokusunun parçalanmasına sebep olan maden ocaklarına ait alanların artışıdır.

Şekil 4.8a. Çalışma alanının Arazi Örtüsü 1970.

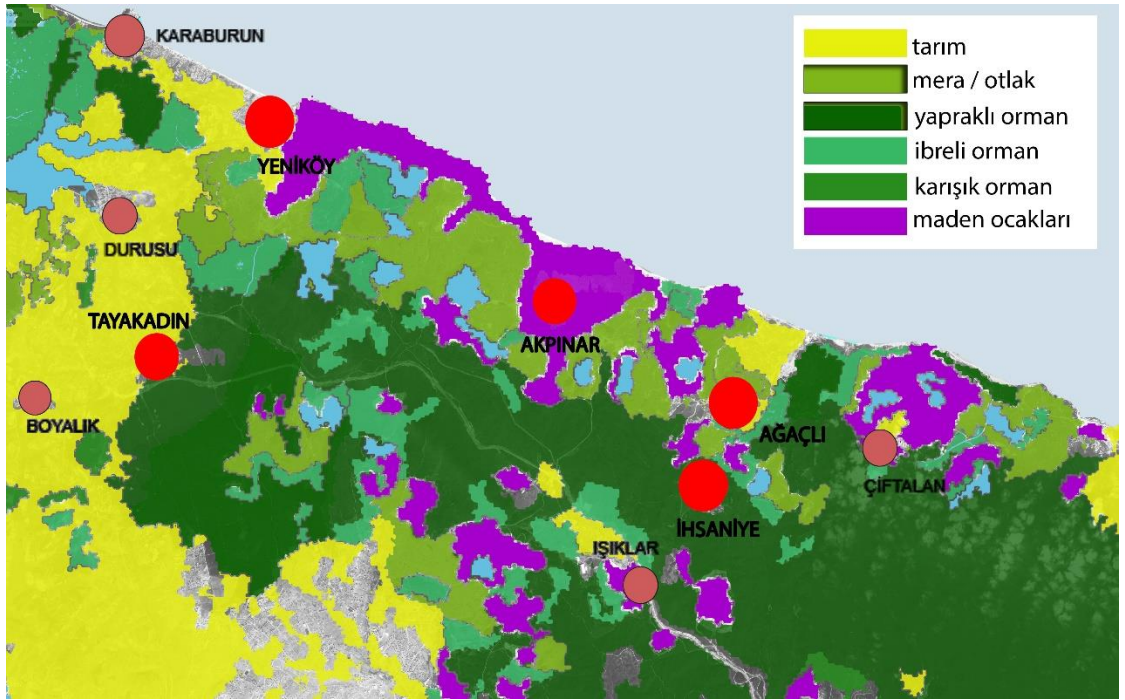
Çalışma alanının 1970 yılındaki arazi örtüsü analizine baktığımızda tarım alanlarının genişliği, orman örtüsünün parçalanmamışlığı göze çarpmaktadır. Kırsal yerleşmeler orman ve tarım alanları, meralar ile çevrilidir. Madencilik faaliyetleri mevcut olsa da, petrol krizi öncesi dönemde daha dar bir alanda gerçekleşmektedir, Denizden kömür elde etmek için yapılmış dolgu alanlarının da henüz mevcut olmadığını görmekteyiz.

Şekil 4.8b. Çalışma alanının Arazi Örtüsü 1990.

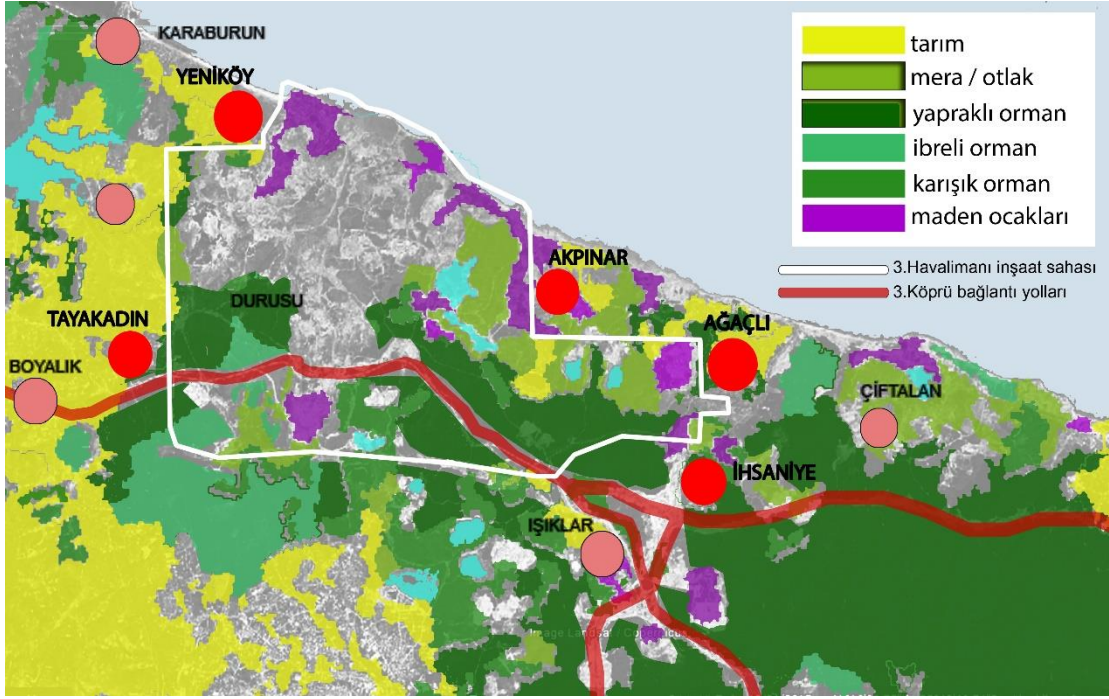
Yöredeki arazi örtüsünün yıllara göre değişimine baktığımızda, madencilik faaliyetlerinin en göze çarpan farklılığı oluşturduğunu görmekteyiz. 1970'lerden sonra

dünyada yaşanan petrol krizinin etkisiyle hız kazanan madencilik aktiviteleri bölgedeki orman ve mera alanlarının azalmasına neden olmuş, 1990'dan sonra doğal gaz kullanımının başlaması ile faaliyetleri büyük oranda azaldıktan sonra ise rehabilite edilerek yeniden ağaçlandırılmıştır. Yörede bugün de madencilik firmalarının rehabilitasyon çalışmalarının sonrasında oluşturulmuş, tek tip ağaçtan oluşan ibrelili ağaçları kapsayan korular mevcuttur. Yeni eklenen orman dokularını bu yapay korular oluşturmaktadır. Madencilik faaliyetleri sonrasında terk edilen alanların bir kısmı da meraya dönüşmüş, özellikle göletlerin çevresinde yer alan bataklık alanlar, doğası gereği balçık ortama ihtiyaç duyan manda sürülerinin beslenme alanlarına dönüşmüştür.

Şekil 4.8c Çalışma alanının Arazi Örtüsü 2010.

2010 yılından sonra ise planlanan mega projelerin hayata geçirilen kısmı ile mera ve orman alanlarının hafriyat sahalarına dönüşerek yeniden azaldığı görülmektedir. Havalimanı inşaatının tamamlanması ve kanal İstanbul / Yeni Şehir ve Yat Limanı projeleri tamamlandıktan sonra ise bölgedeki arazi örtüsü değişiminin tekrar farklılaşacağı, yapılaşmış alanların artıp orman/mera/çayır ve tarım arazilerinde azalma olacağı öngörülmektedir.

Şekil 4.8d. Çalışma alanının Arazi Örtüsü 2016.

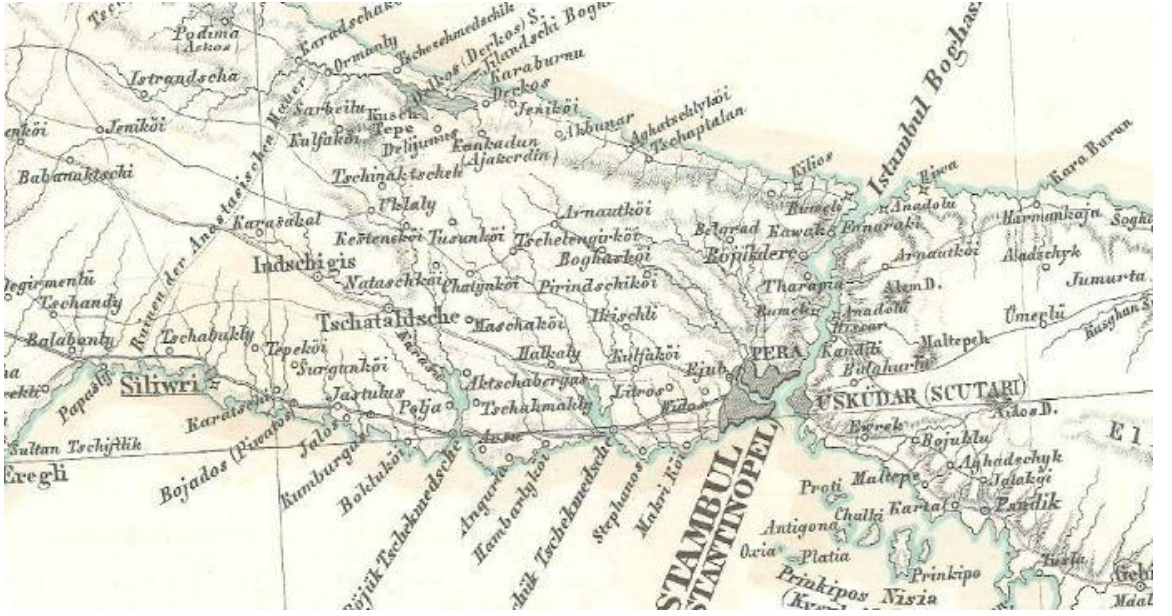
Günümüzde bölgede var olan arazi örtüsü ise, madencilik faaliyetlerinin alandan çekildiği, ocak göletlerinin ise 3.havalimanı inşaatları dolayısıyla bir kısmının doldurulmuştur. 3.Köprü bağlantı yolları ve 3.havalimanı inşa sahası orman örtüsünün parçalanmasına neden olmuştur. Tarım alanları da terkos havzasına doğru gerilemiş ve küçülmüştür. Meraların da bi kısmı havalimanı inşa sahasına katılmış, bir kısmı ise kamulaştırılmıştır ve kullanım dışıdır.

- **Tarihi, Demografik ve Kültürel Yapısı**

Çalışma alanının yerleşim tarihi, bin yıl öncesine kadar uzanmaktadır.

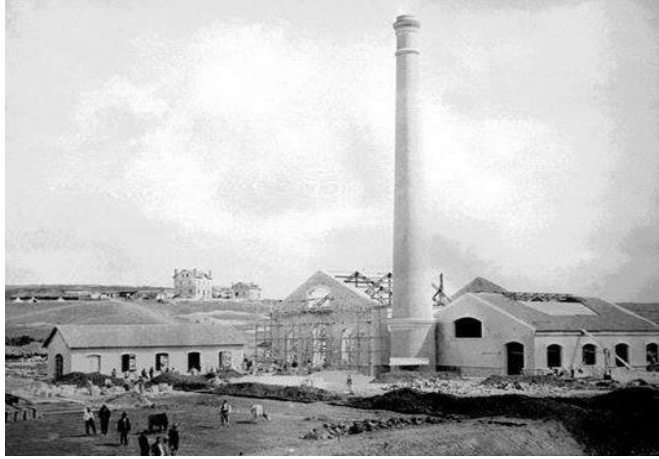
Terkos Gölü'nün içinde yer aldığı Çatalca İlçesi ve çevresi Doğu Roma İmparatorluğu döneminde eski bir Trak yerleşimidir. Arnavutköy tarihi, her ne kadar eski Trak yerleşimine ait Trikos kalesiyle anılmakta ise de Sazlıbosna-Kayabaşı yolunun doğusunda Filiboz Viranlığı (Filiboz Çiftliği) mevkiinde, tarihte çok da fazla adı geçmeyen antik bir yerleşimin varlığı belirlenmiştir. Bu bağlamda Arnavutköy sınırları içinde en eski yerleşim birimi, Sazlıbosna-Kayabaşı yolunun doğusunda Filiboz Viranlığı (Filiboz Çiftliği) olarak adlandırılan antik Filiboz şehridir. Bölgede kaçak olarak yapılan define kazıları sonucu ortaya çıkan kalıntıların bir çiftlikten ziyade antik bir kente ait olabileceği düşüncesi yaygındır, bu sebeple de bölge henüz etkili bir yüzey araştırması yapılmamış da olsa arkeolojik sit alanıdır.

Terkos ve çevresi çok eski zamanlardan beri geniş orman alanlarıyla kaplı olduğu için buralar Doğu Roma ve Osmanlı İmparatorluğu dönemlerinde önemli bir av merkezi olarak kullanıldığı bilinmektedir. Ayrıca Roma döneminde İstanbul'a su tedarik eden ana isâle hatlarından birinin geçtiği bölgedir. İsale hattının üzerinde halen yarı yıkık veya yalnız temelleri kalmış 40 kadar su kemeri vardır. Yaklaşık bin yıl devamlı olarak kullanılan su ikmal sistemi, muhtemelen depremlerin yarattığı hasarlar yüzünden XII. yüzyılda terk edilmiştir.

Şekil 4.9. İstanbul 19.yüzyıl su isale hatları(URL 16).

Osmanlı döneminde, bölgedeki kaynaklardan içme suyu temin etmek su yollarının bozukluğu sebebi ile sorunlu olmuştur. 1855-1857 yılları arasında bölgeye bir su terfi merkezi ve pompa istasyonu kurulmuş, su yolları onarılmıştır. Osmanlı'nın son dönemlerinden beri bölge İstanbul'un içme suyu kaynaklarından biri olarak kullanılmıştır. Tayakadın Köyü yakınında, yakın tarihin en önemli sanayi yapısı, 1883 yılında Durusu(Terkos) köyünde Fransız Terkos Su Şirketi tarafından inşa edilen pompa istasyonu ve isale hattıdır. Bu tesisin yakın tarihte müze olarak ziyarete açılması beklenmektedir (Tanyeli, 2012).

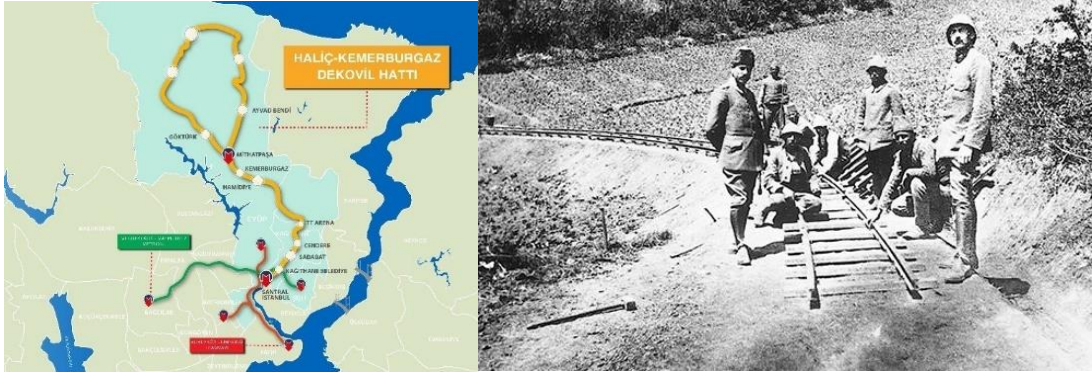
Şekil 4.10. Terkos Su Fabrikası

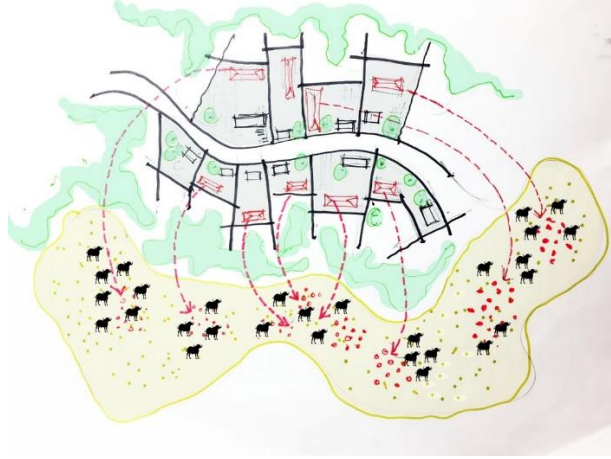
Diğer yandan, bölgedeki sık orman dokusundan kerestelik olarak da faydalanılmış, Osmanlı donanması büyük oranda bu bölgeden temin edilen keresteler ile inşa edilmiştir.

Bölgenin madencilik faaliyetleri ile ilgili de önemli bir tarihçesi bulunmaktadır. Bölgedeki kömür ocakları 1.Dünya savaşıdan beri aktiftir, 1914 yılında Almanlar ilk olarak buradaki madencilik faaliyetlerini başlatmışlardır. İkinci Dünya Savaşı sırasında da Fransızlar ve Etibank buradaki madencilik aktivitelerini sürdürmüştür.

Bölgedeki nüfus artışlarının ilki Balkan Savaşlarından sonra, ikincisi de 1923 yılında Yunanistan ile imzalanan Mübadele antlaşmasından sonra olmuştur. 1940'lı yıllarda Maden Tetkik Ve Arama Genel Müdürlüğü tarafından maden arama sondajı çalışmalarına başlamış, bu araştırmalar 1970'li yıllara kadar devam etmiştir. 1950'li yıllarda İstanbul ısınma ihtiyacının %80ini odundan sağlamakta ve kaçak kesimler sonucunda ormanlar tahrip olmaktaydı, bunun üzerine İstanbul halkı kömür kullanımına teşvik edilmiştir. 1970'li yıllara kadar bu sahalar aktif olarak çalışmamıştır, 1970'li yıllardan sonra yaşanan petrol krizinin de etkisi ile kömüre olan ihtiyaç artmış, bu durum bölgedeki madencilik faaliyetlerine oldukça ivme kazandırmıştır. Fakat doğalgaz kullanımının yaygınlaşması ile kömür madenlerinin çoğu üretimini durdurmuş, rehabilitasyon çalışması yapıp bölgeyi terk etmiştir.

Bölgeden sağlanan kömürlerle Türkiye'nin ilk termik santrali olan Silahtarağa Termik Santraline de kömür tedarik edilmiş, bu amaçla silahtarağa ve Ağacları arasında bir dekovil hattı inşa edilmiştir. Günümüzde hala izleri bulunan dekovil hattının, nostaljik bir raylı hat olarak, restore edilip kullanılması düşünülmektedir.

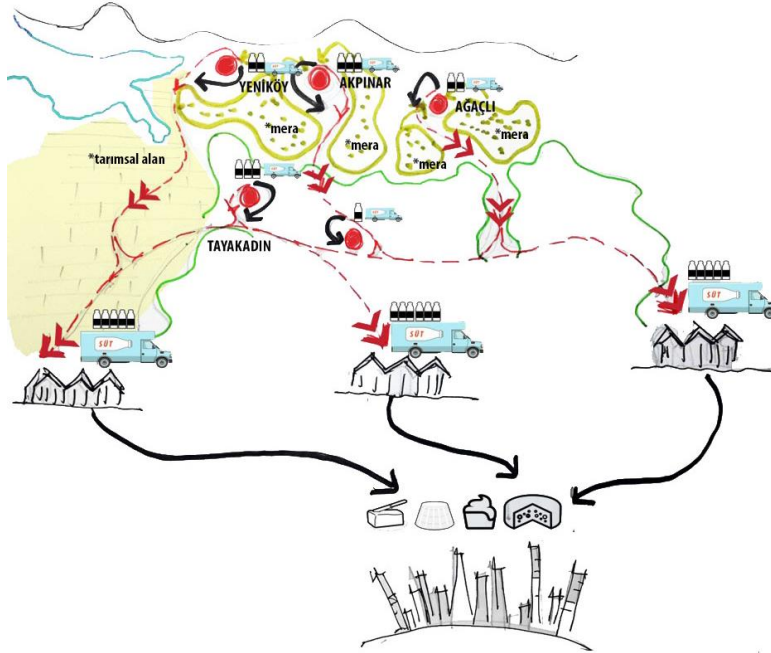

Şekil 4.12. Konut/Ahır /Mera ilişkisi.

2008 yılı verilerine göre, büyükbaş hayvancılık yapan 1.150 aile bulunmakta olup toplam 14.800 adet büyükbaş hayvan yetiştirilmektedir. Küçükbaş hayvancılık yapan 96 aile bulunmakta olup toplam 12.200 adet küçükbaş hayvan yetiştirilmektedir. (Nihai ÇED Raporu).

Hayvancılık besicilik ve süt üreticiliği olarak yapılmaktadır. Süt ürünlerinin üretimine ve pazarlanmasına yönelik bir girişim yoktur. Süt üreticilerinin anlaşmalı olduğu araçlar, her gün yöreye gelip süt almakta ve İstanbul ve çevresinde bulunan süt ürünleri üretim tesislerine / mandıralara sütü ulaştırmaktadır. Sütünü araçlar ile üretim tesislerine ulaştıran ve araçların üzerine koyduğu kar sebebi ile düşük fiyattan satmak zorunda kalan köylü bu sebeple de maddi sıkıntı çekmektedir.

Şekil 4.13. Süt dağıtım ve üretim şeması.

I.Dünya savaşı sırasında başlayan madencilik çalışmaları da bölgedeki nüfusa ikinci istihdam kaynağı olmuştur.

Bölgenin nüfusu Eyüp ilçesine bağlı köylerden 7.042, Arnavutköy ilçesine bağlı köylerden 8.134 kişi olmak üzere, toplamda yaklaşık 15.000 civarındadır. (Arnavutköy ve Eyüp Belediyeleri resmi web sitesi)

Çizelge 4.1. Eyüp ve Arnavutköy ilçesi nüfus verileri 2014 (Mega projelerden birincil etki alanına girenler işaretlenmiştir.)

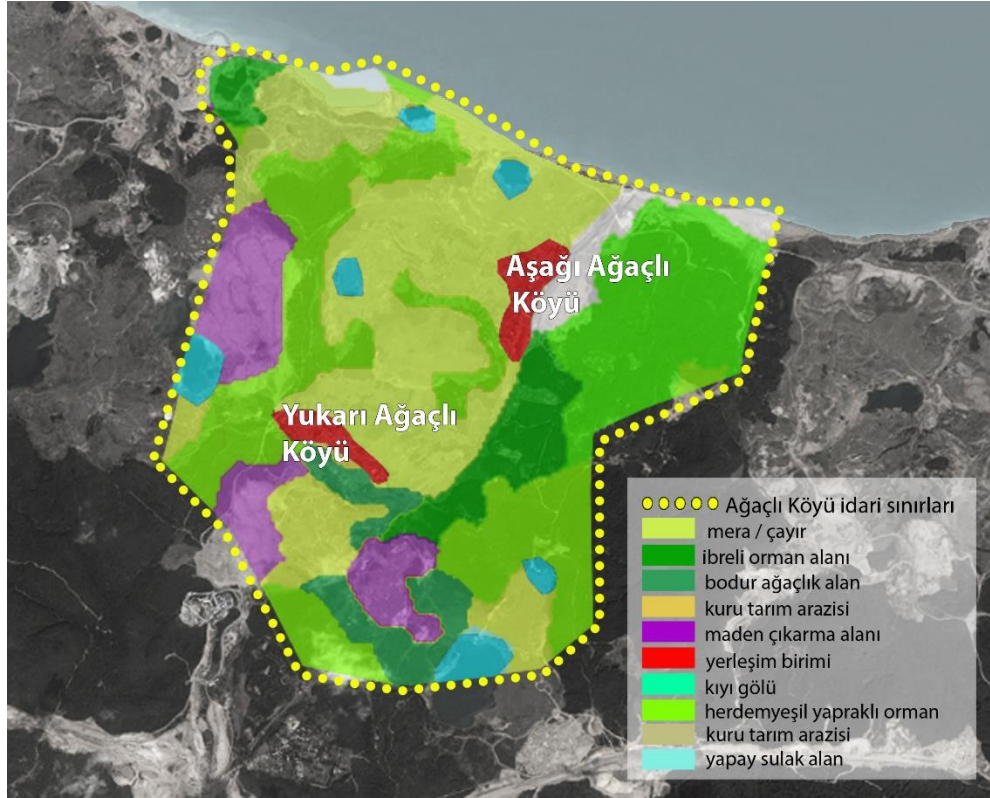
Şehir	349.47	177.427	172.043	Şehir	198.165	101.713	96.452
Ağaçlı	979	601	378	Baklalı	834	437	397
Akpınar	1.143	605	538	Balaban	391	208	183
Çiftalan	126	62	64	Boyalık	695	363	332
Işıklar	550	277	273	Hacımaşlı	545	271	274
İhsaniye	174	89	85	Karaburun	1.317	702	615
Odayeri	228	120	108	Tayakadın	2.457	1.279	1.178
Pirinççi	3.842	1.991	1.851	Yassıören	500	253	247
Köy toplamı	7.042	3.745	3.297	Yeniköy	1.395	698	697
İlçe toplamı	356.512	181.172	175.34	Köy toplamı	8.134	4.211	3.923
				İlçe toplamı	206.299	105.924	100.375

Ağaçlı-Yeniköy Yöresinde bulunan Kırsal Yerleşmeler

Ağaçlı-Yeniköy yöresi kuzey ormanları ve Karadenzi ile sınırlanmış bölgede birçok kırsal yerleşimi de içinde barındıran bir bölgedir. Çalışmanın konusu olarak, mega projelerin kesişiminde kalan ve bahsettiğimiz dört büyük proje etkisinde kamulaştırma kararları verilmiş olan, mega projelerin etkisinin ilk etapta ve en kuvvetli olarak hissedileceği 5 köy seçilmiştir. Bunlar Eyüp ilçesine bağlı olan Ağaçlı, Akpınar ve İhsaniye köyleri ile Arnavutköy'e bağlı olan Yeniköy ve Tayakadın köyüdür.

Ağaçlı Köyü, Eyüp

Yörenin en eski ve en büyük köyüdür, Yukarı ve Aşağı ağaçlı olmak üzere iki mahalleden oluşur. Köyün bulunduğu yerde daha önceleri Tophane ve Frenk çiftliği adında iki çiftlik bulunmaktaydı. Daha sonra Rum ve Bulgar nüfusun yaşadığı kırsal yerleşmeler oluşmuştu. Balkan savaşlarının ve ardından I.Dünya Savaşının sonrasında buraya Selanik ve Bulgaristandan gelen göçmenler yerleştirilmişlerdir. Köydeki temel geçim kaynağı hayvancılıktır, tarımla uğraşan pek yoktur, köyün gençlerinin bir bölümü ise şehirdeki endüstriyel tesislerde çalışmaktadır. 2011 yılında hazırlanan bir kaynaktan alınan bilgiye göre köyde 300 büyükbaş, 50 adet de küçükbaş hayvan bulunmaktadır(Userin, 2011). 200 hane ve 979 kişilik nüfusu vardır (Nihai ÇED Raporu).

Şekil 4.14.Ağaçlı Köyü Arazi Örtüsü 2012.

Köy ve çevresinde artık işlevini yitirmiş, bir kısmı rehabilite edilmiş maden ocakları bulunmaktadır, 1.dünya savaşı dönemlerinde buradan silahtarağa termik santrale yapılmış olan dekovil hattında kentin kömür ihtiyacı taşınmıştır. Köy sahilden 1 km içeridedir ve kendine ait bir kumsalı bulunmaktadır. Fakat bölgede uzun yıllar devam eden madencilik faaliyetleri sahili tahrip etmiştir. Ayrıca sahilden bölge inşaatlar için kum temin eden ikinci bir kum ocağının yapılması köylülerin sahil ile olan iletişiminin daha da kopmasına sebep olmuştur. Buna rağmen köylüler kendi ihtiyaçlarını karşılayacak oranda denizden balık tutmaktadır, ayrıca maden ocaklarından kalan ve yağmursularıyla dolan göletler de balık tutmak amaçlı kullanılmaktadır.

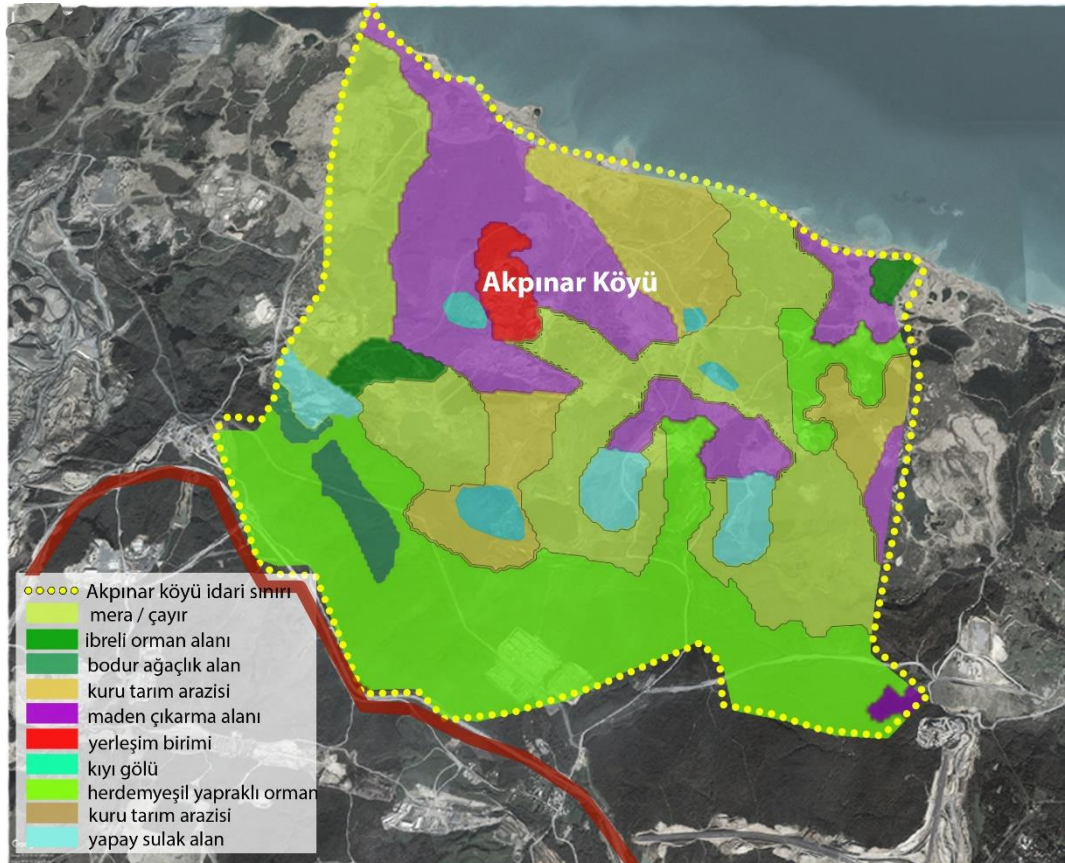

Şekil 4.15. Ağaçlı Köyü.

Yazları plajları halka açık ücretsizdir ve tum bu tahribata rağmen yazları deniz turizmi dolayısıyla sahil haftasonları İstanbul'dan da gelenlerle birlikte oldukça kalabalık olmaktadır. Köyde önceleri 1 ilkokul ve 1 sağlık ocağı bulunurken günümüzde bu yapılar da işlevini yitirmiştir, halk sağlık, eğitim gibi ihtiyaçlarını en yakın belde olan Kemerburgazda gidermektedirler.

Akpınar Köyü, Eyüp

Akpınar köyü eski bir tum köyü olup, 1877-1878 yıllarında balkanlardaki bağımsızlık hareketleri sonucu gelen göçmenler yerleştirilmiştir. Köyde 450 tane hane, 2014 sayımlarına göre 1231 nüfus bulunmaktadır. İlerleyen tarihlerde köyün demografik yapısı değişime uğramış, 1980lerin başında Tunceli, Sivas, Samsun, Kastamonu, Tokat, Siirt gibi illerden gelenler de yerli nüfusa eklenmiştir. Köyde 6 maden sahası bulunmakta, kumi kil ve kömür ıkartılmaktaydı. Günümüzde bölgede sadece mega projelere hammadde sağlayan ocaklar aktiftir.

Şekil 4.16. Akpınar Köyü Arazi rts 2012.

Köyde yine 2011 tarihli kaynaktan alınan bilgilere göre 600 büyükbaş, 800 küçükbaş hayvan bulunmaktadır. Başlıca geçim kaynakları hayvancılık ve madenciliktir, sebze

kendi ihtiyaçlarını giderecek oranda üretilmektedir. Bir kısıml köylü de son 20 yılda oluşmuş Kemberburgaz ve Gktrkteki lüks yerleşim birimlerinde temizlik, güvenlik ve hizmet sektörlerinde çalışmaktadırlar. Köy sınırlarında 5 tane ocak gl yer almakta ve 7km lik Karadeniz sahili yer almaktadır. Buna rağmen balıkçılık amatör olarak yapılmaktadır, Ağaçlı köyünde olduğu gibi madencilik faaliyetleri bu köydeki sahili de tahrip etmiştir.

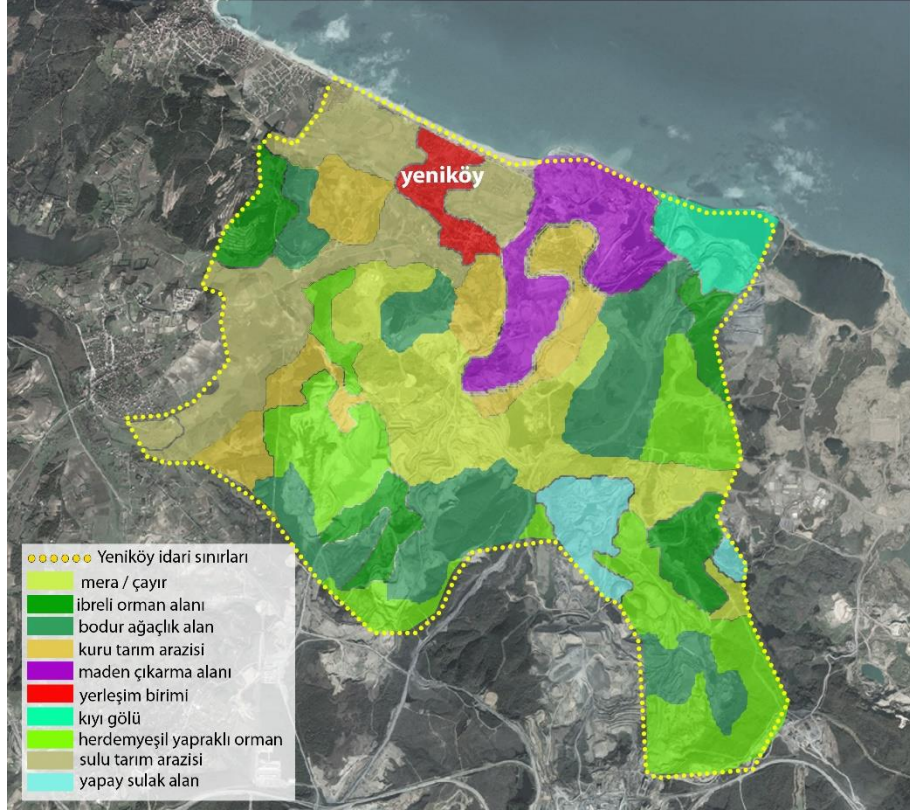

Şekil 4.17. Akpınar Köyü, Eyüp (Google earth).

Köyde cami, 8.sınıfa kadar eğitim veren bir ilkokul, kahvehane, nikah salonu, misafirhane gibi bakımlı olmayan kamusal yapılar bulunmaktadır, sağlık ocağı ise personel bulunmadığı için aktif değildir. Ulaşım günde iki seferi bulunan belediye otobüsleri ile sağlanmaktadır.

Yeniköy, Arnavutköy

1924 yılında Yunanistan ile yapılan nüfus mübadelesi sonucunda Yunanistandan gelen mübadele muhacillerleri tarafından kurulmuştur, mübadele ncesi Ağaçlı ve Akpınar gibi Yeniköy de bir rum köyüdür. 2011 yılı tarihli bir kaynaktan alınan bilgiye göre köyde 500 hane, 1427 kişilik bir nüfus bulunmaktadır (Userin, 2011). Başıla geçim kaynağı tarım ve hayvancılık olan köyde, bakkal, kahvehane, fırın gibi temel ihtiyaçları karşılayacak ticari birimler mevcuttur. 7km lik sahil şeridi ve kumsalı olması dolayısı ile deniz turizmi canlıdır, özellikle haftasonları ortalama 5000 kişı plajı kullanmaktadır, Durusu gölü ve Terkos gölüne yakınlığı da Yeniköy’e artı bir özellik kazandırmaktadır.

Şekil 4.18. Yeniköy arazi kullanımı 2012.

Büyükbaş, özellikle de manda yetiştiriciliğinin yanısıra sebzeçilik özellikle bezelye, fasulye, ayçiçeği ve karpuz yetiştiriciliği son yıllarda sektöre uğrasa da başlıca geçim kaynaklarındandır. Bölgede halkından ayrıca maden sektöründe çalışanlar da bulunmaktadır. Maden ocakları her ne kadar geçim kaynaklarından biri haline gelmiş olsa da, köylülere göre ocaklar meralara ve tarım arazilerine zarar verdiği için bölgedeki gıda üretimini ve ekonomik dengeyi zarara uğratmıştır.

Şekil 4.19. Yeniköy, Arnavutköy (Arnavutköy belediyesi).

Köyde madencilik faaliyetlerinin sona erışı ve kirlenen tarımsal toprak, daralan meralar gibi olumsuz sebeplerden ötürü ciddi bir işsizlik problemi bulunmaktadır, bu sebeple genç nüfus göç etmektedir. Köyde genellikle emekliler yaşamaktadır. Yeniköyde bir adet ilköğretim okulu bulunmakta, sağlık ocağı da personel olmadığından hizmet vermemektedir.

Tayakadın, Arnavutköy

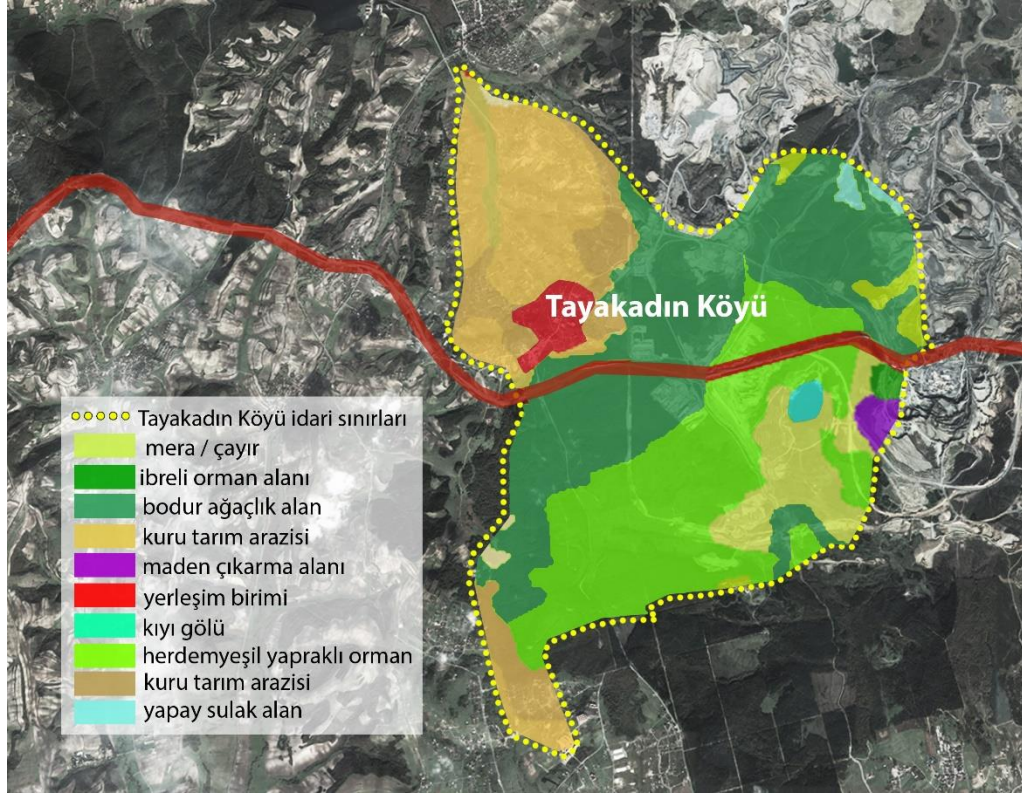
Tayakadın köyünde I.Dünya savaşı öncesinde Bulgarlar yaşamaktaydı, daha sonra Tayakadın'a Bulgaristan'ın Şumlu, Aydos, Deliorman bölgelerinden göçen Türkler yerleşmiştir. Köye göçen Türkler, 6 ay Bulgar nüfusu ile birlikte yaşamış, 1932 yılında 13.750 dönüm çiftlik arazisi satın almışlardır. Bulgarlardan kalan yapıların çoğu korunamamış, yıkılmıştır.

Şekil 4.20. Tayakadın Köyü (Arnavutköy Belediyesi).

Tayakadın Köyü yakınında, yakın tarihin en önemli sanayi yapısı, 1883 yılında Durusu(Terkos) köyünde Fransız Terkos Su Şirketi tarafından inşa edilen pompa istasyonu ve isale hattıdır. Bunun dışında roma dönemine ait olabileceği varsayılan henüz bilimsel inceleme yapılmamış olan su kemerleri ve su kanalları bulunmaktadır. Balkan Harbine kadar köyde ağırlıklı olarak Bulgar kökenli nüfusun yaşadığı bilinmektedir. Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesinde Terkos ve Tayakadın ile ilgili olarak şu ifadeler yer almaktadır: "Terkos Gölü Av Alanı: Şahin palayan ile gölden

ördek avlanır. Kiteli Köyü gezinti yeri, Türkeşe Köyü gezinti yeri, kısacası bu İstanbul'un batısında yetmiş parça bayındır, ormanlı av yeri, bağlı bağçeli köyler vardır ki, her biri birer kasaba gibi camili, çarşılı gezinti yerleridir." (URL 8).

Şekil 4.21. Tayakadın Köyü Arazi Örtüsü 2012.

1960'lı yıllarda Tayakadın köyünden İstanbul'a göç olduysa da, 1980 yılı sonrası Karadeniz, Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerinden gelen göçlerle köyde nüfus patlaması yaşanmış bunun sonucu kaçak yapılaşma adeta patlamıştır. 2014 sayımlarına göre nüfus 2556'dır, hane sayısı ise 900'dür. 2011 tarihli kınaktan alınan bilgiye göre köyde 1500 civarında büyükbaş, 50 civarında küçükbaş hayvan bulunmaktadır (Userin,2011). Köylüler yirmi sene önce burada 4000 adet büyükbaş hayvan ile 15 sürü koyun olduğundan bahsetmektedirler, zaman içinde hayvancılık da, tarım da azalmıştır. Tarım azalmış da olsa hayvancılık gibi devam etmektedir, çoğunlukla buğday, mısır, ayçiçeği ve yulaf ekilmektedir (Userin, 2011).

Yöre halkı tarım ve hayvancılık haricinde civardaki köylerde olduğu gibi maden ocaklarında ve çevre fabrikalarda işçi olarak çalışmaktadır. Ayrıca Tayakadın köyünde buranın simgesi haline gelmiş 12 adet rüzgar gülü bulunmaktadır, rüzgar enerjisinden elektrik üreten özel bir şirket tarafından işletilmektedir. Aynı zamanda

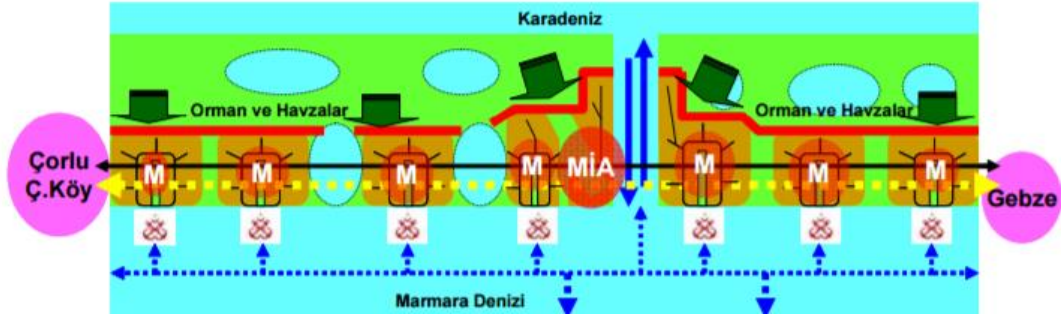
geniş orman arazisine sahiptir ve 3 adet büyük mesire alanı bulunmaktadır. Bunların haricinde 2 adet cami, 1 ilköğretim okulu ve sağlık ocağı hizmet vermektedir. Cumartesileri Pazar kurulan köyde, kahvehane, bakkal, fırın, benzinlik gibi işletmeler de bulunmaktadır.

İhsaniye Köyü, Eyüp

Köy 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı sırasında Varna civarından göçen Türkler tarafından kurulmuştur. İlk gelenler geçimlerini sağlamak için ormandan faydalanmış, ormandan elde ettikleri odun ve kömürü satarak geçinmişlerdir. Daha sonraları kömür madenleri tüm yörede olduğu gibi İhsaniye köyünde de geçimin başlıca kaynaklarından olmuş fakat 1980'lere gelindiğinde kömür madenlerinin faaliyetlerinin bitişi sonucunda köy halkı başka bir üretim yapmadığından göç vermiş, günümüzde de sadece emekli nüfus yaşamaktadır. Madencilik son buluşundan sonra köyün çevresindeki eski ocaklar rehabilite edilmiş ve ağaçlandırılmıştır, bu çalışmada köylüler de aktif olarak görev almışlardır. 56 haneli köyün yaklaşık nüfusu 190 civarındadır. Çiftçilik yok denecek kadar azdır, 50 büyükbaş hayvan bulunmaktadır. Köyde sosyal içerikli hiçbir kurum aktif değildir. Köyün ulaşımı Kemerburgaz'a gidip gelen belediye otobüsleri ile sağlanmaktadır.

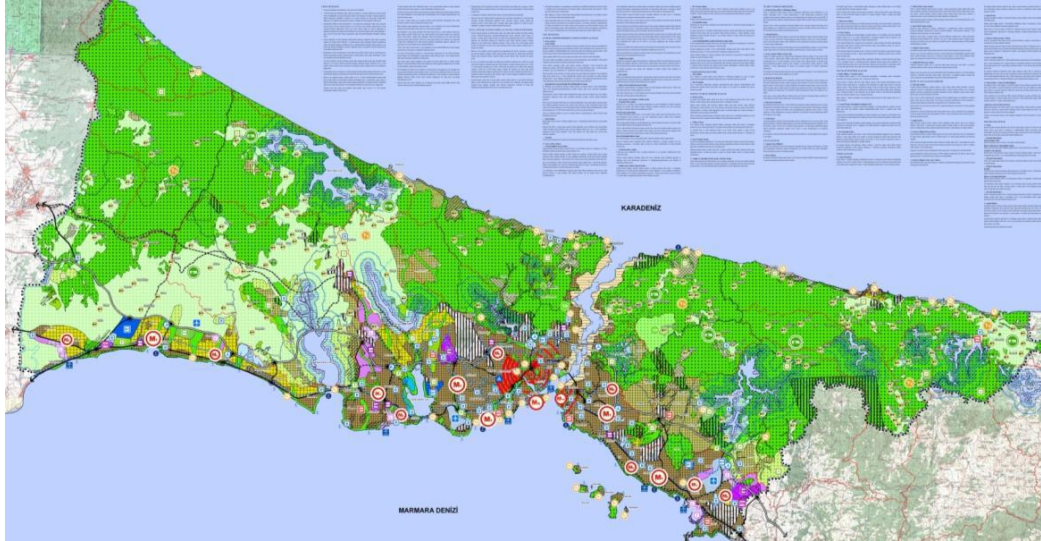
4.2. Ağaçlı – Yeniköy Yöresi Etkileşim Alanında Planlanan Mega Projeler

İstanbul küresel bir kent olma yolunda mega projelerle büyümeye devam ediyor. Uzun bir süre büyümesini doğu-batı aksında devam ettirdikten sonra, 1970'li yıllardan itibaren boğaz köprülerinin ve ulaşım altyapılarının da etkisiyle kuzeye doğru yeni bir büyüme eksenini oluşturmuştur. İstanbulun kuzeyinde kırsal yerleşmeler, orman alanları, meralar, tarım alanları, kumsallar gibi ekolojik döngü adına önemli koruma alanları bulunmaktadır. 2009 yılı Çevre düzeni plan raporunda İstanbul'un çevresel sürdürülebilirlik doğrultusunda Marmara denizi boyunca doğu-batı aksında çok merkezli ve kademelenmiş merkezlere sıçrayarak geliştirilmesi, kuzeydeki ormanlarına, su kaynaklarına ve Boğaza karşı önemli bir tehdit oluşturan kuzeye eğilim gösteren kent gelişiminin kontrol altına alınmasına karar verilmişti (İBB,2009).

Şekil 4.22. İÇDP 2009 Plan notu özetinde yer alan İstanbul kent makroformunun gelişim kararına yönelik diyagram (İBB, 2009).

Şekil 4.19’de görüldüğü üzere İstanbul’un kuzeyinde yer alan çevresel sürdürülebilirlik alanları kenti saran ve eşik oluşturan, kuzeyde bir yeşil koridor, güneyinde ise kentsel koridor olarak işlemesi planlanmıştır. İstanbul’un kuzeyinde yer alan bölgenin planlanma açısından son derece sakıncalı olduğu, son kalan orman alanlarını, su havzalarını, biyolojik çeşitliliği ve kırsal üretim/yaşantıyı kapsadığı için dönüşmesinin tüm kent üzerinde yaratacağı olumsuz etkiler üzerinde özellikle durulmuştur.

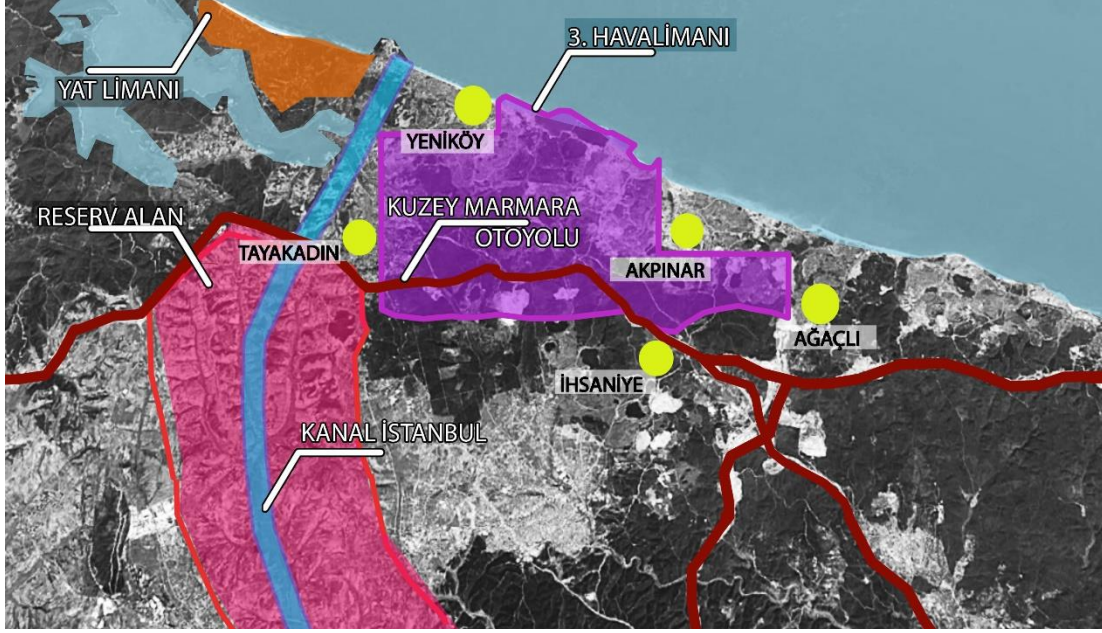

Şekil 4.23. 2009 yılı çevre düzeni planı (İBB, 2009)

İstanbul Marmara Denizi ve Karadeniz arasında, 2 kıyıda yayılışı yaklaşık 30 kilometreye 100 kilometrelik bir dikdörtgen olarak düşünürsek, önce E5 aksı boyunca Marmara Denizine paralel 10 kilometrelik şeritte, ardından TEM ile birlikte ikinci 10 kilometrelik şeritte yapılaşmaya başlamış, üçüncü 10 kilometrelik şeridi oluşturan kuzey şerit ise su havzaları ve ormanlarla kaplı olduğundan bugüne kadarki tüm

planlarda korunmaya çalışılmıştır. Bugün artan nüfus baskısı, deprem kaygısı, tasarlanan mega projeler, 2B alanlarının satışına ilişkin yasa tasarısı, yapay adalar gibi arazi geliştirme projelerinin de etkisiyle İstanbul büyüme yönünü kuzeydeki 10kilometrelik şeride doğru çevirmiştir (Çavuşoğlu ve diğerleri, 2012).

İstanbul'un Avrupa yakasında Karadeniz kıyısında kuzey ormanları ile çevrelenmiş bir konumda bulunan "Ağaçlı – Yeniköy yöresi", planlanan mega projelerin merkezinde ve kesişim noktasında bulunmaktadır.

Şekil 4.24. Mega Projeler ve Ağaçlı-Yeniköy yöresi'nin kesişimi

Bölgede planlanan mega projeler hakkında genel bilgi

İstanbul'un birçok yeri, planlanan mega projelerin etkisindedir. Kümü bölgeler kapsamlı bir dönüşüm projesi içerisine girmiş, kimileri için ise planlar hazırlanmış, ihaleleri yapılmıştır. Mega projeler, büyük ölçekte bir yatırımdan söz edilmektedir. İkinci olarak toplum üzerinde, çevre üzerinde ve devlet bütçesinde büyük etkiler/değişiklikler yapacağı için önemli ölçüde halkın ilgisini çekmesi üzerinde durulmaktadır. Üzerinde uzlaşılan üçüncü boyut, fiziki varlığıyla ve yer aldığı yörenin halkın yaşamındaki etkileriyle kamusal bir varlık olarak yer almasıdır (Tekeli, 2014). Mega projeleri tanımlama çalışmaları sırasında üzerinde durulan niteliklerden birincisi büyüklük iken, ikincisinin çekicilik üzerinde yoğunlaştığı söylenebilir. Bu anlamda İstanbul'un hem Avrupa hem Asya kıtaları üzerinde planlanan ve gerçekleştirilen birçok proje bulunmaktadır. Bu bölümde, çalışmanın konusu olan Ağaçlı-Yeniköy yöresini doğrudan etkileyen dört proje üzerinde durulmuştur.

3.Köprü Ve Kuzey Marmara Otoyolu

Kuzey Marmara Otoyolu Projesi kapsamında inşa edilecek Yavuz Sultan Selim Köprüsü, 1973 yılında faaliyete geçen Boğaziçi Köprüsü ve 1988 yılında tamamlanan Fatih Sultan Mehmet Köprüsü'nden sonra İstanbul Boğazı'na yapılacak 3.köprü olarak 2013 yılında başlanan inşaatı 27 Ağustos 2016 yılında tamamlanmış ve kullanıma açılmıştır. 8 şeritli karayolu ve 2 şeritli tren yolu aynı seviyede geçmektir. Genişliği 59 metre, yüksekliği 322 metredir, 1408 metre açıklığı geçmektedir (ICA, 2013).

Çizelge 4.2. Kuzey Marmara Otoyolu Künyesi (URL 18).

Proje Adı	Kuzey Marmara Otoyolu
İlgili Kurumlar	Karayolları Genel Müdürlüğü
Proje Alan Büyüklüğü	421 km.
Proje Türü	Ulaşım
Tanımlanabilen Bütçe	7 milyar
Müellif	Bige İnşaat (imar planı)
İnşaat Şirketi	ESA İnşaat (Taşeron) İSDEM Yapı (Taşeron) Saryapı (Taşeron) Astaldi Group İçtaş İnşaat
Proje Modeli	Yap - işlet - devret
Güncel Durum	Kuzey Marmara Otoyolu'nun Beykoz - Riva/İshaklı Geçişi'yle ilgili bilirkişi raporu çıktı. Raporda planın planlama ilkeleri, şehircilik esasları ve kamu yararına uygun olmadığını belirtti.
Konum	Odayeri - Paşaköy

Kuzey Marmara Otoyolu Projesi kapsamında inşa edilecek Yavuz Sultan Selim Köprüsü, 1973 yılında faaliyete geçen Boğaziçi Köprüsü ve 1988 yılında tamamlanan Fatih Sultan Mehmet Köprüsü'nden sonra İstanbul Boğazı'na yapılacak 3. köprü olarak 2013 yılında başlanan inşaatı 27 Ağustos 2016 yılında tamamlanmış ve kullanıma açılmıştır. 8 şeritli karayolu ve 2 şeritli tren yolu aynı seviyede geçmektir. Genişliği 59metre, yüksekliği 322 metredir, 1408metre açıklığı geçmektedir (ICA, 2013).

Şekil 4.25. 3.Köprü güzergahı. (ICA, 2013).

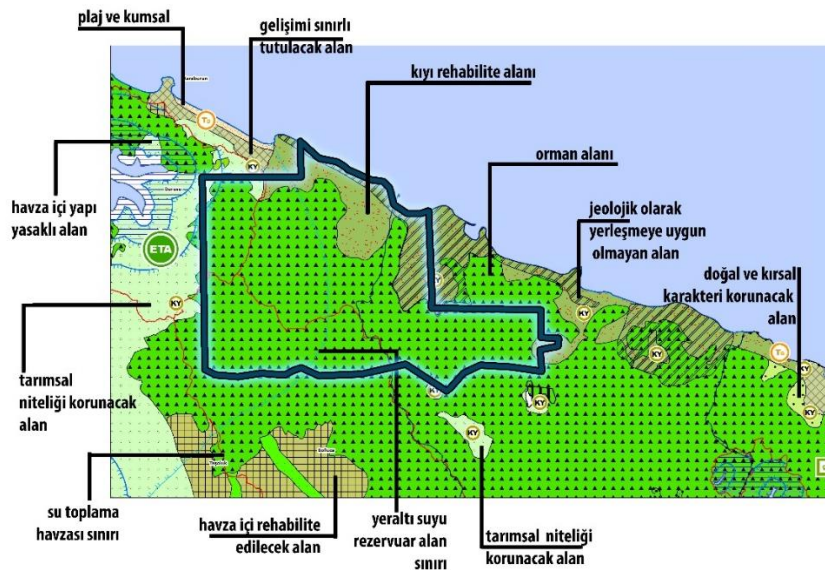
3.Havalimani

İstanbul Bölgesi 3. Havalimanı Projesi; T.C. Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı (UBAK) Altyapı Yatırımları Genel Müdürlüğü tarafından; İstanbul ili, Avrupa Yakası’nda, Arnavutköy ve Eyüp ilçe sınırları içinde, Karadeniz kıyısında planlanmaktadır.

Çizelge 4.3. 3.Havalimanı Proje Künyesi(URL 19).

Proje Adı	3. Havalimanı
İlgili Kurumlar	Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı TOKİ Cengiz - Kolin - Limak - MAPA - Kalyon Ortak Girişim Grubu Devlet Hava Meydanları İşletmesi Genel Müdürlüğü
Proje Alan Büyüklüğü	76.500.000 m ²
Proje Türü	Ulaşım
Tanımlanabilen Bütçe	10 milyar 247 milyon euro (maliyet), 22 milyar 152 milyon euro (ihale bedeli)
Müellif	Grimshaw Architects Nordic Office of Architecture Arup Associates Haptic Architects Perkins+Will (Master Plan)
İnşaat Şirketi	Cengiz - Kolin - Limak - MAPA - Kalyon Ortak Girişim Grubu
Proje Modeli	Yap - İşlet - devret
Güncel Durum	3. Havalimanı işletmesi İGA tarafından Ağacli köyünde yapılması planlanan taş ocağı için ÇED süreci tekrar başladı.
Konum	Arnavutköy

Proje alanının doğu sınırında Akpınar ve Yukarı Ağaçlı Mahalleleri, gneydoğru sınırında Odayeri Mahallesi, güney sınırında İhsaniye Mahallesi, batısında Baklalı, Zafer ve Tayakadın Mahalleleri ile Terkos Gölü, kuzeybatısında Karaburun ve kuzeyinde ise Yeniköy Mahallesi ve Karadeniz yer almaktadır (Şekil 4.11c.).

Şekil 4.26. 2009 İl Çevre Düzeni Planına Yapılan Ek (kaynak: IMP).

2009 yılında tamamlanan İl çevre düzeni planında kıyı rehabilite alanı, orman, mera, jeolojik açıdan yerleşmeye uygun olmayan alan, kırsal yerleşme, tarımsal niteliği korunacak alan olarak gösterilen alana, 2013 yılında proje ihale edildikten sonra ek yapılmıştır (Şekil 4.15.).

Proje alanı toplam 76.500.000 m2'lik alanda yer almaktadır. Proje alanının arazi kullanımlarına göre 6.172 hektarı orman, 1.180 hektarı madencilik ve diğer kullanım, büyüklü küçüklü geçici su birikintileri, 236 hektar mera, 60 hektar kuru tarım (nadassız), 2 hektar fundalık alandır. Proje alanının yaklaşık %2,47'lik (189,182 hektar) kısmı özel mülkiyet arazisidir(Nihai ÇED Raporu).

Proje kapsamında 6 adet pist, 4 adet apron ve pistlere ait taksirutlar ile iç ve dış hatlar terminal binası projelendirilmiş olup; yapılması planlanan üniteler; hava tarafı tesisleri, yolcu tesisleri, kargo tesisleri, havalimanı destek tesisleri, havayolları destek tesisleri, havalimanı ulaşım, havalimanı hizmet binaları, havacılık ile ilgili diğer tesisler ve havalimanı Şehir kompleksi olarak gruplandırılmıştır. Havalimanı Şehir kompleksinin içinde; spor merkezi, müze ve sergi salonu, konferans merkezi, kültür merkezi, iş merkezi, cami, kilise, sinagog, hastane ve ticari alanlar öngörülmektedir. ÇED raporunda havalimanı Şehir kompleksi ve ünitelerinin yerinin belirlendiği ancak kapasitelerin henüz netlik kazanmadığı belirtilmektedir.

Kanal İstanbul

27 nisan 2011 tarihli konuşma ile Recep Tayyip Erdoğan'ın kamuoyuna duyurduğu Kanal İstanbul projesinin İstanbul'un Avrupa yakasında bulunan Çatalca Yarımadası'nı kuzeyden güneye kat ederek Karadeniz ile Marmara Denizi'ni birbirine bağlaması öngörülmektedir. Proje ile halen Karadeniz ve Akdeniz arasında alternatifsiz bir geçit olan İstanbul Boğazı'ndaki gemi trafiğini rahatlatmak üzere Karadeniz ile Marmara Denizi arasında yapay bir su yolunun açılması amaçlanmaktadır. Kanalın yapımıyla birlikte İstanbul Boğazı'nın tanker trafiğine tümüyle kapatılacağı ve İstanbul'da yeni bir adanın oluşturulacağı, basında yer alan haberlerden anlaşılmaktadır. Kanal İstanbul'un lokasyonu ile ilgili başlandıça birkaç öneri yer alsa da, resmi gazetede yayınlanan son karar üç adet su havzasını(Sazlıdere, Büyükçekmece ve Terkos) birleştirerek, Karaburun mevkinden Karadenizle birleşecek olan hatta karar verildiği kamuoyuna duyurulmuştur.

Çizelge 4.4. Kanal İstanbul Projesi Künyesi(URL 20).

Proje Adı	Kanal İstanbul
İlgili Kurumlar	Zorlu Grup
Proje Alan Büyüklüğü	42 km.
Proje Türü	Ticaret Rezidans Ulaşım Turizm
Tanımlanabilen Bütçe	5.5 milyar dolar
Proje Modeli	-
Güncel Durum	Proje için imar kanuna "su yolu" tanımı eklendi. Güzergahın ise kesinleşmediği Ulaştırma Bakanı tarafından açıklandı.
Konum	-
Kamuya Açıklanma Tarihi	Nisan 2011
Proje Alanının Çizildiği Kaynak	Medyada yayınlanan proje güzergahına dair bilgilere ve şematik görsellere göre çizilmiştir.
İlgili Raporlar/Tezler/Makaleler	İstanbul'un Geleceğini Etkileyecek Üç Proje: 3. Köprü, 3. Havalimanı, Kanal İstanbul - Tema Vakfı Uzman Görüşleri Raporu (Mart 2014) Ya Kanal Ya İstanbul: Kanal İstanbul Projesi'nin Ekolojik, Sosyal ve Ekonomik Değerlendirmesi - WWF Türkiye (Eylül 2015)

30.04.2014 tarihinde Resmi Gazete 'de yayınlanan 2014/6028 sayılı kararın eki olan haritada güzergah Yeniköy, Arnavutköy, Avcılar, Bağcılar, Bakırköy, Başakşehir, Esenler, Eyüp, Küçükçekmece olarak kamuoyuna duyurulmuştur. Kanalın genişliği 44 metre, uzunluğu 200metre olacaktır.

Kanal için başlangıçta 3 güzergah üzerinde duruluyordu. Sonuç olarak 3.alternatif seçilmiş ve Terkos gölünün doğusundan başlayıp Sazlıdere havzasını içine alarak Küçükçekmece gölü ile birleşen doğrultuda yapılmasına karar verilmiştir (Damalı, 2014). Resmi olarak açıklanmış olmasa da kamuoyunda yer alan bilgilere göre kanal boyunca konut, finans merkezleri, rekreasyon alanları, servis birimleri olacağı belirtilmektedir.

Resim 4.27. Kanal İstanbul Güzergahı ve çalışma alanı ile ilişkisi.

Kanal İstanbul, 6 bin 865 hektarda, yani 68 milyon 865 bin metrekare alan üzerinde kuruluyor. Alanda 1 milyon 120 bin 280 kişinin yaşayacağı hesaplandı.

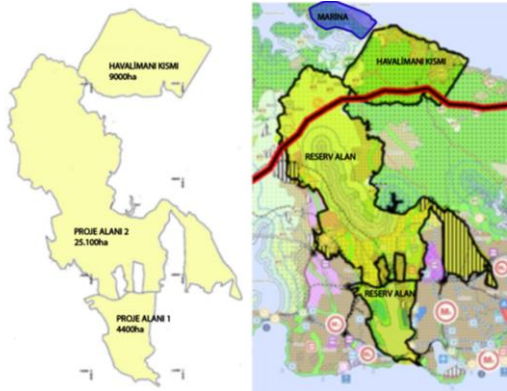
Yeni şehir ve yat limanı

460.201 m2 toplam proje alanı olan bölgenin içerisinde 371.049 m2'lik bir alan üzerine yapılandırılacak olan yat limanının adı turizm kompleksi olarak geçmekte ve turizm tesisleri, rekreasyon birimleri, otel, toplantı salonları, helikopter pisti gibi fonksiyonları da kapsamaktadır. Proje ile resmi bir açıklama bulunmasa da, ihaleyi alan Milten Holdingin resmi internet sitesinde projenin duyurusu bulunmaktadır. 550 yat kapasiteli olarak projelendirilen projede, inşaat aşamasında 500 ve işletme aşamasında da yaklaşık 300 kişinin istihdam edilmesi öngörülmektedir.

Çizelge 4. 5. Yeni İstanbul Projesi Künyesi (URL 21).

Proje Adı	Yeni İstanbul Projesi
İlgili Kurumlar	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Emlak Konut GYO Toplu Konut İdaresi Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı
Proje Alan Büyüklüğü	244.750.000 m ²
Proje Türü	Ticaret Rezidans Kültür Rekreasyon Eğitim
Proje Modeli	-
Güncel Durum	Kanal İstanbul'un güzerhahındaki 38 bin 500 hektarlık alanla ilgili plan yapma yetkisi, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'ndan İBB'ye devredildi.
Konum	Arnavutköy, Avcılar, Bağcılar, Bakırköy, Başakşehir, Esenler, Eyüp, Küçükçekmece
Kamuya Açıklanma Tarihi	Eylül 2012
Proje Alanının Çizildiği Kaynak	30.04.2014 tarihinde Resim Gazete'de yayınlanan 2014/6028 sayılı kararın eki olan harita.

Kanal İstanbul ile birlikte tasarlanan yeni şehir projesi özellikle deprem riski altında olan İstanbul için, afetten korunma amaçlı olarak tasarlanmış, bir diğeri de asya yakasında yer almaktadır. Avrupa yakasındaki, yeni şehir Arnavutköy, Avcılar, Bağcılar, Bakırköy, Başakşehir, Esenler, Eyüp ve Küçükçekmece sınırları içerisinde kurulması planlanmaktadır. Rezerv alan olarak ayrılan bölgede yaşaması düşünülen nüfus için birkaç farklı rakam açıklanmış olmakla birlikte, kat sayısının 6'yı geçmeyeceği ve nüfusun yoğun olmayacak şekilde planlanacağı duyurulmuştur.

Şekil 4.28. Planlanan yat limanının ve yeni şehrin konumu.

Projenin hayata geçirilmesiyle İstanbul'un nüfusu kalabalık bölgelerinde yoğunluğun azalması, yeni yapılan şehirlerin İstanbul'un nüfusunu arttırmaması planlanmaktadır. 4 bin 800 hektar sosyal donatı alanları, yaklaşık 5 bin hektar yeşil alan, temapark, üniversiteler ve botanik parkların yanı sıra havaalanı 200-400 hektarlık fuar bulunacağı belirtilmiştir (URL 4). Kanal İstanbul projesinin üzerinde inşa edilecek köprü sayısı da belirsiz olmakla birlikte en az 8 en çok 11 olarak basında yer almıştır.

4.3. Bölgede planlanan mega projelerin Ağaçlı-Yeniköy Yöresi üzerindeki etkileri

İstanbul için planlanan mega projelerden bahsedilen dört tanesinin kesişiminde yer alan Ağaçlı-Yeniköy yöresi ve yöredeki kırsal yerleşmeler, projeler gerçekleştikten sonra köklü bir değişim geçireceklerdir. Projelerden bazıları hayata geçmiş, bazılarının inşaatı bazılarının da proje süreci devam etmektedir. İlk olarak yapılmış olan 3.köprü projesi kamuoyuna duyurulduğundan beri, yöre fiziksel, sosyo-kültürel, ekolojik ve mekansal anlamda değişmeye başlamıştır. Bu değişim projeler hayata geçirilene kadar devam edecektir, çalışmanın bu bölümünde mega projelerin yöreye olan etkilerinin neler olduğu ve mega projelerin bu değişimi gelecekte nasıl yönlendirebileceği irdelenmiştir.

İstanbul'da küresel ve neoliberal politikalar ekseninde devam eden kentleşme ve bunun çeperlerde yer alan kırsal araziler üzerindeki etkileri, "Ağaçlı-Yeniköy Yöresi" nde meydana gelen dönüşüm ve dönüşümün muhtemel etkileri ile paralellik gösteriyor mu? Bir önceki bölümde ele alınan küreselleşme ve küresel kent yaratma tahayyülünün olumsuz getirilerinin izlerini bu yörede de görmek mümkün mü?

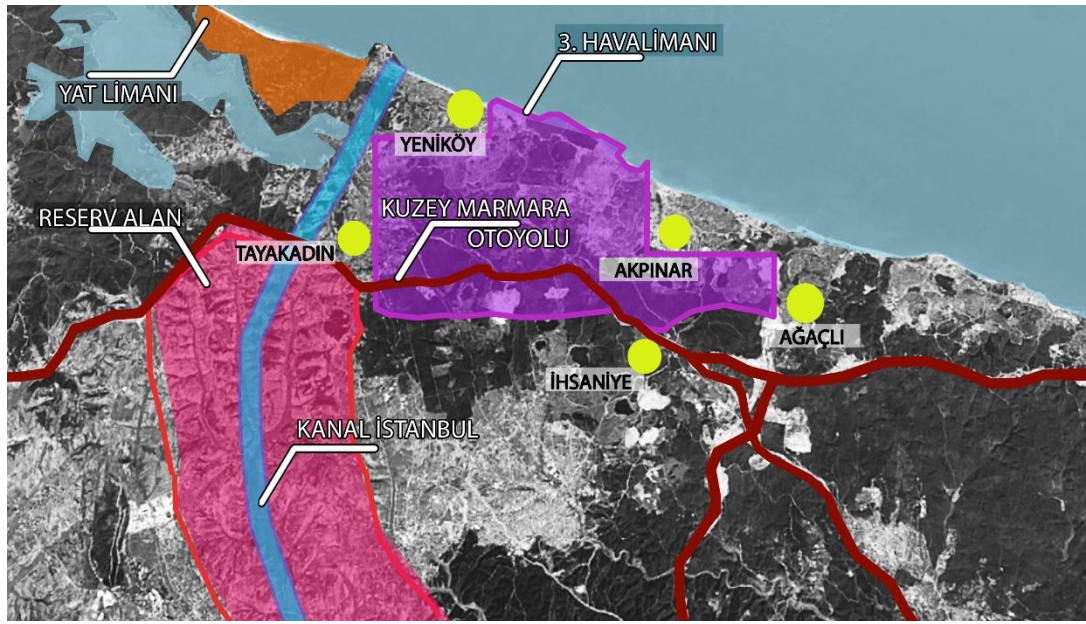
Bu bölümde, neoliberalist kentleşmenin son noktası sayılabilecek mega projelerin Ağaçlı-Yeniköy yöresi üzerindeki;

- Ekolojik
- Ekonomik
- Sosyo kültürel
- Mekansal Etkileri irdelenmiş, son olarak yörede yaşayan yerli halk

ile yapılan söyleşiler yardımı ile, bu etkiler somutlaştırılmaya çalışılmıştır.

Ağaçlı – Yeniköy yöresi ve Mega Projelerin konumu

Ağaçlı – Yeniköy yöresi, İstanbul’un kuzeyinde planlanan tüm mega projelerin kesişiminde bulunmaktadır. Batısından geçecek olan Kanal İstanbul ve devamındaki yat limanı, Ağaçlı ve Yeniköy köylerinin ortasına yerleşen 3. havalimanı, tüm yöreyi dışarıdan çevreleyen 3.köprü bağlantı yolları ve bütün bu projeler ekseninde gelişmesi planlanan yenişehir projesi çalışma alanının tamamını etkisi altına almaktadır. Köylerin merkezleri projelerin sınırları içerisinde yer almamaktadırlar. Köylerin idari sınırları içerisinde yer alan orman, mera, gölet, çayır, kumsal gibi alanların ise büyük bir kısmı proje alanları içerisinde kalmaktadırlar.

Şekil 4.29. Çalışma alanındaki kırsal yerleşmelerin mega projeler ile kesişimi.

4.3.1. Ekolojik etkileri

Bölgede planlanan mega projelerin, ekolojik sürdürülebilirlik anlamında çevreye kritik olumsuz etkileri bulunmaktadır. Ağaçlı-Yeniköy yöresi İstanbul’un kuzeyinde, orman dokusunun bozulmadığı, tarım ve hayvancılığın aktif olarak sürdüğü, kentin önemli bir su merkezi olan, aynı zamanda yaşayan tüm varlıklarla birlikte zengin biyolojik çeşitliliğe sahip bir bölgedir. Bu ölçeklerdeki projeler hayata geçtikten sonra, birbirine hassas dengelerle bağlanmış olan doğal yaşantının ve bölge ekolojisinin değişmemesi çok güçtür.

Kuzey ormanları hem Avrupa hem Asya kısmında yer alan kuzey ormanları çok fazla parçalanmamış olup, bu özelliği ile yaban hayatı açısından oldukça büyük bir önem arz

etmektedir (Tolunay 2014). Çalışma alanında yer alan orman arazisinin sadece havalimanı projesinin hayata geçirilmesi ile 6200 hektar kadarının zarar göreceği, 2.500.000 civarındaki ağacın 1.800.000 adedinin taşınmasının ve kalanının da Orman Bölge Müdürlüğünden alınan izinler sonrasında kesileceği belirtilmektedir. Yaşlı orman ağaçlarının transplante edilmesi hem ileri teknoloji gerektirmekte, hem de mevsimsel olarak sadece belli dönemlerde ve büyük bir uzmanlık gerektirerek yapılabilmektedir. Bu nedenle belirtilen adetlerde, yaşlı orman ağaçlarının taşınmasının oldukça uzak bir ihtimal olduğu söylenebilir.

Şekil 4.30. Orman ve mera örtüsünün değişimi.

Kuzey ormanlarının zarar görme süreci mega projelerin de öncesinde çıkarılan 2B yasası ile başlamıştır. İstanbul il genelinde 2B orman yasasının uygulanması sonucunda 16.300 hektar kadar bir alan orman alanlarının dışına çıkarılmıştır ve bu alan İstanbul'un toplam alanının %3'ünü oluşturmaktadır (Tolunay 2014). Yaban hayatın devamlılığı açısından habitatın bütünlüğünün önemi büyüktür, mega projeler ile ilgili çevresel etki değerlendirmesi raporlarında yüzde olarak büyük oranda orman kaybı olmasa bile, orman dokusunu parçalayacağından yüzyıllardır devam eden hareket döngüsünü tamamlayamayan yaban hayatın zarar görmesi beklenmektedir. Mega projeler başladığından beri boğazı yüzerek geçen yaban domuzları bunun bir sebebi olarak gösterilebilir.

Kuzeyde yer alan İstanbul Ormanları, hakim rüzgar olan kuzeyden esen rüzgarların ormanlar üzerindeki temiz ve nispeten serin havayı kentin üzerine sürükleyerek kent havasının temizlenmesine ve kentin serinlemesine yardımcı olması sebebiyle İstanbul'un ekolojisi açısından büyük önem arz etmektedir (Tolunay 2014). Bölgedeki ekolojik bütünlüğün bozulması ile İstanbul ısı adası oluşması tehlikesi altında kalabilir. Kuzey ormanlarının parçalanması ve zarar görmesi ile kuzeyden esen

rüzgarlar aksine kentin havasını kirleteceklerdir. Kentin iki ana rüzgarından biri olan Poyraz'ın estiği günlerde uçakların gaz emisyonları ve 10 şeritli otoban niteliğindeki 3.köprü bağlantı yollarından kente saçılacak egzoz gazı, tüm kente yayılacak bir hava kirliliğine yol açması beklenmektedir (DHKD, 2015). Bu yönü ile projeler etkisinde sadece Ağaçlı-Yeniköy bölgesinde yaşayan yerli nüfus değil, tüm şehrin temiz hava hakkı tehdit edilmiş olacaktır.

Ağaçlı yeniköy yöresi orman varlığına ek olarak birbiriyle uyum içerisinde yaşayan birçok ekosistemin bütünlüğünden oluşan bir doğal yaşama sahiptir. Ağaçlı kumulları, İstanbul meraları, madencilik sonrası oluşan göletlerde ortaya çıkmış olan sulak alan ekosistemlerinin hepsi ormanlarla birlikte ekolojik bir bütünlük oluşturmaktadır (Tolunay 2014). Nihai ÇED raporunda yer alan bilgilere göre özellikle Terkos gölü ve çevresindeki ormanlık alan ve kıyı şeridi (orman, fundalık, sulak alan, kumul ve kayalık) özellikle tatlı su ve kumul sistemi açısından uluslararası önemde olan bitki alanlarımızdan biridir. İstanbul'un kumul ve su florası niteliği taşıyan bölge, zengin florası, üresel ve ülkesel ölçekte nadir bitki türlerine sahip olduğu için koruma altına alınmıştır. Bölgedeki ekolojik yaşam ile ilgili diğer bir sözleşme göçmen kuşların üreme ve yaşam alanlarının korunmasına yöneliktir. Kuşların göç yolları üzerinde yer alan bölgede Terkos havzasında bitki türlerinin yanısıra barındırdığı kuş, memeli, sürüngen gibi türlerle biyolojik çeşitlilik oldukça yoğundur. Kış aylarında onbinden fazla su kuşu barındıran Terkos havzası buradaki biyolojik çeşitliliğin zarar görmesine ve habitat parçalanmalarına sebep olacaktır (Kalem 2014). Mega projelerin inşası ile içinde bulunduğumuz uluslararası sözleşmeleri takip etmemiş olmak küresel ölçekte bir problem yaşamasına sebep olması beklenebilir. Yine ÇED Raporunda yer alan bilgiye göre göçmen kuşlarla ilgili uçuş güvenliğini sağlamak amacı ile getirdikleri çözüm önerisi, çeşitli ses ve görüntüler kullanma, göçmen kuşlar için dinlenme ve besin kaynağı oluşturabilecek doğal kaynakları ortadan kaldırma yolu ile kuşların bölgeye yaklaşmasını önlemektir.

Diğer bir hayati ekolojik olumsuz etki, çağın en güncel problemi olan su ile ilgilidir. Çalışma alanının bulunduğu kuzey bölgesinde, İstanbul'un su kaynakları ve su havzalarından en önemlileri yer almaktadır. Su havzalarının korunması su kalitesinin arttırılması açısından son derece önemlidir. Yapılacak mega projelerden Kanal İstanbul sebebi ile sazlıdere barajı tamamen kullanım dışı kalacak, Durusu gölünde ise 3.havalimanı inşaatı sebebiyle küçülme olacaktır (Tolunay 2014). Bunun yanısıra bölgedeki ormanlık ve fundalık alanlarda yoğun otlatmanın yapıldığı, mevsimsel su

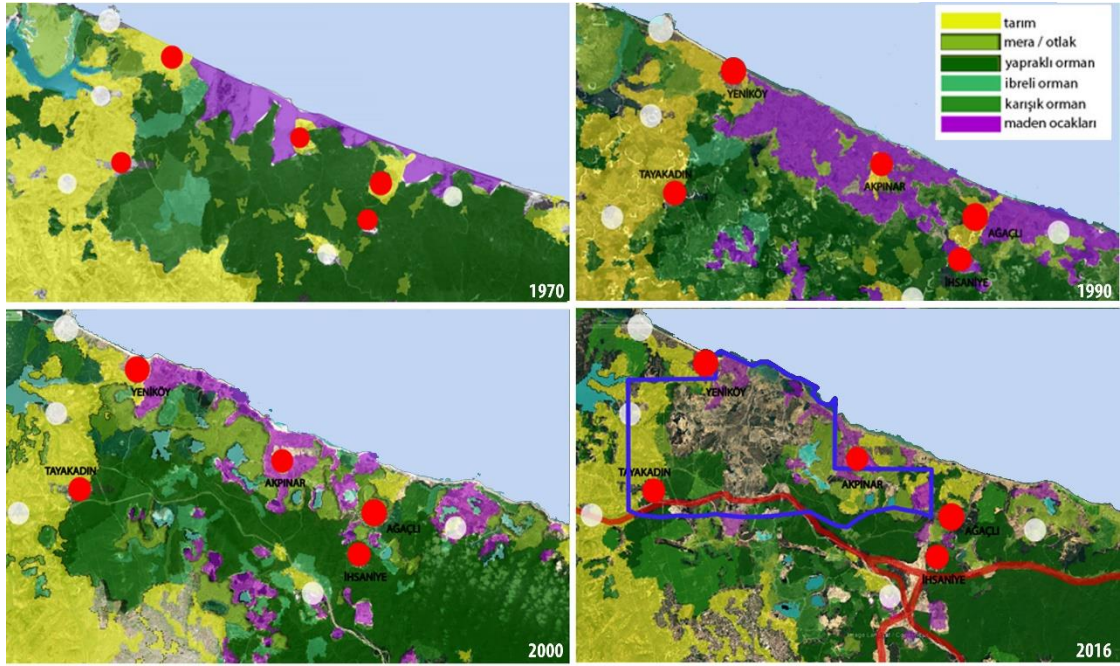
basmasına bağılı olarak meydana gelen gölcük ve çukurlarda yetişen bitkiler, manda otlatmasının azalması ve bu göletlerin doldurulması sebebi ile yok olma tehlikesi altındadır (Kalem 2014).

Ağaçlı-Yeniköy yöresi hem Terkos havzasında yer alması, Sazlıdere barajı ile olan yakın ilişkisi, Karadeniz kıyısına olan uzun sahil şeridi, maden gölleri ve yer altı suları ile bir bütün olarak sulak bir bölgedir. Maden göllerinin en küçüğü 1697m², en büyüğü ise 52.698m² dir. Bu göletlerden havalimanının yapılacağı arazidekiler hafriyatlar ile doldurulmaktadır, gelecekte de yapılacak kanal istanbul'un inşasından çıkacak hafriyatın göletlerin doldurulmasına destek olması planlanmaktadır (Öğdül, 2014). Çed raporunda da göllerin doldurulması ile buradaki canlı yaşamına son verileceği, İstanbul'un en önemli içme suyu kaynaklarından olan çalışma alanında yer alan Terkos barajı ile, Pirinççi ve Alibeyköy barajlarının yapılan mega projeler sonrasında su toplama kapasitesinin azalacağı ve yüzey akışları ile su kirliliğinde artış olacağı belirtilmektedir. Tarımsal üretimde de kullanılan bu su varlığı, yetiştirilen ürünlerin de verimini düşürecek, sağlığı uygunluğu açısından tedirginlik yaratacaktır.

Projelerin inşa süreci devam ederken gerekli hammaddeyi de bölgeden karşılamaya çalışmaları ekolojik sürdürülebilirliğe zarar veren diğer bir etmendir. Bölgede çalışan inşaat şirketlerinin Ağaçlı sahilini ikiye bölerek inşa ettikleri kum ocağına ek olarak denizden de kum çekilmeye devam edilmektedir (KOS,2016). Bölge maden ocaklarının yıllarca süren faaliyetleri sırasında zarar görmüş ve birçok ocak rehabilite edilmiştir. Buna karşın, yeni eklenen taş ocakları ile projeler için gerekli doğal taş ihtiyacının da bölgeden sağlanması doğasını tahrip eden diğer bir faktördür. Ayrıca inşai faaliyetleri devam ederken oluşacak hava kirliliği ve toz, yaprak yüzeylerini örterek fotosentezi azaltacak, diğer yandan da çiçek ve polenlerin toz ile kaplanması sebebiyle tozlaşma güçleşecektir. Hava, kara ve deniz taşıtlarının yoğun trafiğine bağılı olarak hava kalitesi düşecek, bölgedeki canlıları için hayati tehlike oluşturacaktır (Tolunay 2014). İnşai faaliyetler tamamlandıktan sonra bir rejenarasyon projesi kurgulamak mümkün olsa da, devam ederken verdiği zararı telafi etmek güç olacaktır. 3.Havalimanı projesi için hazırlanan Nihai Çed Raporunda da bu konu detaylı bir şekilde ele alınmış, çeşitli analizler ile kanıtlanmıştır.

Arazi tüketimi; ulaştırmanın çevreye olumsuz etkilerinin ana sebebi ve diğer etkilerin tetikleyicisidir. Ekosistem devamlılığı için son derece önemli olan toprak; kentsel gelişme baskısı ile de özelliğini büyük ölçüde yitirmekte, içerdiği biyolojik çeşitlilik azalmaya başlamakta, su tutma kapasitesinin azalmasıyla erozyon hızlanmakta, toprak

yüzeylerin yerini doğal olmayan yüzeylerin almaya başlamasıyla yağışların yeraltı sularına erişimi engellenmekte ve yeraltı suları beslenemez hale gelmektedir. Bunun sonucunda ise, artan yeraltı suyu kullanım ihtiyacına karşı hidrolojik döngü ve hassas kıyı ekosistemi zarar görmektedir (Tamer, 2009). Bu anlamda bölgede mega projelerin tamamlanması ile kaybedilecek toprak tarımsal aktiviteleri sonlandırmanın yanı sıra yer altı sularının birikimini engellemesi bakımından da kritik olduğu söylenebilir.

Şekil 4.31. Ağacli-Yeniköy Yöresi Arazi Örtüsünün 1970-2016 yılları arasındaki dönüşümü.

Doğa hakkı, insan olmaktan kaynaklanan vazgeçilmez ve kendiliğinden hakları olduğu gibi, tüm doğal varlıkların, canlı ya da cansız , hayvan bitki ya da nehir, var olma haklarına sahip olmasıdır. Kent hakkı bireyin yaşamını biçimlendirme hakkı ise, doğa hakkı da doğal varlıkların kendini yenileyebilme ve habitatları içerisinde yaşamlarını sürdürme hakkıdır (Öğdül, 2014). Mega projelerin doğaya olan olumsuz etkisi tüm çevrelerce kabul görmüştür. Bu projelerin üretimi için burada yaşayan insan popülasyonuna açıklama yapılmış, bir takım anlaşmalar sağlanmaya çalışılmışsa da, doğaya ait diğer varlıklar üzerinde egemenlik kurduğunu ve projeler etkisindeki çalışma alanında yer alan doğaya ait tüm varlıkların sahip olduğu yaşamsal hakkın kaybettiklerini söylemek mümkündür.

4.3.2.Ekonomik etkileri

2011 yerel seçimlerinden bu yana kamuoyu gündemine “çılgın projeler” olarak giren mega projeler, gereğinden fazla üretilmiş olan yapı çevrenin sermaye çevrimini

yeniden canlandırmada kullandığı bir araçtır. Piyasa sistemini var etmek ve ekonomik döngünün sürekli olmasını sağlamada kentsel rantlar ve devlet mülkiyetindeki ve toplumun ortak mülkiyeti olan emlakın satışını kullanan bir hükümetin, mega projelerden başka seçeneği yok gibi gözükmemektedir (Keskinok, 2014).

David Harvey'in sermaye birikimi teorisine göre üretim odaklı işlemeyen neoliberalist yaklaşımda kazancın büyük bölümü mal varlıklarının spekülasyonlarından ve yeni yatırım araçlarının yaratılmasından kaynaklanır, bu da kentsel toprağın metalaşmasına ve alınıp satılabilir, kar edilebilir bir araca dönüşmesine sebep olur. Sermayenin birinci döngüsü olan sanayi üretiminde oluşan aşırı birikim krizinin, kentsel mekanın yeniden üretimi ile üstesinden gelinmesine çalışılır. Üçüncü çevrim ise devlet müdahalesinin öne çıktığı, daha uzun süreli ve büyük çaplı kentsel yatırımları içerir, ikinci çevrimde eritilemeyen aşırı birikim krizi üçüncü çevrim ile çözümlenmeye çalışılır (Harvey, 1987). Devletin direk müdahalesi ve kararları ile ortaya çıkan Ağacli-Yeniköy yöresinde kesişmiş üç mega proje, Harvey'in sermayenin çevrimi kuramının üçüncü çevrimine örnek olarak gösterilebilir. Sanayi, üretim, teknoloji gibi sektörlerin gelişmemiş olması, sermaye çevrimi için büyük ölçekli mega projelerin kurgulanmasının en büyük sebebidir demek yanlış olmayacaktır.

İstanbul'un da gereğinden fazla yaratılmış olan imarlı alanına yatırılmış sermayeyi harekete geçirmek ve uluslararası şirketlerinin yer aldığı emlak piyasasını canlı tutmak ve döndürebilmek ve bütün bunları da bir birikime dönüştürmek için kamu yatırımlarına gerek vardır (Keskinok, 2014). Bu anlamda mega projeler, ekonomik döngülerin devamlılığını sağlamak adına oldukça kritik bir noktada durmaktadırlar.

Birçok kuramcı mega projelerin sermaye birikim krizlerine bir çıkar yol olarak yorumlamaktadırlar. Üretim sektörünün gerilemesi, sanayicilerin bile inşaat sektörüne yönelmesi, öte yandan devletin kendi eli ile mega projelerin üretimine destek vermesi biriken sermayeyi eritmek üzere kurgulanmaktadır. Çalışma alanında yer alan dört büyük proje birbirini beslemekte ve yabancı yatırımcıları etkileyip sermaye birikimini hızlandırmak amaçlı birlikte çalışmaktadırlar. Fakat ülkenin içinde bulunduğu politik kriz, terör olayları ile azalan can güvenliği ve son aylarda ortaya çıkan döviz kurundaki yükseliş sadece bölgedeki mega projelerin değil, tüm inşaat sektörünün gidişatı açısından güvenli gözükmemektedir (Sönmez, 2014). Bir diğer konu projelerin kamu-özel sektör ortaklığı ile, yap-işlet-devret modeli ile hayata geçecek olmasıdır. Yap-işlet-devret modeli; bir kamu alt yapı yatırım veya hizmetinin finansmanı özel bir şirket tarafından karşılanarak gerçekleştirilmesi ve kamu tarafından belirlenen bir süre

için işletilmesi ve yine bu süre içinde ürettiği mal veya hizmeti, tarafların karşılıklı saptadıkları bir tarife uyarınca kamu kuruluşlarına satması ve sürenin sonunda işletmekte olduğu tesisleri bakımı yapılmış, eksiksiz ve işler durumda ilgili kamu kuruluşuna devretmesi diye tanımlanabilir (ÇED Raporu). Yap-işlet-devret modelinde devlet hizmet almayı garantilemek ve yatırımcı şirketlerin bölgeden rant elde etmelerine müsaade etmek mecburiyetindedir, bu da uzun vadede bölgenin ekonomik kazanç amacı ile mekânsal olarak yeniden üretilmeye hazır bir hale getirmektedir.

Nihai ÇED raporunda yer alan bilgiye göre mega projelerin etki alanında ve çevresinde yer alan yerleşimlerdeki halk %70 oranında tarım ve hayvancılık ile uğraşmaktadır. Hayvancılık genellikle süt üretimine yöneliktir ve büyük çiftliklerden ziyade küçük aile sürüleri şeklinde devam etmektedir. Dolayısı ile bölgenin çehresinin tamamı ile değişmesine direnebilecek büyük şirketler olmadığından, projeler gerçekleştikten sonra bölgede bu fonksiyonların devam edebileceğini düşünmek zordur. Fakat projeler hayata geçtikten sonra, ülke ekonomisine tarım ve hayvancılığın yapacağı katkıdan çok daha fazla bir kazanç sağlanacağı, uluslararası ölçekte söz ve prestij sahibi olunabileceği belirtilmiştir (Nihali Çed Raporu).

Bölgede planlanan projelerin bölge halkı açısından ekonomik etkilerini incelendiğinde, çoğunluğu tarım ve hayvancılık ile geçinen çiftçi ailelerden, küçük üreticilerden meydana geldiği görülmüştür. Proje alanı içinde yer alan mera arazilerinin büyüklüğü 236 hektar olup, Arnavutköy ilçesi Tayakadın köyünde 1 adet, Yeniköy'de 20 adet, Akpınar köyünde 1 adet mera nitelikli taşınmaz bulunmaktadır (Kalem 2014). Bunlara ek olarak havalimanı kargo pistlerinin yerleşeceği alanda Ağaçlı ve Çiftalan köylerinin kullandığı meralar da bulunmaktadır.

Bölgede planlanan mega projelerden sadece havalimanı projesi için 236 hektarının kamulaştırılacağı açıklanmıştır. 4342 sayılı Mera Kanununun 14. Maddesi 1. Fıkrasında yer alan "Tahsis amacı değiştirilmedikçe mera, yaylak ve kışlaktan bu ü kanunda gösterilenden başka şekilde yararlanılamaz." Hükmünce, ÇED raporunda belirtildiği üzere İl Mera Komisyonu Başkanlığından Tahsis Amacı Değişikliği talebinde bulunulacak ve meraların proje alanlarına eklenmesi sağlanacaktır. Mega projelerin çevrelerinde bulunan kırsal yerleşimlerin 18.yüzyıl sonlarında kuruldukları dönemden itibaren geçim kaynaklarını ormancılık, tarım ve hayvancılık, madencilik oluşturmaktaydı. Maden ocaklarının bir çoğunun kapanması ve bölgeden çekilmesi ile nüfusun bir kısmını kaybeden bölge için en önemli geçim kaynağı hayvancılıktır. Ağaçlı, Akpınar, Yeniköy, Tayakadın, Çiftalan ve İhsaniye gibi çalışma alanı

çevresinde yer alan kırsal nitelikli yerleşmelerin hepsinde çoğunluğu büyükbaş (manda) olmak üzere hayvancılık, özellikle de süt hayvancılığı hayati önem taşıyan geçim kaynağıdır. Meraların kamulaştırılması ve göletlerin doldurulması ile özel yetiştirme koşullarına sahip mandacılığı devam ettirmek artık çok güç bir hal almıştır. Diğer yandan meraların daralması ile hazır yeme muhtaç kalan manda çiftlikleri ekonomik anlamda çiftçiliğin artık kar etmelerine olanak tanımadığını belirtmektedirler. Bu durum yöre halkının yavaş yavaş hayvanlarını satıp yeni istihdam alanlarına yönelmesini, büyük oranda da kentte bir geçim senaryosu kurgulamasını gerektirmiştir. Bölgede yaşayan ve hayvancılıkla uğraşan köylü, hayvancılık faaliyetini durdurma noktasına gelmesinin bir diğer sebebi de hafriyat kamyonlarının yoğun trafiği ve bu durumun mandalar için hayati tehlike arz etmesi olduğunu belirtmektedirler. Köylüler tırların mandalara çarpması sonucunda hayvanlarını kaybetmenin yanı sıra, hafriyat kamyonlarına verdikleri zarar sebebi ile ceza ödemekle de yükümlü olduklarını ifade etmektedirler.

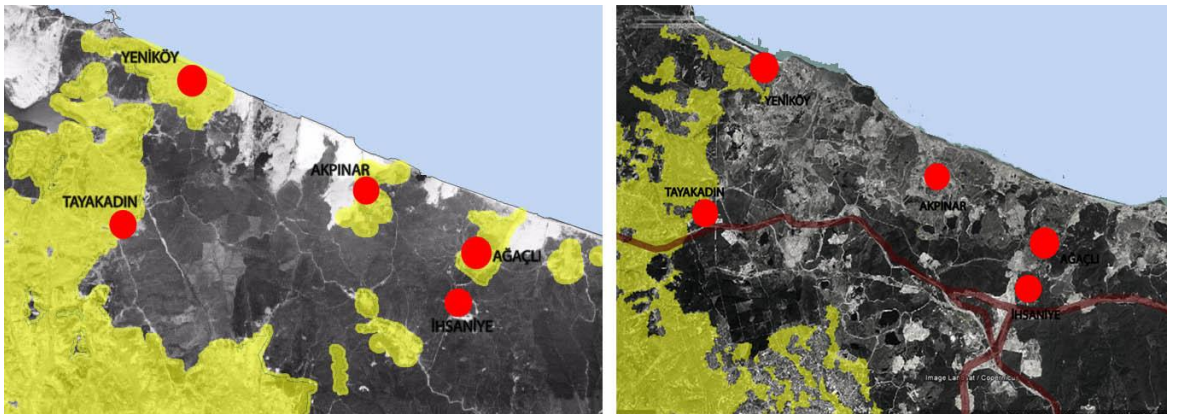
Çizelge 4.6. Eyüp ve Arnavutköy ilçelerinde son 5 yıla ait büyükbaş hayvan(manda) işletmelerinin ve hayvan sayısının değişimi

SEMT	MEVCUT İŞLETME SAYISI	KAPANAN İŞLETME SAYISI	MEVCUT MANDA SAYISI	SATILAN MANDA SAYISI
EYÜP	60	9	4000	450
ARNAVUTKÖY	55	10	3000	400

Yukarıda yer alan tablodaki bilgiler, İstanbul'daki manda varlığının hemen hemen tümünün kayıtlı olduğu İstanbul Mandacılar Birliğinden elde edilmiştir. Bölgedeki büyükbaş hayvanların büyük bir çoğunluğunun manda olmasından ötürü, manda varlığındaki değişimin bölgenin üretim faaliyetleri hakkında önemli ölçüde fikir vereceği düşünülmüştür. Mandacılar birliği ile yapılan görüşmelerde, son 5 yıla ait verilerdeki durumu ifade etmekte yetersiz olacağı, projeler ilerledikçe tükenen meraların etkisinde önümüzdeki yıllarda hızlı bir düşüş ve tamamen yakın gelecekte tamamen yok oluş olacağı beklenmektedir.

Bölgedeki projelerden olumsuz etkilenecek bir diğer geçim kaynağı tarımsal aktivitelerdir. Çalışma alanı çevresinde bostanlar, 1.sınıf tarım arazileri ve meyvelikler bulunmaktadır. İstanbul İli Çevre Düzeni planında bu alanlar tarımsal niteliği korunacak alan ve ekolojik tarım alanı olarak nitelendirilmiştir. Bölgenin mega projeler ekseninde yakın gelecekte geçireceği dönüşüm düşünüldüğünde sadece

kamulaştırılan tarım alanlarının değil, bölgedeki tüm tarım aktivitelerinin biteceği öngörülebilir. Bölgede bulunan mega projelerden etkilenmesi muhtemel marjinal ve mutlak işler durumunda tarım arazileri bulunmaktadır. 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanununun 13, Maddesi (d) Bendi kapsamında Mutlak Tarım Arazileri için "arazilerin amaç dışı kullanım taleplerine, toprak koruma projelerine uyulması kaydı ile Bakanlık tarafından izin verilebilir.", Marjinal Tarım Arazileri için ise "toprak koruma projelerine uyulması kaydı ile valilikler tarafından tarım dışı kullanımlara tahsis edilebilir." hükümleri yer almaktadır. 5403 sayılı Kanun kapsamında gerekli izinlerin alınması için İstanbul İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğüne başvuruda bulunulacak ve parsellerin Tarım Dışı Amaçla Kullanımının uygun bulunması durumunda iş ve işlemlere başlanılacaktır (Nihai Çed Raporu). Hukuki düzenlemelerin neticesinde kamulaştırılan veya fonksiyonları değiştirilen araziler, bölgede yapılan büyük yatırımların etkisinde kırsal niteliğini yitirip, yeni bir kent bölgesi olarak tasarlanacaktır. Alanda artan arazi değerleri, ekolojik tahribatlar, rant ve spekülasyonların etkisinde tarım aktivitelerinin devam etmesi mümkün görünmemektedir. Kamulaştırmanın yanısıra projeler ile önemli miktarda tarım arazisini sulayabilecek bir potansiyele sahip havzalar da zarar gördüğünden, tarımsal verim azalacak; bu alanlar hızla yapılaşmaya açılarak tarımsal üretim dışında kullanılması kaçınılmaz olacaktır. Tarım arazisi kaybı sadece mega projelerin bulunduğu alanlarda değil, projelerin etkisiyle oluşacak yapılaşmalar nedeniyle bütün yöreye yayılmış halde ve projelerin yapılaşma etkisi yarattığı tüm bölgelerde görülecektir (Gürbüz, 2014).

Şekil 4.32. Tarım alanlarının değişimi 1970-2016.

Yukarıdaki grafikte bölgede yer alan tarım alanlarının 1970 ile 2016 yılları arasındaki değişimi gösterilmiştir. Ağaçlı -Yeniköy yöresi, ilk tarım alanlarını 1973 yılı petrol krizini takiben artan kömür ihtiyacından ötürü bölgede hızlanan madencilik faaliyetleri sebebiyle kaybetmiştir. 1990’lardan itibaren doğalgazın yaygınlaşması ile madencilik faaliyetlerinin çoğu bölgeyi terk etmiş, arazileri de ağaçlandırarak rehabilite etmişlerdir. Günümüzde planlanan mega projelerin etkisi ile bir kısmı havalimanı arazisine giren tarım toprakları dönüşecek, Kanal İstanbul ve Yeni Şehir projelerinin hayata geçmesi ile tamamen yok olacağı tahmin edilmektedir.

Mega projelerle birlikte Ağaçlı-Yeniköy yöresinde özellikle ekonomik anlamda büyük bir etki yaratan diğer bir konu arazi spekülasyonlarıdır. Projelerin kamuoyuna duyurulmasını takiben bölgedeki arazi fiyatları kat be kat artmıştır. Bu projelerle değerlendirilen bölgede arazisi olan bir kısım köylü gelecekleri ile ilgili umutsuzluğa kapılırken, bazıları özellikle de genç nüfus değerlendirilen arazilerin satışı ile kendine yeni bir hayat kurmayı ummaktadır. Yöredeki kırsal yerleşmelerde, projeler açıklandıktan hemen sonra emlak ofislerinin sayısında büyük bir artış olması da bunun bir göstergesidir. Fakat arazi değerlerinin artışından köylülerin faydalanması zor görünmektedir. Bunun sebebi bir kısmının sahip olduğu araziler projeler açıklanmadan önce durumdan haberdar yatırımcılar tarafından satın alınmış, bir kısmı için de acele kamulaştırma kararı çıkmıştır. Bölgenin, havalimanının yanı sıra lüks projeler ile bir cazibe merkezine dönüşeceğini önceden haber alan bir çok şirketin 3.Havalimanı projesinin ilanından çok önce bölgeden yüksek miktarda araziye satın aldığı haberleri de ortaya çıkmaya başlamıştır. Arazilerinin ileride ne kadar değer kazanacağını tahmin edemeyen köylüler ise böylece kandırılmıştır (DHKD). Arazilerinin ne kadar değerlendirilebileceğini bilemeyen ve bir yandan kamulaştırma yoluyla arazilerinin ucuza elden çıkmasından korkan halk, bir taraftan da TOKİ ve özel yatırım şirketlerinin baskısı altında nasıl davranacağını kestirememektedir.

Yapılan yatırımlarla İstanbul ve Türkiye için küresel ölçekte fayda sağlanması, uluslararası yatırımcıların bölgeye çekilmesi, küresel piyasaya eklenme organlarının çoğalması ile İstanbul’un bölgesel anlamda yeniden yapılanacağı ve ekonomik anlamda hareketlilik ile sonuçlanması beklenen projelerin başarılı olup olamayacağı son dönemlerde yaşanan siyasi sorunlar, terör olayları gibi sebeplerle inşaat sektörünün geleceği ile ilgili soru işaretleri yaratmıştır.

Ekonomik etkilere kırsal yerleşmeler ve kırsal nüfus açısından değerlendirdiğimizde, bölge halkının geçim kaynaklarının ortadan kalkmakta olduğu

ve planlanan projeler hayata geçerkenki süreçte dahi yaşamsal faaliyetlerini sürdürmeleri olanaklı görünmemektedir. Değişim süreci planlandığında da planlanan lüks konut projeleri, marina, finans ve turizm merkezleri gibi fonksiyonlarla bezenecek olan bölgede, yerli halkın sosyolojik ve ekonomik adaptasyonun olanaklı olabileceği bir planlama yapılmadığını söylemek mümkündür.

4.3.4. Sosyo-kültürel etkileri

Mega projelerin hayata geçirilmesi ile bölgeye kent içinden ve kent dışından göçler artacaktır. Yüksek bütçeli yatırımlar ve üst gelir seviyesine hitap edecek yapılaşmaların planlanması sebebi ile kent çeperlerinde yeni ve kent ile sosyal bağı olmayan kapalı siteler ve yerleşimlerin gelişmesi beklenmektedir (Çalışkan, 2014). Diğer yandan bölgenin yerli nüfusu, kırsal ve kıyı yerleşimleri, orman köylerinde yaşayan nüfusun ya kent merkezine veya başka şehirlere göç etmesi ya da göç etmeyerek oluşacak yeni sosyal sınıf sisteminin alt kademelerine yerleşerek yaşamını sürdürmeye çalışacağı öngörülebilir.

İstanbul küresel sermaye akışını hızlandırmak amaçlı mega projelerini kullanarak mekanlarını yeniden üretmektedir. Forbes'un yaptığı çalışma İstanbul'un şuanda dünyada en çok milyarderin yaşadığı 5. şehir olduğunu göstermektedir. İstanbul dünyanın refah seviyesi en yüksek 5. şehir değil, ama en zenginlerin yaşadığı 5. şehir olması sebebi ile gelir dengesizliğinin çok yüksek olduğu bir şehirdir, bu sebeple de yapılacak mega projelerin de alt ve orta gelir grubuna ait kişilerin hayatını olumlu etkilemesi zor görünmektedir. Sermaye akışından, arazi değerlenmelerinden ve kentsel ranttan faydalanacak olan kesimin daha ziyade üst gelir grubu olduğu söylenebilir (Adanalı, 2014). Ağaçlı – Yeniköy yöresinde de projeler gerçekleşme sürecindeyken, çevresindeki arazilerin hızla el değiştirdiği, köylüden üst gelir grubuna ait kişilere ve üst düzey yatırımcılara bir şekilde geçtiği ve geçmeye devam ettiği gözlenmektedir.

Mülkiyet örüntülerinin değişimi konusuna değindiğimizde, acele kamulaştırmalardan bahsetmek açıklayıcı olacaktır. Acele kamulaştırma savaş ve çok büyük afet gibi durumlarda kullanılması gereken bir hukuki mekanizmadır. Fakat 17 Ocak 2014 tarihinde Arnavutköy ilçesine bağlı İmrahor, Tayakadın ve Yeniköy köyleri ile Eyüp'e bağlı Ağaçlı, Akpınar ve İhsaniye köylerinde yer alan taşınmazların İstanbul 3. Havaalanı Projesi kapsamında Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ) tarafından acele kamulaştırılması kararı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır.

Çizelge 4.7. Kamulaştırma Kararı Verilen Yapı ve araziler (Nihai Çed Raporu).

İlçe, Mahalle	Adet	Tapu Alanı
Arnavutköy	358	7.353.364
İmrahor	6	3.564.539
Arazi	1	2.903.000
Tarla	5	661.539
Tayakadın	1	1.295
Tarla	1	1.295
Yeniköy	351	3.787.530
Bahçe	1	2.781
Çalılık	1	4.750
Çayır	6	25.060
Müfrez Tarla	1	373
Tarla	342	3.754.566
Eyüp	167	683.659,24
Ağaçalı	130	471.149
2370	2	7.855
Arsa	5	9.243
Bahçeli Ev	1	2.300
Bahçeli Kargir İlkokul	1	760
Bahçeli Kargir Ve Kerpiç Ev Ahır	1	1.990
Bahçeli Kerpiç Ahır	2	4.765
Bahçeli Kerpiç Ev	7	18.788
Bahçeli Kerpiç Ev Ve Ahır	4	9.145
Bahçeli Kerpiç Ev Ve Ahır Ve Samanlık	3	4.750
Bahçeli Üç Kerpiç Ev Ve İki Ahır Ve Bir Samanlık	1	2.300
Cami Ve Bahçesi	1	3.030
Çalılık	2	3.792
Evvelce Bahçeli Ev Halen Arsa	4	6.743
Evvelce Ev Halen Arsa	1	2.256
Evvelce Ev Şimdi Arsa	1	1.340
Evvelce Ev Ve Bahçesi Halen Arsa	1	3.520
Evvelce Hane Bahçe Şimdi Arsa	1	2.260
Evvelce Hane Bahçe Şimdi Arsa	1	800
Evvelce Tarla Halen Çalılık	3	15.968
Hallı Arazi	1	5.312
İçinde Evi Olan Tarla	1	6.944
İçinde Evi Olan Tarla	1	5.450
Mezarlık	1	46.224
Önce Arsa Şimdi Bahçeli Kerpiç Ev	1	845
Tarla	83	304.769
Akpınar	21	125.260
Arsa	1	2.560
Köy Tarlası	1	8.400
Tarla	19	114.300
İnsaniye	16	87.250,24
Bahçe	4	18.174,64
Meşelik	3	8.566
Tarla	3	10.419,6
Tarla Ve Meşelik	6	50.090
Genel Toplam	525	8.037.023,24

Çed raporunda kamulaştırma bedellerinin “ÇED olumlu” raporunu takiben arazi sahipleri ile anlaşma yoluna giderek çözümleneceği belirtilmiştir. Bu uygulamadaki amaç artan ranttan arazi sahibi nin yani köylünün faydalanmasının engellenip, sermayeye devrinin kolaylaştırılmasını sağlamaktır (Baysal,2014). Nitekim köylüler araziler için uygun görülen kamulaştırma bedellerinin arazilerin bedellerinin çok altında olduğunu iddia ederek dava açmışlardır. Köylülerin acele kamulaştırma kararını takiben açtıkları davada danıştay yürütmeyi durdurma kararı vermiştir. Açılan davalar sonucu planlar revize edilerek köylerde tapulaştırılan arazilerin bir kısmı özellikle 3.havalimanı projesi kapsamındakiler projeye alanı dışına çıkarılmıştır.

Diğer yandan köylülerin şahsa ait arazilerindeki kamulaştırma kararlarının iptali bölgenin en önemli karakteristiği olan ve aynı zamanda sosyal yapının belkemiğini oluşturan “üretken köylülük” olgusunun korunmasını sağlayamamaktadır. Çünkü köylülerin asıl geçim kaynakları hayvancılık ve tarımdır, bu sebeple tarım arazileri ve meralar kamulaştırıldığında köylülerin üretimlerini sürdürmeleri beklenemez. Bu durumda gıda üretimi yolu ile geçimini sağlayamayan köylüyü hizmet sektörüne ve endüstriye yöneltir. Bununla birlikte köylülerin üzerindeki yatırımcı şirketlerin teklifleri, TOKİ’nin anlaşma çabaları gibi gündemler devam etmektedir. Projeler tamamlandığında artan baskı ile birlikte köylülerin göç etmek durumunda kalacakları, Yeni Şehir Projesi sınırlarına dahil olan köylerinde, hem arazilerin artan değeri hem de yeni gelen nüfusla aralarında oluşan sosyal kutuplaşma sonucu yaşantılarına devam edemeyecekleri söylenebilir.

Tarım, hayvancılık ve madencilik ile istihdam sağlayan yöre halkının, mega projelerin gelişi işe bu üç önemli gelir kaynağını da ortadan kalkacağı düşünüldüğünde, kendilerine yeni geçim kaynakları arayacakları öngörülebilir. Çalışma alanına yakın bir yerleşme olan ve lüks konut yapılaşmalarının yerleşmedeki hakim kentsel doku olmadan önce tarım ve hayvancılık ile geçinen bir köy olarak benzerlik gösteren Göktürk'te, zaman içerisinde buraya taşınan üst gelir grubu ve yapılan lüks konut yerleşmeler beraberinde bu yapılara hizmet edecek sosyal donatıların yerleşmedeki tarım alanları ve çiftlikler ile yer değiştirmesi ile geçim kaynaklarını kaybeden köylüler; yeni yerleşim kurgusunda inşaat, hizmet, temizlik, güvenlik gibi iş kollarında çalışmaya başlamışlardır (Akbulak,2002). Ağacli-Yeniköy yöresinde de benzer olarak, daha şimdiden köylüler çevredeki mega projelerin inşaatlarında çalışmaktadırlar. Köylülerden göç etmeyip yörede kalmaya devam edecek olan kesimin, gelecekte var olacak lüks konut birimlerinde, turizm tesislerinde, marina ve marinaya özgü tesislerde, havalanında işçi olarak çalışmak durumunda kalacağı öngörülmektedir. Bu durumda özetle, köylülerin üretici iken, tüketim sektörüne hizmet eden işçilere dönüşeceği söylenebilir.

Diğer yandan, yöre halkı için projeler tamamlandıktan sonra oluşacak kent dokusunda, rekreatif ve sosyal etkinlikler bazında da alım güçlerini aşan tesislerin yapılacağından dolayı, bölgede yaşayacak olan üst gelir grubuna ve yerli halka birlikte hizmet verebilecek bir kamusallık anlayışından söz etmek zor olacaktır. Diğer yandan gelir durumu başta olmak üzere, yaşam standartları, sosyal hayat, hatta eğitim ve sağlık alanlarında hiyerarşik yapılanmaların ortaya çıkacağı söylenebilir.

Mega projelerin hayata geçirilme süreçleri ile ilgili diğer bir konu can kayıplarının yaşanması ve inşai faaliyetler sürerken hem yöre halkının hem de özellikle hafriyat kamyonlarının sürücülerinin can güvenliğinin olmayışdır.

Basında sıklıkla yer bulmasa da, bu veriler hem köylülerle yapılan görüşmeler, sivil toplum örgütleri ve dayanışma derneklerinin basında yer alan söylemlerinden elde edilmiştir. Köylülerin çoğunun da geçim sağlama aracı haline gelen hafriyat kamyonu sürücülüğü, 2.5 milyar m3 gibi bir hacimde dolgu yapılması gerektiğinden kamyonların aşırı yük ve aşırı hız ile çalışmak zorunluluğu birçok işçinin ölümü, ayrıca hem yöre sakinleri, hem köylülere ait hayvanlar hem de yaban hayvanları için büyük tehlike oluşturmaktadır (Baysal,2016). Bu durumun yaşamsal güvenliği tehdit etmenin yanı sıra köylüyü vasıfsız işçiye dönüştürme, kamyon trafiğinin yarattığı

gürültü, toz ve ulaşım yollarının bozukluğu gibi sorunların gündelik hayatın kalitesini de düşürdüğü söylenebilir.

Çalışma alanının arkeolojik ve endüstriyel miras adına da önemli değerlere sahip olduğunu söylemek mümkündür. Planlanan mega projelerin, kamuoyuna duyurulduğu kadarı ile bu tarihi ve kültürel değerler ile ilgili bir strateji geliştirilmediği görülmektedir. Alanın Terkos gölüne yakın kısmında, 1 adet arkeolojik sit alanı bulunmaktadır, arkeologlar burada bir antik şehrin olduğunu düşünmektedirler. Roma-Bizans döneminde inşa edilen doğudan gelen akınları önlemek amaçlı yapılmış surlar ve Trak yerleşiminden kalan bir kale, ayrıca hem Bizans hem de Osmanlı döneminden kalan birçok su kanalı, kuyu gibi arkeolojik değerlere sahiptir. Diğer yandan, yakın 1883 yılında Durusu(Terkos) köyünde Fransız Terkos Su Şirketi tarafından inşa edilen pompa istasyonu ve isale hattı, buna ek olarak da maden ocaklarından geriye kalan göletler ve dekovil hattı yöreye ait endüstriyel miraslardır. Projelerin hayata geçmesi ile yöre tamamen yeni bir nitelik ve marka değeri kazanacaktır, sahip olduğu yerel mirasın planlanan yeni kent modeli içerisinde yer bulabilmesi zor görünmektedir.

Borja ve Castells(1997)'e göre Mega projeler politik stratejiler çerçevesinde oluşmakta ve yakın geleceğe yönelik ve sürdürülebilir olmayan, özel sektörün gelişimine odaklanan ve çoğunlukla kentlerin sınırlarında, büyüme çeperlerinde ortaya çıkan projelerdir. Mega projelerin sağlamaları gereken 3 nitelik bulunmaktadır;

- Projenin senaryosunun geleceğe yönelik sosyal, ekonomik ve kültürel hedeflerle ilişkili olması gerekir
- Projenin kentin diğer bölgelerindeki projelerle ve dinamiklerle uyumlu olması gerekir.
- Projenin çevresine güçlendirici ve itici bir güç vermesi gerekir (Delibay, 2014).

Bu anlamda yapılan planlamalar değerlendirildiğinde, mega projelerin dönüşüm ekseninin yerel halka fayda sağlayacak, kırsal yerleşimlerin ve doğal-kültürel karakteristiklerin gelişimine katkı bulunacak şekilde planlanmadığı söylenebilir. Kendi başına işleyebilen ve rant ekonomisine katkı sağlayacağı düşünülen, bu anlamda sadece belirli sınıfların kazanımına hedefleyen ekonomik getiriye odaklı bir planlama yapıldığından söz edilebilir.

Bahsedilen mega projeler için neden Ağaçalı-Yeniköy yöresinin seçilmiş olduğuna dair Nihai ÇED raporundaki yanıt; alanın denize yakın oluşu, bu büyüklükte araziler için kamulaştırma maliyetlerinin düşük oluşu, şehir merkezine yakınlığı, İstanbul

bölgesinde bu kapasiteyi karşılayacak başka alanlarının bulunmayışı olarak açıklanmıştır. Projenin hayata geçişi ile elde edilecek ekonomik gelir ve prestijin bölgede yapılan tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin yanında oldukça büyük olduğu belirtilmiştir. Bölgeden elde edilmesi planlanan rant, mevcut sosyo -kültürel yapıyı hiçe saymakta, planlama sürecinde bir veri olarak kullanmamaktadır.

4.3.4. Mekansal etkileri

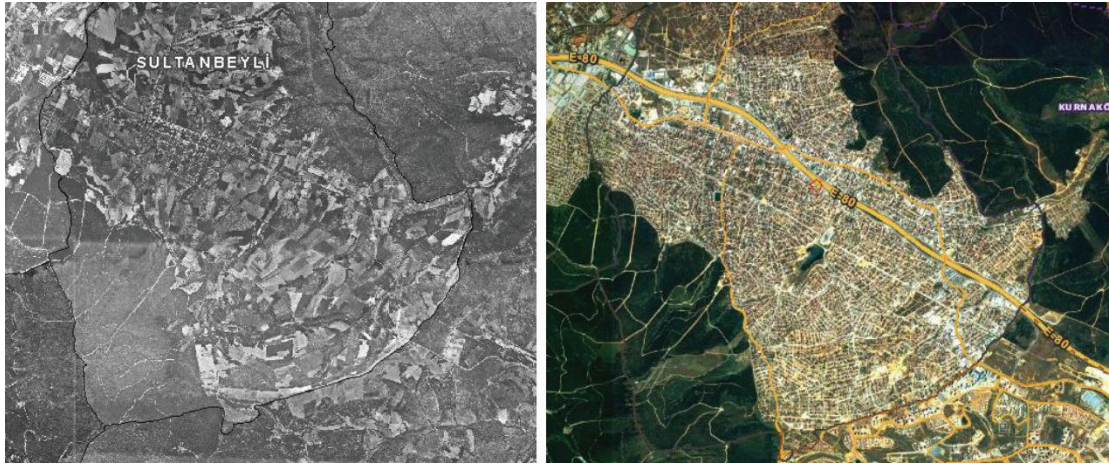
Bölgedeki mega projeleri gerçekleştirmedeki amaçlarından bahsederken Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın "İstanbul'un küresel düzeyde güçlenmesini sağlamak, Marmara Bölgesi'ndeki yerel potansiyelleri bütüncül bir yaklaşımla harekete geçirerek, bölgede sürdürülebilir gelişmenin gerçekleştirilmesine öncülük etmek, İstanbul'un mekânsal gelişimini, çevresel, ekonomik ve toplumsal sürdürülebilirlik doğrultusunda kentsel işlevsel bütünleşmeyi sağlamak, yaşam kalitesini yükseltmek, sosyal sermayeyi güçlendirmek, sürdürülebilir kent yönetim sisteminin geliştirilmesi için gerekli olan yeniden yapılanmayı sağlamak..." ifadelerini kullanmıştır. Bu hedefler başlangıçta umut verici görünse de projelerin vaad ettiği tüm getirilerin irdelenmesi, benzer örneklerle karşılaştırılarak gerçekleşme şanslarının olup olmadığı araştırılmalıdır. Bu öngörüler yeni gelecek olan kentli nüfus için geçerli olabilir fakat yüzyıllardır bölgede yaşayan kişilerin mülkiyetlerini kaybetmelerine sebep olacaktır. Burada yaşamaya devam etseler de yaşam kalitelerinin düşmesi ve tamamen farklı bir sosyal statü içerisine girmeleri muhtemeldir.

Siyasetçiler özellikle de uzun süre iktidarda kaldıklarında kendi adlarının tarihe geçmesini istemekte ve bu amaçla mega projeleri bir araç olarak kullanma eğilimi taşımaktadırlar. Mega projelerin siyasetçilerce kişilikleri ile özdeşleşerek, siyasal destek sağlamak için getireceği faydalar abartılmakta, olumsuzluklar göz ardı edilmekte ve özellikle de gereklilik çoğu zaman ikinci planda kalmaktadır (Tekeli,2014). Özellikle ulaştırma yatırımlarının anıtsal yapılar (asma köprüler, tüneller, metrolar, havaalanları, büyük limanlar vb.) olması, siyasilerin ulaştırmaya çok fazla ilgi göstermesine sebep olmakta; kente ya da bölgeye damgasını vuran anıtsal yapıların destekleyicisi olma fikri ise siyasilere her zaman cazip gelmektedir (Gerçek, 2011). Mega projeler belediyelerin rutin planlama çalışmalarından farklı olarak toplumsal sonuçlar doğuran projeler olduğundan, siyasal anlamları da yüksek olmaktadır. Politikacılar isimlerinin kalıcılığı, gelecekte iyi olarak anılmak gibi isteklerine yanıt verecek aracın mega projeler olduğunu düşünmektedirler.

1988 yılında 2.köprü ve Tem bağlantı yolları kentin kuzeyindeki içme suyu kaynakları, orman alanları, su havzaları, kırsal yerleşimler ve tarım alanları üzerindeki yapılaşma baskılarını arttırmanın yanısıra özellikle yasal sorunlarla şekillenen yeni yerleşim alanlarının gelişmesinde itici güç olmuştur. Arnavutköy, Sultanbeyli, Çekmeköy gibi yerleşimler küçük birer ilçe iken su havzaları üzerine kurulu plansız yapılaşmanın yer aldığı, duvarlarla örtülü kapalı sitelerin bulunduğu yerleşimlere dönüşmüştür (Çalışkan, 2014). 3. Köprü'nün yapılması ile birlikte bu yörede de benzer plansız yapılaşmaların oluşma riski öngörülebilir. Aşağıdaki imajda Beykoz ve Çekmeköy üzerindeki yapılaşma morfolojisinin değişimi 2.köprü öncesi ve sonrası olarak gösterilmiştir.

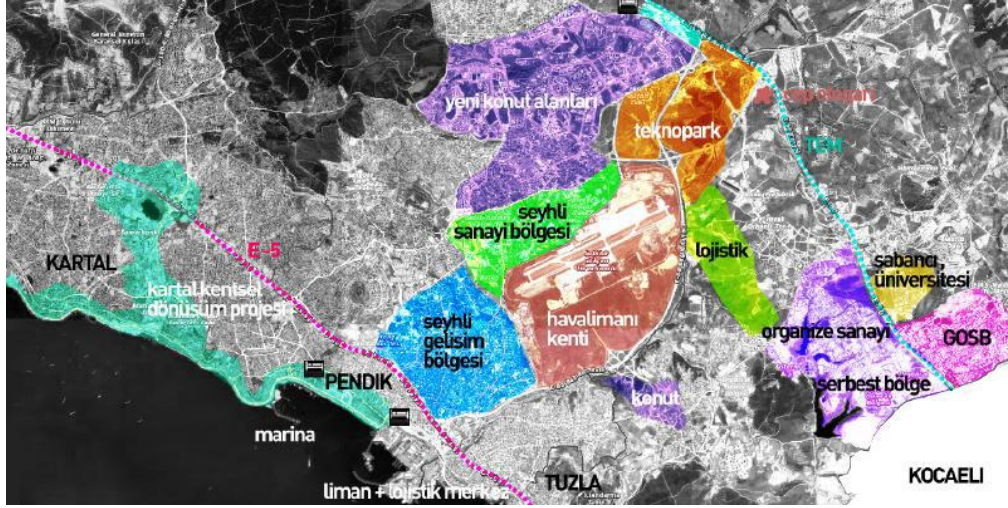

Şekil 4.33. Çekmeköy 2014 -1982 / 2.köprü ile birlikte plansız yapılaşmalar.

Şekil 4.34. Sultanbeyli Mekansal Değişimi, 1982-2010 (Çalışkan,2010).

Mega projelerin mekanı dönüştürücü etkisine havalimanı örneğinden baktığımızda, İstanbul'un yakın geçmişinde, doğu yakasında kent makroformunu oldukça değiştiren bir örnek olarak Sabiha Gökçen Havalimanı verilebilir (Aktuğlu Aktan, 2006).

Şekil 4.35 Sabiha Gökçen Havalimanı sonrasında Kurtköy-Pendik Bölgesinin Gelişimi (Kurbak, 2010).

Havalimanının bulunduğu Pendik-Kurtköy bölgesi Türkiye’de havalimanı eksenli arazi dönüşümünün en net görüldüğü alan olarak karşımıza çıkmaktadır. 1980 öncesinde bölgede herhangi bir yapılaşma görülüyorken, ikinci köprü ve E5 bağlantıları ile düşük yoğunluklu yerleşme görülmekte, havalimanının inşasından sonra ise kentsel bir alan olarak gelişimi şekillendiği izlenebilmektedir. Havalimanının aktif olarak çalışmaya başlaması ile birlikte çok yıldızlı oteller, alışveriş merkezlerinin inşa edilmesi ve Teknopark kurulması ile bölge bir çekim merkezine dönüşmüştür. 3.havalimanının inşasının tamamlanmasıyla da bölge benzer şekilde dönüşecek, havalimanı yapısıyla kurgulanacak metro erişimi ve 3.köprü bağlantı yollarının da araç ulaşımını güçlendirmesiyle bölgenin; turizm, finans, yeni konut yerleşkeleri, konferans merkezleri gibi yapısal gelişimlerin etkisinde kalacağı öngörülebilmektedir. Kentin kuzey bölgesinde planlanan mega ulaşım projelerinin kentte yaratacağı yeni yapılaşma baskıları ve nüfus hareketleri İstanbul’un sosyal dokusunu olumsuz etkileyecek sonuçlar yaratacaktır. Kent merkezinden çeperlere göç hareketleri ve kente dışarıdan göç eğilimlerinin artması çeperlerde kent ile bağlantısı olmayan, kamusal mekanlar ile ilişkisi zayıf, her türlü sosyal donatıyı kendi içinde barındıran konut yerleşimlerinin ortaya çıkmasına sebep olacaktır. Kuzeyde yer alan kırsal ve kıyı yerleşimleri ile yeni gelenler arasında bir kutuplaşmaya yol açacak, kent-kır ilişkisinin bozulması ile sonuçlanacaktır (Çalışkan, 2014). Kapalı siteler park, rekreasyon alanları, çocuk oyun alanları, sağlık ve eğitim tesisleri gibi kamusal mekanların adaletsiz dağıtımına sebep olmaktadır. Yoksul mahalleler ve bu yeni konut

tipolojisinde yaşıyan yüksek gelirliiler ortak kamusal paylaşımlarda bulunmamakta, bu da parçalı ve kutuplaşmış bir sosyal ve mekansal doku yaratmaktadır.

Şimdiye kadar büyük çaplı ulaşım projelerinin hayata geçirilmesini takiben oluşmuş yeni yerleşim birimlerine baktığımızda, bu yerleşimlerin mahallelerin ve çeperlerdeki kırsal yerleşmelerin kendine has dokusunu aşındırdığını, üretim ilişkilerini değiştirip sosyal dokunun ayrışmasına sebep olduğunu gözlemlemek mümkündür. Bunlara verilebilecek örneklerden biri Kemerburgaz ve Göktürkteki yapılaşmadır. İlçenin gelişimine incelediğimizde, öncelikle lüks konut alanlarının sonra da bu konutlarda yaşıyan kesimin sosyal ve ticari ihtiyaçlarını karşılayacak birimlerin oluştuğunu, yerli halkın ise özellikle de rekreatif anlamda kamusal ortamdan soyutlandığını, mahalle ve sokak bazında ayrıştığını görmekteyiz. Bu dışarıya kapalı lüks konut sitelerinin gelişimiyle birlikte ilçede yer alan ticari birimler ve rekreatif alanlar gibi kamusal birimler de farklılık göstermiş, yeni gelen kitlenin tüketim talebine yönelik yeni yapılaşmalar ortaya çıkmıştır. Yörenin yerlileri ise ilçede yeni oluşan lüks tüketim arzını karşılayan bu birimlerde, özellikle hizmet sektöründe kendilerine yer bulmaya başlamışlardır. Ağaalı- Yeniköy yöresinde planlanan mega projelerin de bu bölgede yükselen arazi fiyatlarını takiben yapılacak lüks konut, otel, turizm ve finans yerleşmelerinde üst gelir grubuna ait kişilerin konumlanacağı, sosyal donatıların ve ticari birimlerin de bu kesimin alım gücüne paralel şekillenebileceğini söylenebilir.

Bu kısımda, mega projelerin yarattığı dönüşümün ekonomik, ekolojik, sosyo-kültürel, politik ve mekansal etkileri detaylı bir şekilde irdelenmiştir. Aşağıdaki tabloda önceki bölümlerde tartışılan kavramlar şemalaştırılmıştır. Tüm bu kavramlar birbirleriyle ilişkili, ve birbiri ardına gerçekleşmesi muhtemel etkilerdir. Örneğin, dönüşen kırsal bölgede ekonomik sürdürülebilirliği sağlayan tarla,mera gibi organlar kaybedilir, bunun sonucunda yoksullaşan köylü bölgede yapılan yeni lüks konutlarda işçi olarak çalışır. Diğer yandan toprak kaybı su birikimini azaltır, su olmadığında bataklık ekosistemi döngüsünü sürdüremez. Bu örnekte ifade edilmeye çalışıldığı gibi tüm bu etkiler birbirine paralel ve domino etkisiyle gerçekleşmesi beklenen durumlardır.

Sosyo Kültürel Etkiler	Mekânsal Etkiler	Ekonomik Etkiler	Ekolojik
Bölgeye dışarıdan artacak göç	Politikacıların adı ile Anılan mekanlar	Tarımın azalması	Ormanların parçalanması
Tüketim alışkanlıkları zıt Grupların biraradalığı	Kapalı / güvenli konut yerleşmeleri	Hayvancılığın azalması	Yaban hayatın sürekliliğinin bozulması
Kamulaştırma Mülksüzleştirme	Lüks tüketim merkezlerinin oluşumu	Arazi spekülasyonları	Kentin hava kirliliğine Sebep oluşu
Arkeolojik değerlerin yok oluşu	Üst gelir grubuna hitap eden Turizm aktivitelerinin oluşumu	Belirli kesime hitap eden Ekonomik gelişme	Sulak alan ekosistemleri Yeraltı suları
Endüstriyel mirasın yok oluşu	Mega ulaşım projeleri ile Gelecek yapılaşma	Yap-işlet-devret modeli Rant kazanımına müsaade	Kumulların zarar görmesi Sahil Yapısının bozulması
Katılımcı olmayan / tepede İnme dönüşüm modeli	Mevcut konut stoğunun Dönüşümü / Köylünün toplu Konuta evrilen yaşantısı	İnşaat sektörü yabancı Yatırımcıya muhtaç olmak	Doğa hakkı ihlali Küresel sözleşmeleri ihlali
Üretici köylünün tüketici Oluşu / iççileşmesi		Gelir dengesizliğinin Ortaya çıkışı	Biyolojik çeşitliliğin azalması

Şekil 4.36. Yörede gerçekleşecek projelerin olası etkileri.

Bu noktada ortaya çıkan asıl soru, kuramcılar ve bilim insanlarının bu bulgularının yörede yaşayan insanların gözlemlediği ve deneyimlediği somut karşılıkları var mıdır? Yörede devam eden döngünün içinde yer alan, direk iletişim içerisinde bulunan birincil şahidi olan yerel halkın gözlemlediği, endişe ettiği, hayal ettiği, şikayet ettiği durumlar nelerdir?

Bu soruyu cevaplandırabilmek adına yörede yapılan saha gezileri ve söyleşiler, beklenen dönüşüm senaryosu ve gerçekleşmesi muhtemel etki sınıflandırmaları parametre alınarak değerlendirilmiştir.

4.5. Yöre Halkı ile Yapılan Görüşmeler

Tez çalışması kapsamında, yöreyi ve kırsal yerleşimlerde devam eden hayat akışını anlamak, sosyo-ekonomik yapıyı incelemek ve devam eden değişimleri, bunun insanların gündelik hayatı ve gelecekleri üzerindeki etkilerini kavrayabilmek amaçlı yöre halkı ile görüşmeler yapılmıştır.

Görüşmeler 2016 yılı Ekim ayında, sonbaharda Yeniköy, Tayakadın, Akpınar ve Ağaçalı köylerinde, hayvancılık ile aktif uğraşan kişiler ile gerçekleştirilmiştir. Köylerde görüşülen kişiler '*amaçsal örneklem*' yöntemi ile ulaşılmıştır, görüşme yapılacak kişiler belirli bir kriter ve özelliğe bağlı olarak seçilmiştir. Yöre halkından alınan bilgiler ile hayvancılık yapmaya devam eden aile işletmelerine ait bilgiler alınmış, halkın yönlendirmesi ile kişilere ulaşılmıştır. Köyde mega projeler başlamadan önce hemen hemen herkesin hayvancılık ile uğraştığı fakat projelerin etkisiyle dönüşen yörede artık kar edemeyen çiftçilerin sürülerini mezbahalara sattığı bilgisine ulaşılmıştır, bu sebeple az sayıdaki çiftlik sahiplerine ulaşmak çok kolay olmamıştır.

Yapılan görüşmelerde temel olarak köylü-çiftçiler hakkında genel bilgiler ve aktif üretimleri, mega projelerin gündeme gelişinden beri yaşanan zorluklar ve geleceğe ait planları/hayalleri üzerinde durulmuştur. Bu yönde sorulan sorular ile, önceki bölümlerde tanımlanan, mega proje ve küresel kentleşme olgusunun kırsal mekan üzerindeki ekolojik, ekonomik, sosyal ve mekansal olarak dört farklı sınıfta incelenen etkilerinin, yörede yaşayan yerli halkın görüşünde de karşılıkları olup olmadığı sorgulanmıştır. Yörede yaşayan üreticiler genellikle küçük aile işletmeleridir, sürüdeki maksimum sayı 100 hayvandır. Hayvancılık süt üretimi üzerine yoğunlaşmıştır ve tüketiciye kendileri değil aracı firmalar/sütçüler ile ulaştırılmaktadırlar. Kuzey köylerinin tümünün elde edilen süt, İstanbul'a iletilmekte, kaymak, yoğurt üretiminde ve tatlı / dondurma sektöründe kullanılmaktadır. Üreticilerin büyük arziler üzerinde kurulmuş çiftlikleri yoktur, genellikle üç dört dönüm bir bahçe içinde kurulan ahır, konut ve kapalı küçük ihtiyaç birimlerinden oluşan bir işletme formundadırlar, bu çiftlikler hem konut hem işyeri olarak kullanılmaktadırlar. Hayvancılığın bölgede yaygın geçim kaynağı olmasının sebebi, geniş meralar, sulak alanlar, ormanlar gibi değerlere sahip olan doğal ortamın uygunluğudur, hayvancılığın devamını sağlayan ortak meralardır, kendi arazilerinin büyüklüğü sürünün beslenmesi için yeterli büyüklükte değildir.

Yörenin yerlisi olan çiftçiler ile yapılan görüşmelerde, yaşadıkları sorunlar ve geleceğe yönelik kaygıların birbiri ile benzerliği dikkat çekmektedir. Tüm yöreye hakim olan sorun, endişe ve gelecek planlarının altını çizmek için yapılan görüşmelerden altı örnek tablolastırılmıştır:

Çizelge 4.8. Yöre Halkı İle Yapılan Görüşmeler.

	Genel Bilgi / Güncel Durum	Güncel zorluklar	Gelecek Planları
Aktör 1 (Ağaçlı)	- Evli, 2 çocuğu var -12 yaşından beri çobanlık yapıyor -10 yıldır Ağaçlı Köyünde yaşıyor, kiracı -arazisi 8 dönüm -90 adet manda -anlaşmalı olduğu sütçülere süt satışı yapıyor	- göletlerin kurutulması - meraların kamulaştırılması - yem fiyatlarının artması -hafriyat kamyonlarının ulaşım yollarına zarar vermesi -belediye otobüslerinin seyrek seferleri	- hayvancılığa devam etmek -sürüyü kesinlikle azaltmamak -mecbur kalmadıkça Ağaçlı'dan göç etmemek
Aktör 2 (Ağaçlı)	- Evli, 1 çocuğu var -Ailesi 1800lerin sonunda Selanikten göç etmiş -Ailesinden kalan 3 dönüm arazi -50 adet manda / süt besiciliği - Aracı sütçülere ve yoğurt firmalarına satış yapıyor	- göletlerin kurutulması - meraların kamulaştırılması -yem fiyatlarının artması -hayvanlara saldıran vahşi köpekler - hafriyat kamyonlarının yarattığı tehlike - kamyonların yarattığı toz ve gürültü	- araziye satın şehir merkezine taşınmak -emekli olmak / hayvancılığı bırakmak
Aktör 3 (Yeniköy)	- Evli, 1 çocuğu var -Ailesi 1800lerin sonunda Bulgaristandan göç etmiş -Ailesinden kalan 6 dönüm arazi -40 adet manda / süt besiciliği - Aracı sütçülere satış yapıyor	- göletlerin kurutulması - meraların kamulaştırılması -3.köprü bağlantı yolları trafiğinin yarattığı tehlike -köyde okul, sağlık ocağı , mağaza, pazar yeri vb. olmaması / çocukların eğitim sorunu	- hayvancılıktan başka zanaati yok -arazisini satın elde ettiği para ile şehre göçmek / iş aramak
Aktör 4 (Akpınar)	- Bekar -Ailesi 1800lerin sonunda Yunanistandan göç etmiş -Ailesinden kalan 6 dönüm arazi -90 adet manda / süt besiciliği - Aracı sütçülere satış yapıyor	- göletlerin kurutulması - meraların kamulaştırılması -sütü alan aracıların korduğu yüksek kar oranı -köylünün kendi içinde kooperatifçilik ve birlikteliğin olmaması - saldırgan sahihsiz köpek popülasyonu	- köy tümüyle değişeceğinden taşınmak zorunda kalmak -trakyada başka bir köyde arazi alıp hayvancılığa devam etmek
Aktör 5 (Yeniköy)	- 1 oğlu ile birlikte yaşıyor, çalışıyor -Ailesi 1800lerin sonunda Bulgaristandan göç etmiş -Ailesinden kalan 6 dönüm arazi -50 adet manda / 30 adet küçükbaş - Aracı sütçülere satış yapıyor	- köyde eğitim/sağlık / eğlence/ alışveriş aktivitelerinin olmayışı - gelecek fırsatının olmayışı -aracıların korduğu kar dolayısıyla süt satışından kar edilememesi -doğanın bozulması / yaban hayvanları azalma - işsizlik	-arazilerin değerlenmesini beklemek -arazilerini yüksek fiyattan satın kentte yeni bir hayata başlamak
Aktör 6 (Tayakadın)	- 1 çocuğu var, evli -60 adet büyükbaş , 4 dönüm arazi - ailesi 1923 mübadele sonrası göç etmiş - süt besiciliği yapıyor	- arazilerinin satmalarına yönelik inşaat şirketlerinin baskısı -otoyollardan ötürü köyün doğasının bozulması -kamulaştırma korkusu - meraların daralması	- arazisini satın şehire göç etmek -emekli olmak -hayvancılığı bırakmak

Görüşmelerden ortaya çıkan sonuçlar öncelikle inşaatı tamamlanan ve devam eden mega projelerin yarattığı ekonomik, mekansal, ekolojik ve sosyolojik etkilerinin son fazla olduğudur.

Yöre halkının, yaşadıkları bölgenin ekolojik değerler ve doğal zenginlikler bakımından ne kadar önemli olduğunun farkında olduğu ve yaşadıkları yere olan bağlılıklarının temel sebebinin bu olduğu gözlenmiştir. Ağaçlı köylüleriyle yapılan

söyleşilerde bir çiftçinin *“Arkamız orman önümüz deniz, hayvanlarımız özgürce meralarda otuyorlar... Kum var, hayvanlar var, göletler her yerde, buranın havasını hiçbir yerde bulamayız.”* söyleminden de anlaşıldığı gibi halk hem yörenin ekolojik zenginliğinin hem de mega projeler başladıktan sonraki doğa tahribatının farkındadır. *“Çevre göllerde balık tutardık, İstanbul’dan da aileler pikniğe gelirdi. Çocukluğumdan geyikleri karacaları hatırlıyorum, yaban hayvanları vardı tavşanlar vardı... Şimdi bir tane hayvan göremezsiniz.”* diyen bir Akpınar köyü sakini, doğaya yapılan bu müdahalenin uluslararası ölçekte çevre örgütlerinin dikkate alması, tüm Dünya’nın müdahil olarak bu ekolojik kıyımı durdurması gerektiğini belirtiyor.

Projeler başladıktan sonra göllerin doldurulması, ağaçların kesilmesine ek olarak, kanunsuz bir şekilde işletmeye açılan kum ocaklarının varlığından duydukları endişeyi; *“Sahilin etrafı yemyeşil ormanlarla kaplı bir doğa harikası.. fakat bu yıl burada sahilin ortasından duvar örülmüş, Üstelik özel güvenlik tutumuşlar, karşıya geçen hayvanlarımızı bile almamıza müsaade etmiyorlar.Ormanlarımızı göz göre göre talan ettikleri yetmiyormuş gibi şimdide deniz sahilimize göz diktiler”* diyerek dile getirmektedirler. Yaz aylarında deniz turizmi anlamında İstanbul’a yakın bir çekim noktası olarak işleyen Ağaçlı sahilinin, kanunsuz bir şekilde kum çekilmesi ile sahilin de tahrip edildiğini vurgulamaktadırlar.

Şekil 4.37. Ağaçlı Sahili Kum ocağı için ayrılan bölüm (URL 22).

Yapılan görüşmelerden bölgeyi etkileyen en önemli etmenlerden birinin üretim ilişkilerinin değişimi ve yöre halkı üzerinde yarattığı olumsuz ekonomik etkilerdir. Yapılan mega projeler ve devam eden inşai faaliyetler sonucu yörede yer alan meraların kullanılamaz hale geldiği bunun da hazır yeme muhtaç kalıp kar edemeyen köylülerin geçimlerini sağlamakta zorlandıklarını belirtiyor. İstanbuldaki tüm manda üreticilerinin bağlı olduğu, sektörü geliştirmek ve ürünlerin piyasa değerini arttırmak gibi konularda çalışmalar yapan Mandacılar birliği adına çalışan Ziraat Mühendisi Mehmet Aksel; *“Şuan yaşanan en büyük sıkıntı hayvanların mera alanlarının yerine*

hava alanının kurulması ve çiftçilerin hayvanlarını içerde beslemek zorunda kalması. Bu da hergün lokantadan döner yada kebab yemek gibi. Çünkü içerde bakılan hayvanlar hazır yemlerle besleniyorlar ve çiftçiler bu duruma çok dayanamayacaktır. Ekonomik değil çünkü.” diyerek mera kamulaştırmalarının bölgedeki ekonomik dengeyi sarsan en önemli unsur olduğunu belirtmektedir. Söyleşi yapılan Yeniköydeki üreticilerden biri, *“Göller kapanıyor.. Çiftalan merası kamulaştırıldı. Ormana girmek zaten yasak. Hayvanları otlatamıyoruz, yem fiyatı son dört beş senede kilosu 8 liradan 30 liraya çıktı.. Bu şekilde kar edemiyoruz,borca giriyoruz. yavruları dağıtıyorum, sürüyü küçülteceğim.”* diyerek bu durumun somut gerçekliğini ortaya koymaktadır.

Şekil 4.38. Ağaçlı köyü / Manda çiftliklerinin sınırları.

Bölgenin geçim kaynaklarından biri özellikle Yeniköy ve Tayakadın köyünde tarımsal üretimdir. Yeniköyden bir köylünün *“Biz arıcılık yaparız, karakovan balımız da vardır; doğal... Koyun, keçi besleriz, mandacılık yaparız, mısır ekeriz. Meyve ağaçlarımız vardır. Yazları sahillerimize İstanbullular akın eder.”* diyerek belirttiği üzere, hem sahilini, hem meralarını, hem de ekilebilir alanlarını kaybeden köylünün geçim kaynaklarının tümünü kaybettiğini söylemek mümkündür.

Yörede gözlenen en büyük sorunlardan biri tebligatlar ellerine ulaşan köylüler, kamulaştırmalardan duydukları korku ve tedirginlik, öte yandan da şahlanan emlak sektörü ve özel şirketlerin, yatırımcıların arazilerini satın almak için yaptıkları baskıdır. Çoğunluğu 4.kuşak, ailelerinden miras kalan arazilerde aile mesleği hayvancılık ve tarım ile uğraşmakta olan köylüler, topraklarını bırakmak ve yeni bir hayata başlangıç yapmayı tercih etmemektedirler. Ağaçlı köyünden mandacılık ile geçimini sağlayan bir köylü, *“Kamulaştırma bedellerinin de benim için bir anlamı yok. Değerinin 5 katını da verse, on katını da verse yerimi vermem. Buraları büyük dedelerimize*

Atatürk vermiş, üç kuşaktır burdayız hayvancılık yapıyoruz.” diyerek arazilerini yüksek bedelden satabilseler dahi, yaşantılarını değiştirmek istemediklerinin ısrarla üzerinde duruyor. Öte yandan bir kısım köylü de arazilerin değerlenmesinden hoşnut, zaten kent içinde yaşayanlara göre fırsat eşitsizliği içinde olduklarını düşünen, arazilerini satıp yeni bir hayata başlamanın hayallerini kurmaktadır. Yeniköyden genç bir çiftçi,

“Burada gelecek yok... Şehirdekilerle kıyaslayınca hiçbir fırsatım olmadığını görüyorum. İnşallah bu araziler değerlenirse,gelecek para ile başka bir yere gideceğim. Hayvancılık çok zor, bütün ömrümü burda çamurun pisliğine geçirmek istemiyorum.” diyerek, orta yaşlı/ yaşlı kesim ile genç jenerasyonlar arasındaki görüş ayrılığını ortaya koymaktadır.

Mega projelerin inşa sürecinde yarattığı en büyük sorunlardan bir diğeri de aşırı hız ve aşırı yük ile çalışan hafriyat kamyonlarının hayati tehlike oluşturmalarıdır. Mandaların oldukça inatçı hayvanlar olduklarını ve yıllardır otladıkları rotayı değiştirmenin çok güç olduğunu belirten köylüler, hafriyat kamyonlarına çarpan mandaların telef olduğunu buna ek olarak zarar gören tırlar için de kendilerine ceza kesildiğini belirtmişlerdir. Akpınar köyünden bir üretici; *“Mandalarımız tırlara çarpıp telef oluyorlar. Üstüne mandalar tıra çarptığı zaman ceza ödemek zorundayız.. Gebe hayvanımı kaybettim. Kamyon şöförüne hesap bile soramadım, bu hayvan benimdi diyemedim.”*diyerek zaten bedeli 9.000tl – 12.000tl arasında değişen mandaların kaybıyla uğradıkları zararın daha da artmasından korktukları için şikayet bile edemediklerini belirtmektedir.

Şekil 4.39. Hafriyat kamyonlarının hayvan sürüleri üzerinde yarattığı tehlike.

Köylülerin üzerindedeki bir diğer maddi yük, kamulaştırılan ve girmelerinin yasaklandığı meralara hayvanları girdiği takdirde kesilen cezalardır. Önceki örnekte de belirtildiği üzere hayvanları alıştırdığı rotanın dışına çıkarmanın güç olduğundan ötürü rahatsızlıklarını dile getiren Ağaçı köyünden bir üretici;

“Karşı taraf havalimanı oldu oraya giremiyoruz. Terk edilmiş heyelan bölgelerini ormancılar telle çevirdi. Hayvanlarımız buraya girdiği için ceza yazıyorlar. Burasının çamlık olduğunu söylüyorlar ama her yer bataklık, çamurluk. Ne fidan var ne bir şey. Yasak diyor, tellerden geçmek yasak. Bin 500 lira ceza yedim. Hayvanlarımızın merası kalmadı. Ormancılar bize hayvanları satmamızı söylüyor. Yoksa ceza yersiniz diyorlar. Hayvanlarımı otlatmak için her gün altı kilometre yürüyorum.” diye yaşadıkları zorluğu belirtmiştir.

Hafriyat kamyonlarının yarattığı tehlike, yöredeki hayvanlara ilaveten kamyon sürücüleri ve köylerde yaşayan çocuklar için de geçerlidir. Hayvancılığın zorlaşmasından sonra yöre halının birçoğu havalimanı inşaatı için hafriyat taşıyan tırlarda sürücülük yaparak geçimlerini sağlamaya başlamışlardır. Aşırı hız ve yüklemenin kamuoyunda yer alması da can kaybına yol açtığını belirten ve oğlunu hafriyat kamyonunun devrilmesi sonucu kaybeden bir Yeniköylü; *“Gece gündüz çalışıyorlar.. Oğlum sabah 8de evden çıkıyor, akşam dokuzda eve geliyordu, oniki saat aralıksız çalışıyorlardı. Hem oğlumu hem topraklarımı elimden aldılar.”* diyerek bunun bir kaza değil iş cinayeti olduğunu ve bunun başka örnekleri de olduğunu ve basına yansımadığını belirtmektedir (URL 23).

Projeler başlamadan önce de var olan bir diğer sorun okul, sağlık ocağı, pazar yeri gibi kamusal donatıların olmaması, yöre ile İstanbuldaki gelişmiş merkezler arasında iyi işleyen bir toplu taşıma sistemi olmamasıdır. Ağaçlı köyünden bir üreticinin eşi; *“Çocuklarım Kemerburgazda okula gidiyorlar. Sabah akşam servisle gidip geliyorlar, etüdü oluyor akşam çalışmaları oluyor kalamıyor.. Belediye otobüsü günde bir sefer yapıyor. Hastane yok, sağlık ocağı yok.. Üstümüze başımıza bir şey alacak bir yer yok. Pazar yerimiz bile yok, haftada bir gün gelen sebzeciden ihtiyacımızı karşılıyor.”* diyerek bölgenin atıl kalması ve hayat kalitesinin düşük olduğundan duyduğu sıkıntıyı aktarmış, planlanan projelerden ötürü bu bölgeyi terk etmelerinin istendiğini, bu sebeple belediyelerin bu köylere yatırım yapmaktan kaçındığını düşündüğünü belirtmiştir. Yöre halkı projeler tamamlandığında bölgede kendileri için bir yaşam fırsatı olmayacağını farkında olup, endişe içindedirler. Arazilerinin her an ellerinden gidebilme tedirginliği ve kendi arazileri kamulaşmasa bile tarım hayvancılık üretimlerini sağladıkları toprakların işlevini değiştirmesi sebebiyle bir kısım köylü sürüsünü küçültüp hayvanlarını satmaya başlamışken, bir kısım da ata toprağını zorla buradan çıkarılıncaya değin göç etmeyeceğini belirtmektedir. Ağaçlıdan bir köylü;

“Sonuna kadar direneceğiz. Hayvanlarımı satmayı düşünmüyorum. Sürüyü daha da arttıracağım. Ben buradan zorla çıkarılana kadar toprağımı hayvanlarımı terk etmeyeceğim.” demiş ve *“Hayvancılıktan başka iş bilmem. Oniki yaşından beri çobanlık yapıyorum. Trakya tarafına gitsek köylüler içine almaz.. çoban nereden bulalım, birine güvenmek zor?”* diye ekleyerek gitmeyi kabullense bile nereye gidip, ne ile geçinebileceği ile ilgili fikrinin olmadığını belirtmektedir. Köylülerin diğer bir kısmı başka bir köye göç etmek, emekli olup şehre taşınmak, bölgede yapılacak yeni tesislerde işçi olarak çalışmak, şehir merkezine göç edip hizmet sektöründe veya fabrikalarda işçi olarak çalışmak gibi planlar yapmaktadırlar.

Köylülerle yapılan görüşmeler sonucunda, köylülerin kademe kademe göç edişi ve gıda üretiminin hızla azalması İstanbul’un da sebze, süt ve et ihtiyacının önemli bir bölümünü karşılayan bu üretimin son bulması anlamına gelmektedir. Kendi arazilerinde çiftçilik yapan köylülerin göç ederek işçileşeceği, köylerinde kalmayı tercih edenlerin ise mega projeler ve beraberinde ortaya çıkacak yeni fonksiyonları üstlenen kamusal yapılarda ve konutlarda, hizmet, güvenlik, temizlik gibi sektörlerde çalışmaya mecbur kalacakları sonucuna varılmıştır. Bölgede planlanan dönüşüm sadece yapısal değil, ekolojik,ekonomik, sosyolojik, mekansal birçok sorunun önünü açacaktır. Üretim ilişkilerinin zayıflaması ve değişmesi, kırsal alanın en büyük karakteristiğini oluşturan çiftçiliğin, toprak ve hayvanlar aracılığı ile devam eden ekonomik yaşantının son bulması yörenin kırsal denilebilecek niteliklerini ve özgün karakteristiklerini yok edecektir. Gelişmiş ülkelerde, küreselleşme ile birlikte yaygınlaşan kır-kent ilişkileri anlayışı da kırsal yerleşmelerin kendi yerel özelliklerinin öne çıkarılarak bu özelliklerden küresel ölçekte fayda sağlanması ve kent-kır arasındaki fırsat eşitsizliğinin giderilerek metropoliten alanın bir bütün olarak algılanması ve gelişim senaryoları bu doğrultuda oluşturulması şeklindedir. Ağaçlı-Yeniköy yöresinde devam eden mega projelerin planlama ve inşa süreçlerinin, gelişmiş ülkelerde izlenen kırsal alan politikalarından oldukça farklı olduğu sonucuna varılmıştır.

Bölüm Sonucu

Bu bölümde Ağaçlı-Yeniköy yöresinde mega projelerin gündeme gelmesi ile birlikte başlayan dönüşüm süreci ve projeler tamamlandığında bu dönüşümün yaratacağı etkiler ortaya konulmuştur. Ağaçlı-Yeniköy yöresi İstanbul’un çeperlerinde yer alan, tarımsal üretim anlamında İstanbul için önemli bir değer olan, sahip olduğu ekolojik nitelikler sebebi ile de kritik öneme sahip bir yöredir. İstanbul 2009 yılında onaylanan

çevre düzeni planı sonrasında başlayan süreçte doğu-batı ekseninde planlanan büyüme yönünü kuzeye çevirmiştir. İstanbul'un kuzey çeperlerinde yer alan Ağaçalı-Yeniköy yöresi, tarımsal üretimi, geleneksel yaşantısı ve ekolojik değerleri ile kendine özgü karakteristiklere sahiptir. Yörede planlanan mega projeler, kırsal yerleşmeleri dışarıda tutacak şekilde konumlanmasına karşın, yerel halkın üretimine devam etmesinin vazgeçilmez araçları olan doğal alanların büyük bir bölümünü proje alanlarının içine almaktadır. Bununla birlikte, yörenin mega ulaşım araçları ile kente bağlanıyor olması, bölgede yapılaşma baskısını arttıracak, özgünlüğünü koruması mümkün olmayacaktır. Yerel halk projelerin gündeme gelmesi ile birlikte bir kısmı topraklarını satarken, birçoğunun mülkiyetindeki araziler de özel şahıslarca satın alınmaya başlanılmıştır. Mülkiyet değişimleri ile birlikte yöredeki dönüşüm başlamış bulunmaktadır. Bu bölümde öncelikle yörenin kendine has özellikleri araştırılmıştır. Daha sonra, yörede planlanan kamuoyuna duyurulmuş mega projeler ve projelerin etki alanları tartışılmıştır. İstanbul'un bir önceki çeperinden ve dönüşümünü büyük ölçüde tamamlamış çeper kırsallarından örnekler verilmiş ve bu konuda çalışmalar üreten bilim insanlarının bulgularından faydalanılarak yörenin geçireceği dönüşümün olumsuz etkilerinin ekolojik, sosyo-kültürel, mekansal ve ekonomik eksenlerde neler olabileceği tartışılmıştır. Yöre halkı ile görüşmeler yapılmış, bu görüşmelerle projeler gündeme gelmeden önceki yaşantıyı anlamak, projeler gündeme geldikten sonra yaşanan zorlukları aktarmak ve halkın gelecek planlarını ve beklentilerini algılamak amaçlanmıştır. Bu araştırmaların sonucunda yörenin projeler tamamlandığında mevcut halinden tamamen farklı, yeni bir kentsel bölge olacağı sonucuna varılmıştır. Bu dönüşüm ile birlikte yörenin yaşayacağı ekolojik tahribat tüm İstanbul'u etkileyecek ve halk geçim kaynaklarını kaybedecek, mülksüzleşerek işçileşecektir. Özel şirketlerin kontrolündeki projeler ile birlikte çevredeki tüm topraklar da rant kazanma aracına dönüşecektir. Dolayısı ile Ağaçalı-Yeniköy yöresi 2.bölümün sonunda araştırılan kır-kent etkileşimi anlamında uluslararası arenada kabul görmüş çift taraflı fayda düşüncesi ile planlanan yeni anlayışa oldukça farklı bir şekilde gelişmektedir. 3.bölümde ortaya konan küreselleşme ve küresel kent yaratma tahayyülünün olumsuz etkileri bu yörede de büyük oranda karşılık bulmaktadır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Kent ve kır ilişkisi, kentlerin oluşumaya başladığı ilk zamanlardan sanayi devrimine kadar birbiri ile uyum içerisinde, karşılıklı fayda ve bağıllık ilişkisi ile sürmüştür. Sanayi devrimi ve üretim ilişkilerinin değişmesi ile birlikte kentler büyümeye başlamış ve bu hızlı kentsel büyüme, hem kentin çevresindeki hem de daha uzak bölgelerdeki kırsal yerleşmeler üzerinde ezici ve dönüştürücü bir etki yaratmıştır. Endüstri tesislerinin kentlerde yaygınlaşmaya başlaması ve tarım alanındaki teknolojik gelişmeler sonucunda artan iş gücü, kırsal alanlarda yaşayan nüfusun kentlere göç etmesine, bunun sonucunda yaşanan nüfus patlamaları da kentlerin de büyüyüp yayılmasına ve kırsal alana müdahale etmeye başlamasına sebep olmuştur. Bu durum kır-kent ilişkilerindeki ilk kırılma noktası olmuştur. İkinci kırılma noktası olan küreselleşme ise sanayinin metropollerini çevreleyen yakın bölgelere desantralize olmasına, sanayi ile yer değiştiren finans, turizm ve hizmet sektörünün yapısal ihtiyaçlarına yanıt verecek şekilde yeniden üretilen kentin de büyümesine, nüfusunun sebep olmuştur. Böylelikle kentin çeperlerindeki kırsal arazilerle olan çatışmasını hızlandırarak devam ettirmiş ve kentin kırı dönüştürücü gücünü pekiştirmiştir. Günümüzde artık kır ve kent ayrımı bulanıklaşmış, kentin nerede bitip kırın nerede başladığı muğlak bir hal almıştır. Metropoller artık onları çevreleyen kırsal arazileri de içine alan küresel kent bölgelerine dönüşmüş, birbiriyle etkileşim halinde olan çok merkezli bir işleyiş ile küresel ağlarla doğrudan bağlantı kurmaktadır. Kentler artık belirli bir merkez ve onu çevreleyen kırsal alanlar ve saçak bölgelerinden değil, ilişkisel örüntülerle tanımlanan hem kırsal hem kentsel karaktere sahip bütüncül bölgeler olarak tanımlanmaktadır.

Çalışmanın amacı, kent-kır ilişkisini İstanbul çeperleri bağlamında ele almak, Ağaçalı-Yeniköy yöresi örnek alınarak günümüzde kent ve kır ilişkisinin İstanbul'da geldiği son noktayı ortaya koymaktır. İstanbul'da son yıllarda hakim olan kentleşme politikalarının, kentsel alanı çevreleyen kırsal yerleşmeler ve kırsal nüfus üzerinde yarattığı etkiler araştırılmıştır. Küreselleşme çağı kaçınılmaz gerçekliği olarak kabul edilerek, küresel ilişki ağlarının hem kıra hem kente fayda sağlayacak şekilde nasıl

yönetilebileceği üzerinde durulmuştur. Son dönemde İstanbul'da gündeme oturan mega projeler ve bu projelerin kırsal alanları dönüştürücü gücü, Ağacli-Yeniköy yöresinde yaşanmaya başlanan değişimler izlenmiş, yöreyi gelecekte bekleyen dönüşüm irdelenmiştir. İstanbul ve çevre kırsalları arasındaki ilişki, dünyada akademik çevrelerce kabul gören yeni kent-kır ilişkisi ile kıyaslanarak kırsal alanların yok edilmeden, sahip olduğu yerel özellikler daha da öne çıkarılarak hem İstanbul'a hem de kendisine faydalı olabileceği alternatif planlama kriterleri tartışılmıştır. Bu çalışma, kent büyük bir hızla büyümeye ve çevresini dönüştürmeye devam ederken, kent çevrelerinde yer alan arazilerin planlama stratejilerinin oluşturulmasında öngörü yaratabilmeyi amaçlamaktadır. Kentin plansızca ve vahşi bir şekilde kırsal alana saldırarak dönüştürmesinin ortaya çıkaracağı olumsuzluklar ortaya konarak, kentin kıra müdahale edip onu dönüştürmeden de küresel ekonomiye katkıda bulunma yöntemleri var olduğu savunulmuştur. Mega ulaşım projeleri planlanmaya ve uygulamaya devam edildiği sürece, kentin kırsal alanı dönüştürmesi sorunsalı varolmaya devam edecektir. Bir sonraki aşamada, tamamlanan diğer mega projelerin etkisinde, kırsal arazilerin ve yerleşmelerin tahribatı /dönüşümünü konu edinen çalışmaların, bu çalışmadaki bulguları daha üst bir noktaya taşıması mümkündür.

Çalışma çerçevesinde, İstanbul ve çevresindeki kırsal arazilerin geçirdiği dönüşümü algılayabilmek amacıyla öncelikle kent çevrelerindeki tarım aktivitelerinin ve çiftlik arazilerinin oluşum süreçleri incelenmiştir. Osmanlı İmparatorluğu son döneminde özel mülkiyet kavramının oluşması ve Balkanlardaki bağımsızlık hareketleri ile İstanbul'a göç edenlerin satın aldığı arazilerde kurduğu çiftlikler en erken örneklerini oluşturmuştur. I.Dünya Savaşından sonra nüfus mübadeleleri ile dönen Türkler'e arazilerin hibe edilmesi, çiftlik arazilerinin oluşumundaki ikinci artış noktası olmuştur. 1950'li yıllara kadar iktidarın izlediği kırsal alanları destekleyici politikanın da etkisiyle, çevrelerde yer alan kırsal yerleşmelerin ve kırsal nitelikli arazilerin işlerliğini güçlenerek sürdürdüğü görülmektedir. 1950'li yıllarda yaşanan sanayileşme ve imar operasyonları, bu zamana kadar büyümesi kontrollü tutulan kentin çevrelerine doğru yayılmasını ve kırsal arazilere müdahalesini başlatmıştır. Hızla büyüyen kentin çevrelerinde gecekondulaşma, toplu konut oluşumları, yeni alt yapısal yatırımlar gibi fonksiyonlarla yayılmaya başladığı görülmektedir. 1980'ler de serbest piyasa ekonomisi ve küreselleşmenin de etkisi ile sanayinin desantralizasyonu ve İstanbul kent merkezinin finans, turizm ve hizmet sektörlerine yönelmesi nüfus artışını hızlandırırken, bir yandan da desantralize olan fonksiyonlar kırsal alan üzerinde

dönüştürücü etkisini sürdürmüştür. Diğer yandan, devletin müdahalesi olmadan küresel piyasalar ile doğrudan ilişki içerisine giren küçük üreticiler, varlıklarını sürdürmekte zorlanmış ve mülksüzleşerek kentin sağladığı istihdam alanlarında işçi olmak durumunda kalmışlardır. 2000’li yıllarla birlikte giderek yükselen neoliberal politik ortam, üretim sektörünün zayıflayıp sermaye birikiminin ekonomik çevrime katılmasının tek yolu olan inşaat sektörünün yükselişini belirginleşmiştir. Hem özel şirketlerin hem de iktidarın doğrudan katıldığı kentsel mekanın yeniden inşası ve hem kentsel hem de kente yakın olan tüm toprakların metalaşması, planlanan mega projeler ile sonuçlanmıştır. Uzun bir süre planlamasını doğu-batı ekseninde sürdüren kentsel büyüme, rotasını kuzeye çevirmiştir. Kentin kuzeyinde, son dönemlerde planlanmış mega altyapı projeleri bulunmaktadır, bu projelerden bazıları tamamlanmış bazılarının da inşai süreçleri devam ederken, yeni mega projeler de planlama süreci içerisinde. İstanbul kuzeyinde barındırdığı ormanlar, su havzaları, kumsallar, meralar, tarımsal nitelikli araziler ve kırsal yerleşmeler ile çevrilidir. Bu anlamda planlanan mega projelerin, var olan ekolojik ve sosyolojik bütünlüğü tehdit etmesi anlamında kritik etkilerinin neler olabileceği irdelenmiştir.

Çalışma alanı olan “Ağaçlı Yeniköy Yöresi”, Kuzeyinde karadeniz, batısında Terkos gölü ve havzası ,güneyinde kuzey ormanları ile çevrilidir ve tarım ve hayvancılıkla geçimini sağlayan kırsal yerleşmeleri barındırır.

Bu bölge mega altyapı projeleri ve bunların taşıyacağı kentsel fonksiyonlar ile köklü bir dönüşüm geçirecektir. Bu çalışmanın amacı, seçilen çalışma alanındaki dönüşümün hem kır hem de kenti kendine özgü karakterlerini ve yerel değerlerini besleyecek, çift taraflı gelişmeyi sağlayacak dönüşümün nasıl gerçekleştirilebileceğini irdelemektir. Yapılan analizler, incelenen dünya örneklerinde gerçekleştirilmiş olumlu geri dönüşleri olan çözümler ve kişisel görüşmelerden elde edilen verilerin çakıştırılmasıyla çalışma alanının dönüşümüne ilişkin tespit edilen öneriler ekolojik, ekonomik ve mekansal gelişim olarak sınıflandırılarak maddelenmiştir.

Ekonomik Gelişim

- Bölgenin kendine özgü en önemli niteliklerinden biri olan hayvancılık ve tarım aktiviteleri devlet ve yerel yönetimler tarafından desteklenmeli ve geliştirilmelidir, tarımsal üretim aracılığıyla bölgenin rantabl olması sağlanmalıdır. Bu sayede toprağın korunması, kente sağlıklı gıdanın kısa mesafeden ulaştırılması, kentin ihtiyacı olan gıdanın yerelden temin edilmesi ile çalışma alanında yer alan kırsal yerleşmeler için istihdam artışı

sağlanmalıdır. Planlı otlatma ve hayvan sürülerinin hareketlerinin organize edilmesiyle mera ve çayırın rehabilitasyonu planlanmalı, bu anlamda çiftçiler üretim miktarlarını arttırmalarına yönelik eğitimler verilmeli, çiftliklerin modernizasyonu anlamında kredilerle desteklenmelidirler. Hayvancılık kesinlikle hazır yem kullanımı ile sürdürülmek ve dışarıya bağımlı olmak zorunda kalmamalı, verimli serbest meralarda beslenmelidirler. Bu anlamda meraları korumak, genişletmek ve verimliliğini arttırmak vazgeçilmezdir. Kırsal yerleşmelerdeki yerel nüfusun göç etmesi istihdam anlamındaki gelişmeler ile önlenmelidir.

- Bölgede alternatif bir geçim kaynağı balıkçılık olması mümkündür. Hem deniz, hem ocak göllerinde var olan balık popülasyonu geçim kaynağı yaratacak şekilde kullanılması planlanmalıdır. Köylüyü teşvik etmek, balıkçı barınakları tasarlanmak, balıkçılığı teşvik edecek iskeleler öngörmek, hem yerli halka hem yeni gelecek nüfusa hem de ziyaretçilere hitap edecek balık lokantalarının gelişimini sağlamak balıkçılığı yerli nüfusu yörede tutabilecek motivasyonlardan biri haline getirebilir.
- Bölgenin sahip olduğu coğrafi ve kültürel özellikler öne çıkarılıp geliştirilmeli, bölgeye özgü yerel bir kimlik oluşturulmalıdır. Coğafi işaretlemeler yapılarak, üretilen ürünlerin bölgeye özgü pazarlanmaları sağlanmalıdır. Özellikle manda sütü üretimi anlamında önde gelen merkezlerden biri olan Ağaçalı-Yeniköy, süt ve peynir, kaymak, dondurma, yoğurt gibi süt ürünlerinin bölgenin adı ile tanıtılması ve satışının yapılması sağlanabilir.
- Agro-turizmin ve ekolojik turizmin yaygınlaşması bölgeye taşıyacağı sosyal altyapı fonksiyonları, kırsal nüfusa ek gelir imkanı yaratması, bölgenin tanıtılması ve değerlerinin farkedilmesi, kırsal turizmin getirdiği finansal akışın sürdürebilmesi için koruma ve geliştirmeye yönelik politikaların izlenmesi yönünden faydalı olacağı öngörülmüştür. Tarımın ayakta kalması için turizmin destekleyici bir güç olarak kullanımı öngörülebilir.

Ekolojik koruma ve Onarma

- Bölgede var olan doğal ve ekolojik zenginlik, bu konularda yapılacak olan bilimsel araştırmalara da mekan sağlayabilecek potansiyali taşımaktadır. Sulak alan araştırmaları, toprak ve vegetasyonun rejenerasyonu gibi konularda araştırmalar yapılacak bilim merkezleri düşünülebilir. Bölge yakın çevresinde

konumlanan üniversitelere, özellikle İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesine bağlı çalışabilecek araştırma merkezleri için mekan sağlayabilir.

- Doğal yaşamın zarar görmemesi ve habitatların parçalanmaması için özellikle orman alanlarının sürekliliği konusunda çalışmalar yapılmalı, bölgede planlanan yeni yapısal gelişmeler ve mega ulaşım altyapıları yaban hayatın sirkülasyonunu bölüntülere uğratmamalıdır.
- Doğal koruma alanları ile ilgili mutlak yapılaşma ve nüfus artışı sınırı getirilmelidir. Bunlara biyolojik çeşitliliğin yoğun olduğu sulak alanlar, kıyı kesişiminde balıkların yumurtlama alanları, orman alanları, göçmen kuşların duraklama noktaları örnek gösterilebilir.
- Madencilik, kum ocağı, sanayi tesisleri gibi endüstriyel fonksiyonlar bölgeden uzaklaştırılmalı, arda kalan arazide rehabilitasyon yapılmalı, toprak kaymalarını önlemek için şev stabilitesi planlı vejetasyon önerileri ile sağlanmalıdır.

Mekansal Gelişim

- Bölgedeki kırsal yerleşmeler; sağlık, eğitim ve altyapı fonksiyonları yönünden zenginleştirilmeli, güçlü ulaşım bağlantıları ile kentle olan iletişim bağları kurulmalıdır. Kent ve kırsal yerleşmeler arasında güçlü bir akış ağının geliştirilmesi, hammadde, sermaye, işgücü, gıda, sanayi ürünleri gibi ihtiyaçların kentten kıra kırdan kente hareketliliğinin kesintisiz olması sağlanmalıdır. Böylece kır ve kentin birbirini ekonomik anlamda beslemesine olanak tanınmalıdır.
- Yapılı çevre üretimi, hayata geçirilmekte olan mega projelerin etkisi ile önlenmesinin mümkün olmadığı bir gerçeklik olarak kabul edilmiştir. Fakat bu durumun negatif etkilerini minimize etmek için doğal koruma alanları ve yapılı çevreler arasında filtreleme görevi görecektir, doğal eşiklerin planlanması gereklidir. Bu amaçla öncelikle bölgedeki doğal eşikler keşfedilmeli, yapılaşma sınırlaması için bu eşiklerin güçlendirilmesi ve tampon bölge yaratacak şekilde planlanması gereklidir.
- Hareketli bir topoğrafyaya sahip olan alanda yeni yapılaşma alanlarının sırtlarda yer alabileceği öngörülmüştür. Bu sayede yağmur suyu, gri su ve siyah suyun, planlanan biyolojik filtreleme sistemleri ile arındırılarak su kanallarının, göletlerin, su havzalarının hacminin artırılması mümkün

görülmüştür. Bölgeye yeni eklenecek yapısal alanların tükettikleri suyun geri dönüşümünün sağlanarak, yörede bulunan su varlığını güçlendirecek şekilde organize edilmesi önerilmektedir.

- Bölgeye yapılacak havaalanı ve getireceği trafik yükü de düşünülerek alternatif ulaşım yöntemleri planlanmalıdır. Deniz ulaşımı bu anlamda bir avantaj olabilir. Bölgede planlanan marina, özet yat kapasitesi sınırlı tutularak kamusal kullanımlara da hizmet veren toplu deniz ulaşımı çözümlerine de hizmet verecek, aynı zamanda bölgede üretilen ürünlerin dağıtımına yardımcı olarak bir liman karakterinde planlanmalıdır.

Sosyo-kültürel Değerlerin Korunması

- Yörenin sahip olduğu tarihi ve arkeolojik değerler korunmalı ve bilimsel çalışmalara konu olmalıdır. Sınırları içerisinde 1.derece sit alanı bulunan ve antik bir kent olduğu tahmin edilen bölgede kazı çalışmaları yapılmalı ve arkeolojik değerler korunup belgelenerek, arkeolojik park olarak tasarlanmalı ve ziyarete açılmalıdır. Bu sayede bölgeye gelecek ziyaretçi sayısının artışı ve yörenin sermaye akış döngüsüne eklenmesi sağlanabilir.
- Yörenin diğer kendine özgü karakteristiği olan endüstriyel ve sanayi mirası değerlendirilmelidir. Madencilik faaliyetlerinden arda kalan ocak göletleri sulak alan ekosistemleri geliştirilerek endüstri parkı olarak canlandırılabilir. Ayrıca yörede bulunan 18.yy a ait su pompa istasyonu ve isale hatları restorasyondan geçerek su müzesine dönüştürülmeli, yörenin sahip olduğu en önemli değerlerden biri olan su potansiyali öne çıkarılmalıdır.

Sonuç olarak dünyadaki gelişmiş metropollerde olduğu gibi, İstanbul'da da çeperlerinde yer alan tüm kırsal yerleşmeler için geçerli olabilecek öngörü, kır ve kentin kendine özgü özelliklerinin belirginleştirilip, sermaye,işgücü, teknoloji, gıda,turizm ve hammadde akışlarıyla karşılıklı bağımlılık oluşturacak şekilde yeniden organize edilmesi gerekliliğidir. Mega projelerden 3.köprü ve bağlantı yolları tamamlanmış, 3.havalimanının inşaatı büyük bir hızla devam etmekte, kanal istanbul, yeni şehir ve marina gibi projelerin de ihale süreçleri tamamlanmış resmi gazetede duyuruları yapılmıştır. Dolayısı ile yörenin geleceği artık bu planlamalar olmaksızın düşünülemesi mümkün görünmemektedir. Bu çalışmada önerilen, kentin bir takım fonksiyonlarının transfer edileceğini ve küresel sermaye akışında bu bölgelerin yer almasının gerekliliğini gözardı etmeden, yörenin kendine özgü niteliklerini koruyup geliştirerek kent ile güçlü bağlantı kanallarının oluşturulması gerekmektedir.

Kent planlanan projelerde kuzeye ve özellikle de projelerin kesişiminde konumlanan “Ağaçlı-Yeniköy yöresi”ne doğru gelişirken, kırsal alanı dönüştürüp yok etmeyip güçlendirip varlığını sürdürülebilir kılınması, çeperler kontrollü büyümenin kurgulanması ve bunu planlanabilmesi için de her düzeyde yetkili mercinin etkileşim içinde olduğu ortak bir proje yaratılması gerekliliği savunulmaktadır.

KAYNAKLAR

Adanalı Y. (2014). Politikalar ve Sermaye Aktarımı – Küresel Sermaye . *Mega Projeler ve İstanbul*(Ed.Aksoyak Ö.D.). İstanbul, TR.:Kilit yayıncılık.

Akbulak, C. (2002). İstanbul Çevresindeki Tarım ve Orman Arazilerinin Yapılaşmaya Açılmasına Bir Örnek “Göktürk” . *Coğrafya dergisi* , Sayı 10: 79-97.

Akpınar İ. (2008). Bugün İçin Geçmiş Prost Planın’dan Günümüze, Politik Araç Olarak Kentsel Tasarım, *Mimar.ist*, Sayı 29: 61-68.

Akın, O. (1999). *İstanbul Metropoliten Alanı Örneğinde Küreselleşme Olgusu ve Kentsel Mekan Üzerindeki Etkisi*.(Doktora Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Akın,O. (2012). İstanbul Kentinin Değişim Öyküsü. *Mimarist*. Sayı 12 (45): 46-59.

Aktuğlu Aktan, E. (2006). *Kent biçimi Ulaşım etkileşimine ilişkin (tarihsel ve güncel) Yaklaşımlar ve İstanbul Örneği*. (Doktora Tezi). İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Amin, A. and Nigel T.(2002). *Cities: Reimagining the urban*. Cambridge, U.K.: Polity.

Antrop, M. (2004). Rural – Urban Conflicts and Opportunities, in *The New Dimensions of the European Landscapes*, pp.83-91, Ed. Jongman, R.H.G., Dordrecht: Springer.

Aslanoğlu R.A. (1998). *Kent, Kimlik ve Küreselleşme*. Ezgi Kitabevi, İstanbul.

Aydınlı H.İ. ve Çifçi S. (2015). Türkiye’de Kır-Kent Kavramının Değişen Niteliği ve Mevzuatın Sürece Etkisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 14(54): 192-200.

Başa, Ş. (2000). Ordu Mesudiye İlçesi Çavdar ve Yöresi Köyleri Köykent Projesi. *İdarecinin sesi dergisi*, Sayı 14(83): 52-55.

Baysal C.U.(2016). Emekçi Cinayetleri, Hak İhlalleri ve Mega Projeler. Kuzey ormanları Savunması.
Erişim adresi <http://www.kuzeyormanlari.org/2016/04/27/kentin-tozu-emekci-cinayetleri-hak-ihlalleri-ve-mega-projeler/>

Bhatta, B. (2010). *Causes and consequences of urban sprawl, Analysis of Urban Growth and Sprawl from Remote Sensing Data*. Dordrecht, ND.: Springer Science & Business Media.

Bilgin, İ. (2004). İstanbul'un Değişimi ve Yönetimi. *Mimarlık Dergisi*, Sayı 316: 22-25.

Bektaş Y.(2014). Bir Kentleşme Stratejisi Olarak Yasanın Kentsel Mekanı Dönüştürmedeki Etkisi: Ankara Örneği. *Planlama dergisi*, Sayı 24(3): 157-172.

Bengs C, Schmidt T. K. (2006). Urban – rural relations in Europe. Luxemburg:Final report ESPON.

Brenner, N. (2013). Theses On Urbanization. *Public Culture*, 25(1), 85-114

Brueckner, Jan K.(2000). Urban Sprawl: Diagnosis And Remedies. *International regional science review* 23(2) ,160-171.

Çalışkan, Ç.O. Der. (2010). 3. Köprü Değerlendirme Raporu. İstanbul: TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi Yayını.

Candan A.B., Akbulut B. (2014). Bir-İki Ağacın Ötesinde: İstanbul'a Politik Ekoloji Çerçevesinden Bakmak. *Yeni İstanbul Çalışmaları; Sınırlar, Mücadeleler, Açılımlar*(Ed.Candan A.B., Özbay C.). Metis Yayınları, İstanbul.

Caruso, G. (2001) Peri urbanisation. The situation in Europe. A bibliographical note and survey of studies Report prepared for DATAR France

Carver H. (1962). *Cities in the suburbs* , Toronto, CA: University of Toronto Press.

ChATSEA Project. (2005). The Challenges of the Agrarian Transition in Southeast Asia project (ChATSEA) is sponsored under The Major Collaborative Research Initiatives (MCRI) of the Social Sciences and Humanities Research Council of Canada (SSHRC). Université de Montréal.

Çalışkan, Ç.O. (Der.), 2010. 3. Köprü Değerlendirme Raporu. İstanbul: TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi Yayını.

Çavuşoğlu E. (2014). *Türkiye Kentleşmesinin Toplumsal Arkeolojisi*. Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Çavuşoğlu E., Strutz j. ve Devos T. (2012). Şehir dediğin insandan gayri ne ola ki? , Gelecek İstanbul: İstanbul'un geleceği için alternatif öneriler yarışması raporu.İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.

Duman Ö. (2009). Atatürk Döneminde Balkan Göçmenlerinin İskân Çalışmaları (1923-1938) . *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* ,43, 473-490.

Ekinci, E. B.(2008, 6 Ağustos). Tımarlı Sipahiden Köy ağasına , Türkiye gazetesi.

Elçin, A.B. (2012). Küreselleşmenin Tarihçesi.

Erdem, M. (2012). *Kırsal Yerleşmelerin Peyzaj Kimlik Özelliklerinin Tespiti, korunması ve Geliştirilmesine yönelik değerlendirme matrisi.* (Doktora Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü ,İstanbul.

Forman R. (1995). *Land Mosaics: The Ecology of Landscapes and Regions.* Cambridge, UK. : Cambridge University Press.

Friedmann, J. (1986). The world city hypothesis. *Development and change* 17(1),69-83.

Friedmann J, and Miller J. (1965). The urban field. *Journal of the American institute of Planners* 31(4). 312-320.

Gaaeau J. (1991). *Edge City: Life On The New Frontier.* Newyork, USA. : Doubleday press.

Geniş, Ş. (2007). Küreselleşme. Toplumsal Eşitsizlik ve Mekansal Ayrışma , *Sivil toplum düşünce ve araştırma dergisi*, Sayı 17-18: 69-84.

Geray, C. (1970). Türkiyede Göçmen Hareketleri ve Göçmenlerin Yerleştirilmesi. *Amme Dergisi*, Sayı 3: 4.

Gottmann J., Harper R. A.(1967). *Metropolis On The Move ; Geographers Look At Urban Sprawl.* New York: Wiley.

Güllüpnar, F. (2012). Kent Sosyolojisi Kuramları Üzerine Bir Literatür Değerlendirmesi , *Çağdaş yerel yönetimler dergisi*, Sayı 21(3): 1-29.

Gürbüz, M.(2014). 3. Havalimanı ve Kanal İstanbul Projelerinin İstanbul'un Verimli Arazileri Üzerindeki Etkileri. Gülersoy, N.Z., Erdemli Mutlu, Ö. ve Yazıcı Gökmen, E., (Ed.).*İstanbul'un geleceğini etkileyecek 3 proje: 3.Köprü, 3.Havalimanı ve Kanal İstanbul. TEMA Vakfı Uzman Görüşleri.* Atölye Omsan San.Tic.A.Ş., İstanbul.

Harvey, R., & Clark, W. (1965). The Nature and Economics of Urban Sprawl. *Land Economics*, 41(1), 1-9.

Harvey, D. (1985). *The Urbanization of The Capital* . Blackwell,UK: Oxford University press.

Harvey D. (1987). The urban Process Under Capitalism. *Int.Journal of Urban Regional Research* ,2(1): 101-301.

Harvey D. (2003). *Sosyal Adalet ve Şehir* (Moralı M. Çev.). Metis Yayınları, İstanbul.

Harvey, D. (2012). *Rebel Cities, From the Right to the City to the Urban Revolution.* London,UK. :Verso books.

İMP İstanbul Metropolitan Planlama ve Kentsel Tasarım Merkezi. Doğal Yapı Grubu Çalışmaları. İstanbul.

İnalcık H. (1998). “Çiftliklerin Doğuşu , Devlet, Toprak sahipleri ve Kiracılar “ , Osmanlı’da Toprak Mülkiyeti ve Ticari Tarım(Keyder Ç., Ed.), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Kalem, S., 2014. İstanbul’da Yapılması Planlanan Projelerin Flora ve Fauna Zenginliği ÜzerindekiE. (Gülersoy, N.Z., Erdemli Mutlu, Ö. ve Yazıcı Gökmen, E.,Ed.). *İstanbul’un geleceğini etkileyecek 3 proje: 3.Köprü, 3.Havalimanı ve Kanal İstanbul. TEMA Vakfı Uzman Görüşleri.* İstanbul: Atölye Omsan San.Tic.A.Ş.

Karaömerlioğlu, M. A. (1998). Bir Tepeden Reform Denemesi, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunun Hikâyesi, *Birikim Dergisi*, Sayı 107:31-47.

Kartal, K. (1983). *Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle Türkiye’de Kentleşme.* Yurt yayınları, Ankara.

Kaymakçı O. (2007). *Küreselleşme ve Ulus Devlet.* Ekim Basım Yayın, İstanbul.

Kazgan G. (2015). *Küreselleşme ve Ulus Devlet.* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Kazgan G.(1999). “1980’lerde Türk Tarımında Yapısal Değişme”. *75 Yılda Köylerden Şehirlere.* Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.

Keleş, R. (2005). Kent ve Kültür üzerine , *Mülkiye dergisi*, Sayı 29(246): 9-18.

Keleş,R. (2015). *Kent, Kentsel Siyaset ve Çevre Yazıları.* İstanbul,TR: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Keskinok, Ç.(2012). Siyasi İktidar, Kentsel Rantlar ve Çılgın Projeler. Dosya 28. Ankara.TR.:TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi.

Keyder Ç. & Pamuk Ş. (1984). 1945 Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu Üzerine Tezler. *Yapıt.* 8. 52-65.

Keyder, Ç. (2000). *İstanbul, Küresel ile Yerel Arasında.* Metis Yayıncılık, İstanbul.

Keyder, Ç. (2013). *Bildiğimiz Tarımın Sonu “Küresel iktidar ve köylülük.* İletişim yayınları, İstanbul.

Keyder Ç. & Tabak F. (1998). *Osmanlı’da Toprak Mülkiyeti ve Ticari Tarım.* Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Kıray, M. (2003). *Topraktan Kopan Köylülerin Kentlerde Yaşama Stratejisi.* Kentleşme Yazıları. Bağlam Yayıncılık, İstanbul.

Knox P.,Mcarthy L. (1994). *An Introduction to Urban Geography.* New Jersey, USA.:Prentice Hall.

Kotler, P.(2009). *Marketing management: A south Asian perspective.* India:Pearson Education

Kurtuluş H. (2000). Ferhat Paşa Çiftliği, İstanbul Metropoliten alanının oluşumunda büyük özel mülk çiftliklerinin rolü üzerine , *Mübeccel Kıray için yazılar*, Bağlam yayıncılık , İstanbul : sf.321-338

Lefebvre H. (2014). *Mekanın Üretimi* (Ergüden I. Çev.). Sel Yayıncılık, İstanbul.

Lefebvre H. (2013). *Kentsel Devrim* (Sezer S. Çev.). Sel Yayıncılık, İstanbul.

Le febvre H. (2016). *Şehir Hakkı* (Egüden I. Çev.). Sel Yayıncılık, İstanbul.

Leist A. (2011). Daha İyi Bir Sürdürülebilirlik İçin Çevresel Adalet(Kılıç S. Çev.).*Küresel Bakış*. Sayı 1(1): 1-12.

McGee, T.G.,Greenberg C. (1992).The Emergence of Extended Metropolitan Regions in ASEAN: Towards the Year 2000. *ASEAN Economic Bulletin*, 9(1).22–44.

Ovalı, T. (2014.) 20. Yüzyılda Kır-Kent Çelişkisi, İstanbul:İstanbul stratejik Düşünce ve Araştırma merkezi.

Öktem, B.(2006). Neoliberal Küreselleşmenin Kentlerde İnşası: AKP'nin Küresel Kent Söylemi ve İstanbul'un Kentsel Dönüşüm Projeleri. *Planlama Dergisi*, Sayı 2:60-62. Sayı:2

Öğdül H., Uluçay, H., Öngel, S.(2007). Kent Çevresindeki Kırsal Alanlarda Değişim Biçimleri. Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırmalar Kurumu, Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Grubu, SOBAG – 105K076, İstanbul.

Öğdül H. (2014). Doğa Hakkı . *Mega Projeler ve İstanbul*(Ed.Aksoyak Ö.D.). Kilit yayıncılık, İstanbul.

Özakbaş, D. (2015). 1950 yılı sonrası İstanbul'da Konut Alanlarının Oluşumu ve Sorunları, *Tarih okulu dergisi*, Sayfa 12(8): 415-448.

Özgür, E. (2006). Sosyal ve Mekansal Ayrışma Çerçevesinde Yeni Konutlaşma Eğilimleri: Kapalı Siteler, İstanbul, Çekmeköy Örneği. *Planlama dergisi*. Sayı 4: 79-95.

Pirenne, H. (2006). *Ortaçağ Kentleri: Kökenleri ve Ticaretin Canlanması*. İletişim Yayınları, İstanbul.

Piorr, A.ed.(2011). Peri-urbanisation in Europe: Towards European Policies to Sustain Urban-rural Futures. Synthesis Report; PLUREL [sixth framework programme]. Forest & Landscape, University of Copenhagen, Copenhagen.

Sassen, S.(1994). *Cities in a Wold Economy*. California,USA: Fine Forge Press.

Serter G. (2013). Şikago Okulu Kent Kuramı: Kentsel Ekolojik Kuram. *Planlama dergisi*, Sayı 23(2): 67-76.

Scott A.J. (2000). *The Cultural Economy of Cities: Essays on Geography of Image-producing Industries*. Newyork, USA. : Sage publications.

Scott A.J., (2001). *Globalization and Rise of City- Regions*, European Planning Studies Journal. 9, 7.

Scott, A., Gilbert, A., Gelan, A., 2007. The Urban- Rural Divide: Myth or Reality?, Socio-economic Research Group (SERG), SERG Policy, Brief, Number 2.

Sjoberg, G. (1967). *The Preindustrial City: Past and Present*, Glencoe, Illinois,USA.: The Free Press.

Soja E, Kanai M. (2007). The Urbanization of The World, In The Endless City: The Urban Age Project by the London School of Economics and Deutsche Bank. Newyork, USA.:Phaidon

Sunar L. (2011). Weber'in Tarihsel Şehir Sosyolojisi: Modern Toplumun Temeli Olarak Şehir. *Sosyoloji dergisi*. Sayı 3(22): 423-442.

Şehir Planlama Müdürlüğü. (2009). *İstanbul İl Bütünü Çevre Düzeni Planı Raporu*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi.

Sönmez M. (2014, 13 Ocak). Mega Projeler Ekonomideki Mega Çaresizliğin Ürünü. Arkitera. Erişim adresi <http://www.arkitera.com/>

Yıldırım S. (2014). Köylüler, İşçiler ve Köylü-İşçiler. *Toplumsal tarih dergisi*, Sayı 245:46-50.

Tacoli, C. (2003) *The Links Between Urban and Rural Development*. Newyork, USA.: Sage publications.

Tanyeli G. (2012). Akıbeti Bilinmeyen Bir Müze Girişimi: İstanbul Su Medeniyetleri Müzesi Terkos Pompa İstasyonu. Arkitera. Erişim adresi <http://www.arkitera.com/haber/9005/akibeti-bilinmeyen-bir-muze-girisimi--istanbul-su-medeniyetleri-muzesi-terkos-pompa-istasyonu>

Tekeli, İ. (2009). *Modernizm, Modernite ve Türkiye'nin Kent Planlama Tarihi*. İstanbul,TR: Tarih Vakfı Yayınları.

Tekeli, İ. (2013). *İstanbul'un Planlanmasının ve Gelişmesinin Öyküsü*. Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.

Tekeli, İ. (2014). Siyasetçiler ve Mega Projeler Üzerine. *Mega Projeler ve İstanbul* (Ed.Aksoyak Ö.D.). Kilit yayıncılık, İstanbul.

Tekeli, İ. (2016). *Dünyada ve Türkiye'de Kent- Kır İlişkisi Yok Olurken Yerleşmeler için Temsil Sorunları*. İdeal Kent Yayıncılık, İstanbul.

Turan M. (2011). SSCB’de toprak Mülkiyeti. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*. Sayı 66(3): 307-332.

Tümtaş S. Ve Ergun C. (2016). Küreselleşme ve Kentlere Etkileri. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 37: 135-150 .

Tümtaş S. (2016). Kentsel Yoksulluğa Bir Neden: Tarım Politikalarındaki Dönüşümün Diyarbakır’da Yaratdığı Yoksulluk, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, Sayı 25(2): 81-100.

Ulukan U.(2009). Türkiye Tarımında Yapısal Dönüşüm ve Sözleşmeli Çiftçilik: Bursa Örneği. İstanbul,TR. : Sosyal araştırmalar vakfı.

Urry, J.(1999). Sensing Leisure Spaces. Crouch D.(Ed.), Leisure/tourism Geographies: Practices and Geographical Knowledge. (pp.34-45). Oxford: Routledge

Userin G.A. (2011). *İstanbul’un Köyleri*. İstanbul İl Özel İdaresi.

Ürkmez C. & Çelik H. (2016). 6360 Sayılı Yasayla Mekansal İlişki Sisteminin Kır-Kent İkileminde Yeniden Yapılanışı ve Yerel Yönetimler: Kayseri İli Örneği, *Çağdaş yerel yönetimler*, Sayı 25(3): 69-94.

Waldheim C. (2000). Notes towards a History of Agrarian Urbanism. Places Journal. Erişim adresi <https://placesjournal.org/article/history-of-agrarian-urbanism/>

Weber, M. (1996). *The city*. Glencoe, Illinois,USA.: The Free Press.

Webster D. & Muller L. (2009). *Peri-urbanisation: Zones of Rural-urban transition, Encyopdia of life support systems*. Oxford,UK.: Eolls Publishers

Yurt Ansiklopedisi. (1982-1983). İstanbul maddesi, C.6, Anadolu Yayıncılık, İstanbul.

Wirth, Louis.(1938). Urbanism as a Way of Life. *American journal of sociology* , 1, 24.

Yaşar C.G. (2014). Bütünşehir Yasası ve Kır: Tarım, Kentleşme ve Diğer Şeyler Üzerine, *Mimarlık Dergisi*, Sayı 376: 46-51.

Yaylı H. (2012). Küreselleşmenin Kentler Üzerinde Etkisi “İstanbul Örneği”. *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. Sayı 12 (24): 331-357.

Yılmaz, N. (2004). Farklılaştıran ve Ayırıştıran Bir Mekanizma Olarak Kentleşme. *Sosyal siyaset konferansları dergisi*, Sayı 48, 249-277.

Yılmaz, E. (2012). Urban Transformation Policies and the Irrepressible Rise of TOKİ. *Perspectives–Political Analysis and Commentary from Turkey*. 3, 40-43.

Yırtıcı H. (2005). *Çağdaş Kapitalizmin Mekansal Örgütlenmesi*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Zeybek S.O. (2014). İstanbul'un Yuttukları ve Kustukları: Köpekler ve Nesneler Üzerinden İstanbul Tahlili. *Yeni İstanbul Çalışmaları; Sınırlar, Mücadeleler, Açılımlar*(Ed.Candan A.B., Özbay C.). Metis Yayınları, İstanbul.

URL 1.

<<http://www.revisealevel.co.uk/wpcontent/uploads/2015/03/Settlements1.png>>

alındığı tarih 18.10.2016.

URL 2. < <http://komuncu.blogcu.com/alman-ideolojisi-5/4082516>> alındığı tarih 20.10.2016.

URL 3.

<<http://www.foresightinhindsight.com/uploads/p17ptmsl7t17o5tpk19lsotogib5.jpg>>

alındığı tarih 16.10.2016

URL 4. <<http://galeri3.arkitera.com/var/albums/Haber/2013/01/09/10-Diyagramda-%C5%9Eehir-Planlaman%C4%B1n-Evrimi/1.png>> alındığı tarih 09.11.2016.

URL 5. <<http://media.treehugger.com/assets/images/2011/10/roadtown-2.jpg>> alındığı tarih 14.11.2016.

URL 6. <https://www.moma.org/wp/inside_out/wp-content/uploads/2014/01/Image-13-643x480.jpg> alındığı 12.11.2016

URL 7.

<http://images.adsttc.com/media/images/5200/1cc3/e8e4/4e6d/b000/0007/medium_jpg/Corbusierville3millionsg.jpg?1375739072> alındığı tarih 15.10.2016.

URL 8. <https://urbannext.net/wp-content/uploads/2015/09/P%C3%A1ginas-desdeBRACKET1_WAL-copia.jpg> alındığı tarih 06.09.2016.

URL 9. <<http://archeyes.com/agricultural-city-kurokawa-kisho/>> alındığı tarih 12.09.2016.

URL 10. <https://thegreenhorns.files.wordpress.com/2014/08/berglee-fig04_008.jpg> alındığı tarih 10.11.2016.

URL 11. <<http://gcube.milliyet.com.tr/Detail/2015/06/01/eski-istanbul-dan-47-nostaljik-fotograf-istanbul-nostaljik-1500148.jpg>> alındığı tarih 10.11.2016.

URL 12.

<<https://s-media-cache-ak0.pinimg.com/736x/16/08/40/160840848e03aa8d53dfeed6b721624d.jpg>> alındığı tarih 15.10.2016.

URL 13. <<http://www.gulizarbaki.com/wp-content/uploads/2012/04/semt03.jpg>> alındığı tarih 10.11.2016.

URL 14. <http://www.tarihtarih.com/FileUpload/bs570467/Resim/atakoy_.jpg> alındığı tarih 10.11.2016.

URL 15.
<http://www.tarihtarih.com/FileUpload/bs570467/Resim/atakoy_1960_lar.jpg> alındığı tarih 15.10.2016.

URL 16.
<<http://www.arnavutkoy.bel.tr/Files/images/Arnavutkoy%20hakk%C4%B1nda/arn-harita-1.jpg>> alındığı tarih 15.10.2016.

URL 17. <<http://icube.milliyet.com.tr/YeniAnaResim/2016/11/28/halic-kemberburgaz-dekovil-hatti-ihaleye-cikiyor-8071587.Jpeg>> alındığı tarih 14.10.2016

URL 18. <<http://megaprojeleristanbul.com/#kuzey-marmara-otoyolu>> alındığı tarih 10.11.2016.

URL 19. <<http://megaprojeleristanbul.com/#3-havalimani>> alındığı tarih 21.10.2016.

URL 20. <<http://megaprojeleristanbul.com/#kanal-istanbul>> alındığı tarih 23.10.2016.

URL 21. <<http://megaprojeleristanbul.com/#yeni-istanbul-projesi>> alındığı tarih 25.11.2016.

URL 22.
<<http://www.kuzeyormanlari.org/wp-content/uploads/2014/07/a%C4%9Fa%C3%A7l%C4%B13.jpg>> alındığı tarih 12.10.2016.

URL 23. <http://ilerihaber.org/3-havalimani-projesinde-is-cinayeti/15358/> alındığı tarih 15.10.2016.

EKLER

EK A: Söyleşi Soruları

EK A

- Adınız soyadınız nedir? Medeni durumunuz, aileniz hakkında bilgi verir misiniz ? (kaç çocuğunuz var,meslekleri vb.)
- Arazinizin büyüklüğü nedir? Arazinizi siz mi satın aldınız, ailenizden miras yolu ile mi elde ettiniz?
- Gıda üretiminiz ile ilgili bilgi verir misiniz? (süt, yoğurt, kaymak, peynir,sebze vb.)
- Ürünlerinizin dağıtımı ile ilgili bilgi verir misiniz? Ürettiğiniz ürünleri nerede satıyorsunuz? Müşterilerinize birinci elde mi ulaştırıyorsunuz yoksa büyük gıda zincirlerine mi satış yapıyorsunuz?
- Aile işletmeciliği mi yapıyorsunuz? Sizin için çalışan biri veya birileri var mı?
- Hayvanlarınızın beslenme ihtiyaçlarını nasıl sağlıyorsunuz? Ortak meraları mı kullanıyorsunuz, hazır yem mi satın alıyorsunuz, kendi arazinizde ürettiğiniz yemleri mi kullanıyorsunuz?
- Son yıllarda kullanmakta olduğunuz meralardan kamulaştıranlar/aşırı otlatma sonucu kullanım dışı kalanlar oldu mu?
- Bölgedeki göletlerin doldurulması mandacılık faaliyetlerini nasıl etkiler?
- Ortalama üretiminiz nedir? (aylık,yıllık? kaç kilo süt, kaç kilogram sebze vb.)
- Tarımsal faaliyetler / Hayvancılık geçiminizi sağlamaya yetiyor mu? Son 5 yılda köyünüzde yaşanan değişiklikler nelerdir? Nüfus azalması oldu mu? Hayvan adetlerinde azalma oldu mu?
- Bölgede inşai faaliyetleri süren 3.havalimanı ve kuzey Marmara otoyolu ve yapılması planlanan kanal İstanbul projeleri ile ilgili bilginiz var mı? Ne düşünüyorsunuz? Köyünüz ve çevresi için yapılan diğer planlamalardan haberdar mısınız?
- Bölgedeki değişim sonrasında ne yapmayı düşünüyorsunuz? Geçiminizi nasıl sağlayacaksınız? Araziniz kamulaştırılmasa da siz burada yaşamınızı sürdürmeyi düşünüyor musunuz?
- Bölgede planlanan arazilerinizin değerlendirilmesini hayatınızı değiştirecek bir fırsat mı yoksa yaşadığınız köyden uzaklaşmak, kırsal yaşantınızı ortadan kaldıracak bir durum olarak mı görüyorsunuz?

ÖZGEÇMİŞ

Ad-Soyad : Gülce Kantürer
Doğum Tarihi ve Yeri : 11.03.1987, Lüleburgaz
E-posta : kanturergulce@gmail.com

ÖĞRENİM DURUMU:

- **Lisans** : 2011, İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü
- **Yükseklisans** : 2016; İstanbul Teknik Üniversitesi, Disiplinlerarası Kentsel Tasarım Yüksek Lisans Programı

MESLEKİ DENEYİM VE ÖDÜLLER:

2010 – 2012	: DS Mimarlık
2012-2014	: ON Tasarım
2014-devam ediyor	: DS Mimarlık
2014	: Antalya Büyükşehir Belediyesi Konyaaltı Sahili Mimari ve Kıyı Düzenlemesi Fikir Projesi Yarışması, Eşdeğer Mansiyon
2013	: Kurbağalıdere Vadisi Fikir Projesi Yarışması Eşdeğer Ödül
2013	: Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı Odak Alanları Fikir Projesi Yarışması Eşdeğer Mansiyon ödülü
2013	: Cumhuriyet Mahallesi Spor Kompleksi ve Rekreasyon Alanı Proje Yarışması Satın alma ödülü
2015	: Çanakkale Savaşı Araştırma Merkezi Mimari Proje Yarışması, Eşdeğer mansiyon

